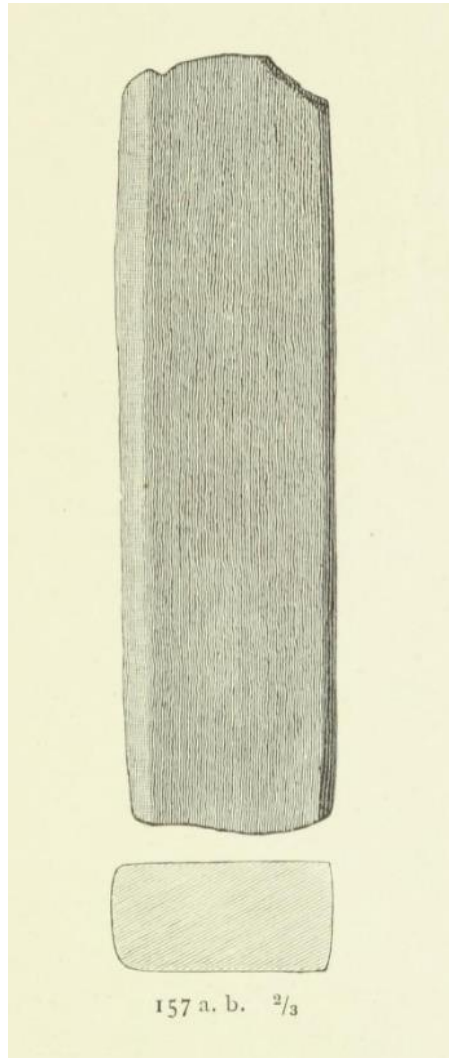

Bryner til Besvær

En studie av brynesteiner fra romertidas og folkevandringstidas gravfunn i Vestland fylke.

Bendik N. Bergendal

Masteroppgave i arkeologi

Vår 2024

UNIVERSITETET I BERGEN

Forsideillustrasjon: Figur 157 i *Norske oldsager Ordnete og forklarede* (1885) av Oluf Rygh.

Abstract

Whetstones were occasionally used as grave goods in Roman and Migration Period Norway, and the same stones were likely very important to people's daily lives. Even so, the Scandinavian archaeological research directed towards whetstones has been limited, and has mainly focused on whetstones from urban contexts of the Late Iron Age, continuing into the medieval period. My project is limited to Vestland county in Western Norway, and differs from this research in several ways. Firstly, I am working with whetstones from the graves of the Roman and Migration Period. Secondly, rather than having the provenience of the whetstones as the primary research question, I am also asking what the whetstones can tell us about the tools and techniques of the period, as well as why they were used as grave goods. My work shows that there seems to have been a network for distributing whetstones in Western Norway at the time, which presupposes the existence of networks of interpersonal relations through which the whetstones could be exchanged. Furthermore, the shape and character of the whetstones can tell us quite a bit about how they were used, and how they affected the use of the tools they were used on. As one example, this connection likely resulted in the technique known as *spretteljing* being utilized when shaping timbers. Lastly, the composition of various grave goods of the graves in question suggests the whetstones were primarily meant to be of practical use to the deceased in the next life, although a number of other concerns and considerations likely also played a role.

Forord

Jeg vil spesielt takke min første veileder Professor Randi Barndon, som dessverre nå har forlatt oss. Oppgavens nåværende utforming ble i stor grad til under hennes kyndige veiledning, og jeg hadde stor nytte av diskusjonene med henne om både teori og materiale. Etter henne har jeg fått Asbjørn Engevik og Visa Immonen som veiledere, som begge har vært til stor hjelp under det videre arbeidet og ferdigstillingen av oppgaven. Fra Universitetsmuseet i Bergen har jeg fått uvurderlig hjelp fra Melanie Wrigglesworth og Anita Haugen Lie, både med gode råd og med tilgang til materiale og dokumentasjon. Ellers vil jeg takke mine medstudenter for nyttige og inspirerende innspill og diskusjoner knyttet til masteroppgaven. Alle feil og mangler ved oppgaven er naturligvis mine egne.

Innholdsfortegnelse

Abstract	1
Forord	1
Innholdsfortegnelse	2
Tabelliste	4
Figurliste.....	4
1 Innledende del	6
1.1.1 Problemstilling	6
1.1.2 Oppgavens oppbygning.....	7
1.2 Om brynestein	7
1.2.1 Sliping, hvessing og egg.....	7
1.2.2 Brynesteinenes forskningshistorie.....	11
1.3 Om graver fra eldre jernalder	14
1.3.1 Forskningshistorisk bakgrunn	14
1.3.2 Nåværende kunnskapsstatus.....	16
1.3.3 Gravgoods i eldre jernalder	17
2 Teoretisk tilnærming.....	19
2.1 Bruno Latours aktør-nettverks-teori	20
2.2 Vareomsetning og relasjoner	22
2.3 Begravelsesritualer og gravgoods	22
3 Metodedel.....	23
3.1 Informasjonsinnhenting.....	24
3.2 Typologisk datering.....	24
3.3 Undersøkelsen av brynesteinene	25
3.4 Statistisk analyse av materialet	25
4 Empiri.....	27
4.1 Brynesteinenes materiale.....	27

4.2.1	Brynenes form	30
4.2.2	Brynenes bredde og tykkelse.....	35
4.2.3	Brynenes kanter mellom slipeflatene	36
4.3	Er brynene hele?	37
4.4	Andre bruksspor på brynene	39
4.5	Funnkontekster	40
4.6	Brynesteinenes datering	42
4.7	Brynesteinenes geografiske spredning	45
4.8	Likbehandling.....	47
4.9	Gravminnekonstruksjonene.....	48
4.10	utforming av gravgjemmene	50
4.11	Sammensetningen av bryner og annet gravgods	51
4.12	Fordeling av bryner og relatert gravgods i gravgjemmet.....	58
5	Diskusjonsdel	62
5.1	Omsetning av brynesteinene	62
5.1.1	Mulige bryner i materialgruppe A utenfor Vestland fylke.....	65
5.1.2	Materialgruppe B spredning og omsetning	68
5.2	Bruken av brynesteinene	71
5.2.1	Brynesteinene formes under bruk	71
5.2.2	Størrelser, vekt og grovhet	75
5.2.3	Andre bruksspor på brynene	78
5.2.4	Modifiserte aktører og sammensatte arbeidsnett.....	79
5.3	Brynesteiner i døden.....	83
5.3.1	Brynesteiner, gravkonstruksjoner og likbehandling.....	83
5.3.2	Bryner, gravgods og kjønn	85
5.3.3	Brynesteiner og sammensetning av gravgods	86
5.3.4	Tilstedeværende kontra ikke-tilstedeværende gravgods	91

6	Avslutning og konklusjon.....	92
7	Litteraturliste	95

Tabelliste

4.1	Oversikt over flategeometrier med frekvens.....	32
4.2	Frekvens av kombinasjoner av sideflater og tverrflater som forekommer mer enn en gang i materialet.....	33
4.3	Oversikt over kombinasjonene av materialgrupper og kantenes form, med B4950h utelatt.....	36
4.4	Brynenes helhetsgrad med antall og andel i prosent.....	38
4.5	Oversikt over funnkontekstene til gravfunnene.....	41
4.6	Oversikt over dateringstidsrommet for de enkelte brynene.....	43
4.7	Oversikt over likbehandling blant gravene i funnkatalogen.....	47
4.8	Oversikt over gravminnekonstruksjonene.....	49
4.9	Oversikt over gravgjemmer med antall og andel i prosent.....	50
4.10	Det samlede gravgodset, med unntak av B11434.....	52
4.11	Beskrivelse av knivene i tilfeller der det er funnet flere kniver i samme grav.....	54
4.12	Gravfunnene gruppert etter sammensetninga av gravgodset.....	56
4.13	Kombinasjoner av gravgodsgrupper og materialgrupper, B4950h utelatt.....	56
4.14	Brynenes plassering i de rammekonstruerte gravgjemmene.....	60

Figurliste

1.1	Egg, eggvinkel og slipefas ved en volslipt egg.....	8
1.2	Volslipt egg og hulslipt egg, samt hulslipt egg etter bryning.....	9
4.1	Bryne B7414k, materialgruppe A.....	28
4.2	Bryne B7818b, materialgruppe A.....	28

4.3	Bryne B5638e, materialgruppe B.....	29
4.4	Bryne B58931, materialgruppe B.....	29
4.5	Flategeometriene tegnet.....	31
4.6	Definisjon av hovedflater og sideflater.....	32
4.7	Spredningsdiagram for bredde og tykkelse.....	35
4.8	Bryne B14954/13, med innsvungne sider.....	37
4.9	Bryne B7414k, med innsvungne sider.....	38
4.10	Brynestein B9995n1, med slipefure.....	40
4.11	Brynestein B6345IIb, med spor etter ildslagning.....	40
4.12	Kumulativ dateringssannsynlighet for samtlige bryner i katalogen.....	44
4.13	Brynesteinenes geografiske spredning.....	46
5.1	Brynesteinenes geografiske fordeling overlatt graver fra eldre jernalder.....	64
5.2	Kvartsittbryner fra eldre jernalder i Sør-Norge.....	66
5.3	Kart over Hardangerfjorden, med funnstedene til B5638e og B59311 markert.....	69
5.4	Brynestein B14954/13, smalere ende.....	72
5.5	Brynestein B7414k, smalere ende.....	73
5.6	Brynestein B5587h1.....	74
5.7	Brynestein B6345IIb, med ujevnheter i overflata.....	74
5.8	Brynestein B11434c.....	75
5.9	Bryne C13956 fra Hommedal i Aust-Agder.....	78
5:10	Rett slipefas mot innsvungen slipeflate.....	80
5.11	Spretteteljet bjelke.....	81
5.12	Ornament i dyrestil fra folkevandringstida skåret i tre.....	82

1 Innledende del

Gravgods har vært et viktig kildegrunnlag for arkeologien helt fra dens spede barndom på 1800-tallet og frem til i dag (se 1.3.1). Imidlertid ser enkelte gjenstandskategorier ut til å ha vært sterkt vektlagt, gjerne de flotte eller iøynefallende som edelmetaller, våpen og til dels leirkar. Andre gjenstander, deriblant brynesteiner, har hatt lettere for å bli oversett. At brynesteiner fra arkeologiske kontekster har en utsagnskraft kan vi imidlertid se tydelig av de senere tiårenes forskning på brynestein fra urbane kontekster fra yngre jernalder, der man blant annet har lyktes med å fastslå opprinnelsesstedene til flere av de vanligste brynesteinstypene (se 1.2.2). Mitt arbeid er imidlertid bare delvis overlappende med denne forskningen. Materialet som er utgangspunkt for min oppgave består nemlig av 42 brynesteiner hentet fra 37 gravfunn, som alle kan dateres til romertida eller folkevandringstida, og er geografisk begrenset til nåværende Vestland fylke. Dette gir et antall bryner og gravfunn som er håndterbart innenfor rammene av en masteroppgave. Samtidig er det publisert tilstrekkelig litteratur om gravskikken innenfor dette området til å gi et godt sammenligningsgrunnlag for disse gravfunnene.

1.1.1 Problemstilling

Det overordnede målet for oppgaven er å undersøke hva brynesteinene i mitt materiale kan fortelle om nettverkene de og andre aktører inngikk i under romertida og folkevandringstida i området som har blitt Vestland fylke. Disse nettverkene omfattet omsetningsnettverk, men også nettverk bestående av en mengde forskjellige samvirkende aktører, i det følgende omtalt som arbeidsnett (kap. 2.1). Det er derfor hensiktsmessig med tre forskjellige underproblemstillinger. Disse er:

Hvilken informasjon kan brynesteinene gi om omsetningsnettverk i romertida og folkevandringstida?

Hva kan brynesteinene fortelle om bryne- og slipeteknikker samt redskapsbruk innenfor samme periode?

Hvorfor ble brynesteiner noen ganger nedlagt i graver sammen med avdøde?

Disse tre spørsmålene bør imidlertid sees i sammenheng med hverandre, ettersom fysiske egenskaper, betydninger og assosiasjoner brynene fikk gjennom ett arbeidsnett, for eksempel under slipearbeidet, også kan ha blitt med brynet inn i et annet arbeidsnett, som begravelseritualet. Mulighetene for å besvare problemstillingen er naturligvis til en viss grad

begrenset både av materialets størrelse og varierende funnopplysninger, samt av hvilke analysemetoder jeg har muligheten til å benytte meg av.

1.1.2 Oppgavens oppbygning

Oppgavens innledende del åpner med en beskrivelse av hva brynesteiner er og hvordan de blir brukt som praktiske redskaper. Jeg har valgt å dele den påfølgende forskningshistoria i to deler, en som omtaler tidligere forskning på brynestein, og en som omtaler forskning på graver i eldre jernalder. Den siste leder videre til en oppsummering av kunnskapssituasjonen i dag, med vekt på funnførende graver.

Etter den innledende delen følger en innføring i oppgavens teoretiske tilnærming. Denne bygger i første rekke på Bruno Latours (2005) aktørnettverksteori (ANT), men seg har også trukket veksler på innsikter fra andre teoretiske tankeretninger. Den påfølgende metoddelen vil gi en kort innføring i de viktigste metodene som har vært benyttet under arbeidet med materialet.

Empiridelen av oppgaven vil omfatte beskrivelser av de sentrale tendensene som kan observeres i materialet. Dette dreier seg blant annet om materiale og utforming av selve brynene, og om sammensetning og plassering av brynene og annet gravgods i gravgjemmene. I påfølgende del av oppgaven diskuterer jeg hvilke svar disse mønstrene kan gi på oppgavens problemstilling.

Oppgavens katalog er vedlagt som del 2. Der finnes informasjon om de enkelte gravfunnene og brynene samlet. Katalogen er organisert etter brynenes museumsnummer, med ei samling av plantegninger til slutt.

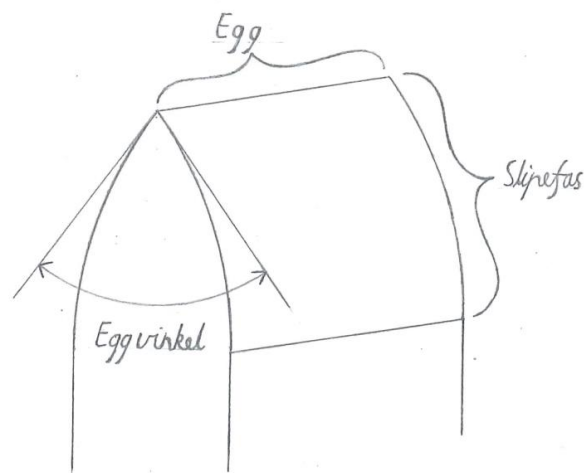
1.2 Om brynestein

I artikkelen *Materials Against Materiality* la Tim Ingold (2007) vekt på at vi innenfor arkeologiske materialitetsstudier ikke må miste materialene selv av syne. Følgelig vil jeg åpne denne oppgaven ved å gjøre rede for hva et steinbryne er og hvordan det virker. Disse forholdene er av stor betydning for drøftelsen av eldre jernalders bryner i kapittel 5.2.

1.2.1 Sliping, hvessing og egg

Bønder og håndverkere, enten de er tømmermenn, treskjærere, slåttekarer etc., har alltid vært avhengige av skarpt verktøy for å utføre sitt arbeid. For å oppnå dette måtte man ha slipestein

og bryner. Ifølge Boni Wiik (2023: 170-172) sliper man først redskapet for å forme egg og slipefas, og for å sette en passende eggvinkel, enten man benytter en roterende slipestein eller ei flat liggende slipeblokk (se fig. 1.1 og 1.2). Slipesteinen etterlater imidlertid forholdsvis grove slipespor i eggen, og mer finkornede brynesteiner må nå tas i bruk for å fjerne de grovere slipesporene. Har man tilgang på bryner med forskjellig grovhet, velger man gjerne å bytte til finere og finere bryner for å gi en skarpest mulig egg. Hvor langt man velger å ta denne prosessen avhenger av hva slags resultat man ønsker, og hvilke stein man har tilgang til (se Resi 1990: 51-52; Godal, Olstad og Moldal 2015: 82-84). Overgangen mellom sliping og bryning, eller hvessing, kan dermed være heller glidende, og også brynene vil til en viss grad være med å forme eggen.

Figur 1.1: Tegningen viser egg, eggvinkel og slipefas ved en volslipt egg. Legg merke til at eggvinkelen vil si vinkelen i møtepunktet mellom de to slipefasene. Tegnet av Bendik N. Bergendal.

Figur 1.2: Forskjellen mellom volslipt egg og hulslipt egg, samt hulslipt egg etter bryning. Legg merke til at slipefasen til den brynede hulslipte eggen får to flate partier etter bryning, ett ved selve eggen, og et ved overgangen mellom slipevasen og redskapets sider. Tegnet av Bendik N. Bergendal.

I motsetning til moderne kunstige bryner, består naturlige brynestein av forskjellige bergarter, hovedsakelig skiferbergarter og sandsteiner. Det alle disse bergartene har til felles er at de inneholder harde kantete mineraler, vanligvis av kvarts. Disse kornene utfører slipearbeidet ved at de skraper av ørsmå stålspon av redskapets egg etter hvert som det slipes. Dette skjer til en viss grad mens kornene fortsatt sitter fast i steinen, men for at brynet skal hvesse effektivt over tid må det også evne å slippe kornene. I praksis skjer dette ved at kvartskornene er bundet i et mykere mineral, som gradvis blir nedbrutt av den mekaniske slitassen brynet utsettes for under bruk (Falch-Muus 1922: 7-8; Resi 1990: 10). For at de frigjorte kvartskornene og de oppløste myke mineralene ikke skal pakke seg i brynets overflate, må det våtes med vann eller olje. Det vil da dannes en slipepasta på brynets overflate, og det er denne som i praksis gjør mye av slipearbeidet (Pieters 2013: 110-111; Wiik 2023: 177).

Et brynes grovhet avgjøres i første rekke av størrelsen på slipekornene, selv om opplevd grovhet under sliping også kan variere etter slipekornenes form og hvor raskt ferske slipekorn frigjøres fra steinen (Pieters 2013: 88-93; se også Furger 2020: 30-35). Ettersom det er disse kornene som skraper metall av redskapets egg, vil grovere bryner dermed arbeide raskere, men også etterlate en egg med grovere slipespor, som ikke vil oppleves som like skarp under bruk. Valg av bryne styres derfor i praksis av hvilke redskap som skal brynes, Eidsborg-

steinen har for eksempel tradisjonelt vært populær til ljåer, mens svært fine oljesteiner har vært mye benyttet der kravet til et pent snitt har vært større (Falch-Muus 1922: 8-9). I praksis brukes derfor ofte flere bryner på samme egg, først grove så finere (Wiik 2023: 172).

Som nevnt over, gjør ikke bare slipeprosessen redskapet skarpt, men det former også eggen. Hvilken form eggen får avhenger imidlertid både av verktøyets formål og av hva slags sliperedskap man har tilgang til (se Godal, Olstad og Moldal 2015: 82.-83). Ifølge Wiik (2023: 172-173) er det i dag vanlig at man sliper på roterende slipesteiner. Eggen kan dermed gis en konkav slipefas, gjerne omtalt som hulslip. Man bryner så eggen ved å la brynet hvile mot forkant og bakkant av den hulslipte slipefasen, mens brynet beveges fram og tilbake over eggen. Denne framgangsmåten forutsetter at man har bryner med noenlunde flate slipebaner. Roterende slipesteiner er funnet i en del eksemplarer fra yngre jernalder (se Petersen 1951: 243-244; Resi 1990: 36-39, 47; Resi 2008: 40-42, 56; Barndon og Bruen Olsen 2018). Det ser derimot ikke ut til å være publisert funn av dreieslipesteiner eldre enn merovingertida.

I Hedeby ble det funnet mer enn fire ganger så mange slipeblokker som dreieslipesteiner, mens forholdet i Kaupang var hele åtte-til-én (se Resi 1990: 36-37; Resi 2008: 40-42). Dette mengdeforholdet kan tyde på at flate slipeblokker ble mer vanlige i bruk utover i yngre jernalder. Dersom eggen formes på ei flat slipeblokk, vil det derimot være svært vanskelig å få en flat slipefas. Denne vil i stedet normalt få ei konveks form, og redskapet vil da være volslipt (fig. 1.1 og 1.2). Dette kan være en god eggform for mange formål, blant annet ved såkalt «spretteteljing» med øks (Wiik 2023: 173-176; se også Godal, Olstad og Moldal 2018: 54). Erfaringene fra det pågående prosjektet med å framstille en kopi av Urnesportalen etter initiativ fra Fortidsminneforeningen, tyder ifølge Wiik (2023: 167, 173), nettopp på at mange verktøy til trearbeid i sein vikingtid ble smidd med jevn avsmalning fram mot eggen, for å lette slipeprosessen på slipeblokk. Petersen (1951: 188-226, 237-240) omtaler både kniver og en del andre redskaper som trolig er benyttet til bearbeiding av tre. Imidlertid beskriver han ikke eggens slipefas og tykkelsen av bladene ned mot eggen i detalj. Figurene han viser til, spesielt Rygh 415 (1999 [1885]: figur 415) og hans egen figur 118 (Petersen 1951: figur 118), viser imidlertid redskaper med blad som tynnes jevnt ut mot eggpartiet.

Beskrivelsen over av sliping og bryning med steinbryner, og hvordan disse forholdene påvirker eggens og slipefasens form handler naturligvis ikke direkte om brynestein tilhørende graver fra eldre jernalder. Det viser seg imidlertid at langt fra alle selv har erfaring med sliping og bryning, og jeg har derfor valgt å introdusere de praktiske sidene ved temaet så tidlig som mulig. Det er viktig å merke seg at det finnes forskjellige oppfatninger om hvordan

prosessen i praksis bør gjennomføres, og nøyaktig hvilke stein som er best egnet til hvilket formål, noe både Falch-Muus (1922: 9) og Wiik (2023: 168-169) understreker.

Ifølge Falch-Muus (1922: 7-8), er de fleste naturlige brynesteiner av enten sedimentære eller metamorfe bergarter (se også Jansen 2001: 22; Baug 2022: 12). Den omtalte kombinasjonen av harde kantete kvartskorn fordelt i et mykere mineral er utbredt i disse bergartene fordi de består av forvitrede gamle bergarter. I forvittringsprosessen brytes de fleste mineralene ned til leirpartikler, men kvartskornene i de eldre bergartene er mer motstandsdyktige mot erosjon, og vil derfor i større grad beholde sin opprinnelige form og størrelse. De eroderte massene fraktes, sorteres og avsettes av strømmende vann (Huseby 1979: 22-23; Prestvik 2001: 113-115; Fossen 2008: 54-58). I tidas løp kan de avsatte mineralene utsettes for økende trykk og temperatur, og omdannes til sedimentære og eventuelt metamorfe bergarter (Prestvik 2001: 166-164; Fossen 2008: 67-74). Kvartskornene rekrystalliseres eller forblir forholdsvis uendrede gjennom denne prosessen, mens leirpartiklene gjerne omdannes til det svært myke mineralet muskovitt (Barker 1998: 28-31; Prestvik 2001: 176-177). Sedimentære og metamorfe bergarter er dermed i utgangspunktet ikke spesielt uvanlige. For at bergartene skal bli spesielt gode brynesteiner må imidlertid de harde kornene ha svært jevn størrelse, mengdeforholdet mellom harde og myke mineralkorn må være passende og ikke minst må forekomsten ligge slik til at den er tilgjengelig for bruk (Falch-Muus 1922: 8). Under avsetningsprosessen kan det oppstå lagskiller som kan være synlige i bergartene. I tillegg kan trykk fra bestemte retninger under metamorfosen kan føre til dannelsen av strukturer som lineasjon og foliasjon, altså parallelorienterte mineralkorn og mineralkorn orientert i plan (Barker 1998: 41-45; Prestvik 2001: 162). Det er disse strukturene, sammen med mengdeforholdet av forskjellige mineraler og dannelsesalderen til bergartene som har gjort det mulig å skille fra hverandre bryner fra forskjellige bruddsteder (kap. 1.2.2). I denne oppgaven er det først og fremst de synlige lagskillene som er av betydning (se kap. 4.1).

1.2.2 Brynesteinenes forskningshistorie

Brynestein fra både eldre og yngre jernalder er omtalt av Oluf Rygh (1999 [1885]: figur 157, figur 423-425). Om «kvartsbryne» skriver han at de snarere må ha vært brukt som polerstein enn bryner, på grunn av «Stenartens Haardhed og Beskaffenheden av det på dem synlige slid» (Rygh 1999 [1885]: figurtekst 157). Det første større forskningsarbeidet om norske brynestein er imidlertid en avhandling av geologen Rolf Falch-Muus (1922), som omhandler brynesteinsindustrien på Eidsborg, med både geologi, historie og arbeidsmetoder. Falch-Muus

(1922: 48-53) legger spesielt vekt på at man skilte mellom *hardstein* og *blautstein*, som fantes sammen i mange brynesteinbrudd. Av spesiell interesse er et tillegg til avhandlingen der Falch-Muus (1922: 150-154) beskriver hvordan han ved undersøkelse av «mikropreparater» fra arkeologiske brynesteiner i sammenligning med prøver av blautstein kunne fastslå at brynesteinsindustrien på Eidsborg må ha startet allerede i yngre jernalder.

Det neste vesentlige bidraget til forskning på jernalderens brynestein i Norge kom i Petersens *Vikingetidens redskaper*, fra 1951. Om folkevandringstidas bryner skriver Petersen (1951: 252-254) at de er av kvartsitt, og kan ha firkantet tverrsnitt med avrundede kanter. Ofte kan kantene være så avrundet at tverrsnittet nærmest blir ovalt. Kvartsittbryner skal også ha vært i bruk i yngre jernalder, og det kjennes enkelte sandsteinsbryner. Hovedvekten av brynene fra yngre jernalder er, ifølge Petersen, imidlertid av skifer, inkludert en «blålig eller violett» variant (Petersen 1951: 252-254). En siste type Petersen omtaler spesielt er små bryner, gjerne mellom 7,2 og 9,2 cm lange, med hull til en stropp i ene ende. Disse er ofte omtalt som nålebryner, men Petersen mener en riktigere betegnelse ville være hengebryner. Tilsvarende små bryner finnes også uten hull, etter Petersens oppfatning trolig til samme bruk (Petersen 1951: 255-257).

Arkeologisk forskning på bryner fra Storbritannia er ofte henvist til i skandinaviske arbeider (se Mitschell, Askvik og Resi 1984; Myrvoll 1985: 34; Nymoen 2010: 138; Juel Hansen 2011; Baug m.fl. 2019: 50-51). Den tidligste mer eller mindre landsomfattende studien av brynestein i England ser ut til å være utført av Stanley E. Ellis, og sto på trykk i *Bulletin of the British Museum* i 1969. Imidlertid viser han i flere tilfeller til et par tidligere arbeider av G.C. Dunning fra 1938 og Jeune E. Morey og K.C. Dunham fra 1953 (Ellis 1969: 135-136). Ellis' (1969) studie omfattet brynestein fra den Angelsaksiske perioden og middelalderen, og studien strekker seg dermed helt tilbake til ei tid vi i Norge ville omtalt som eldre jernalder. Imidlertid er det først med Ellis' variant IA(I) og IB(I) at det kommer en klar forbindelse til Skandinavia. Ellis proveniensbestemmer variant IA(I) til Eidsborg, og han foreslår at variant IB(I), som han sammenligner med Petersens blålige skiferbryner, muligens kan komme fra samme område (Ellis 1969: 148-150). Ifølge David T. Moore (1978: 64-68) har for øvrig flere av Ellis' grupper vist seg å være overlappende, og kun fem til seks typer kan sies å være vanlige i det engelske materialet.

Selv om Falch-Muus (1922: 150-154) muligens benyttet seg av tynnslipsanalyser av brynestein før Ellis, kan vi si at Ellis' (1969) studie gjorde metoden kjent. Den har senere vært benyttet i flere studier av brynestein, blant annet fra Hedeby (se Askvik 1990; Moore 1990),

Kaupang (Askvik 2008) og Ribe (Baug m.fl. 2019). En annen metode som ble introdusert til brynesteinsforskningen av Ellis (1969: 149) var radiometrisk datering av metamorfosetidspunktet for å proveniensbestemme brynestein. Denne metoden ble benyttet etter utgravningene av handelstorget i Skien i 1979, for å underbygge at brynestein fra utgravningssteder i Danmark, England, Tyskland og Polen kom fra Eidsborg (Myrvoll 1985: 39-42). D.D.B. Crosby og J.G. Mitchell (1987) har benyttet samme metode til proveniensbestemme en type stein de omtaler som «Purple Phyllite». Den siste er den samme Petersen (1951: 254) omtaler som «blålig eller violett skifer», mens Moore (1978: 68) omtaler den som «Blue Phyllite», og mener den sammenfaller med Ellis' variant IB(1). Irene Baug, Dagfinn Skre, Tom Heldal og Øystein J. Jansen (2019) har nylig lyktes med å proveniensbestemme den siste typen, av dem omtalt som «very fine-grained chist», til Mostadmarka i Trøndelag (se også Baug 2022: 12-15).

Det finnes også en del arkeologiske og historiske arbeider som mer direkte knytter seg til brynesteinsindustrien på Eidsborg. Siri Myrvolls arbeid med handel og transport av brynestein fra Eidsborg via Skien bør trekkes fram her (se Myrvoll 1982; 1985; 1986). Handelen med brynestein fra Eidsborg er også dokumentert gjennom flere skipsfunn, deriblant Klåstadskipet (Nymoer 2009; 2010: 133-137, 147-149). Av historiske arbeider om brynesteinsindustrien på Eidsborg er det naturlig å trekke fram Haakon G. Livland (1992), som intervjuet gjenlevende brynesteinsarbeidere. I løpet av de siste årene er det avholdt tre brynesteinsseminarer på Eidsborg, hvorav de to første allerede har resultert i publikasjoner (Loftsgarden og Rorgemoen (red.) 2022; Bandlien og Rorgemoen (red.) 2023), og i perioden fra 2021 til 2023 har det for første gang foregått systematisk registrering av de mange bruddene og skjerpene på Eidsborg (Baldursdóttir 2022; 2023: 183-184). Et doktorgradsarbeid knyttet til Eidsborg er også under oppseiling, under tittelen «Eidsborg Rock» (Bandlien og Rorgemoen 2023: 8; Kulturhistorisk Museum 2024). Jeg vil også nevne at Fortidsminneforeningen (2020: 7) i 2020 startet et prosjekt med å rekonstruere nordportalen til Urnes stavkirke. Dette forskningsprosjektet er ment å gi økt innsikt i teknikker og trearbeidsredskaper som var i bruk ved overgangen mellom yngre jernalder og middelalder, inkludert brynestein fra Eidsborg (se Wiik 2023).

Som det har framgått av forskningshistoria har det meste av arkeologisk forskning på norske brynestein dreiet seg om yngre jernalder og middelalder. Videre står brynesteinsindustrien på Eidsborg i en særstilling som forskningsobjekt Dette skyldes trolig i stor grad at brynesteinsindustrien i Eidsborg var kontinuerlig i drift opp i moderne tid, med det siste det

siste steintinget avholdt i 1955 (Livland 1992: 17). I tillegg har lokale initiativer, som demonstrert av blant annet brynesteinsseminarene, trolig bidratt til å opprettholde interessen (se Bandlien og Rorgemoen 2023: 7-8). Norsk arkeologisk brynesteinsforskning har i stor grad vært påvirket av tilsvarende engelsk arbeid. Noe forskning på brynestein og slipemidler er også gjennomført i Kontinental-Europa (se Pieters 2013: 82-132; Furger 2020). Dette arbeidet ser imidlertid ikke ut til å ha hatt noen vesentlig innvirkning på norsk brynesteinsforskning.

1.3 Om graver fra eldre jernalder

Som nevnt innledningsvis, er gravfunnene i denne oppgaven hentet fra romertida og folkevandringstida i det området som har blitt Vestland fylke. Jeg ser det derfor også som nødvendig å gi en viss innføring i forskningshistoria til disse funnene.

1.3.1 Forskningshistorisk bakgrunn

Gjennom 1800-tallet utviklet det seg etter hvert et arkeologimiljø ved institusjonen som skulle bli Universitetsmuseet i Bergen, med et fokus på studiet av gravhauger (se Shetelig 1944: 67-69; Haaland 1996; Thue 1996: 438-462; Hagen 1997: 51-80). Den vitenskapelige hensikten med disse utgravningene var, som ellers i Skandinavia, å opprette kronologiske gjenstandstypologier (se Gansum 2004 21-52; Trigger 2006: 129-138). Arbeidet med gravhauger fortsatte også under Haakon Schetelig etter 1901 (Hagen 1997:105-117). Dette resulterte blant annet i de betydningsfulle verkene *Vestlandske graver fra jernalderen* (1912a) og *Nye jernaldersfund paa Vestlandet* (1917). Fra rundt århundreskiftet begynte man imidlertid å aktivt undersøke boplasser fra steinalderen (Dommasnes 1998: 21; se også Brøgger 1907; Brøgger 1909; Schetelig 1901; Shetelig 1922). Arkeologi på Vestlandet var dermed ikke lenger ensbetydende med studiet av gravhauger.

I løpet av de første tiårene av 1900-tallet havnet gravskikk som selvstendig forskningsobjekt i bakgrunnen, mens fokuset ble rettet mot ervervs- og bosetningsmønster (se Dommasnes 1998: 29-33). Denne utviklingen henger sammen med arkeologimøtet avholdt ved Universitets oldsakssamling i Oslo i 1927, der det ble vedtatt et forskningsprogram som fokuserte på bosetning i steinalderen i huler og hellere, helleristninger, jernalderens gårder, bygdeborger og bruken av høyfjellet. Dette programmet skulle bli førende for mye av den arkeologiske forskninga i flere tiår framover (Hagen 1997: 132-145; Gjerpe 2017: 50-51; Grønnesby 2019: 35-36).

Selv om gravskikk og religiøse handlinger ikke var høyt prioriterte forskningsobjekter, ble graver likevel benyttet til studier av blant annet bosetningsmønster og sosial struktur. Eldrid Straumes (1961) magisteravhandling fra 1956, og Jenny-Rite Næss' (1996) fra 1968 kan leses som eksempler på dette. Vi kan si at bosetningsfokuset allerede hadde beredt grunnen for opptaket av idéer fra den prosessuelle arkeologien, som Næss (1996) må ansees som et tidlig eksempel på (se Olsen 1997: 53-54 ang. prosessuell arkeologi i Norge). Med disse idéene kom det et større fokus på å studere sosial- og samfunnsorganisering, uten at dette utgjorde noe klart brudd med bosetningsforskningen (se Dommasnes 1998: 31-32). Graver ble i stor grad behandlet som refleksjoner av struktur og statusforskjeller i jernalderens samfunn, i henhold til amerikanskinspirerte teoretiske tilnærminger (Dommasnes 1996: 49-51). Eksempler på dette er Bjørn Myhres (1978; 1987) arbeid med å identifisere sentre langs vestlandskysten, der graver og gravskikk var et svært sentralt kildegrunnlag (Reiersen 2017: 28-33, 48-68), og Heid G. Resis (1986) analyse av gravfeltet på Hunn i Østfold. Resi (1986: 23) tar riktig nok enkelte forbehold med utgangspunkt i den postprosessuelle kritikken.

Fra 1980-tallet av endret oppfatningen av graver som studieobjekter seg (se Næss 1996: XI), trolig i forbindelse med at post-prosessuelle idéer begynte å gjøre seg gjeldende (se Olsen 1997: 68-72). Det første store arbeidet om gravskikk på Vestlandet som i stor grad tok i bruk disse nye idéene var trolig Grete Lillehammers (1996) magistergrad fra 1985 om Kvasheimfeltet i Hå, der hun blant annet tok i bruk et teoretisk rammeverk knyttet til overgangsritualer for å forstå jernalderssamfunnets forhold til døden. Innen samme tankeretning tolker Liv Helga Dommasnes' (1997; 1998) gravskikken på Vereide-feltet som resultat av meningsbærende handlinger. Mening er i hennes tekst nært knyttet til begrepet symbol, og må forstås både utfra individuelle intensjoner og samfunnets institusjoner. Dermed kan gravene også gi informasjon om kultur og kulturelle endringer (Dommasnes 1998: 73-86, 213-283). Slike postprosessuelle tilnærminger til gravskikk ser ut til å ha fortsatt også etter tusenårsskiftet, blant annet med fokus på graver i landskap og mangefasetterte identiteter (se f.eks. Jennbert 2006; Lund og Moen 2019; Moen 2020). Også Fredrik Ekengren (2013) tar til orde for en svært post-prosessuell tilnærming til gravgods i *The Oxford Handbook of Death and Burial*.

Selv om nye tilnærminger kommer til, betyr ikke det at man har sluttet å bruke graver til «eldre» formål. For eksempel har det siden 1800-tallet mer eller mindre jevnlig kommet ut arbeider der gravfunn benyttes til å oppstille kronologiske typologier (se f.eks. Fett 1939; Stout 1986; Bemmann og Hahne 1994; Engevik 2007; Kristoffersen og Magnus 2010). Heller

ikke har interessen for koblingen mellom gravskikk, bosetning og erverv forsvunnet (se f.eks. Dahl 2017; Drageset 2019).

1.3.2 Nåværende kunnskapsstatus

Basert på den nevnte utgravningen på Vereide, sammen med en rekke eldre utgravninger, deler Dommasnes (1998: 174-212; 2006: 64-69) gravskikk i en eldre tradisjon, omtalt som «Vereide-tradisjonen», og en senere funnførende «tuntradisjon». Vereide-tradisjonen skal ha hatt røtter tilbake yngre bronsealder, og består av små uanselige gravhauger uten tydelig gravgjemme, gjerne plassert i store felt (Dommasnes 1997: 136-138, 1998: 190-192, 217-218). Om denne tradisjonen har strukket seg lengre sørover på Vestlandet er vanskelig å svare på, men man kjenner til 14 gravfelter på Vestlandet, i hovedsak bestående av små hauger med lite gravgods (Næss 1996: 122-123). Blant annet Hereide i Eidfjord ser ut til å ha trekk som ligner Vereide-tradisjonen (se Drageset 2019 for beskrivelse av feltet), og det finnes ei samling av førromerske graver i Etne (Drageset 2020: 17-19). De siste har imidlertid markert gravgjemme og beinbeholdere.

Av de identifiserte gravene fra eldre jernalder som er utgravd på Vestlandet tilhører de aller fleste det Dommasnes (1998: 209-211) omtaler som «tuntradisjonen». Det er denne som er hovedmaterialet for Næss' (1996) undersøkelse av gravskikken på Voss og Schetelig (1912a: 16-172) behandling av jernalderens gravskikk på Vestlandet. Tuntradisjonens graver ser ut til å være preget av variasjon rundt noen temaer, snarere enn klart avgrensede typer (se beskrivelser i Schetelig 1912a; Næss 1996; Dommasnes 1998).

Det klartest fremtredende av disse temaene er inhumasjonsbegravelser i «rammekonstruksjoner», for å bruke Næss' (1996: 12, 37) uttrykk. Det vil si at liket er lagt ubrent i ei gravkiste, ofte med gravgods arrangert rundt liket. Rammekonstruksjonen består oftest av steinheller satt på høykant, gjerne omtalt som hellekister. Det forekommer også mer improviserte rammekonstruksjoner, delvis bestående av naturlige steinformasjoner (se f.eks. Fett 1943: 36-9; Straume 1961: 34-36). Disse rammekonstruksjonene er lukket med dekkheller, og varierer i lengde fra under én meter til over fem meter i noen få tilfeller (Schetelig 1912a: 109-111; Næss 1996: 37-43; Solberg 2003: 135; Drageset 2020: 14-15). Haugen over kan være av varierende størrelse, har ofte kjernerøys, og lå gjerne nær gårdstunene haugene trolig tilhørte (Straume 1961: 35-36; Næss 1996: 23-36; Dommasnes 1998: 185-188, 2006: 68).

Én og samme kiste kan i noen tilfeller inneholde mer enn én begravelse, og disse kan være både brente og ubrente, som i tilfellet Byrkjefunnet (Schetelig 1912a: 90-109, 10-159; Næss 1996: 36). Det er også vanlig at en haug inneholder flere graver, i form av gravkister og andre sekundærbegravelser (Næss 1996: 35-36). Det finnes imidlertid også ubrente graver fra yngre romertid som ikke har slike kistekonstruksjoner, for eksempel i nedgravninger eller spredt i skjelettflak (1996: 43-44, 101).

Variasjonen blant kremasjonsgravene enda større enn blant gravene med ubrent lik. Ifølge Schetelig (1912a: 22-23) kan de brente beina i romertid være lagt i urne, eller urne kan mangle. Urne med bein kan stå i hellebygd kammer, eller fritt i haugen eller, i enkelte tilfeller, i en nedgravning i bakken. Det forekommer også at bein uten urne er samlet i et lite hellebygget kammer, og beinmassen kan være innpakket i never. Gravgoods kan ligge i urna eller i kammeret sammen med beina, men i enkelte tilfeller kan de ligge spredt i haugen utenfor urna eller kammeret (Schetelig 1912a: 43; se også Næss 1996: 95-96; Dommasnes 1998: 303-305; Drageset 2020: 14-16). Alle disse variasjonene forekommer i graver der beinrestene er raket eller plukket ut fra bålet, slik at de foreligger som rensede bein i gravsituasjonen. Schetelig (1912a: 72) mener det skjedde en endring i folkevandringstida, ved at man i tillegg begynte å anlegge kremasjonsgraver der alle rester av bålet er tatt med i grava, mens Slomann (1986 [1956]: 47) skriver at de brente beina alltid var hvite og rensede. Etter Næss' (1996: 100) oppfatning kan vi imidlertid se branngraver med bålmørje og brannflak allerede fra yngre romertid av. Kombinasjon av graver med rensede bein med og bålmørje kan også forekomme (se Schetelig 1912a: 53-85, 89).

På overordnet plan synes det hverken å være entydige kronologiske eller geografiske mønstre i mengdeforholdet mellom branngraver og inhumasjonsgraver gjennom yngre romertid og folkevandringstida, selv om mange mer lokale mønstre forekommer (Næss 1996: 102-103, 117-123). Ifølge Straume (1961: 15-16) er 11 av 17 daterbare mannsgraver fra eldre jernalder i Nordfjord fra 500-tallet. Næss (1996: 102) ser derimot ingen påviselig økning i antall ubrente graver fra 500-tallet på Voss i forhold til tidligere i folkevandringstida.

1.3.3 Gravgoods i eldre jernalder

Et vesentlig spørsmål for min oppgave er hvorfor brynesteinene ble benyttet til gravgoods (kap. 1.1.1), og dette spørsmålet kan neppe behandles adskilt fra resten av godset. Et stort, men ikke ubegrenset, utvalg av gravgoods går svært ofte igjen graver fra sein romertid og gjennom folkevandringstida, omtalt som folkevandringstidskomplekset av Wencke Slomann (1986

[1956]: 46-47). Inhumasjonsgraver fra yngre romertid og folkevandringstid på Vestlandet inneholder vanligvis kar, trolig til mat eller drikke. Spannformede leirkarene er vanligst, men hankekar og bronsekar finnes også (Schetelig 1912a: 109 se også Næss 1996: 52-54; Dommasnes 1998: 192-193, 199; Kristoffersen og Magnus 2010: 9-10). Laggede trekar har trolig vært vanligere enn antall funn umiddelbart skulle tilsi (se Straume 1961: 29-33; Næss 1996: 55-56). spannformede leirkar ble svært sjeldent ble benyttet som urner, mens bronsekjeler synes å være overrepresenterte til dette formålet (Schetelig 1912a: 22-51, 72-90; Dommasnes 1998: 192-193).

Smykker var ikke særlig vanlig gravgods på Nord-Vestlandet i eldre jernalder (Dommasnes 1998: 198). Heller ikke på Voss er smykkematerialet spesielt stort (Næss 1996: 57), selv om bøylespenner, korsformede spenner, metallnåler, beinnåler, kammer, perler, reimspenner, ringspenner og belteutstyr er funnet der. Nordnorske funn tyder på at kammer og beinnåler har vært benyttet til håroppsett, i tillegg til bruken som draktnåler (Næss 1996: 57-64). Ifølge Næss (1996: 64-71) kan ei enkelt bøylespenne eller korsformet spenne forekomme i både kvinne- og mansgraver. Finnes det mer enn ei spenne eller andre smykker og draktnåler synes dette å være en tydelig indikasjon på ei kvinnegrav. Hektespenner synes ikke å ha noen klar kjønnsforbindelse, mens belteutstyr er assosiert med mansgraver. I graver med mer enn ei spenne synes sammensetningen av disse å være nokså tilfeldig (se også Straume 1961 19-29).

I Næss' (1996: 71) materiale fra Voss inneholder kun 15 av 63 graver fra eldre jernalder våpen. Med unntak av ei branngrav med noen piler, var alle disse gravene med våpen inhumasjonsgraver (1996: 104). Branngravene forble derimot våpenløse gjennom hele folkevandringstida (Schetelig 1917: 39-40). Også lenger nord på Vestlandet ble våpen noen ganger lagt i inhumasjonsgraver, men dette var ingen fast del av gravinventaret (Dommasnes 1998: 199). Våpen, til dels med unntak av pilspisser, blir gjerne brukt som en indikator på mansgraver (se Schetelig 1912a: 158; 1917: 39-40; Næss 1996: 78, 104; Dommasnes 1998: 199).

Ifølge Næss (1996: 71-80) er de vanligst forekommende våpnene på Voss spyd, gjerne med lanse og hakespyd i samme grav. Sverd, skjold og øks er mer uvanlige, og er gjerne funnet sammen i graver som i tillegg inneholder spyd. En gjennomgang av våpengravfunnene beskrevet i Bemmann og Hahnes (1994: katalognummer 243-357) fra Hordaland og Sogn og Fjordane viser at dersom de kun har et våpen, er dette gjerne en lanse eller et hakespyd, og graver med mer enn ett våpen har gjerne både lanse og hakespyd (se også Fett 1939: 72-73).

Sverd, skjold og øks forekommer derimot sjelden som eneste våpen, og er ofte funnet sammen i graver som i tillegg har lanse og hakespyd (se også Schetelig 1912a: 110). Mer enn ett eksemplar av lanser eller kastespyd forekommer enkelte ganger, men pilspisser er det eneste våpenet som ofte forekommer i flere eksemplarer. Disse observasjonene er i stor grad i overenstemmelse med Per Fetts (1939: 73-79) inndeling av norsk folkevandringstids våpengraver i grupper, og Eldrid Straumes (1961: 16-19) observasjoner fra Nordfjord, med unntak av Straume mener spyd i dette område først og fremst forekommer enkeltvis.

I tillegg er det funnet en del redskaper som gravgods (Næss 1996: 80-84). Næss (1996: 81) mener brynesteinene i hennes materiale fra Voss for å være ildslagingsutstyr (for min oppfatning se kap. 5.2.3). Av sikkert ildslagingsutstyr er jernsyler og såkalte beltesteiner, både med og innfatningsfure, vanlige, og det forkommer i noen tilfeller rullesteiner som er benyttet til ildslagning. Kniver finnes både i manns- og kvinnegraver, oftest en av gangen, men det kan også godt være flere kniver i samme grav. Saks og pinsett er mindre vanlig, og forekommer på Voss kun i mannsgraver. Straume (1961: 19) mener imidlertid at saks også forekommer i kvinnegraver i Nordfjord. Dommasnes (1998: 200) oppsummerer mange av de samme redskapstypene for sitt undersøkelsesområde på Nord-Vestlandet, og legger i tillegg vekt på forekomsten av spinnehjul i kvinnegraver, og hun foreslår at de, i likhet med kniver og beltesteiner, godt kan ha vært en fast del av draktutstyret. Andre slags redskaper og personlige gjenstander forekommer også sporadisk i funnførende graver fra romertid og folkevandringstid.

2 Teoretisk tilnærming

Som Matthew Johnson (2020: 1-11) påpeker, benytter vi oss alltid av en mengde teoretiske antagelser når vi benytter arkeologiske data til å konstruere redegjørelser for forskjellige sider ved fortida. Når disse antagelsene forklares eksplisitt begynner vi å kunne snakke om ei teoretisk tilnærming i streng forstand, og valg av teoretisk tilnærming er nært knyttet til hvilke spørsmål man er interessert i å undersøke. Denne koblingen mellom prioriterte forskningsspørsmål og teoretisk tilnærming kan særlig illustreres av overgangen mellom den prosessuelle og den post-prosessuelle arkeologien (se Olsen 1997: 44-76; Trigger 2006: 314-483). Mitt teoretiske perspektiv i første rekke på Bruno Latours (2005) aktør-nettverks-teori (ANT). Denne vokste ut av det sosiologiske studiet av vitenskap og teknologi (Latour 2005: 87-99; Kozatsas 2020: 37-40), og er derfor godt egnet til å analysere de teknologiske prosessene brynesteinene inngikk i.

2.1 Bruno Latours aktør-nettverks-teori

Uttrykket «samfunn» er ifølge Latour (2005: 162-164) problematisk fordi det blander sammen politiske enheter med dannelsen av mer eller mindre stabile «collectives», altså kollektiver på norsk. De siste er sammensatt av store mengder entiteter som i svært mange tilfeller bryter de kunstige grensene mellom kultur og natur (Latour 2005: 162-164, 238-241; se også Latour 2006: 164-167). Disse entitetene fungerer som aktører i større nettverk, der de samvirker med andre aktører, og det er dette samvirket Latour (2005: 34-37) betrakter som «det sosiale», heller enn noen av enkeltaktørene. Det forekommer ikke noen bakenforliggende sosiale krefter som kan sies å forklare entiteter eller hendelser. I stedet skyldes aktørenes handlinger, enten de er mennesker eller ikke-mennesker, deres indre egenskaper og påvirkninger fra andre aktører de står i forbindelse med (Latour 2005: 99-106, 137). Med andre ord er alle virkelige årsakssammenhenger konkrete og sporbare. Slik sporing er imidlertid ikke nødvendigvis så enkel for en arkeolog som betrakter restene av et nettverk som oppsto for 1500 år siden.

Det bør her nevnes at ordet nettverk er noe problematisk, ettersom samvirkningen mellom aktørene ikke behøver å ha form som et konkret nettverk bestående av noder og kanter. Ifølge Latour (2005: 131-133) ville derfor «work-net», eller arbeidsnett på norsk, egentlig være et bedre begrep, selv om dette ikke har slått an på engelsk. I min oppgave har ordet arbeidsnett dessuten den fordelen at det skaper et tydelig skille mot det vi kan kalle omsetningsnettverk for brynestein (kap. 2.2).

Aktørene i arbeidsnettene kan være enten *mediators* og *intermediaries* (Latour 2005: 39-40, 105). Forskjellen ligger i at når *mediators* blir påvirket til å handle, kan ikke formen denne handlingen tar forutsies utfra den ytre påvirkningen. *Intermediaries*, på den annen side, overfører bevegelse eller mening uten selv å modifisere dette. Vi kan, med en viss forenkling, si at *intermediaries* bidrar til å stabilisere et arbeidsnett, mens *mediators* skaper en uforutsigbarhet (Latour 2005: 201-203). Her bør det imidlertid understrekes at en aktør, enten den er et menneske eller et ikke-menneske, som i én situasjon fungerer som en *intermediary* raskt kan bli en *mediator*. Dersom en datamaskin bryter sammen, eller arbeiderne i en fabrikk bestemmer seg for å overta produksjonsmidlene, vil disse gå fra å være *intermediaries* til å bli *mediators* (Latour 2005: 39-40). Det kan dermed også være glidende overganger mellom *intermediaries* og *mediators*, og forskjellen er delvis betinget av situasjonen og av hvilket arbeidsnett de betraktes som del av.

Hvordan en enkeltaktør fungerer innenfor et arbeidsnett er gjerne en følge av hvilke elementer aktøren er sammensatt av. Som Latour (2005: 233) uttrykker det: «when faced with an object, attend first to the associations out of which it is made and only later look at how it has renewed the repertoire of social ties». Mennesker er sammensatt av en lang rekke biologiske elementer, og har fysiske egenskaper som i stor grad er bestemmende for hvordan vi fungerer som aktører i et arbeidsnett. En annen svært viktig del av menneskenes oppbygning er imidlertid sammensetningen av vår bevissthet. Denne er etter Latours (2005: 204-218) sammensatt av et stort antall forskjellige informasjonsbiter, omtalt som *plug-ins*. Vi mottar slike *plug-ins* gjennom konkrete interaksjoner med for eksempel bøker, fjernsyn eller samtaler med medmenneskene rundt oss. Nye *plug-ins* blir hele tida inkorporert og bearbeidet i henhold til *plug-ins* vi allerede har, som også endres gjennom denne prosessen.

Et tema som kun berøres i begrenset grad i Latours (2005) ANT er materialer, altså de fysiske substansene enkeltaktører som for eksempel brynesteiner er bygget opp av, til tross for at ANT har vært et viktig opphav til mye av de teoretiske diskusjonene knyttet til materialitet de siste to tiårene (se f.eks. Miller 2005; Ingold 2007; Conneller 2011; Gavin 2012: 157-168; Harris og Cipolla 2017: 129-149; Crellin 2020: 156-170). Et poeng fra disse diskusjonene jeg ønsker å trekke spesielt fram her er at materialer har sine egne egenskaper, som er medbestemmende for hvilken form gjenstander som er laget av disse materialene får (Ingold 2000). Ifølge Chantal Conneller (2011: 31-33, 46-48) har vi imidlertid også arkeologiske eksempler på gjenstander der formen snarere strider mot materialets iboende egenskaper, og sammenhengen mellom materielle egenskaper og form må derfor fastslås i hvert enkelt tilfelle. For brynesteiner, som kan sies å være i en kontinuerlig tilblivelsesprosess gjennom hele bruksperioden, er sammenhengen mellom form, materiale og virkning i arbeidsnettet knyttet til sliping og bryning av redskaper allerede beskrevet i delkapittel 1.2.1. Det bør imidlertid nevnes at menneskelige aktører tilhørende forskjellige grupper ikke nødvendigvis oppfatter materialenes egenskaper på samme måte (Conneller 2011: 4-9). Beskrivelsen jeg har gitt av brynesteinenes mineralogiske sammensetning speiler dermed vår forståelse av brynesteinene, mens folkevandringstidas mennesker trolig hadde en annen forståelse for dette materialet.

Avslutningsvis bør det nevnes at den arkeologiske debatten omkring materialitet også delvis bygger på noe eldre franske antropologiske og arkeologiske studier av teknologi (Conneller 2011: 27-29; Kozatsas 2020: 21-26; se f.eks. Lemonnier 1992; 1993; Gosselain 1998). Et vesentlig konsept fra disse studiene er den såkalte *chaîne-opératoire*, altså kjeden av

operasjoner som fører fra råmaterialer til ferdige gjenstander (se Lemonnier 1992: 25-50; Conneller 2011: 16-20; Kozatsas 2020: 27-36). Mitt materiale tillater meg ikke å sette opp noen fullstendig *chaîne-opératoire* for brynesteinene. Likevel er prosessen som har gitt brynesteinene form viktig i delkapittel 5.2, ettersom denne prosessen, som allerede omtalt, er uløselig knyttet til bruken av brynene.

2.2 Vareomsetning og relasjoner

Etnografiske studier av førkapitalistiske samfunn tyder på at utveksling av varer og gjenstander vanligvis er nært knyttet til dannelsen og opprettholdelsen av mellommenneskelige relasjoner (Sahlins 2017 [1974]: 278-280). Disse mellommenneskelige relasjonene ofte er av vel så stor betydning for utforminga av omsetningsnettverket som de praktiske behovene gjenstandene er ment å dekke (Sahlins 2017 [1974]: 168-170). Graden av resiprositet, altså i hvor stor grad mottakeren opplever seg forpliktet til å yte en tilsvarende gjengave, avhenger dermed av blant annet hvor nære relasjoner det er mellom aktørene utvekslingen skjer mellom. Mellom nære venner og familiemedlemmer er det for eksempel sjelden noen klart definert forventning om en gjengave, mens utveksling av varer og gjenstander mellom fremmede tenderer mot negativ resiprositet, altså å motta uten å gi noe tilsvarende tilbake (Sahlins 2017 [1974]: 178-186; se også Godelier 1999: 145). I tilfeller der det er behov for å opprettholde kontinuerlig utveksling av bestemte varer eller gjenstander over tid med mennesker som tilhører andre grupper, oppstår det dermed et behov for å skape definerbare relasjoner til bestemte mennesker innenfor de gruppene man driver utveksling med (Sahlins 2017 [1972]: 183, 280-282).

Hvordan og hvorfor utvekslingen av gaver fører til dannelsen av slike mellommenneskelige relasjoner har vært diskutert av en rekke forskere (se Mauss 1922-1923; Bourdieu 1972: 6-7; Godelier 1999; Sahlins 2017 [1974]: 134-213). Ettersom mitt materiale ikke tillater detaljerte analyser av nøyaktig hvordan denne utvekslingen har foregått lokalt, er disse varierte mekanismene imidlertid av begrenset interesse for min oppgave.

2.3 Begravelsesritualer og gravgods

Selv om ANT vokste ut av studiet av teknologi og vitenskap, er teorien, ifølge Latour (2005: 100-109), ment å brukes på alle fenomener der aktører samvirker i arbeidsnett. Teorien burde dermed også være egnet til å undersøke hvorfor bryner og annet gravgods ofte ble inkludert i eldre jernalders begravelser. Latour (2005: 11-12, 226-227) legger vekt på at vi må «follow

the actors» for å forstå hvordan de selv oppfatter og kategoriserer sin egen virkelighet. Som arkeologer har vi naturligvis ikke mulighet til å spørre jernalderens mennesker hvordan de selv oppfattet sin egen virkelighet. Imidlertid er en hel mengde andre aktører fra begravelsesritualene bevart, som gravgods, gravgjemme, gravminne og i enkelte tilfeller rester av den avdøde. Det er dermed disse aktørene vi må forsøke å spørre om hvorfor bryner og annet gravgods ble nedlagt i gravene.

Antropologiske studier tyder på at de menneskelige aktørene i ett og samme ritual ofte har svært varierende oppfatninger av meningsinnholdet i ritualets handlinger og gjenstander (Bloch 1974: 73-75; Bell 2009: 182-187). Samtidig er det heller ikke noe klart skille mellom meningsinnhold knyttet til ritualer og ikke-ritualiserte situasjoner. I stedet refererer meningsinnholdet i ritualiserte og ikke-ritualiserte situasjoner hele tiden til hverandre (Bell 2009: 90-91). Fra et ANT-perspektiv kan vi si at gruppene som gjennomfører ritualene besitter en stor mengde *plug-ins*, og at de menneskelige aktørene har internalisert disse i ulik grad. Det finnes heller ikke noe entydig skille mellom relevante og ikke-relevante *plug-ins*, og hvilke som oppleves som relevante vil variere fra situasjon til situasjon. Etersom samspillet mellom aktørene ikke styres av noen skjulte bakenforliggende strukturer (Latour 2005: 165-172, 202), må hvert enkelt ritual betraktes som en egen hendelse, selv om de menneskelige aktørenes erfaring med tidligere ritualer, deres «sense of ritual» med Bells (2009: 80) ord, naturligvis spiller en sentral rolle.

Siden hver enkelt begravelse var en egen hendelse må vi anta at nedleggelsen av gravgods skjedde i henhold til de menneskelige aktørenes egne oppfatninger og overveielser, både utfra deres generelle oppfatninger om hvordan en begravelse burde foregå og utfra vurderinger knyttet til den spesifikke begravelsen. Skriftlige kilder tyder på at menneskene i jernalderen hadde svært varierte forestillinger knyttet til død og begravelser, både mellom forskjellige enkeltmennesker og mellom forskjellige lokalsamfunn (se Næss 1996: 32-34, 108-109; DuBois 1999: 40-44, 85-91; Steinsland 2005: 337-342; Madsen 2014: 401-408). Vi kan dermed ikke forvente at noen begravelser var helt like. Likevel har enkelte oppfatninger knyttet til begravelser og gravgods trolig vært mer utbredte enn andre, og disse oppfatningene kan skape mønstre i materialet so vil være synlige for oss arkeologer i dag.

3 Metodedel

Det er ikke her rom for å beskrive alle sider ved arbeidet med denne oppgaven i detalj. Jeg har derfor fokusert på sider ved arbeidet jeg mener det er spesielt viktig å klargjøre, slik at leseren

selv kan vurdere om kvaliteten på mitt arbeid er tilstrekkelig for de konklusjonene jeg trekker i oppgaven.

3.1 Informasjonsinnhenting

Informasjonen som har inngått i denne oppgaven er naturligvis hentet fra mange forskjellige publikasjoner. Jeg vil imidlertid spesielt nevne at jeg har hatt tilgang til de digitaliserte dokumentene fra Topografisk arkiv, gjennom MUSIT-databasen. Det er imidlertid ikke alle dokumenter i dette arkivet som er ferdig digitaliserte, og enkelte plantegninger lot det seg heller ikke gjøre for museets arkivar å finne i det fysiske arkivet (se kap. 4.12). Funnrapporter og andre dokumenter forbundet med de enkelte bryene er oppgitt i funnkatalogens kildeliste, sortert etter dokumentnummer.

Ellers er svært mange opplysninger om de enkelte funnene hentet fra Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase, som også er en del av MUSIT-databasen. Gjenstandsdatabase består av museets digitaliserte tilvekstkataloger, og har i utgangspunktet nøyaktig samme tekst som de trykte utgavene. Imidlertid forekommer det i enkelte tilfeller at gjenstander har blitt reklassifisert i senere tid, og gjenstandsdatabase inneholder derfor enkelte oppdaterte opplysninger som ikke finnes i de originale tilvekstkatalogene. I min oppgave referer jeg hovedsakelig til både brynesteinene og gravfunnene ved deres museumsnumre, og der er disse numrene funnkatalogen er organisert etter. De fleste gravfunnene i mitt materiale inneholder flere registrerte gjenstander, og i disse tilfellene har museumsnumrene også undernumre når det er snakk om bryene, brynets undernummer er utelatt når det er snakk om selve gravfunnet.

3.2 Typologisk datering

Det er i tidligere studier observert enkelte kronologiske endringer i brynestein fra jernalderen (kap. 1.2.2; Petersen 1951: 152-155). Likevel er det ikke mulig å datere bryner særlig presist basert på deres iboende egenskaper. I likhet med Baug m.fl. (2018: 58-64), Resi (1990: 44-47; 2008: 56), Kresten, Elfwendahl og Pettersson (1996) og Juel Hansen (2009: 8-10), daterer jeg derfor brynesteinene basert på funnkonteksten, vanligvis det andre gravgodset fra samme grav. Gravgodset er som regel mer eller mindre presist beskrevet innføringene i tilvekstkatalogen, slik den er gjengitt i gjenstandsdatabase, og disse beskrivelsene har gjort det mulig å gjennomføre en mer eller mindre presis typologisk datering av hvert enkelt gravfunn (se Malmer 1963; Gardin 1980: 62-90; Gräslund 1987; Adams og Adams 1991: 207-

212; Trigger 2006: 223-232 ang. typologisk datering). I enkelte tilfeller var det imidlertid uklarheter i beskrivelsene som gjorde det nødvendig å se deler av gravgodset med egne øyne.

Dateringsarbeidet har spesielt dratt nytte av Jan Bemmann og Jena og Güde Hahnes (1994) kronologiske typeinndeling av våpengraver og Siv Kristoffersen og Bente Magnus' (2010) arbeid med spannformede leirkar. En ting som imidlertid bør nevnes er at Kristoffersen og Magnus' (2010: 41-42) kronologi i vesentlig grad er basert på Bemmann og Hahnes arbeid. I tillegg har blant annet John Hines' (1993) arbeid med hektespenner og Ann M. Stouts (1986) typologisering av hankekar vært til vesentlig nytte.

3.3 Undersøkelsen av brynesteinene

Jeg har selv undersøkt brynene som er utgangspunktet for denne oppgaven. Dette er gjort ved måling av brynenes lengde, bredde og tykkelse, og jeg har veid og fotografert dem. Fotograferingen ble gjennomført i lysboks, slik at fotografiene skulle bli sammenlignbare med hverandre. Jeg har valgt å dele brynene inn i fire slipeflater, to hovedflater og to sideflater, og å karakterisere disse basert på flatenes form (kap. 4.2.1; fig. 4.5 og 4.6). Denne framgangsmåten er til en viss grad basert på Resi (1990: 11-12) og Juel Hansen (2009: 11-13; 2011), men jeg har i stor grad tilpasset metodene til variasjonene i mitt materiale. I tillegg har jeg skrevet beskrivelser av hvert enkelt bryne, gjengitt i funnkatalogen.

Under undersøkelsene av brynesteinene som er omtalt i kapittel 1.2.2 har det vist seg både mulig og hensiktsmessig å skille Eidsborg- og Mostadmarka-bryner fra hverandre ved hjelp av materialets visuelle kjennetegn, og det har på samme måte i stor grad vært mulig å skille disse fra brynesteiner av andre opprinnelser (se Mitchell, Askvik og Resi 1984: 173; Resi 1990: 15; Kresten, Elfwendahl og Petterson 1996: 80; Juel Hansen 2011: 68; Baug m.fl. 2018: 55-58). Jeg har delt brynene i mitt materiale i to grupper basert på visuelle kjennetegn ved materialet de består av. Av disse er materialgruppe A en nokså enhetlig gruppe med klare kjennetegn, mens materialgruppe B er en nokså heterogen gruppe bestående av de steinene som ikke passet inn i materialgruppe A. Begge materialgruppene er beskrevet i kapittel 4.1. En svakhet ved min studie er naturligvis at jeg ikke har hatt mulighet til å verifisere disse materialgruppene ved hjelp av tilsvarende naturvitenskapelige metoder som er benyttet på brynesteinene fra yngre jernalder (se kap. 1.2.2).

3.4 Statistisk analyse av materialet

Materialet for denne oppgaven består både av målene og beskrivelsene av brynesteinene, som beskrevet over, men også av opplysninger om gravkontekstene, som gravminnets størrelse, konstruksjonen av gravgjemmet, behandlingen av liket, etc. Sagt på en annen måte har materialet en lang rekke forskjellige variabler, med varierende verdier innenfor hver variabel. En vesentlig del av materialanalysen vil derfor gå ut på å undersøke mulige sammenhenger mellom disse variablene (se Shennan 1997: 2-3).

Deskriptive metoder, som gjennomsnittsverdier, standardavvik, spredningsdiagrammer og krysstabeller, er til stor hjelp for å finne sammenhenger mellom variabler (se Drennan 1996: 17-19, 29-33; Shennan 1997: 5-46; Hudson og Ishizu 2017: 45-117). Imidlertid kan vi ikke ta for gitt at enhver tilsynelatende sammenheng faktisk er reell, spesielt fordi mitt materiale kun inneholder 42 bryner fra 37 gravkontekster. For å løse dette problemet er det nødvendig å beregne sannsynligheten for at et antatt mønster skal ha oppstått ved en tilfeldighet (se Drennan 1996: 149-155, Shennan 1997: 48-68). I denne oppgaven benytter jeg meg i første rekke av Fishers test og χ^2 -testen, den første i tilfeller med kun én frihetsgrad og minst én kombinasjon har en forventet verdi lavere enn 5 (Drennan 1996: 187-191; Shennan 1997: 104-115; Altman 1999: 253-257; Cool og Baxter 2005; Conolly og Lake 2006: 123-127). Mer sammensatte beregninger blir i et par tilfeller benyttet, basert Bayes formel og binominalformelen (Harbitz 1999: 47-54). Det er her viktig å huske på at vi selv bestemmer grenseverdiene for hvilke fordelinger vi er villige til å oppfatte som tilfeldige, selv om den mest konvensjonelle grenseverdien er 0,95 (Drennan 1996: 160-163; Shennan 1997: 53-55; Conolly og Lake 2006: 124-125).

Det er imidlertid en del potensielle problemer med de statistiske tilnærmingene som er beskrevet over. For det første kan datamaterialet vi arbeider med ha iboende usikkerheter som ikke er direkte kvantifiserbare (se Hudson og Ishizu 2017: 13-16). Funnkatalogen inneholder en rekke mer eller mindre usikre opplysninger, og disse usikkerhetene kommer som regel i tillegg til usikkerhetene beregnet av sannsynlighetstestene. Som beskrevet i forrige avsnitt avhenger statistisk signifikans av størrelsen på datamaterialet, noe som i praksis fører til det ofte bare er sterke statistiske sammenhenger som vil være statistisk signifikante, ettersom jeg i mange tilfeller har få datapunkter (se Drennan 1996: 194-195; Shennan 1997: 113-115). Selv om matematiske beregninger med tall og grafer kan se overbevisende ut, bør det derfor understrekes at de bare gir informasjon av betydning dersom forutsetningen for beregningene er fornuftige.

4 Empiri

Den følgende gjennomgangen av oppgavens empiri beskriver de generelle tendensene i materialet i funnkatalogen. Gjennomgangen tar både for seg selve brynesteinene og gravkontekstene de er funnet i. Til sammen inneholder mitt materiale 42 brynesteiner fra 37 graver. Avviket mellom de to summene skyldes at fem av gravene inneholdt to bryner. Det forekommer også at bryner kan være brukket i flere deler. Dersom det er klart at disse delene hører sammen har jeg likevel valgt å regne det som ett bryne i det følgende arbeidet. Som omtalt i delkapittel 3.1 benevner jeg i hovedsak brynene, og gravfunnene de kommer fra, ved museumsnumrene. Jeg vil her spesielt understreke at kapittel 4 først og fremst referer til funnkatalogen. Dersom opplysninger er gitt om enkeltbryner eller -gravfunn uten andre referanser i teksten, vil dette si at opplysningene er oppgitt i funnkatalogen, og at referansene for dem står der.

4.1 Brynesteinenes materiale

Som omtalt i delkapittel 3.3, har jeg valgt å dele brynene inn i materialgrupper basert på deres visuelle kjennetegn. Jeg har valgt å kalle disse gruppene A og B, for å unngå å legge inn en direkte tolkning av bergart i kategorinavnet. Selv om de følgende materialgruppene er tydelig definert, forekommer det enkelte tilfeller der det kan være usikkert hvilken av materialgruppene brynet bør plasseres i. Det er imidlertid bare ett tilfelle, B4950h, der denne usikkerheten er stor nok til at jeg har valgt å ikke sette det inn i ei av gruppene.

Materialgruppe A er en lys bergart jeg har definert som middelsgrov. Den svært lyse tonen kommer best frem i ferske bruddflater og nylig avslitte kanter, der fargen kan være på Munsell-kode 10YR7/1, eller enda lysere. Bruddflatene viser også en tydelig ujevn struktur. Brynenes slipeflater har normalt en noe mørkere gråfarge, trolig etter bruk, og disse smussfargene kan variere utfra bevaringsforhold. Holder man bryner av denne typen opp mot lyset, vil man se glitrende spetter i overflata. Et kjennetegn på bryner i denne materialgruppa er at de har tynne gjennomløpende mørke bånd i steinen. Normalt ligger de parallelt med brynets hovedflater. De fordeler seg mer eller mindre jevnt gjennom brynet, med en innbyrdes avstand som vanligvis er tykkere enn de mørke båndene selv. Disse båndene er mørkere enn den lyse steinen rundt, men hvor tydelig de kommer fram varierer noe fra stein til stein, blant annet avhengig av hvor tilsmusset steinen er. Ser man nærmere på de mørke båndene får man inntrykk av at de består av mange ørsmå mørke korn som ligger tett fordelt mellom lysere korn som ser ut til å være like mineralkornene utenfor de mørkere båndene. Jeg har ikke hatt

mulighet til å undersøke om det fortsatt ser slik ut ved en vesentlig grad av forstørrelse. Vanligvis viser ikke brynene tegn til å spaltes langs disse mørke båndene, men det ser ut til å kunne skje i enkelte tilfeller. Se figur 4.1 og 4.2 for illustrasjoner av bryner fra denne materialkategorien.

Figur 4.1: Bryne B7414k, bryne med innsvungne sider i materialgruppe A, 475-570 e.Kr., Flugheim i Sogndal, målestokk i cm. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

Figur 4.2: Bryne B7818b, jevnt avlangt bryne i materialgruppe A, 180-525 e.Kr., Austerheim i Lindås, målestokk i cm. Fotografert av Bendik N. Bergendal

Noen tilsvarende beskrivelse av materialgruppe B kan ikke gis, ettersom dette er en samlebetegnelse for alle de brynene som ikke passet inn i materialgruppe A. Følgelig er materialgruppe B svært variert både i utseende og grovhet, og det er rimelig å anta at brynene i denne gruppa består av en mengde forskjellige bergarter. Se figur 4.3 og 4.4 for eksempler på bryner i denne materialgruppa.

Figur 4.3: Bryne B5638e, firkantet bryne i materialgruppe B, yngre romertid C3, fra Graven Litle (Lille Granvin) på Voss. Målestokk i cm. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

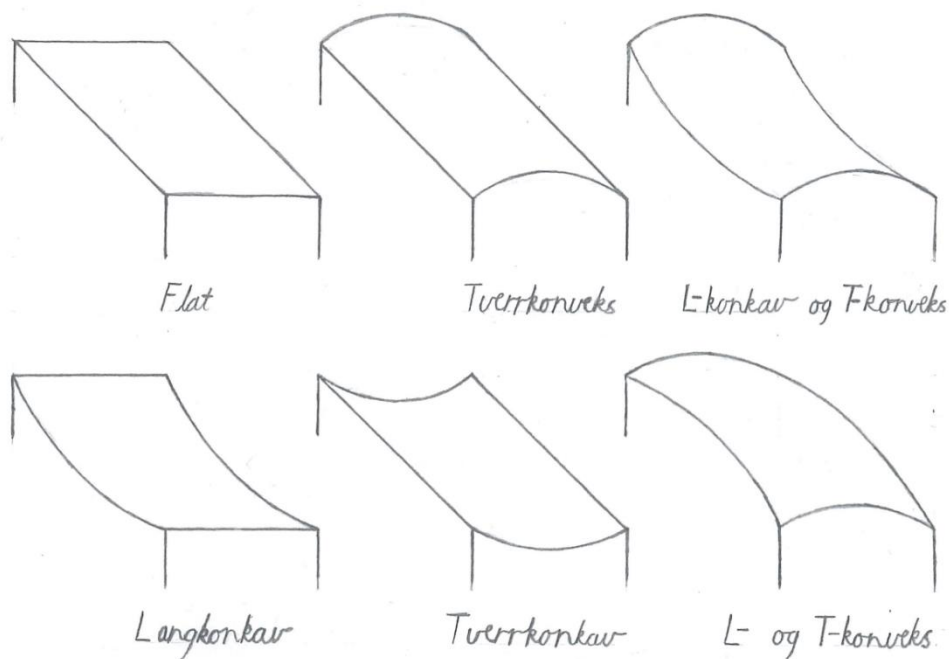
Figur 4.4: Bryne B5893l, med ujevnt omriss i materialgruppe B, 400-450 e.Kr. periode D1, Grindheim i Etne. Brynets farge minner om materialgruppe A, men de andre kjennetegnene mangler. Målestokk i cm. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

I det samlede materialet finnes det 42 brynestein. Dersom vi ser bort fra B4950h utgjør materialgruppe A, med 34 bryner, 81% av det samlede materialet, mens de resterende brynene tilhører materialgruppe B. Av brynene jeg har tillagt materialgruppe A, er 32 også i gjenstandsdatabasen beskrevet med materialbetegnelsen «kvarts» eller «kvartsitt». I tillegg har jeg ført B6227In og B7743g i materialgruppe A, selv om begge er oppført med den noe flertydige materialbetegnelsen «bergart» i gjenstandsdatabasen. Begge disse brynene er imidlertid brent, som gjør identifisering av materialet noe mer usikker. B3731æ, B5555g2 og B5893l har materialbetegnelsen «kvartsitt» i sine innføringer i gjenstandsdatabasen, men av meg likevel er plassert i materialgruppe B. Sett under ett virker det dermed som min materialgruppe A i stor grad er i overensstemmelse med det arkeologene har oppfattet som kvarts- eller kvartsittbryner, selv om det er noen unntak.

4.2.1 Brynenes form

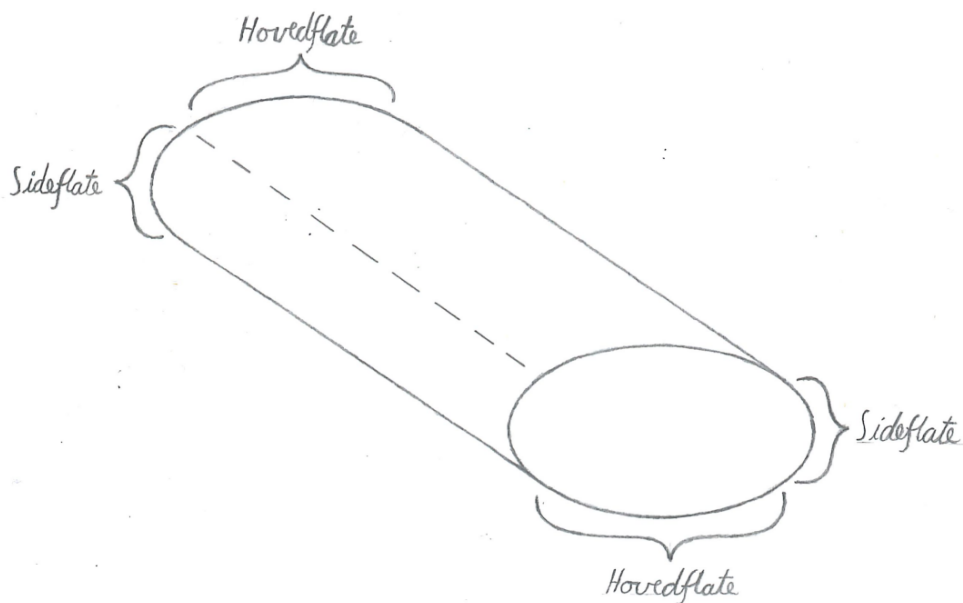
Jeg har under arbeidet med å undersøke brynene for katalogen valgt å dele brynenes slipeflater inn i de følgende flategeometriene: Flat, Tverrkonveks, L-konkav og T-konveks, Langkonkav, L- og T-konveks og Tverrkonkav, som er vist i figur 4.5 (se også kap. 3.3). I tillegg kommer: Ujevne flater er flater der geometrien skifter over flatas lengde, slik at det ikke er mulig å si at flata hovedsakelig tilhører en bestemt flategeometri. Flerfasetterte flater ligner de ujevne, men det er her tydelige skiller mellom fasettene, slik at flata egentlig kan sies å bestå av mange små slipeflater. Uslipte flater har jeg valgt å skille ut uavhengig av geometrisk form, ettersom disse tydeligvis ikke har vært brukt til hvessing. Til sist kommer udefinerbare flater, der for lite er bevart til å si noe om hvilken flategeometri flata opprinnelig ville ha tilhørt. Selv om flategeometriene i prinsippet er tydelig definert, er det likevel i praksis glidende overganger mellom dem. Videre sier kategoriene heller ikke i seg selv noe om hvordan overgangen mellom slipeflatene er utformet. Den kan være alt fra en tydelig kant til en umerkelig glidende overgang.

Figur 4.5: Disse flategeometriene er enklest forklart visuelt. Merk at det ikke behøver å være skarpe skiller mellom slipeflatene. Tegnet av Bendik N. Bergendal.

Flategeometriene forekommer i varierende antall for hovedflater og sideflater, som vist i tabell 4.1 under (se fig. 4.6). Skillet mellom hovedflater og sideflater er satt ved at hovedflatene er breiere, selv om noen få av brynene, B5638b, B59311 og B6032IIIIn, har hovedflater og sideflater med nokså lik bredde. Det er flest flate hovedflater, men også tverrkonvekse og L-konkave og T-konvekse flater forekommer i ganske betydelige antall. For sideflatenes del er derimot L-konkave og T-konvekse samt tverrkonvekse flater vanligst. Imidlertid er ikke frekvensfordeliga av sideflatene like tydelig konsentrert rundt noen få flategeometrier som fordelinga av hovedflatene (se tabell 4.1).

Figur 4.6: Jeg har valgt å definere hovedflater og sideflater også for bryner som ikke har markerte skiller mellom slipeflatene. På tegningen over har brynet både to tverrkonvekse hovedflater og to tverrkonvekse sideflater. Tegnet av Bendik N. Bergendal.

Flategeometri	Hovedflater	Sideflater
Flat	38	10
Flerfasettert	1	0
Langkonkav	3	2
L- og T-konveks	0	4
L-konkav og T-konveks	11	25
Tverrkonkav	2	0
Tverrkonveks	24	23
Udefinerbar	0	1
Ujevn	1	12
Uslipt	4	7
Sum	84	84

Tabell 4.1: Oversikt over flategeometrier med frekvens.

Det forekommer hele 33 forskjellige kombinasjoner av flategeometrier, men kun noen av disse kombinasjonene forekommer mer enn en gang. Dette er demonstrert i tabell 4.2, som viser alle kombinasjoner av hovedflater og sideflater som forekommer mer enn én gang. Som det framgår av tabellen finnes det fire bryner med fire tverrkonvekse slipeflater, og tre bryner

med fire flate slipeflater. Resten av kombinasjonene i tabellen forekommer kun to ganger hver.

Kombinasjon av hovedflater	Kombinasjon av sideflater	Frekvens
Flat, Flat	Flat, Flat	3
Flat, Flat	L-konkav og T-konveks, L-konkav og T-konveks	2
Flat, Flat	Ujevn, Ujevn	2
Flat, L-konkav og T-konveks	L-konkav og T-konveks, L-konkav og T-konveks	2
Flat, Tverrkonveks	L-konkav og T-konveks, L-konkav og T-konveks	2
Tverrkonveks, Tverrkonveks	L-konkav og T-konveks, L-konkav og T-konveks	2
Tverrkonveks, Tverrkonveks	Tverrkonveks, Tverrkonveks	4
Sum		17

Tabell 4.2: Frekvens av kombinasjoner av sideflater og tverrflater som forekommer mer enn en gang i materialet.

Dersom vi i stedet for å behandle alle slipeflatene på en gang tar for oss brynenes kombinasjoner av hovedflater, dukker det opp noen interessante mønstre. Kombinasjonen flat – flat forekommer hele 14 ganger, og tverrkonveks – tverrkonveks hele 8 ganger. Sjansen for at disse kombinasjonene skulle oppstått i så mange eller flere tilfeller ved en tilfeldighet ville være så lav som henholdsvis 0,62 ‰ og 0,86 ‰ dersom hovedflatene var tilfeldig fordelt mellom brynene. Situasjonen er lignende for brynenes sideflater, der kombinasjonen av to L-konkave og T-konvekse sideflater på samme bryne opptrer 9 ganger, og to tverrkonvekse sideflater på samme bryne opptrer 8 ganger. I tillegg bør det nevnes at kombinasjonen to flate sideflater opptrer 4 ganger. Sjansene for at disse kombinasjonene skulle oppstå så ofte som de gjør, eller oftere, ved en tilfeldighet er henholdsvis 0,13 ‰, 0,27 ‰, 0,37‰.

Beregningene bak disse sannsynlighetene er basert på Bayes formel og binominalformelen (kap. 3.4; se Harbitz 2004: 47-54).

I tillegg til at materialet inneholder et stort antall forskjellige kombinasjoner av flategeometrier, er det i virkeligheten også glidende overganger mellom de forskjellige flategeometriene. I tillegg er det andre variasjoner ved brynenes form, som størrelse og kanter

mellom slipeflatene, som ikke fanges opp av inndelingen i flategeometrier. Det er dermed ikke mulig å sette opp klart definerte og adskilte formgrupper blant brynesteinene, selv om det er tydelig at sammensetninga av slipeflatene ikke er tilfeldig. Jeg vil derfor tillate meg en mer kvalitativ beskrivelse av brynesteinenes form.

Bryner med to flate hovedflater omfatter flate og breie bryner, som B3731æ, B4752l2, B6066l, B6670p, B8316g, B8595, B9995n1, og kan ha både buede og rette kanter og forskjellig utformede ender. B8588 og B9995n2 har lignende form, men er adskillig mindre, tynnere og lettere. I tillegg kommer brynene B5555g2, B57421l, B5638b og B5893l B5931l, som er flate og smale. B4506b bør muligens også regnes blant disse. Et bryne som bør nevnes spesielt er B4950h, som skiller seg ut ved at det er svært tykt, og har en presist tildannet form. Disse brynene omfatter både materialgruppe A og B.

Ei adskillig mer enhetlig gruppe består av bryner som har ovalt, eller tilnærmet ovalt, tverrsnitt, og er jevnt avlange. Disse omfatter B5559m, B7818b og B9015k, der det første er adskillig tykkere enn de to påfølgende. Et annet bryne som muligens bør regnes til denne blant disse er B5587h1, som har ei tverrkonveks slipeflate, og ser ut som det har vært tiltenkt et tilsvarende ovalt tverrsnitt. Et interessant poeng er at disse brynene utelukkende ser ut til å tilhøre materialgruppe A.

Det er også en del bryner som har innsvungne sider (se fig. 4.8 og 4.9), og i enkelte innføringer i Universitetsmuseet i Bergens tilvekstkataloger, gjengitt i gjenstandsdatbasen, (B14954) er omtalt som «knokkelformet». Disse omfatter B11434c, B14954/13 og trolig B6071n, som alle har klart adskilte slipeflater, og B6345IIb og B7414k, som begge glidende overganger mellom slipeflatene. Brynene B10304Ie, B5555g1, B6919, og muligens B9224h kan framstå som mellomting mellom brynene med ovalt tverrsnitt og de innsvungne brynene. B6032IIIIn kan også regnes blant de innsvungne brynene, men har en grunnere og mer avlang form. I likhet med brynesteinene med ovalt tverrsnitt tilhører også brynene som heller mot å ha innsvungne sider i hovedsak materialgruppe A, med unntak av B6032IIIIn.

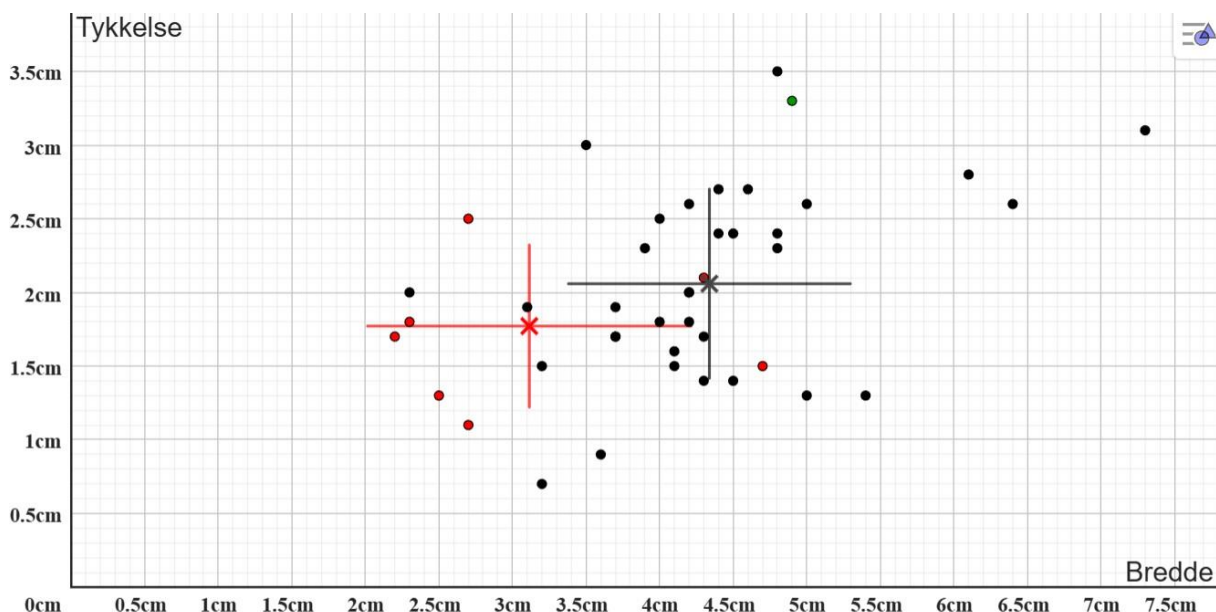
Sist, men ikke minst, bør det nevnes at en vesentlig del av brynene har former som ikke passer inn i noen av de uformelle gruppene som er skissert over. Disse resterende brynene varierer mye i form og størrelse, og flere, som B6274c2 og B9192IIj, har spor etter sliping på diverse flater.

Jeg vil igjen understreke at de formene som er beskrevet i de foregående avsnittene ikke kan regnes som klart adskilte typer. I stedet bør de betraktes som variasjoner innenfor et spektrum.

Flategeometriene jeg åpnet delkapittelet med er min måte å skape en viss orden i variasjonen, og relevansen av skillene de skaper hviler på antagelsen om at slipeflatenes form er nært knyttet til bruken av brynesteinene.

4.2.2 Brynenes bredde og tykkelse

Mange av brynene er brukket, noen trolig i gammel tid og ett i forbindelse med utgravninga. Flere ser ut til å ha vært benyttet til hvesning også etter bruddet, noe som leder til et spørsmål om hva det egentlig vil si at et bryne er helt. I første omgang vil jeg imidlertid omgå dette problemet ved å la bredde og tykkelse representere brynenes størrelse, heller enn deres masse og lengde. Noen feilkilder som bør nevnes er at jeg konsekvent har målt brynenes største bredde og tykkelse. For brynenes tykkelse har dette i de fleste tilfellene mindre betydning, men det finnes i katalogen en del bryner som har varierende bredde. I tillegg bør brynene B6227IIn og B7743g nevnes spesielt. Det første av disse foreligger bare i fragmenter, og original bredde var dermed trolig større enn det som er oppgitt i katalogen. Det samme kan også godt være tilfellet for B7743g, der svært lite er bevart av brynets ene sideflate.

Figur 4.7: Bredde og tykkelse for materialgruppe A (svart) og Materialgruppe B (rødt), inkludert gjennomsnittsverdier og standardavvik, B4950h i grønt.

Brynenes bredde og tykkelse kan framstilles grafisk i figur 4.7. Dette viser brynenes bredde langs x-aksen og tykkelse langs y-aksen, med brynene fargekodet etter materialgruppe. Gjennomsnittsverdier med standardavvik for begge materialgrupper er oppgitt, og viser at det er betydelige dimensjonsforskjeller mellom bryner fra de to materialgruppene. Som vi kan se

er svært mange av brynene i materialgruppe A mellom 3,7 cm og 5,0 cm breie, kombinert med en tykkelse på mellom 1,3 cm og 2,7 cm. Imidlertid finnes også en god del bryner spredt utenfor dette området, noen med vesentlig større bredde og tykkelse, mens to andre, B8588o og B9995n2, er vesentlig tynnere enn noen andre bryner i materialgruppe A.

Materialgruppe B har en annerledes spredning, med to bryner, B3731æ og B9192IIj, som faller innenfor standardavviket til materialgruppe A, mens resten av brynene i materialgruppe B har en bredde på mellom 2,2 cm og 2,7 cm og er mellom 1,1 og 2,5 cm tykke. Kun ett av brynene i materialgruppe A, B5555g1, faller innenfor denne kombinasjonen av bredde og tykkelse. Det bør imidlertid bemerkes at blant brynene innenfor dette spredningsområdet er det kun B5638b og B5931l som i mine øyne ser ut til å bestå av samme materiale. Hverken B5555g1, B5893l eller 6032IIIIn ligner hverandre, hverken i form eller materiale.

4.2.3 Brynenes kanter mellom slipeflatene

Kantene mellom brynenes slipeflater varierer i utforming, fra mer eller mindre skarpe til sterkt avrundede. I denne sammenhengen har jeg valgt å kun skille mellom skarpe og avrundede kanter, selv om det dermed vil være stor variasjon innad i gruppa med avrundede kanter. Resultatene av denne opptellinga er vist i tabell 4.3, krysskategorisert med materialgruppe A og B. B4950h er utelatt fordi det ikke var mulig å fastslå med tilstrekkelig grad av sannsynlighet hvilken materialgruppe den bær regnes til.

	Materialgruppe A	Materialgruppe B	Sum
Skarpe kanter	4	6	10
Avrundede kanter	30	1	31
Sum	34	7	41

Tabell 4.3: Oversikt over kombinasjonene av materialgrupper og kantenens form, B4950h utelatt.

Som krysstabell 4.3 viser, så er det en klar tendens til at bryner i materialgruppe A har avrundede kanter, mens bryner i materialgruppe B har skarpe kanter. Faktisk er det kun ett bryne i materialgruppe B som har avrundede kanter, nemlig B5893l. Fishers test viser at sjansen for å få en tilfeldig fordeling som avviker fra forventet verdi i så stor eller større grad

som i tabell 4.3, ville være så lav som 0,30 ‰ (se kap. 3.4). Det er dermed svært usannsynlig at brynesteinenes materialgruppe og kantenes form er uavhengige variabler.

4.3 Er brynene hele?

Det kan være vanskelig å definere hva det egentlig vil si at et bryne er helt, ettersom enkelte bryner ser ut til å ha vært brukket mens de fortsatt var i bruk, uten at de nødvendigvis gikk ut av bruk av den grunn. Dersom slipeflatene til et bryne runder over mot endeflatene må brynet ha vært i bruk etter, og muligens også før, det fikk sin nåværende lengde. Det motsatte er imidlertid ikke nødvendigvis tilfellet, ettersom enkelte bryner har skarpe kanter mellom slipeflatene, og det virker da rimelig at de også kan ha beholdt skarpe flater mot endeflatene under bruk. Brynene B14954/13 og B7414k har én ende som er vesentlig større enn den andre, og er smalest et sted mellom disse endene (se fig. 4.8 og 4.9). Ettersom vi må anta at et bryne vanligvis vil være svakest på sitt tynneste punkt, virker det mest sannsynlig at disse brynene i utgangspunktet har vært lengre. Etter lang tids bruk har de brukket på midten, for deretter å få en ny innsving som følge av videre bruk.

Figur 4.8: Bryne B14954/13, målestokk i cm. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

Figur 4.9: Bryne B7414k, målestokk i cm. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

Helhetsgrad	Antall	Andel i prosent
Antatt hel	17	40,5
Brukket før gjenbruk	10	23,8
Brukket før deponering	12	28,6
Brukket i nyere tid	1	2,4
Fragmentert	2	4,8
Sum	42	100,1

Tabell 4.4: Brynenes helhetsgrad med antall og andel i prosent.

I tabell 4.4 har jeg valgt å dele brynene i funnkatalogen inn i grupper basert på overveielser som er beskrevet i forrige avsnitt. «Antatt hel» vil her si at det ikke er noen årsak til å tro at brynesteinen har vært lenger på noe tidspunkt mens den var i bruk. «Brukket før gjenbruk» betyr derimot at steinen trolig har vært brukket i løpet av brynets brukstid, og at den viser tegn til å ha vært i bruk også etter bruddtidspunktet, mens «Brukket før deponering» vil si at brynet ikke viser tegn på å ha vært benyttet etter at det ble brukket. I ett tilfelle tilsier bruddflatas utseende at brynet må ha vært brukket under eller etter utgravning, mens to bryner foreligger som fragmenter. Som det framgår av tabellen, var over halvparten av brynene enten hele eller gjenbrukte før de ble lagt i grava. Jeg vil her tillate meg å nevne B6227IIa og B6345IIb spesielt. Disse ser ut til å ha vært med på likbålet, og har trolig sprunget i stykker der. Selv om disse nå ikke foreligger som hele, kan de utmerket godt ha vært det før de havnet på bålet.

Av de antatt hele brynene og brynene som trolig har vært gjenbrukt etter å ha vært brukket har brynene i materialgruppe A en gjennomsnittslengde på 14,0 cm, med et standardavvik på 2,9 cm, mens tilsvarende bryner i materialgruppe B gjennomsnittlig er 17,2 cm lange, med et standardavvik på 5,6 cm. Gjennomsnittsvekta for disse to gruppene er henholdsvis 250 g med standardavvik 144 g, og 196 g med standardavvik på 164 g. Dette vil si at brynene i materialgruppe A normalt er tyngre enn de i materialgruppe B, til tross for at de vanligvis er kortere, og at størrelsesvariasjonen er større innenfor materialgruppe B enn A. Imidlertid er bestemmelsen av hvilke bryner som er hele eller gjenbrukt etter å ha vært brukket nokså usikker, og antallet bryner er lite. Vi bør derfor ikke legge for stor vekt på disse gjennomsnittene. Av samme årsak er det også usikkert om det er noen sammenheng mellom materialgruppe og helhetsgrad, selv om hele 6 av 7 bryner tilhørende materialgruppe B er antatt å være hele.

4.4 Andre bruksspor på brynene

Enkelte av brynesteinene i mitt materiale har tydelige slipefurer og trolig spor etter ildslagning. Slipefurene kan ha varierende bredde, og er avrundede i bunnen (fig. 4.10). Disse forekommer på B6227IIIn, B6274c2, B8595, B9608d og B9995n1. Spor etter ildslagning ser derimot ut til å forekomme som striper av rust i brynets overflate (fig. 4.11). Disse har trolig blitt til ved at et sylformet redskap har skrapet over overflata (se Fett 1937: 7; Næss 1996: 80-81). Brynene B6066l, B6345IIId, B7818b, B8595 og B9224h ser ut til å vise slike tegn på ildslagning, om enn dette er noe usikkert for B6066l. Alle brynene som har slipefurer eller ildslagningsspor tilhører materialgruppe A. Sjansen for at denne fordelinga kunne ha oppstått ved en tilfeldighet er ganske høy (se kap. 3.4). Dersom materialgruppe A består av samme kvartsitt som beltesteinene (se 4.1; se også Fett 1937), er det likevel rimelig å anta at det ligger en funksjonell årsak bak fordelinga av ildslagningssporene.

Figur 4.10: Brynestein B9995n1, målestokk i cm. En tydelig slipefure kan sees på brynets overflate i venstre ende. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

Figur 4.11: Brynestein B6345IIb, målestokk i cm. Brynet viser tegn til å ha vært benyttet som ildstein, i form av rustbrune striper. Fotografert av Bendik N. Bergendal.

4.5 Funnkontekster

Dessverre er opplysninger og dokumentasjon svært varierende for de forskjellige gravfunnene. Det er ikke alltid klart hvilke omstendigheter funnene er gjort under, om alle gjenstandene fra grava er brakt inn til universitetsmuseet eller om grava kan ha vært utsatt for

haugbrott. Disse problemene gjelder også for opplysninger om utformingen av gravgjemmet, og om konstruksjonen av gravminnet over eller rundt. Tross forbeholdene om mangelfulle opplysninger, er likevel en ganske stor andel av gravfunnene sluttede eller sannsynligvis sluttede (tabell 4.5).

Funnkontekst	Antall gravfunn	Andel gravfunn i %
Sluttede gravfunn	11	29,7
Sannsynlig sluttede gravfunn	11	29,7
Forstyrrede gravfunn	5	13,5
Usikre gravfunn	9	24,3
Brynet funnet i haugfylla	1	2,7
Totalt	37	99,9

Tabell 4.5: Oversikt over funnkontekstene til gravfunnene.

Med «sluttede gravfunn» mener jeg gravfunn der vi med overveiende sannsynlighet kan anta at grava ikke har vært åpnet før utgravningstidspunktet. Imidlertid er det ikke uvanlig at gravene er funnet av privatpersoner i forbindelse med graving eller fjerning av stein. Disse kan likevel regnes som sluttede, dersom omstendighetene rundt funnet er tilstrekkelig godt dokumentert, og det er tydelig at alle gjenstander er innlevert. Kategorien «Sannsynlig sluttede gravfunn» inneholder funn som trolig også er sluttede, men der dokumentasjonen ikke er like god. Enkelte av disse funnene er innsendt av privatpersoner, men det foreligger tilstrekkelig mange opplysninger til å sannsynliggjøre at funnene var sluttede.

«Forstyrrede gravfunn» vil si graver der selve gravgjemmet som ser ut til å ha vært forstyrret av mennesker mellom begravelsen og tidspunktet da grava ble utgravd og dokumentert. Dette omfatter både haugbrott og mer tilfeldig åpning og omroting av gravgodset. Jeg har derimot ikke regnet graver der det har vært rotter eller andre gnagere som forstyrrede. I en del tilfeller er ikke funnene tilstrekkelig godt dokumentert til å vite i hvilken grad de har vært forstyrret før utgravning, eller om alle gjenstandene som befant seg i grava er dokumentert. Disse tilfellene er regnet som «usikre gravfunn».

To funn som bør nevnes spesielt er B11434 og B6032III. I det første tilfellet ble brynet funnet nederst i haugfylla, noe utenfor selve brannflaket. Det er dermed ikke helt sikkert at det var påtenkt som en del av gravgodset, selv om det ser ut til å ha samme alder som haugen (se kap. 1.3.2 ang. plassering av gravgods). I tilfellet B6032III var det lagt ei grav fra yngre jernalder nesten i plan med grava fra folkevandringstida (Schetelig 1912a: 128-130). Selv om Schetelig

(1912a: 129), somgjennomførte utgravninga, tilskriver brynet til den eldre grava, kan det ikke fullstendig utelukkes at han kan ha gjort en feil.

4.6 Brynesteinenes datering

Som omtalt i delkapittel 3.2, kan ikke brynene dateres direkte med noen tilfredsstillende presisjon, og jeg har følgelig datert brynesteinene basert på andre gjenstander fra funnkonteksten. På tabell 4.6 er brynesteinene ført opp enkeltvis etter museumsnumrene, med alderen i år e.Kr. oppført øverst. Linjene for B6231, B7818b, B8133a og B18131/1 forsvinner ut av figurens venstre kant. Dette kommer av at disse brynene har temmelig breie dateringsvinduer, med eldste mulige datering henholdsvis år 0 for B6231, 180 e.Kr. for B7818b og B8133a, og år 245 e.Kr. for B18131/1. Jeg har likevel valgt å sette 300 e.Kr. som laveste verdi, for at figuren skal forbli lett lesbar.

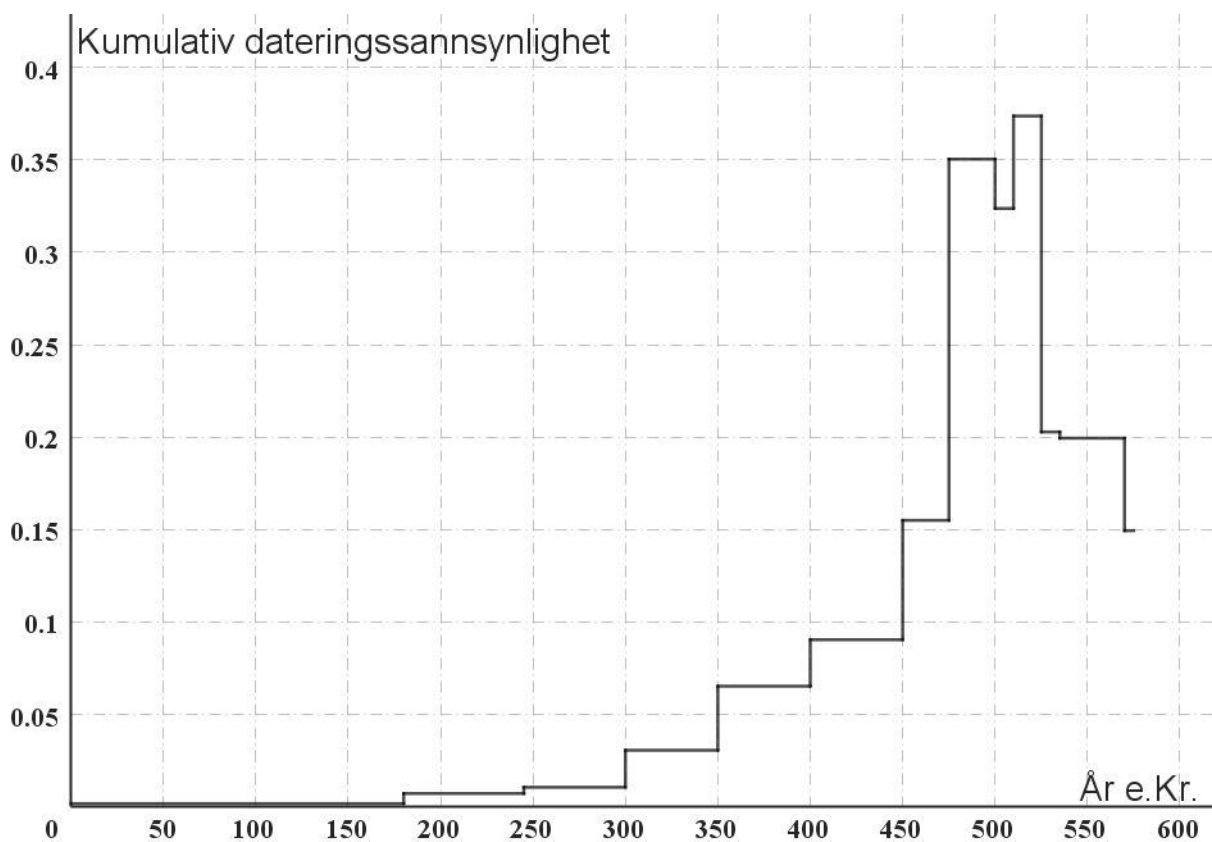
Periode	C2	C3		D1		D2a	D2b	
Årstall	300	350	400	450	500	550		
B6231								
B11434c								
B7818b								
B5638e								
B5931I								
B8133a								
B18131/1								
B8085d								
B5893I								
B6919d								
B6066I								
B8595								
B9224								
B3731æ								
B6071n								
B7743g								
B9192IIj								
B6274c1								
B6274c2								
B9608d								
B5742I1								
B5742I2								
B6670p								
B9015k								
B9995n1								
B9995n2								
B5873d								
B10304Ie								
B5555g1								
B5555g2								
B5587h1								
B5587h2								
B6032III n								
B6345II d								
B7414k								
B8588o								
B4506								
B6227II n								
B8316g								
B14954/13								
B4950h								
B5559m								

Tabell 4.6: Oversikt over dateringstidsrommet for de enkelte brynene med årstall og Lund Hansens (1987) og Kristoffersens (1997) underinndelinger av romertida og folkevandringstida.

Inndelinga av romertida og folkevandringstida i kronologiske underperioder er først og fremst basert på typologiske studier, gjerne av spenner, og har vært revidert en rekke ganger. I dag er det først og fremst Ulla Lund Hansens (1987: 29-124; 1988) inndeling av romertida og Siv Kristoffersens (1997: 82-84; 1999) inndeling av folkevandringstida som er i bruk (Engevik 2007: 19-25). Imidlertid har hverken Kristoffersen og Magnus' (2010) kronologiske inndeling av de spannformede leirkarene, eller Bemann og Hahnes (1994) kronologiske våpengrupper start- og sluttidspunkter som stemmer over ens med inndelinga i B-, C- og D-perioder.

Ettersom jeg i stor utstrekning har benyttet meg av Bemann og Hahne (1994) og Kristoffersen og Magnus (2010) til å datere mitt materiale (kap. 3.2), har jeg derfor valgt å benytte meg av årstall heller enn underperioder i denne oppgaven.

Figur 4.12 viser kumulativ dateringssannsynlighet. Mens tallene langs x-aksen er årstall, representerer tallene langs y-aksen sannsynligheten for at et tilfeldig bryne i mitt materiale ble begravet i ett kalenderår, i henhold til dateringene som er oppgitt i katalogen. Det vil for eksempel si at det er en sannsynlighet på $P = 0,35$ for at et av brynene i katalogen ble begravet i år 496 e.Kr., mens sannsynligheten for at et av brynene ble begravet i år 328 e.Kr. bare er på omtrent $P = 0,03$.

Figur 4.12: Kumulativ dateringssannsynlighet for samtlige bryner i katalogen.

Grafen i figur 4.12 danner ikke noen jevn kurve. Årsaken er at hver av de daterte kontekstene tilskrives et avgrenset tidsrom, der sannsynlighetstettheten regnes for å være lik innenfor dette tidsrommet. Ettersom mange av kontekstene er datert ved hjelp av lignende gjenstander og samme typologier, oftest leirkar og våpen, får disse dateringsintervallene i mange tilfeller sammenfallende start- og sluttidspunkter. Dette fører til at det oppstår brå stigninger eller fall på de tidspunktene der typologiene definerer at bestemte typer har gått inn i eller ut av bruk, til tross for at alle disse overgangene i virkeligheten har vært glidende (se Schetelig 1912a: 63; Crellin 2020: 6-7 ang. glidende overganger). Overgangen mellom folkevandringstida og merovingertida er imidlertid karakterisert av forholdsvis store endringer i materiell kultur (Kristoffersen 1999; Solberg 2003: 129). Av den grunn ser det i mitt materiale ikke ut til å være noen graver med overlappende dateringer mot folkevandringstida.

Det faktum at dateringssannsynligheten regnes som like høy gjennom hele dateringsrommet er trolig en medvirkende årsak til den høye toppen mellom 475 og 525 e.Kr. Det er riktignok syv bryner som er datert utelukkende innenfor dette tidsrommet, men det er også slik at dateringsrommet for adskillig flere bryner overlapper innenfor tiårene rundt år 500 e.Kr., som det framgår av tabell 4.6. Dersom dateringssannsynligheten for de enkelte brynene var antatt å være normalfordelt innenfor deres respektive dateringsrom, ville denne toppen trolig ha vært adskillig mindre markert. Materialgruppe A og B viser seg kun å skille seg fra hverandre i datering i svært begrenset grad. I og med at det er få bryner i materialgruppe B kan disse forskjellenegodt være tilfeldige.

4.7 Brynesteinenes geografiske spredning

Den geografiske spredningen til gravene brynesteinene i funnkatalogen er vist i figur 4.13. Umiddelbart er det tydelig at funnstedene er spredt utover fylket, gjerne i rimelig nærhet til sjøen og fjordene. Voss har imidlertid den tettste konsentrasjonen av brynestein innenfor undersøkelsesområdet, og ligger i tillegg adskilt fra havet. Det er også verdt å merke seg at det ikke er noen tydelig forskjell i spredningsmønstrene til brynestein av materialgruppene A og B. Begge er representert innenfor hele området. Generelt kan det ser det ut til at noen flere brynesteiner er funnet i den sørlige delen av fylket enn i den nordlige, men med det relativt begrensede antallet brynesteiner datasettet inneholder bør nok ikke denne variasjonen vektlegges for mye.

Figur 4.13: Kartet viser den geografiske spredningen av brynesteinene i katalogen, fordelt etter materialgruppe. Kartet er framstilt i QGIS, med data fra Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase og Geonorge.

4.8 Likbehandling

Som omtalt i delkapittel 1.3.2, kan begravelser fra eldre jernalder deles i inhumasjonsgraver, det vil si graver der liket er nedlagt ubrent, og kremasjonsgraver. Kremasjonsgravene kan igjen inndeles i graver der ganske rene beinrester har vært raket eller plukket ut av kremasjonsbålet, og graver der også deler av bålmørja, altså kull og aske, er lagt med i gravgjemmet. I virkeligheten er faller naturligvis ikke alle graver så enkelt inn i klare kategorier, og allerede Schetelig (1912a: 83-87) omtaler to graver der de to kremasjonsformene var kombinert i en og samme begravelse. Det er heller ingen hemmelighet at det kan være utfordrende å skille mellom inhumasjonsgraver og kremasjonsgraver i eldre rapporter og funnopplysninger. Disse problemene er diskutert av blant andre Næss (1996: 90-101) og Dommasnes (1998: 201-205).

Likbehandling	Antall	Andel i %
Kremasjon m. bålmørje	2	5,4
Kremasjon m. rensede bein	4	10,8
Kremasjon av ukjent variant	1	2,7
Inhumasjon	9	24,3
Sannsynlig inhumasjon	14	37,8
Ukjent likbehandling	7	18,9
Sum	37	99,9

Tabell 4.7: Oversikt over likbehandling blant gravene i funnkatalogen.

Behandlingen av liket i gravene i funnkatalogen er oppsummert i tabell 4.7. Årsaken til at det skilles mellom «inhumasjon» og «sannsynlig inhumasjon» er både at ubrent bein brytes ned forholdsvis raskt i jorda mange steder på Vestlandet, slik at det i svært mange tilfeller ikke er lite eller ingenting igjen av skjelettet av den avdøde, og at det i mange tilfeller finnes svært begrenset med opplysninger om funnet (se Dommasnes 1998: 202). Jeg har i enkelte tilfeller valgt å føre opp graver uten skjelettresten i kategorien «inhumasjon». I disse tilfellene har det vært forholdsvis god dokumentasjon på at det ubrente gravgodset var oppstilt i grava omkring det fraværende liket.

I en del tilfeller er dokumentasjonen mer mangelfull, men dersom gravgodset har vært ubrent og det er dokumentert andre tegn som tyder på at den døde har ikke har vært brent, har jeg valgt å føre grava opp som «sannsynlig inhumasjon». Det viktigste av disse andre tegnene på inhumasjon er dersom gravgodset omfatter våpen, ettersom dette ser ut til nesten ikke å

forekomme i branngraver på Vestlandet (se Schetelig 1912a: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105). Ubrent gravgods er gjerne forbundet med ubrent lik, men det finnes en del eksempler på at branngraver også har inneholdt ubrent gravgods. Heller ikke gravkistas lengde utgjør alene noen sikker indikasjon på om grava har vært brent (Næss 1996: 95-96; Dommasnes 1998: 202-204). Graver med ubrent gravgods som eneste indikasjon på ubrent lik har jeg derfor valgt å føre som «usikker likbehandling».

Gravene jeg har definert som kremasjonsgraver har gjerne bevarte brente beinrester som kan antas å stamme fra liket, og det er gjerne bemerket i funnrapportene eller -publikasjonene om kremasjonsrestene besto av rene beinsumper eller om bålmørja var tatt med i grava. Et unntak er B6231, som ble innsendt til museet med opplysninger om at brynet ble funnet i ei lita kiste under en mengde brente bein. I lys av forrige avsnitt bør det også nevnes at dette brynet for øvrig ikke bærer preg av å ha vært brent, noe heller ikke B18131/1, også fra ei branngrav, bærer preg av.

Det ser ut til at bryner som gravgods ikke er begrenset til noen bestemt type likbehandling. En statistisk gjennomgang av materialet, som beskrevet i 3.4, tyder heller ikke på at det er noen statistisk signifikant sammenheng mellom brynesteinenes materialgruppe og hvilken likbehandling den avdøde har fått.

4.9 Gravminnekonstruksjonene

Opplysningene om gravminnekonstruksjonene i mitt materiale er ofte mangelfulle. Dette kommer både av at mange av funnene er innsendt av private, og at det i tidlige utgravninger i mange tilfeller ikke ble lagt stor vekt på å dokumentere gravminnens konstruksjon (se Gansum 2004: 21-60). I de tilfellene der det foreligger opplysninger i funnrapportene er det brukt forskjellige begreper med varierende presisjon. Noen tilfeller der tilstrekkelige opplysninger er nedtegnet viser dessuten at konstruksjonen av gravminnene kunne være mer kompliserte enn betegnelser som haug, røys, eller røys med jordkappe skulle tilsi (B5931 og B6227).

I de tre tilfellene jeg har kalt sekundærgraver i tabell 4.8, er det tydelig at sekundærgrava må ha vært satt inn i et allerede eksisterende anlegg bygget over ei anna grav. Imidlertid forekommer det flere begravelser i samme hellekiste i både B6227 og B6345, og i tilfellene B6071 og B var det to hellekister i samme anlegg. Jeg har valgt å ikke regne noen av disse som sekundærgraver, ettersom de godt kan ha vært påtenkt fra gravminnet først ble reist (se

Schetelig 1912a: 100-101). Med andre ord er det en god del feilkilder som kan ha påvirket tallene i tabell 4.8.

Gravminnekonstruksjon	Antall	Andel i %
Gravhaug	10	27,0
Gravrøys	5	13,5
Haug m. kjernerøys/Røys m. jordkappe	13	35,1
Grav i naturlig haug	2	5,4
Flatmarksgrav	2	5,4
Sekundærgrav i eldre anlegg	2	5,4
Usikker gravminnekonstruksjon	3	8,1
Sum	37	99,9

Tabell 4.8: Oversikt over gravminnekonstruksjonene som er representert i materialet.

Til tross for forbeholdene som er nevnt over, er det tydelig at de fleste gravene som har inneholdt bryner som gravgods har hatt et oppbygget gravminne, ettersom de tre øverste kategoriene til sammen utgjør tre fjerdedeler av materialet.

Jeg har funnet oppgitt tverrmål for 24 av haugene. Disse måler i snitt 14,3 m, med et standardavvik på 9,0 m. Imidlertid skal en av haugene (B6227) etter sigende ha hatt et tverrmål på hele 50 m, mye større enn noen av de andre. Dersom denne utelates får vi et gjennomsnittlig tverrmål på 12,8 m og et standardavvik på 5,0 m, som er mer beskrivende for de faktiske tendensene i materialet. Disse målene stemmer ganske godt over ens med målene Schetelig (1912b: 354-355) oppgir som normale for hauger med inhumasjonsgraver på Vestlandet fra denne perioden, og med Næss' (1996: 19-22) observasjoner Voss.

I tillegg kommer to graver i naturlige haugformasjoner og tre sekundærgraver i eldre anlegg, som dermed også kan sies å ha en form for synlig anlegg. Graver som i utgravningsrapportene er tolket som flatmarksgraver finnes det derimot kun to av, hvorav B8595 vanskelig kan regnes som helt sikker. Tre graver har ikke tilstrekkelige opplysninger til å si noe om hva sags anlegg de egentlig har hatt.

4.10 utforming av gravgjemmene

Gravkamre av stein er i litteraturen ofte omtaltofte hellekister (Solberg 2003: 135). Imidlertid er ikke alle murte gravrom bygget av reiste heller, og jeg har i likhet med Næss (1996: 37-38) valgt å lage en noe mer omfattende kategori kalt «rammekonstruksjoner».

Hele 25 av de 37 gravgjemmene i mitt materiale er plassert i denne kategorien. Som det framgår av tabell 4.9, inneholder materialet imidlertid også et eksempel på en nedgravning med takheller (B9015). Denne hadde ingen oppmurt konstruksjon inne i nedgravningen, men det kan likevel være nærliggende å oppfatte den som en variant av rammekonstruksjonene (se delkapittel 1.3.2; Næss 1996: 42). I tillegg finnes det i materialet også 5 inhumasjonsgraver uten tydelig avgrenset gravgjemme. Kategoriene «Brannflak» og «Samling av brente bein» består av henholdsvis B11434 og B5931, der beinrestene i begge tilfeller var rensede (se delkapittel 1.3.2; Næss 1996: 90-91). Forskjellen ligger i beinrestene i B5931 ser ut til å ha ligget samlet, mens de var spredt utover haugbunnen i B11434. Som omtalt i delkapittel 4.5, inneholder materialet flere kremasjonsbegravelser enn disse to, men B5873, B6227II, B6231 og B6345II befant seg alle i steinbygde rammekonstruksjoner. B18131 besto derimot av ei grop med brente bein og tilsynelatende bålmørje (tabell 4.9).

Gravgjemme	Antall	Andel i %
Rammekonstruksjon i stein	25	67,6
Inhumasjon uten tydelig avgrenset gravgjemme	5	13,5
Nedgravning med takheller	1	2,7
Samling av brente bein	1	2,7
Brannflak	1	2,7
Grop	1	2,7
Usikkert gravgjemme	3	8,1
Sum	37	100

Tabell 4.9: Oversikt over gravgjemmer med antall og andel i prosent.

Det kan være av interesse å se nærmere på kategorien «Rammekonstruksjon i stein», ettersom dette er den absolutt største kategorien blant gravgjemmene. Gravrommenes mål er i mange tilfeller oppgitt, om enn med varierende presisjon og ikke alltid i alle tre dimensjoner.

Ifølge Schetelig (1912a: 110; 1912b: 356) er gravkister, tilsvarende rammekonstruksjoner, fra Vestlandet i folkevandringstida vanligvis mellom 2 og 3 m lange. Næss (1996: 40-41) oppgir imidlertid at steinbygde rammekonstruksjoner lengre enn «mannslange» var uvanlige utenfor Voss, mens tilsvarende konstruksjoner på Voss kunne være alt fra 1,5 til 4,5 m lange. Enda lengre rammekonstruksjoner var uvanlige både på Voss og utenfor.

Av de 25 rammekonstruksjonene i funnkatalogen finnes det konkrete lengdemål for 16. Flere av de resterende er enten beskrevet som «mannslang» (B4506 og B8133), eller som «liten» (B6231). Dersom vi kun regner med rammekonstruksjoner der konkrete mål er oppgitt i funnkatalogen, får vi ei snittlengde på 2,68 m med et standardavvik på 0,89 m. Dersom rammekonstruksjonene fra Voss i mitt materiale skiller ut, får vi ei gjennomsnittslengde på 2,46 m for rammekonstruksjonene fra Voss, og ei snittlengde på 2,83 m for de utenfor Voss. To av rammekonstruksjonene fra Voss, B5873d og B6919, skiller seg imidlertid ut, med lengder på bare 0,7 og 1,4 m. Utelates disse stiger snittet for Voss til nærmere 3 m. Det ser dermed ut til at rammekonstruksjoner som har inneholdt brynesteiner faller i overkant av normal lengde på Voss, men er lengre enn det som var vanlig andre steder i Vestland fylke.

4.11 Sammensetningen av bryner og annet gravgods

En ting samtlige graver i funnkatalogen har til felles, er at de tilhører Dommasnes' (1998: 209-211) funnførende «tunradisjon» (kap. 1.3.2). Av disse gravfunnene er 11 sluttede og 11 sannsynlig sluttede, i tillegg er det 14 usikre eller forstyrrede funn (kap. 4.5). Det andre gravgodset som er funnet sammen med disse brynene varierer sterkt både i mengde og sammensetning, fra B8133 og B18131, som ikke har stort annet enn brynet, til rikt utstyrte graver som B3731 og B6071. Det er derfor naturlig å undersøke om bestemte sammensetninger av gravgods er vanlige i graver med bryner, og om det er noen sammenheng mellom brynenes materiale og det andre gravgodset de er funnet sammen med.

Gjenstandskategoriene i tabell 4.10 er i stor grad basert på Næss' (1996: 51-89) kategorisering av gravgods fra eldre jernalder på Voss. Imidlertid har jeg laget en egen kategori for glass, med unntak av perler, og betalingsringer, og jeg valgt å ha en felles kategori for redskaper og personlig utstyr, ettersom det etter min oppfatning ikke er mulig å trekke noe klart skille mellom disse to kategoriene. Muligens burde øksene, i likhet med pilspissene, også vært inkludert i denne kategorien, men i likhet med Fett (1938) og Bemann og Hahne (1994) har jeg valgt å telle dem som våpen.

Det framgår ikke alltid klart av tilvekstkatalogene, gjengitt i gjenstandsdata-basen, hvor mange gjenstander av en bestemt type gravgodset inneholder, gjerne fordi disse gjenstandene foreligger som fragmenter. Dette er spesielt tilfellet for pilspisser (se B5555 og B5559). Karmaterialet har også sine problemer; leirkarene er gjerne fragmenterte, men det er som regel oppgitt hvor mange, og hva slags, kar det finnes skår fra. Kar, tiner og beholdere av tre er derimot vanskelige å påvise, og dermed trolig underrepresenterte (Næss 1996: 55-56). Jeg har antatt et ei grav har inneholdt slike dersom det i tilvekstkatalogens beskrivelse, gjengitt i gjenstandsdata-basen, framgår at grava har inneholdt identifiserbare rester av treverk, tetningskitt eller beslag eller hank der det i innføringa står skrevet at de sannsynligvis kommer fra en beholder eller skrin av tre (se for eksempel B3731, B6670 og B14954).

Denne observasjonen peker videre mot at gravgodset vi har kjennskap til i dag trolig bare utgjør en begrenset del av gravgodset som opprinnelig ble nedlagt. Dette forholdet kommer spesielt tydelig fram dersom vi sammenligner med graver der bevaringsforholdene har vært spesielt gunstige se (Schetelig 1912a: 141-148). Dette kan være en medvirkende årsak til at graver med brent og ubrent gravgods viser ulik sammensetning (Næss 1996: 103-104; kap. 1.3.4). Sist, men ikke minst, er det ikke alltid utvetydig hvilke gjenstander som har inngått i gravgodset. I mitt materiale gjelder dette spesielt gravfunnet B11434, der brynet ble funnet utenfor selve brannflaket. Derfor er B11434 utelatt fra den videre diskusjonen. I tillegg har jeg sett meg nødt til å utelate gjenstandsfragmenter dersom det ikke er mulig å identifisere hva slags gjenstander disse kommer fra med utgangspunkt i katalogteksten. Å forsøke å inkludere disse i opptellinga kunne lett blitt mer misvisende enn opplysende.

Gjenstandskategori	Antall	Inkl. pilspisser og bryner
Karmateriale	62	
Våpen	66	
Smykker og draktutstyr	55	
Glass og annet edelmetall	3	
Redskaper og personlig utstyr	107	Flere enn 203
Bjørneklør	18	
Sum	312	Flere enn 408

Tabell 4.10: Det samlede gravgodset, med unntak av B11434.

Som det framgår av tabell 4.10, er kategoriene «Karmateriale», «Våpen» og «Smykker og draktutstyr» omtrent like i antall. Imidlertid skiller de seg fra hverandre i hvordan

gjenstandene er fordelt. Flesteparten av gravene inneholder minst ett spannformet leirkar, og 10 graver inneholder faktisk to eller flere. Av de 11 gravene som mangler spannformede leirkar har B5559, B5873 og B6274 i stedet hatt kar av andre typer, mens B5742, B6231, B7743 og B7818 er forstyrrede eller usikre funn. Dette etterlater B6032III, B6345II, B8133 og B18131 som sluttete eller sannsynlig sluttete funn uten noen form for kar.

Hele 22 av gravene er utstyrt med våpen, om enn dette kun omfatter ei øks for B6032II og B6066. Ellers fordeler våpnene seg mellom funnene som forventet, se delkapittel 1.3.3. Det finnes aldri mer enn et skjold, sverd eller øks i hver grav, mens det i enkelte tilfeller er to lanser eller hakespyd. Av gravene med våpen er alle også utstyrt med kar, med unntak av den forstyrrede B5742 og B6032II, som avviker fra normalen ved at den er ei sekundær inhumasjonsgrav uten tydelig avgrenset gravgjemme.

I motsetning til kar og våpen, er eksemplarene i kategorien «Smykker og draktutstyr» hovedsakelig konsentrert i noen få graver, nemlig B3731, B5931 og B6227II. Disse tre inneholder spannformede leirkar, og B3731 og B5931 inneholder i tillegg hankekar. Kun B3731 inneholder våpen, og Schetelig (1912a: 154) tolker denne som ei dobbeltgrav. Likbehandling er de tre derimot tydelig forskjellig, ettersom begge de begravde i B3731 trolig var ubrente, mens B5931 og B6227II er kremasjonsbegravelser med henholdsvis rensede bein og bålmørje. Alle de tre hovedvariasjonene av likbehandling fra delkapittel 1.3.2 er dermed representert i dette lille utvalget. Det bør også nevnes at de tre begravelsene skiller seg kronologisk, ettersom B5931 trolig er fra sen romertid, mens B3731 ser ut til å være fra tidlig folkevandringstid og B6227II fra sen folkevandringstid. Når det gjelder resten av draktutstyret, er hektespenner, perler og belte- og reimutstyr det vanligste, og er spredt mellom graver både med og uten våpen.

Den mest interessante gjenstandskategorien i sammenheng med brynesteinene er muligens «Redskaper og personlig utstyr». Pilspisser er redskapet som forekommer i flest eksemplarer, med flere enn 55 stykker i materialet. Om disse har vært jakt eller krig er imidlertid vanskelig å fastslå uten selv å ha undersøkt dem (se Farbrege 2009: 161 ang. jakt- og krigspiler). Disse er imidlertid svært ujevnt fordelt, og forekommer i kun 14 graver, med 22 spisser i grava som har flest. Av disse 14 gravene er alle, med unntak av B9192II også våpen. Dersom vi ser bort fra bryner, er den neste kategorien kniver, med 33 eksemplarer fordelt på 17 graver. Bare 8 graver kun har én kniv, mens 9 har fra to og opptil fire. Knivene fra disse 9 gravene er beskrevet i tabell 4.11, utelukkende ved hjelp av opplysninger hentet fra museumsnumrenes innføringer Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase. Det ser ut til at både like og

forskjellige kniver i samme grav kan forekomme. Som med pilspissene er samtlige av disse funnet i graver som også inneholder våpen, med unntak av grav B9192II. Sakser er funnet i 12 eksemplarer, alltid i graver som også inneholder kniver. Det samme gjelder også pinsetter, med 4 eksemplarer, ildsteiner, med 6 eksemplarer (beltesteiner ikke medregnet), og, så nær som med ett unntak, for utvetydig identifiserte sylformede redskaper. Hvis vi ser litt stort på gravgodset, kan det dermed se ut til at de aller fleste gjenstandene med skjærende egger er fordelt innenfor en begrenset gruppe av gravfunnene i funnkatalogen. Disse inneholder som regel både våpen og kniver, og svært ofte også pilspisser og sakser. To av disse gravene hadde også sigder.

Museumsnummer	Kombinasjon av kniver, opplysninger hentet fra Musit
B4950	Musitinnføringa mangler beskrivelser av knivene.
B5559	Én stor kniv, som Rygh 145, og én liten kniv med krumt blad og eggen på bladets utvendige krumning.
B6071	Tre kniver som ser ut til å ha vært nokså like, bladbredde på ca. 2 cm, og én som skal ha vært mindre.
B6670	To temmelig store kniver, én på 19,5 cm den andre fragmentarisk, hvorav den første hadde buet og den andre rett rygg.
B7743	To små kniver.
B8316	Én kniv på over 16 cm. De to påfølgende er beskrevet som mindre og liten.
B8588	Én stor kniv med avsmalnende egg og blad på over 12 cm, en trolig liknende kniv og en mindre kniv med rygglinje i ett med tangen og odd som bøyer bakover.
B9995	Én kniv som Rygh 145 på 15,5 cm, én kniv uten nærmere beskrivelse og én liten kniv som Rygh 146, men med oppsvungen odd.
B14954	Én stor kniv, som Rygh 145, 19,7 cm lang, og én mindre kniv som muligens også kan tolkes som en pilspiss.

Tabell 4.11: Tabellen beskriver knivene i tilfeller der det er funnet flere kniver i samme grav, opplysningene er hentet fra museumsnumrenes innføringer i tilvekstkatalogene, gjengitt i gjenstandsdatabasen. Merk at referanser til «Rygh» etterfulgt av et figurnummer viser til Oluf Rygh (1885) Norske oldsager ordnede og forklarede, Christiania: Cammermeyer.

Det mest avvikende redskapet oppført i funnkatalogen er spinnehjul, som finnes i fire eksemplarer, og i mitt materiale ikke forekommer sammen med kniver, sakser, pilspisser eller våpen, med unntak av i grav B3731. Som allerede omtalt er denne grava antatt å være ei dobbeltgrav. Denne er også den eneste grava som inneholder et vevsverd. Av de fire andre gravene med spinnehjul, inneholdt B6345II og B6919 henholdsvis ei beinnål og ei metallnål, mens B5638 inneholdt ei spenne. Disse nålene har trolig vært drakt- eller hårnåler (Næss 1996: 59). I motsetning til disse tre nokså beskjedent utstyrte gravene, inneholdt B6227II et gravgods der vi i dag kan identifisere rundt 20 gjenstander og 14 bjørneklør. De siste kan trolig komme fra en bjørnefell som har vært med på likbålet (se Schetelig 1912a: 147). Som nevnt i delkapittel 1.3.4, er forekomsten av beingjenstander trolig sterkt avhengig av at gjenstandene har vært med på et likbål (se også Næss 1996: 103-104). Likevel kan det se ut til å være en sammenheng mellom spinnehjul og draktnåler. Graver med spinnehjul og draktnåler inneholder generelt ikke våpen, med unntak av den antatte dobbeltgrava B3731, og heller ikke skjærende redskaper, med unntak av én krumkniv i B5931.

Resultatene av denne gjennomgangen av gravgodset fra gravene i funnkatalogen er oppsummert i tabell 4.12. Vel å merke er B11434 utelatt. I tillegg bør det også nevnes at det i en del av gravene kan være tvilsomt om alt gravgodset har kommet med i museumsnummeret (se kap. 4.5). Jeg har likevel valgt å ta disse gravene med, ettersom gravene i større grad er gruppert etter gjenstandene som er registrert enn de som muligens mangler. Det bør også sies at usikre og forstyrrede gravfunn fordeler seg noenlunde jevnt, slik at sluttede og sannsynlig sluttede gravfunn utgjør majoriteten innenfor alle gruppene i tabell 4.12. Tendensene tabellen viser er dermed trolig reelle, selv om ikke alle gravfunnene var sluttede.

Den siste gruppa i tabell 4.12, kalt «Graver med lite gods», mellom én og fire identifiserbare gjenstander. For gravfunnet B9608 foreligger det få opplysninger, og det kan være grunn til å tro at dette funnet ville havnet i en annen gruppe dersom vi hadde opplysninger om alt gravgodset. Dette er muligens også tilfellet for B6231, selv om dette framstår som noe sikrere. Ettersom B5873, B6274, B8133 og B18131 er enten sluttede eller sannsynligvis sluttede funn, vil jeg likevel tro at gruppa generelt er reell.

Gravgodsgruppe	Museumsnumre	Antall
Graver med våpen eller skjærende redskaper	B4506, B4950, B5555, B5559, B5587, B5742, B5893, B6032III, B6066, B6071, B6670, B7414, B7743, B7818, B8085, B8316, B8588, B8595, B9015, B9192II, B9224, B9995, B10304I, B14954	24
Graver med spinnehjul eller drakt-/hårnåler	B5638, B5931, B6227II, B6345II, B6919	5
Antatte dobbeltgraver	B3731	1
Graver med lite gods	B5873, B6231, B6274, B8133, B9608, B18131	6

Tabell 4.12: Gravene i funnkatalogen, med unntak av B11434, gruppert etter sammensetninga av gravgodset.

For å vende tilbake til brynesteinene er det naturlig å spørre om det er en påviselig sammenheng mellom brynenes materialgruppe og hvilke andre gjenstander som finnes i grava. Resultatet er vist i tabell 4.13 under, der B3731 er utelatt ettersom denne nok helst bør oppfattes som to separate sett med gravgods (se Schetelig 1912a: 158).

	A	B	Sum
Graver med våpen eller skjærende redskaper	23	4	27
Graver med spinnehjul eller drakt-/hårnåler	3	2	5
Enkle graver	7	0	7
Sum	33	6	39

Tabell 4.13: Kombinasjoner av gravgodsgrupper og materialgrupper; B4950h utelatt.

Fordelinga som er vist i tabell 4.13 skiller seg ikke veldig fra det som kunne forventes dersom den var tilfeldig, og en χ^2 -test viser at avviket fra forventet tilfeldig fordeling ikke er signifikant ved en grenseverdi på 10% (se kap. 3.4). Det er dermed ikke grunnlag for å hevde

at det er noen sammenheng mellom hvilken materialgruppe brynet tilhører og sammensetninga av gravgodset.

Selv om de fleste gravene kun hadde ett bryne hver, inneholdt fem graver to bryner. I tilfellet B5555 faller det ene av disse i materialgruppe A, og kan beskrives som en mellomting mellom de flate brynene, brynene med ovalt tverrsnitt og de innsvungne brynene. Det andre brynet er flatt, og tilhører materialgruppe B (kap. 4.2.1). Grava B5587 inneholdt derimot to bryner tilhørende materialgruppe A, der det ene har ei tverrkonveks slipeflate, og ligner brynene med ovalt tverrsnitt, mens det andre har en heller irregulær form, om enn også med flere mer eller mindre tverrkonvekse slipeflater. Brynesteinene i B5742 tilhører også materialgruppe A. Det ene av har tverrkonvekse slipeflater, mens det andre er flatt, og forholdsvis bredt i forhold til tykkelsen. B6274c1 og B6274c2 tilhører begge materialgruppe A, og er temmelig store og tykke, med flere forskjellige flategeometrier. Hvor like disse to brynene opprinnelig har vært er vanskelig å si, ettersom B6274c2 kun foreligger som et relativt kort endestykke. I den siste grava med to bryner, B9995, kan også begge brynene tilskrives materialgruppe A, og begge kan beskrives som flate (kap. 4.2.1). Imidlertid B9995n2 adskillig mindre og nettere enn B9995n1. Samlet ser det dermed ut til at brynene som finnes to i samme grav gjerne har forskjellig form eller størrelse, muligens med unntak av B6274. Derimot ser det ikke ut til å være noe klart mønster i hvilke materialgrupper brynesteinene nedlagt sammen tilhører.

Som nevnt i delkapittel 1.3.3 har Næss (1996: 80-81) foreslått at brynesteinene ble lagt i gravene som ildslagningsutstyr, heller enn som brynestein. Ifølge museumsnumrenes innføringer i gjenstandsdatatabasen forekommer det to beltesteiner og seks ildslagningssteiner i mitt materiale, aldri med mer enn én i hver grav. Sylformede redskaper ble trolig brukt til å slå gnist mot ildsteinene (Fett 1938a: 7). Disse redskapene ofte sterkt forrustede, og kan dermed være vanskelige å identifisere. Mitt materiale inneholder minst fem noenlunde sikre sylformede redskaper, muligens ti dersom vi regner med noen temmelig usikre identifikasjoner. Tre av fire graver med noenlunde sikkert identifiserte sylformede redskaper inneholder også ildsteiner eller beltesteiner. Denne andelen blir fire av syv dersom vi regner med de usikre sylformede redskapene. Sjansen for at så mange eller flere graver med sylformede redskaper også skulle inneholde beltestein eller ildstein er henholdsvis 2,6 og 2,7 %, dersom forekomsten av dette gravgodset hadde vært tilfeldig fordelt mellom gravene (se kap. 3.4). Imidlertid er det naturligvis fullt mulig at flere sylformede redskaper kan ha blitt fullstendig fortært av rust, og det er verdt å merke seg at nesten alle de sylformede redskapene

i mitt materiale stammer fra sluttede eller sannsynlig sluttede kontekster, mens beltesteiner og ildslagningssteiner i større grad også forekommer i usikre gravfunn (se kap. 4.5). Fire graver inneholder beltesteiner eller ildsteiner uten at det er funnet sylformede redskaper, men tre av disse fire gravene er usikre funn, så mangelen på sylformede redskaper kan like gjerne skyldes bevarings- og funnforhold som noe annet. Det bør også nevnes at ingen av brynene med spor etter ildslagning er funnet sammen med hverken sylformede redskaper, beltesteiner eller ildsteiner.

4.12 Fordeling av bryner og relatert gravgods i gravgjemmet

Det er sannsynlig at plasseringa av gravgodset i gravgjemmet har vært av betydning i ved ubrente begravelser, slik Næss (1996: 88-89) mener er tilfellet for eldre jernalders graver på Voss (se også Schetelig 1912a: 110-111; Ekengren 2013: 181-182). Dessverre har jeg bare tilgang til plantegninger eller presis informasjon om plasseringa av gravgodset for noen av gravene i mitt materiale. Plantegninger har jeg fått tak i for B10304I, B14954, B3731, B5931, B6032III, B6071, B6670, B6919, B9015 og B9995 (se katalogen). Jeg har i tillegg ei skisse over gravgjemmet til B9224, men denne er tegnet av innsenderen, og inneholder ikke opplysninger om alle gjenstandene. Når det gjelder B6071 og B10204I foreligger det plantegninger, men på grunn av funnomstendighetene ble deler av gravgodset sendt inn før det kom arkeolog til stedet, og opplysningene om plasseringa av dette gravgodset er varierende. Det eksisterer trolig også plantegninger over gravene B6066 B6274, B6345II, B7414, B8316 og B8588, men disse tegningene har jeg dessverre ikke fått tilgang til. Rapportene til B6066, B8316 og til dels B7414 gir imidlertid nok informasjon til at det er mulig å få en nokså klar idé om hvor i grava brynene ble funnet, og hvilke gjenstander de lå i umiddelbar nærhet til, også uten plantegningene (se funnkatalogen). Ellers har jeg funnet noen opplysninger om organiseringa av gravgodset i B4506, B4950, B5873, B6227II, B6231, B8133 og B9192II. I tilfellene B6919 og B8085 skal gjenstandene ha vært omrotede.

Vi kan begynne med brynesteinenes plassering i branngravene. Som omtalt i delkapittel 1.3.2, ser det ut til å være flere forskjellige varianter av branngraver. Ifølge Schetelig (1912a: 90-102) var gravgodset i B6227II, begravelse nummer to i Byrkjefunnet, blandet sammen med bålmørja uten noen gjenkjennbar orden. Den andre branngrava med bålmørje, B18131, er kun beskrevet i korte trekk i Askeladden (ID 135163-1), uten at det nevnes noe om noen orden i gjenstandene. I tilfellet B6231 skal brynet ha vært funnet under en samling brente bein i ei lita hellekiste, men dette er et innsendt funn, så det er vanskelig å vite hvor presise

funnopplysningene er. Om branngraver med rensede bein vet vi at brynet, og de andre gjenstandene, ble funnet blant de brente beina i B5873, også i ei oppmurt kiste. Situasjonen i B5931 er annerledes, ettersom bare en del av gravgodset her ble funnet i direkte tilknytning til de brente beina, mens resten av godset, tilsynelatende inkludert brynet, ble funnet spredt i haugen. Schetelig (1912a: 44-46) behandler også gjenstandene han fant utenfor samlinga av brente bein som del av gravgodset, formodentlig fordi dette inkluderte gjenstander som en spiralfingerring av gull og en krumkniv av jern, som neppe kan ha blitt del av haugfylla ved en tilfeldighet. Tilsvarende ble også brynet i B11434 funnet i haugfylla, noen meter utenfor beinsamlinga, her inneholdt imidlertid ikke haugfylla gjenstander som helt utvetydig kan tolkes som del av gravgodset, og det er derfor noe større grunn til å stille spørsmål ved om brynet egentlig var del av gravgodset. Disse gravfunnene gir ikke grunnlag for å si noe generelt om plasseringa av gravgodset, muligens utover at det ser ut til at brynene i de tilfellene der man har hatt et oppmurt gravkammer er lagt inne i dette kammeret. Om plassering av gjenstander i eldre jernalders branngraver generelt, basert på materialet fra Voss, mener Næss (1996: 88) det ikke ser ut til å være noen påviselig orden.

Det er ikke alltid sikkert at gravgodset ligger på sin opprinnelige plass i inhumasjonsgravene. Dette gjelder først og fremst B6032III, der gjenstandene trolig ble forskjøvet under nedleggelsen av grav IV i samme haug, men også i B9995 og B14954 kan det ha forekommet forskyvninger, trolig på grunn av dyr (se funnkatalog). En gjennomgang av plantegningene viser at brynene ikke var lagt på samme steder i gravene, se tabell 4.14. I B3731 var brynet lagt helt i enden av kista, sammen med spydspissene, saksa og glassbegeret. Dette var hodeenden, dersom vi antar at spydspissene kan brukes som en indikasjon på dette (se Schetelig 1912a: 110-111; Næss 1996: 89). På tilsvarende vis var brynet plassert sammen med spydspissen og en kniv i det sørøstre hjørnet av B10304I, mens leirkaret sto i det nordvestre. De to brynene hadde en lignende plassering i B9995, ved siden av den dodes hodeskalle, sammen med spydspissene, øksa og ildslagningssteinene. Riktignok lå ikke denne gjenstandssamlinga helt i enden av kista, men fra den avdødes perspektiv fortsatt i hodeenden. Det samme ser ut til å ha vært tilfellet i B7414, der brynet ble funnet omtrent 30 cm fra kammerets gavlstien, i samme ende som en kniv og en pilspiss, men tilsynelatende ikke i umiddelbar nærhet til disse (se funnkatalogen).

Mus.nr.	Beskrivelse av brynet	Plassering i gravkammeret	Gjenstander i umiddelbar nærhet
B3731	Bredt flatt bryne i materialgruppe B	Hodeenden	To spydspisser, saks og glassbeger
B10304	Tverrkonvekse og t-konvekse og l-konkave flater, materialgruppe A	Hodeenden	Spydspiss og kniv
B9995	To flate bryner i forskjellig størrelse, materialgruppe A	Hodeenden	Spydspisser, øks og ildslagningsstein
B7414	Innsvungne sideflater, gruppe A	Hodeenden	?
B6670	Flatt med ei tverrkonveks sideflate, materialgruppe A	Beltehode	øksehode, pilspisser, kniv, syllignende redskap og sverdhjalt
B14954	Innsvungne sideflater med flate hovedflater, materialgruppe A	Beltehode	sverdhjalt, kortsax eller stor kniv og kniv eller pilspiss
B6032III	Svakt innsvungne sider og firkantet tverrsnitt, gruppe B	Beltehode (?)	øks, sigd, ildflint og kniv
B6071	Nokså flatt, med innsvungne sider, materialgruppe A	Beltehode (?)	?
B4950	Tykt firkantet tverrsnitt, med flate slipeflater	Hodeenden eller overkropp	?
B9015	Jevnt avlangt med ovalt tverrsnitt, materialgruppe A	Fotenden	to spannformede leirkarene og rullestein
B4506	Flate hovedflater og tverrkonvekse sideflater, gruppe A	Fotenden (?)	Spannformet leirkar (?)
B6066	Flatt med ujevne kanter, gruppe A	Fotenden	Øks og mulig skrape

Tabell 4.14: Oppsummering av brynenes plassering i de rammekonstruerte gravgjemmene, og hvilke gjenstander som lå i umiddelbar nærhet til dem.

Situasjonen er annerledes for B6670, der brynet ser ut til å ha vært plassert ved beltestedet, sammen med et øksehode, fem pilspisser, én kniv og et syllignende redskap, alt sammen ved sverdets hjalt. Brynet i B14954 ser også ut til å ha ligget i beltehode, i likhet med sverdhjaltet, en kortsax eller stor kniv og muligens en kniv eller pilspiss, om enn plasseringa her ikke er like entydig. Det samme har muligens også vært tilfellet for brynesteinen i

B6032III, som lå sammen med øks, sigd, et stykke ildflint og en kniv. Schetelig (1912a: 129) understreker imidlertid at vi ikke bør legge for stor vekt på disse gjenstandenes plassering, ettersom de trolig har forskjøvet seg. I grav B6071, skal brynet, og de andre gjenstandene under dette museumsnummeret, ha blitt funnet nær hektespennen de Lange selv fant, og som er inntegnet i planen. Disse ligger omtrent midt i det to meter lange hovedkammeret, mens hoveddalen av karmaterialet og noen andre gjenstander ble funnet i et mindre kammer. Museumsnumrene B4950 og B5705 skal være ett og samme gravfunn, men ble innlevert på to forskjellige tidspunkter, ettersom gravas to dekkheller ikke ble fjernet samtidig. Ut fra funnsammensetningen ser det ut til at B4950 representerer den døde overkropp, der man i tillegg til brynet fant våpen, saks, hammer, to kniver, ei hank og noen jernringer og beslag. Pilspisser og karmateriale ser derimot ut til å ha vært plassert henimot kistas fotende. Det er naturligvis ikke mulig å avgjøre om brynet har ligget i kistas hodeende eller et annet sted ved den døde overkropp eller belte høyde.

B9015 ser ut til å skille seg fra de andre gravene jeg har funnet plantegninger for, ved at brynet er plassert henimot fotenden av grava, i nærheten av de to spannformede leirkarene og rullesteinen. Som omtalt i funnkatalogen er imidlertid ikke denne plantegningen så nøyaktig som de andre. At denne plasseringa trolig ikke var unik viser imidlertid B4506 der brynet, ifølge Per Fett (1961: 13), skal ha lagt i gravas vestende sammen med det spannformede karet, mens resten skal ha lagt i øst, med spydoddene mot øst. B6066 har trolig hatt brynet liggende ved føttene, men i dette tilfellet sammen med ei øks og et redskap som muligens kan ha vært ei skrape. Brynet ble også funnet i enden av B8588, sammen med saks og en kniv, men ettersom denne grava trolig har vært forstyrret er det vanskelig å si om disse gjenstandene lå på sin opprinnelige plass, og det er heller ikke utvetydig klart om dette var hodeenden eller fotenden.

Som gjennomgangen over har vist, kunne brynet være plassert helt i hodeenden av kista eller ved den døde hode, i tre av fire tilfeller i umiddelbar nærhet til spydspisser, kniv eller saks. Det er også to nokså entydige tilfeller av at brynet er funnet omtrent i den døde belte høyde, i begge tilfeller sammen med sverd og kniver, kortsax eller pilspisser. Jeg har også beskrevet to tilfeller der brynet ser ut til å ha vært plassert ved likets beltested eller overkropp, uten at en eksakt plassering lar seg rekonstruere. I begge disse tilfellene ser den delen av grava brynet ble funnet i først og fremst ut til å inneholde våpen og redskaper, mens størsteparten av karmaterialet ble funnet adskilt fra dette. Imidlertid har jeg også funnet tre eksempler på at

brynet har ligget i kistas fotende, i to av tilfellene sammen med et eller to leirkar, og i det siste sammen med ei øks og et annet redskap.

Det ser dermed ut til at brynet ikke hadde noen fast plassering i gravene, selv om plasseringa neppe var tilfeldig. Et tydeligere mønster er imidlertid at brynene hovedsakelig ser ut til å ha vært plassert sammen med våpen eller redskaper som kniv, saks og øks. To av brynene med noenlunde kjent plassering tilhører materialgruppe B, og det ser ikke ut til at det er noen klar sammenheng mellom brynets form og materialgruppe, og dets plassering i grava og gjenstandene det har ligget sammen med (se tabell 4.14).

5 Diskusjonsdel

Nå som materialet er presentert vil jeg gå inn i en diskusjon om hvordan vi kan tolke disse mønstrene, med utgangspunkt i oppgavens teoretiske tilnærming (se kap. 2) for å besvare problemstillinga i oppgavens innledning. Med andre ord vil jeg forsøke å besvare hvilken funksjon brynesteinene hadde, for de levende og de døde. Diskusjonen kan sies å følge brynenes livsløp, ved at jeg begynner med en kort diskusjon om omsetningsnettverkene for brynesteinene, før jeg går videre til bruken av dem blant de levende. Til slutt vil deponering av brynene diskuteres, som del av gravferdsritualet.

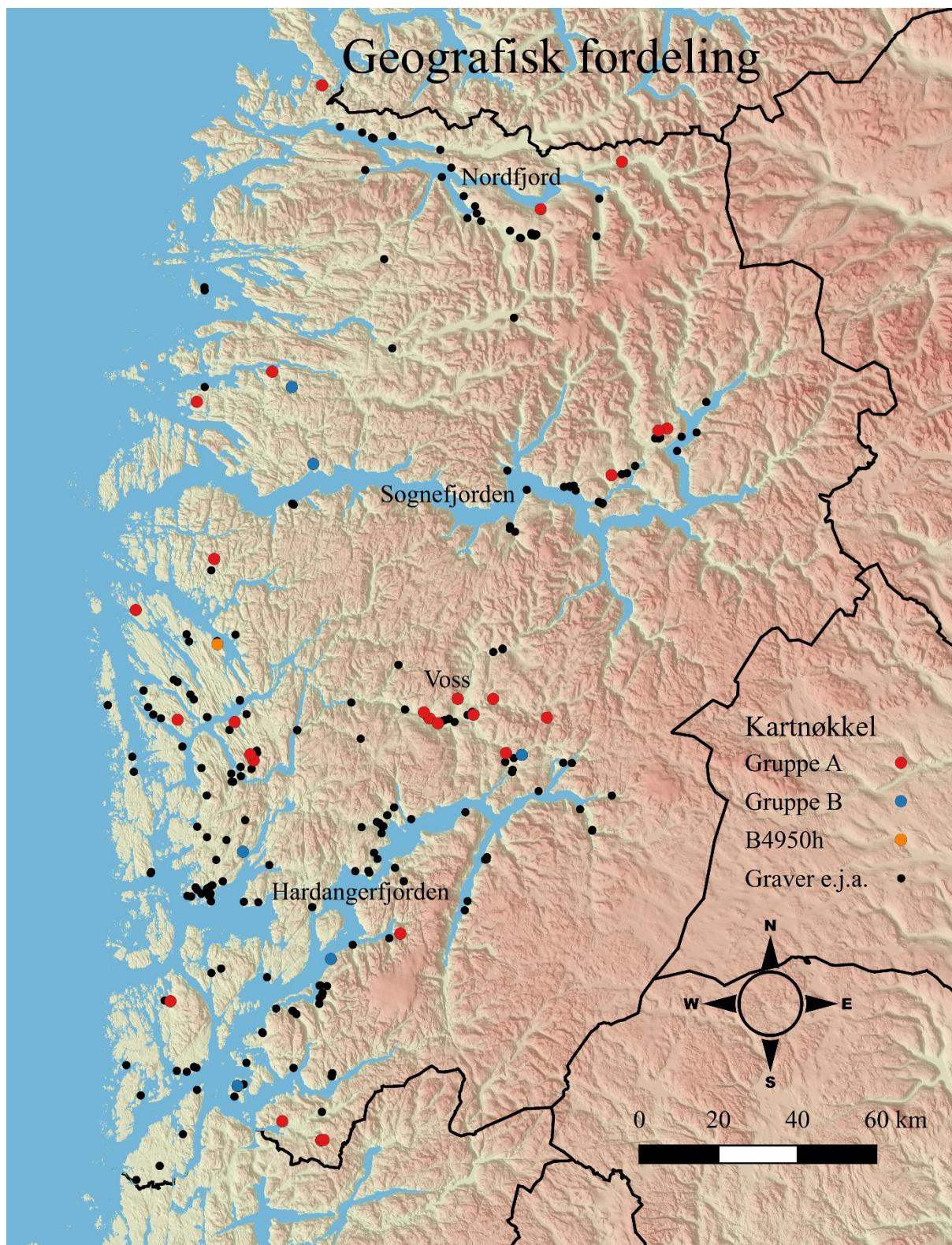
Brynesteinene som inngår i mitt materiale kommer alle fra graver som kan dateres til romertid og folkevandringstid, med hovedmengden i tidsrommet rundt år 500 e.Kr. Det ser ikke ut til at brynesteinenes materiale endrer seg innenfor dette tidsrommet (kap. 4.6). Som beskrevet i delkapittel 4.6, kan den store konsentrasjonen av dateringer omkring 500 e.Kr. delvis være en bieffekt av dateringsmetoden, men det kan delvis også skyldes en generell økning i antall gravfunn fra romertida og gjennomfolkevandringstida (se Straume 1962: 15, 33; Næss 1996: 102, tabell 29). Det virker videre rimelig å tilskrive samtlige av disse gravene til Dommasnes' (1998: 146-147) tuntradisjon, ettersom de ser ut til å ha intensjonelt nedlagt gravgods (delkapittel 1.3.2; Dommasnes 1998: 207-212). I den følgende diskusjonen kommer jeg derfor i hovedsak til å betrakte brynene og gravene de er funnet i som produkter av samme tidsperiode, selv om vi må anta at menneskene på denne tiden hadde et mangfold av religiøse oppfatninger og praksiser knyttet til døden (se delkapittel 2.3; Næss 1996: 108-112).

5.1 Omsetning av brynesteinene

Som beskrevet i delkapittel 4.1, har jeg valgt å dele brynesteinene inn i to materialgrupper, A og B, der materialgruppe A i stor grad ser ut til å være i overensstemmelse med det

arkeologene har kalt kvarts- eller kvartsittbryner (kap. 4.1). Disse brynene spredt finnes over hele Vestland fylke, langs kysten, ved fjordene og på Voss (kap. 4.7). For å få et inntrykk av hvordan denne fordelinga står i forhold til den generelle spredninga av graver fra eldre jernalder i Vestland fylke, har jeg benyttet søkemotoren i Riksantikvarens database Askeladden til å finne alle registrerte graver og gravfelt datert til eldre jernalder, romertid eller folkevandringstid. Disse er vist i figur 5.1 sammen med den geografiske plasseringa av brynesteinene i funnkatalogen. Et vesentlig forbehold om dataene fra Askeladden er at neppe alle graver fra eldre jernalder er registrert med datering, og det er heller ikke sikkert at alle eldre utgravninger er korrekt registrert. At ikke alle gravene i min funnkatalog er med i dataene fra Askeladden kan tyde på det siste.

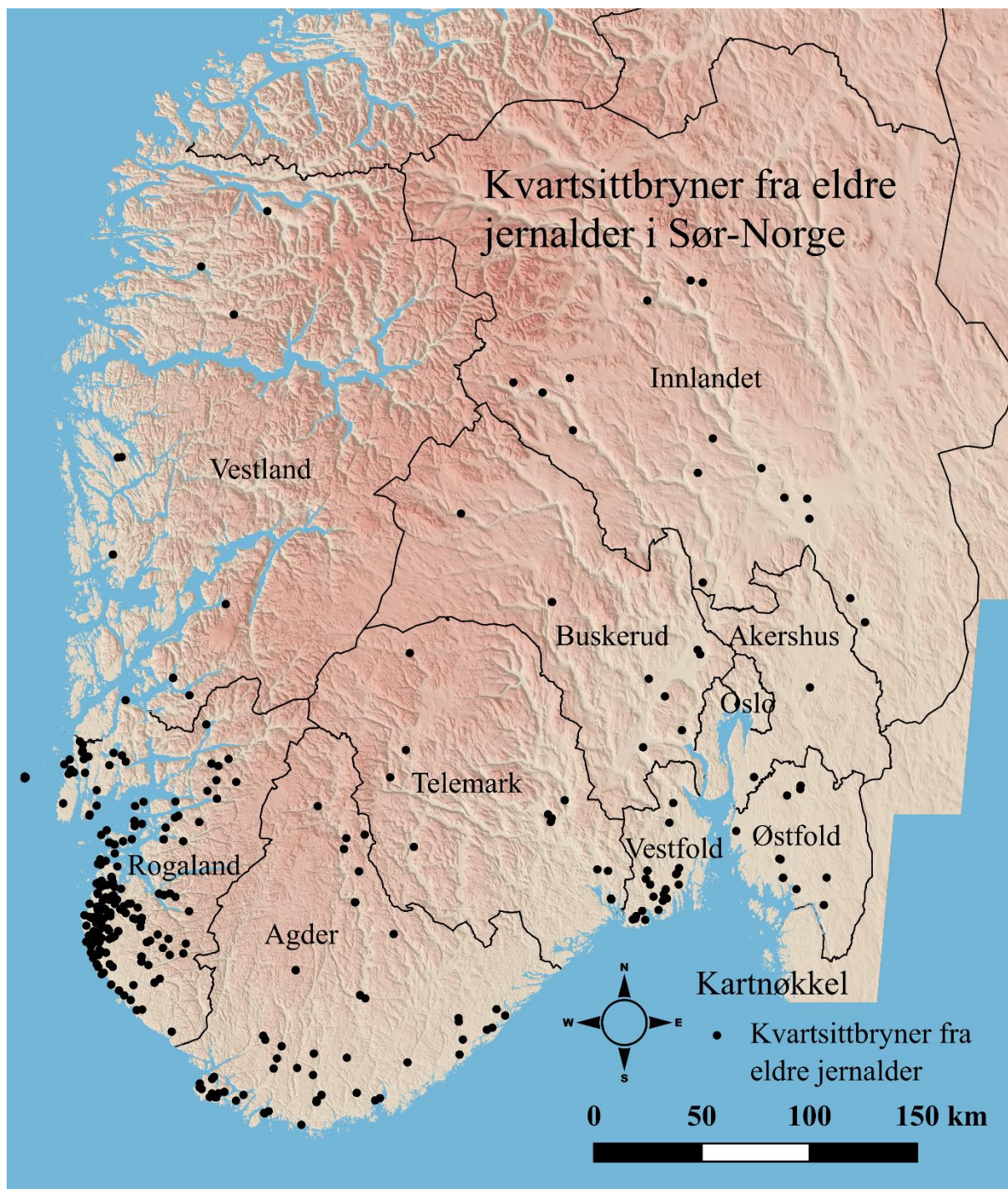

Figur 5.1: Kart over brynesteinenes geografiske fordeling overlagt graver og gravfelt datert til eldre jernalder i Askeladden. Kartet er framstilt av undertegnede, med data fra Geonorge, Askeladden og Universitetsmuseet i Bergens tilvekstkataloger, gjengitt i gjenstandsdatabasen.

I det store ser det ut til at fordelinga av brynesteinene i funnkatalogen følger den generelle fordelinga av gravene, men det bør bemerkes at Voss ser ut til å ha flere bryner i forhold til antallet graver enn mange andre dele av fylket, og det samme gjelder muligens også området rundt utløpet av Sognefjorden. Etersom bryner tilhørende både materialgruppe A og B finnes spredt over hele Vestland fylke, virker det lite sannsynlig at de nevnte variasjonene skyldes tilgang på bryner. Jeg ser det derfor som sannsynlig at variasjonene i funntetthet sammenlignet med graver skyldes variasjoner i hvor mye gravgods det var vanlig å legge i gravene (se Næss 1996: 117-123 ang. variasjoner i gravgodsmengde).

5.1.1 Mulige bryner i materialgruppe A utenfor Vestland fylke

Kvartsittbryner nevnes også av Petersen (1951: 252) som svært vanlige funn fra folkevandringstidas hustufter i Rogaland, noe som bekreftes av en gjennomgang av Petersens (1933; 1936) *Gamle gårdsanlegg i Rogaland* bind 1 og 2. Det finnes ikke noen oversiktsverk som diskuterer forekomsten av såkalte kvartsbryner for landet som helhet, men søk i gjenstandsdatabasen til Arkeologisk museum i Stavanger gir 291 treff med «bryne» som «gjenstand», «kvartsitt» som «materiale» og «eldre jernalder» som «periode». Tilsvarende søk i gjenstandsdatabasene til Universitetsmuseet i Bergen og Kulturhistorisk museum i Oslo gir henholdsvis 50 og 175 treff. Disse treffenes plassering er vist i kart 5.2, og de inkluderer både løsfunn og funn der datering av andre årsaker er usikker. Det er heller ingen garanti for at identifiseringen av kvartsitt alltid er riktig, eller at denne alltid tilsvarende min materialgruppe A. Samtidig er det all grunn til å anta at et stort antall kvartsittbryner fra eldre jernalder av en mengde årsaker ikke har kommet med. Trøndelag og Nord-Norge er utelatt fra kartet av den enkle årsaken at jeg ikke har tilgang til gjenstandsdatabasene der. Brynesteiner av kvartsitt fra yngre jernalder har trolig også kommet med blant treffene, men de ser ut til å ha blitt sjeldnere i denne perioden (Petersen 1951: 252-254).

Figur 5.2: Kvartsittbryner datert til eldre jernalder i Sør-Norge. Kartet er framstilt av Bendik N. Bergendal, med data fra Geonorge og Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase.

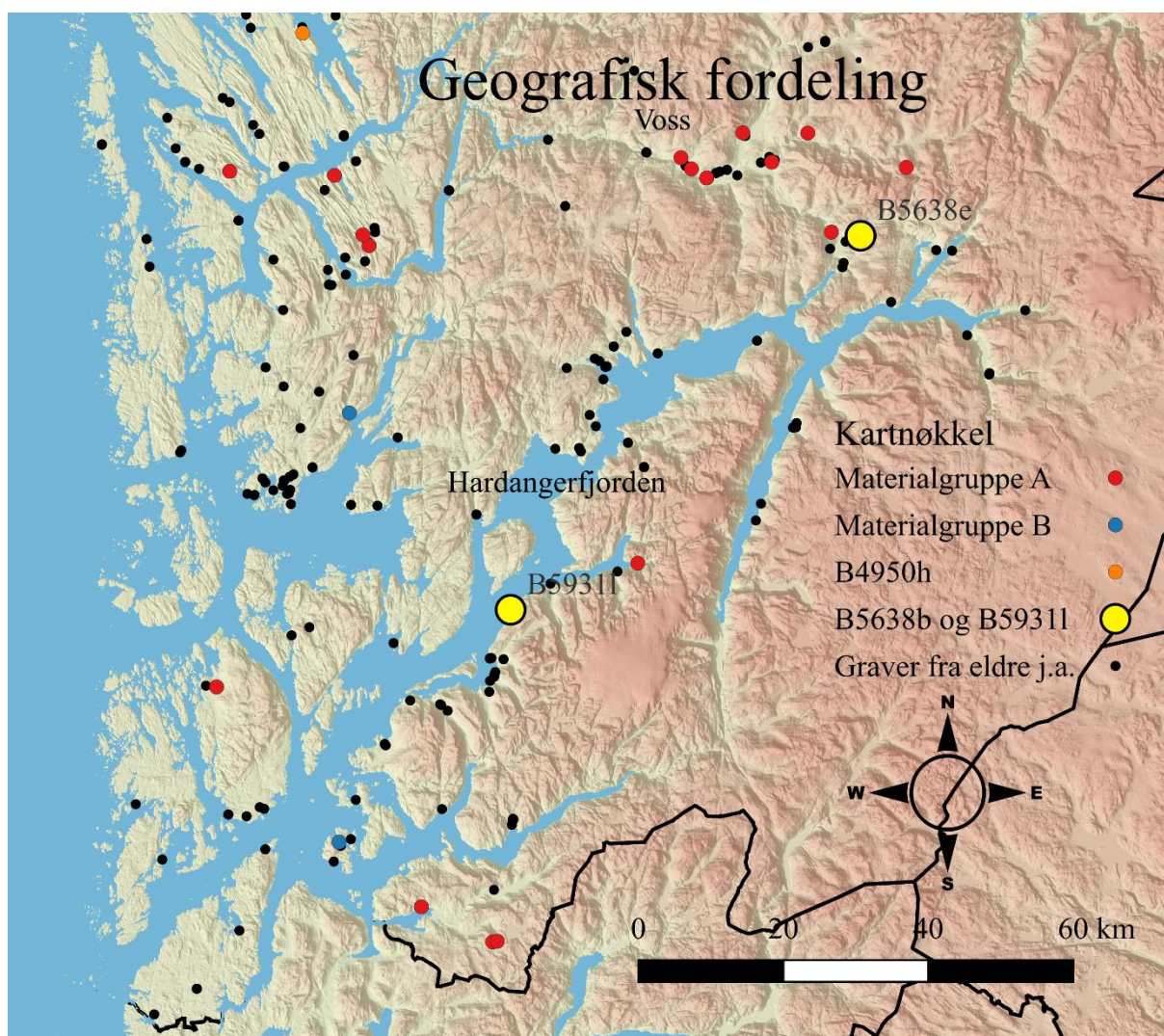
Som følge av alle forbeholdene som er nevnt over, er det ikke mulig å sammenligne antallet bryner på kartet mellom de forskjellige museumsdistriktene. Det eneste vi kan si utfra figur 5.2 med høy grad av sannsynlighet er at bryner av materialgruppe A også finnes i forholdsvis store antall også utenfor Vestland fylke, under forutsetning av at disse i stor grad er sammenfallende med de såkalte kvartsittbrynene (se kap. 4.1).

Dette er imidlertid en vesentlig observasjon, ettersom jeg mener brynene i materialgruppe A mest sannsynlig kommer fra samme produksjonsområde. Selv om dette ikke kan bekreftes uten utstrakte petrologiske analyser, slik det er gjort for bryner fra Eidsborg og Mostadmarka (se delkapittel 1.2), er det etter min oppfatning usannsynlig at de gjennomgående likhetene mellom brynene i materialgruppe A, og da spesielt de mørkere båndstrukturene (se delkapittel 4.1), kunne ha forekommet dersom alle disse brynene skulle ha kommet fra forskjellige lokale steinbrudd.

Det vesentlige poenget her er at dersom de fleste av disse kvartsittbrynene har kommet fra et eller flere brynesteinsbrudd innenfor et begrenset geografisk område, må det ha eksistert et nettverk for omsetning av brynesteinene. Denne omsetninga har neppe foregått etter det vi ville oppfatte som moderne handelsprinsipper, der alle bånd og forpliktelser mellom partene opphører i det handelen er gjennomført (se Sahlins 2017 [1974]: 278-280; Godelier 1999: 43). Enten vi forholder oss til høvdingdømmemodellen (se Myhre 1978: 253-265; Myhre 1987; se også Service 1971 ang. høvdingdømmer), personforbundsstatsmodellen (se Skre 1998; Steuer 1989), eller en kombinasjon av disse samfunnsmodellene (se Myhre 2002: 159-170; Solberg 2003: 121-123, 162-172; Skre 2020), må vi anta at det ikke har eksistert noen samlet sentralmakt i eldre jernalder innenfor hele området der brynestein av kvartsitt eller materialgruppe A er påvist arkeologisk (se fig. 5.2; se også Reiersen 2017 ang. maktsentre i Vest-Norge). Uten et felles maktapparat som kunne påse at handelsfolkens sikkerhet og at avtaler ble overholdt, vil utvekslingspartnere fra forskjellige grupper ha vært avhengige av å etablere varige relasjoner seg imellom for å unngå at vareutvekslinga henfalt til negativ resiprositet (kap. 2.2; se Sahlins 2017 [1974]: 177-178). Dommasnes (2006: 113-122) diskuterer muligheten for at utveksling av bruder og oppfostring har vært benyttet for å danne relasjoner mellom forskjellige elitemiljøer over til dels store geografiske avstander. Muligens er det nettopp slike relasjonene som har muliggjort den overregionale omsetninga av brynesteiner. Vi må dessuten heller ikke glemme at utveksling av gjenstander i seg selv kan bidra til å opprettholde en mellommenneskelig relasjon (se Godelier 1999 ang. gaveutveksling), for eksempel ved at mottageren gir mer til gjengjeld enn han har mottatt (Sahlins 2017 [1974]: 279, 290-291). Spor etter slike gaver mellom personer av rang og anseelse kan trolig observeres som import- og luksusgjenstander i eldre jernalders graver (se Odner 1973: 141-146; Reiersen 2017: 88-149).

5.1.2 Materialgruppe B spredning og omsetning

Som kartet i figur 5.1 viser, er også brynesteinene tilhørende materialgruppe B spredt utover det meste av Vestland fylke, i likhet med brynesteinene av materialgruppe A. Imidlertid er det en vesentlig forskjell mellom de to gruppene at materialgruppe B har stor indre variasjon (kap. 4.1). Jeg vil ikke her gi meg inn på noen diskusjon om hvilke bergarter de forskjellige brynesteinene i materialgruppe B kan tilhøre. Likevel vil jeg hevde at gruppens geologiske opphav trolig er variert (se kap. 1.2.1), og det er dermed ikke noen grunn til å anta at brynene må ha samme opprinnelsessted. Et mulig unntak er imidlertid B5638e og B59311, som ligner hverandre både i materiale og tverrsnitt, om man tar høyde for at B59311 ser ut til å være langt mer slitt. Disse to brynesteinene er funnet et stykke unna hverandre, men begge langs Hardangerfjorden (fig. 5.3). Om denne brytningen har vært gjennomført av eksperter er vanskelig å si, men det jevne firkantede tverrsnittet til brynesteinene B5555g2, B5638b og B6032IIIIn kan muligens tyde på at de er kløvet ut av steinblokker av kyndige hender (se Falch-Muus 1922: 53-57).

Figur 5.3: Kart over Hardangerfjorden, med funnstedene til B5638e og B59311 markert. Kartet er framstilt av meg, med data fra Geonorge og Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase.

Den mest sannsynlige tolkningen av dette funnbildet er at materialgruppe B består av forskjellige brynesteiner som trolig har vært brutt, eller kanskje snarere funnet, lokalt, og omsatt i nokså lokale nettverk. Vi må anta at kysten og fjordene var den viktigste transportveien i jernalderen (Baug et.al. 2018: 46-50, 64-66; Østmo 2020), så det er rimelig å tenke at B5638e og B59311 har inngått i samme mer eller mindre lokale omsetningsnettverk. Dette er i og for seg ikke spesielt overraskende, ettersom arkeologiske undersøkelser fra andre steder og tidsperioder har tydet på til dels utstrakt bruk av lokalt forekommende brynestein (se Ellis 1969: 177-180; Moore 1978: 69-70; Schlüter 1990; Kresten, Elfwengahl og Pettersson 1996: 83-84). Selv om regionale nettverk for utveksling av disse brynesteinene neppe eksisterte, må de likevel ha blitt omsatt lokalt.

5.1.3 Mangel på brynestein fra Eidsborg og Mostadmarka

Et siste punkt som bør behandles her er at jeg i mitt materiale ikke har funnet noen brynesteiner som ser ut til å ligne de fra Eidsborg eller Mostadmarka (se Mitchell, Askvik og Resi 1984: 173; Resi 1990: 15 for korte beskrivelser). Brynesteiner fra disse forekomstene ser ikke ut til å være kjent fra utgravninger som er eldre enn merovingertid. Dette kan skyldes at man i Skandinavia kun har gjennomført systematiske undersøkelser av brynesteinsamlinger utgravd på funnsteder som er fra merovingertida eller yngre (kap. 1.2.2). Andre mulige forklaring på dette er imidlertid at utvinningen av brynesteiner i Eidsborg og Mostadmarka enda ikke hadde startet i eldre jernalder, eller at brynesteinene fra disse to forekomstene kun ble benyttet lokalt, i mangel av nettverk som kunne omsette dem over større områder. For Eidsborgs del er det vanskelig å svare på hvilken av disse forklaringene som er mest sannsynlig uten å systematisk undersøke brynesteiner fra eldre jernalder, fortrinnsvis i Eidsborgs nærområde.

I Inntrøndelag blestret man store mengder jern under romertida og til dels gjennom folkevandringstida, trolig for eksport (Stenvik 1991; Prestvold 1996; Stenvik 2005a; se også Stenvik 2006). Ifølge Lars F. Stenviks (2005b: 133-135) er det sannsynlig at denne eksporten gikk til Danmark, og muligens videre derfra. Sannsynligvis har jernet vært fraktet langs vestlandskysten, der leia ser ut til å ha vært i bruk i uminnelige tider (se Østmo 2020). Produksjonsstedene Heglesvollen i Levanger og Fjergen i Meråker ligger ikke veldig langt unna brynebruddene i Mostadmarka, som ikke ligger mer enn noen kilometer fra Trondheimsfjorden (se Stenvik 2015 ang. produksjonsstedene; Baug et.al. 2019 ang. brynesteinsbruddet). Folk i Trøndelag må dermed allerede i romertida ha bygget utstrakte omsetningsnettverk langs norskekysten, og kunnet frakte tungt bulkgoods i vesentlige mengder (se Solberg 2003: 108). Fraværet av brynesteiner fra Mostadmarka i mitt materiale kan dermed neppe skyldes manglende omsetningsnettverk, og dersom det forgikk noen framstilling av bryner ved Mostadmarka-bruddene i eldre jernalder har denne trolig kun dekket lokale behov, om enn mitt materiale på 42 bryner er noe spinkelt til å trekke en så vidtrekkende konklusjon.

Med den store forekomsten av brynesteiner i materialgruppe A underbygger dermed min undersøkelse Petersens (1951: 252-254) observasjon om at folkevandringstidas brynesteiner ser ut til å være forskjellige fra brynene i yngre jernalder (se kap. 1.2.2). Dateringene av mitt materiale danner ikke grunnlag for noen detaljert studie av kronologiske endringer i brynesteinsmaterialet (se kap. 4.6 ang. kronologi). Likevel vil jeg her spesielt trekke fram

B6032IIIIn fra annen halvdel av folkevandringstida. Ifølge Schetelig (1912a: 130) skal det være uvanlig med et slikt avlangt skiferbryne fra femte eller sjette århundre. Dette kan være et spor etter en begynnende endring av hvilke brynesteiner som var i bruk, en endring som må ha fortsatt gjennomtidlige deler av merovingertida.

5.2 Bruken av brynesteinene

I diskusjonen av bruken av brynesteinene velger jeg derfor å se på bryneprosessen som et arbeidsnett der brynet, mennesket og eggen som skal slipes inngår (se kap. 2.1). Disse tre hovedaktørene påvirker både hverandre og arbeidsnettet gjensidig, som beskrevet i de følgende avsnittene. Ettersom aktørene i dette arbeidsnettet også, i større eller mindre grad, er involvert i andre arbeidsnett, vil konsekvensene av slipeprosessen også forplante seg utover.

5.2.1 Brynesteinene formes under bruk

Bryner mister slipekorn og bindmineral under bruk (kap. 1.2.1). Det fører til at brynene endrer form etter hvert som de brukes, og denne formendringa henger sammen med formen på eggene til redskapene som slipes og slipeteknikkene de utsettes for. I heldige tilfeller kan derfor sporene fra tidligere slipeprosesser fortelle mye om brynets brukshistorie, selv om denne informasjonen blir for knapp til å danne en fullstendig *chaîne opératoire* (se kap. 2.1; Lemonnier 1992: 25-32; Kozatsas 2020: 27-36).

I delkapittel 4.2 har jeg omtalt flate brynesteiner, brynesteiner med ovalt tverrsnitt, bryner med innsvungne sider, og en del bryner med mer ujevne former som ikke passer til noen av disse beskrivelsene. Som nevnt må ikke disse betraktes som tydelig adskilte typer, men heller som variasjoner innenfor et spektrum (kap. 4.2). En viktig årsak til mangelen på slike klare skiller er trolig den gradvise formendringen brynene gjennomgår under bruk. Dette blir spesielt tydelig om vi ser nærmere på de B7414k, B14954/13 og B11434c (fig. 5.4, 5.5 og 5.8). Disse brynene har langkonkave og tverrkonvekse sideflater, noe som trolig skyldes at det meste av slipearbeidet foregikk mot midten av brynene. Samtidig har de en ende som er adskillig større enn den andre.

Den mest sannsynlige forklaringa på dette er at brynene i utgangspunktet har vært temmelig jevnbreie. Det meste av slipearbeidet har vært utført mot brynenes midtparti, som har ført til at de først og fremst har mistet materiale der. Brynene har deretter brukket på midten, intensjonelt eller ved et uhell. Det ser ut til at brynene har vært i bruk på lignende vis ei stund til etter bruddet, slik at det smaleste partiet har flyttet seg noe innover fra bruddstedet mot det

nye midtpartiet. Det kan se ut til at B14954/13 har en rest etter de første innsvungne slipeflatene mellom bruddflata og overgangen til de nye innsvungne slipeflatene, til høyre på figur 5.5. Samtidig har B14954/13 flate hovedflater og tydelige kanter mellom disse og de innsvungne sideflatene, mens B7414k har et mer eller mindre ovalt tverrsnitt i enden, som glir over i et rundt tverrsnitt der brynet er tynnast. Det framstår dermed som innsvungne bryner kunne oppstå fra både flate bryner og bryner med ovalt tverrsnitt. Imidlertid utgjør brynene som kan beskrives som innsvungne bare et begrenset mindretall i mitt materiale. Det er ingen grunn til å tro at disse er de eneste brynene som har sett utstrakt bruk, og følgelig mener jeg at det var et bevisst valg fra de menneskelige aktørenes side å la noen slipeflater bli innsvungne under sliping, mens andre flater, som hovedflatene til B3731æ, B4506b og B14954, ble holdt flate.

Figur 5.4: Brynestein B14954/13, målestokk i cm. Legg merke til at høyre ende er adskillig smalere enn venstre, og at brynets nåværende smaleste parti befinner seg noen cm inn fra den høyre enden. Hovedflatene er flate, og kantene mellom sideflatene og hovedflatene er skarpe.

Figur 5.5: Brynestein B7414k, målestokk i cm. Som B14954/13 har dette brynet en ende som er adskillig større en den andre, og smaleste parti ligger noen cm inn fra den smaleste enden. Imidlertid har B7414k ingen flate slipeflater eller markerte kanter.

En del av brynene i funnkatalogen har opptil flere uslipte flater, som B5587h1, B6274c2 og B6345IIg. Av disse ser B5587h1 ut til kun å ha sett moderat bruk på ei tverrkonveks hovedflate (fig. 5.6). Ellers har dette brynet ei jevnbrei avlang form, og det er lett å se for seg at brynet etter utflating og bruk av de resterende slipeflatene kunne ha fått ei form lignende B9015k og B7818b (se fig. 4.2; se Wiik 2023: 178-179 ang. bearbeiding av slipeflater). Andre bryner, spesielt B6354IIb og B11434c, har, om vi skal dømme utfra de innsvungne sidene, sett utstrakt bruk, men har likevel beholdt enkelte partier der ujevnheter i steinens overflate fortsatt ikke er slipt fullstendig bort (fig. 5.7 og 5.8). Denne varierende graden av ferdigstilling kan trolig tyde på at brynene ble omsatt som emner, og at de først fikk ferdigslipte flater når de ble tatt i bruk, i den grad brukerne opplevde det som nødvendig. Dette stemmer for så vidt godt over ens med den store variasjonen i bredder og tykkelser (se kap. 4.2.2), som ikke gir inntrykk av at man opererte med noen standardiserte størrelser for brynesteinsemmene, selv om ulik grad av slitasje naturligvis spiller inn på disse målene.

Figur 5.6. Brynestein B5587h1, målestokk i cm. Flata som vender opp i bildet er tverrkonveks, mens sideflatene og undersida er uslipte.

Figur 5.7: Brynestein B6345IIb, målestokk i cm. Legg merke til at brynet fortsatt har ujevnheter i overflata. Disse løper i stor grad langs de mørkere strukturene langs midten av brynet.

Figur 5.8: Brynestein B11434c, målestokk i cm. Ujevnheter som ikke har blitt bortslippte er fortsatt tydelige i slipeflata mot brynets tykke ende.

5.2.2 Størrelser, vekt og grovhet

Som vist i delkapittel 4.2.2, ser det ut til at flertallet av brynene i materialgruppe A har en bredde på mellom 3,7 cm og 5,0 cm, og er mellom 1,3 cm og 2,7 cm tykke. Disse brynene har noe varierende form, og de av dem som er antatt å være hele har gjennomsnittslengde på omtrent 16 cm og gjennomsnittsvekt på litt under 300 g. De fem største brynene veier derimot alle over en halv kilo, og B7743g veier, selv i fragmentert tilstand, over 900 g. Dette siste brynet bør muligens snarere betegnes som ei slipeblokk.

Flesteparten av brynesteinene i materialgruppe B er adskillig smalere enn de i materialgruppe A. Dette mer kvadratiske tverrsnittet kan muligens komme av at mange av brynene i materialgruppe B har mer fremtredende naturlige spaltningsflater som kan ha spilt ei rolle da emnene ble brutt (sammenlign 5638b, B59311 og B6032IIIIn; se også Falch-Muus (1922: 53-56) for spaltning under produksjon). Muligens kan den samme forskjellen være del av årsaken til at brynene i materialgruppe B vanligvis har skarpe kanter, mens de i materialgruppe A vanligvis ikke har det (se kap. 4.2.3). Ettersom enkelte av brynene i materialgruppe A også har skarpe kanter kan dette imidlertid ikke være hele årsaken til mønsteret.

Den store variasjonen i bredde og tykkelse må for øvrig antas å henge sammen med hvordan brynene ble brukt. De to minste hele brynene i materialgruppe A er B8588o og B9995n2. Disse har en tykkelse på henholdsvis 0,7 og 0,9 cm, noe som gjør dem en god del tynnere enn

noen av de andre brynene i sin materialgruppe, som alle er fra 1,3 cm og oppover. Det er ikke godt å vite nøyaktig hvordan disse brynene har vært brukt, men det kan være fristende å trekke en parallell til de små brynene fra yngre jernalder som ofte er forsynt med bærehull, og å postulere at disse to brynene var gjort tynne for at de skulle være praktiske å bære med seg (se Petersen 1951: 255-256). I denne rollen kan de muligens få selskap av B58931 fra materialgruppe B.

Til sammenligning oppgir Falch-Muus (1922: 57-58) at «hel sten» fra Eidsborgbruddene hadde ei lengde på omtrent 24 til 30 cm, en bredde på rundt 5 cm og var mellom 2,5 til 3 cm tykke. De større eksemplarene skal ha veid rundt 0,8 til 1 kg. Det ble imidlertid også levert stein som var kortere enn 20 cm, med tilsvarende redusert bredde og tykkelse, og Falch Muus (1922: 58) skriver at brynesteinene tidligere ofte skal ha vært mindre, nede i 6 tommers lengde og temmelig smale. Interessant nok skriver Falch-Muus (1922: 65-66) at Norrøna fabrikk i Porsgrunn leverte eidsborgbryner i forskjellige former og størrelser, fra under 20 og opp til 30 cm lange, i tillegg til en mindre type brynestein. De siste ble levert uslipte, var laget ved å kløyve de ordinære brynesteinsemmene i fire, og veide mellom 150 og 350 g. Pål Nymoens (2009: 172) betegner disse brynene som «short hand whetstones», og oppgir i tillegg målene på ei samling brynesteinsemner fra Eidsborg hentet fra en pram som forliste på Bandak tidlig på 1800-tallet (Nymoens 2009). Disse emnene har en bredde på mellom 2,9 og 4 cm, er mellom 2 og 3,3 cm tykke, og 28 cm lange. Vekta varierer fra 289 til 615 g, med et gjennomsnitt på 434 gram. Altså er lengda og tykkelsen til disse brynene nokså lik målene Falch-Muus oppgir, men brynene er smalere, og dermed også lettere.

Brynesteinene fra Eidsborg på 1800-tallet ser dermed ut til å ha variert nokså mye i størrelse, og målene i bredde og tykkelse har ikke ligget så langt unna de vanlige målene for brynesteiner i min materialgruppe A (fig. 4.7). Imidlertid ser det ut til at eidsborgbrynene generelt var lengre enn brynene i mitt materiale. En mulig overgang til lengre bryner kan faktisk ha gjort seg gjeldende allerede fra yngre jernalder av (Petersen 1951: 254-255). Dersom vi godtar Nymoens (2009: 172) identifikasjon av de små brynene fra Norrøna fabrikk som håndbryner, altså bryner som holdes i hånda under bruk, er det nærliggende å anta at dette også var tilfellet for flesteparten av brynene i mitt materiale, ettersom disse har ei gjennomsnittsvekt som ligger innenfor variasjonen til de små brynene fra Norrøna (se kap. 4.3). Derimot virker det lite sannsynlig at de store brynene i mitt materiale, med vekt på over en halv kilo, ble holdt i hånden under bruk, snarere har de nok lagt flatt på et underlag, mens redskapet vært strøket mot dem ovenfra (se Wiik 2023: 174).

Som forklart i delkapittel 1.2.1, er det en klar sammenheng mellom brynesteinenes grovhet og bruksområde i bryneprosessen. Den eneste petrografiske undersøkelsen jeg har funnet av et bryne som trolig tilhører materialgruppe A, er Ellis' (1969: 147-150) undersøkelse av C13956 fra Hommedal i Aust-Agder (se fig. 5.9). Jeg har ikke sett dette brynet med egne øyne, men som beskrevet i delkapittel 5.1 ser det ut til å være stort sammenfall mellom bryner beskrevet som kvartsitt og bryner i materialgruppe A, og Kulturhistorisk museum skal ha oversendt eksemplaret som et typisk eksempel på kvartsittbrynene (Ellis 1969: 149-150). Dersom vi ser på figur 5.9, ser C13956 ut til å ha riktig farge, og til å ha de karakteristiske mørkere båndstrukturene (se kap. 4.1). At nesten hele den ene slipeflata er dekket av et mørkere lag behøver ikke å være et stort problem, ettersom B6231 har en lignende mørk flate. Ellis (1969: 147-150) beskriver at brynet hovedsakelig besto av kvarts og muskovitt, der muskovittkornene hadde en diameter på 20 og 100 μm , vanligvis mellom 40 og 50 μm , mens kvartskornene var på 50 til 120 μm , men i nesten alle tilfeller under 100 μm .

Til sammenligning har kvartskornene i Eidsborg-brynene kvartskorn med en diameter på henholdsvis 70 til 80 μm , med enkelte kvartskorn så store som 300 μm , mens brynene fra Mostadmarka har kvartskorn med en diameter på rundt 20 μm i diameter noen ganger enda mindre (Ellis 1969: 140; Mitchell, Askvik og Resi 1984: 173). Dersom vi tar kornstørrelsen som en indikasjon på brynets opplevde grovhet under sliping, skulle dette tilsi at brynene i materialgruppe A ligger nokså nær Eidsborg-brynene i grovhet, mens de er en del grovere enn Mostadmarka-brynene. Denne antagelsen bryter noe med Ryghs (1885: figurtekst 157) antagelse om at kvartsittbrynene ble benyttet som polersteiner, ettersom vi vet Eidsborgbrynene var spesielt velegnet som ljà-bryner (Falch-Muus 1922: 9). Imidlertid må vi her huske på at også andre forhold enn kornstørrelse spiller inn på brynets opplevde grovhet, og denne kan derfor ikke fastslås uten eksperimentering (se kap. 1.2). Det største usikkerhetsmomentet er nok imidlertid om kornstørrelsene Ellis (1969: 147) målte i C13956 faktisk er representative for alle brynene i materialgruppe A.

Figur 5.9: Bryne C13956 fra Hommedal i Aust-Agder. Legg merke til den mørkere linja som er synlig på bildet litt over overgangen fra den mørke flata til den lysere delen av brynet. Fotografert av Ulla Schildt, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, se innføring for C13956 i Kulturhistorisk museums gjenstandsdatabase.

Grovheten til brynene i materialgruppe B ser ut til å være sterkt varierende. Brynene B5638b, B5931l og B9192IIj framstår som adskillig grovere enn brynene i materialgruppe A. Det samme er muligens også tilfellet for B5555g2, selv om forskjellen her ikke er så tydelig. B3731æ ligner materialgruppe A, og framstår som det har tilsvarende grovhet. Brynene B5893l og B6032IIIh framstår som temmelig finkornede, muligens finere enn brynene i materialgruppe A. Det kunne være fristende å sette disse mulige variasjonene i grovhet i sammenheng med progresjonen fra grovere til finere bryner under sliping av et redskap (se kap. 1.2.1). I så fall kunne man imidlertid se for seg at brynene tilhørende materialgruppe B burde opptre i et noenlunde tilsvarende antall som de i materialgruppe A, og ha mer eller mindre de samme formene. Dette er ikke tilfellet, men så kan vi heller ikke ta for gitt at alle de forskjellige brynene som var i bruk blant de levende i like stor grad ble lagt i gravene med de avdøde.

5.2.3 Andre bruksspor på brynene

I tillegg til utforminga av selve slipeflatene har enkelte av brynene også andre bruksspor (kap. 4.4). Disse omfatter slipefurer i B6227IIIn, B6274c2, B8595, B9608d og B9995n1. Basert på diskusjonen over virker det rimelig at disse sporene er resultatet av gjentatt sliping av spisser eller avlange gjenstander i sporets lengderetning. Breddene av disse sporene varierer fra bryne

til bryne, med fra ei svært brei og grunn fure i B9608d, via smalere furer i B6227IIIn og B9995n1, til tynne slipefurer i B6274c2 og B8595. På grunn av denne variasjonen må vi anta at det ikke er samme typen redskaper som har vært slipt i disse furene. Om jeg får være noe spekulativ, ville det være fristende å foreslå at slipefurene i B6274c2 er egnet til å slipe nåler.

En annen form for bruksmerker som finnes på enkelte av brynene i materialgruppe A, er tynne brune striper av rust. I innføringa for B8595 i Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase er merkene antatt å være spor etter ildslagning, og stammer trolig fra et sylformet redskap som ble brukt til å slå gnister (se Fett 1938a: 7). Jeg ser ingen grunn til å tvile på denne antagelsen er riktig, og vi kan dermed også si at brynesteinene kunne inngå også i arbeidsnett brynestein/ildstein-syl-menneske, som igjen var av betydning for større arbeidsnett knyttet til blant annet matlaging og oppvarming. Imidlertid viser kun fem av brynene tegn på å ha vært benyttet til ildslagning, så dette ser ikke ut til å ha vært noe primært bruksområde for dem.

5.2.4 Modifiserte aktører og sammensatte arbeidsnett

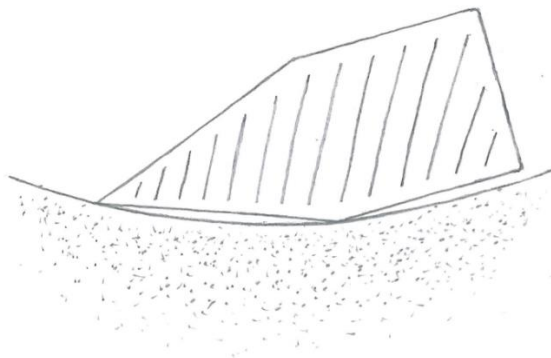
Som beskrevet i delkapittel 5.2.1 blir brynesteinene modifisert gjennom bryneprosessen ved at steinens form endrer seg. Prosessen modifiserer imidlertid også de andre aktørene som inngår arbeidsnett, nemlig mennesket og redskapet eller våpenet.

Ifølge Jannis Kozatsas (2020: 64-67) er det en nær forbindelse mellom et redskaps fysiske egenskaper og hvordan redskapet blir brukt. Som omtalt i 5.2.2 ble små bryner trolig holdt i hånden og ført over arbeidsstykket under bruk, mens store bryner kan ha ligget flatt på et underlag, mens redskapet som skal slipes føres over brynet (se også kap. 1.2.1). Det er i slike konkrete situasjoner at menneskelige aktører tilegner seg ny kunnskap, ferdigheter og teknikker, det vi kan kalle *plug-ins*, i omgang med konkrete gjenstander og gjerne under instruksjon fra andre kyndige aktører (se Lemonnier 1992: 4-7 ang. kunnskap og teknikker; se også Lave og Wenger 1991). Tilegnelsen av kunnskap og teknikker kunnskaper og teknikker er en forutsetning for fullverdig deltagelse i miljøer der slike kunnskaper er sentrale (Lave og Wenger 1991: 52-54). For eksempel er tilegnelsen av forventede praktiske ferdigheter er en vesentlig del av prosessen der barn blir til voksne (se Bourdieu 1977: 87-89). Dersom vi antar at bryner i jernalderen var dagligdagse gjenstander, som alle var forventet å kunne bruke, er det sannsynlig at hvessing med brynesteiner var en av mange praksiser oppvoksende mennesker var forventet å lære seg for å bli fullverdige voksne. Denne praksisen vil ha

involvert både brynesteinene selv, samt kunnskap og teknikk knyttet til bruken av dem (se Shove, Mika og Watson 2012 ang. praksisers materielle forutsetninger).

I likhet med brynesteinene og menneskene blir også våpen og redskaper modifiserte gjennom slipearbeidet. Redskaper som kniver, sakser, sigder, nåler, økser etc. måtte alle holdes skarpe for å kunne utføre sine primære arbeidsoppgaver innenfor for eksempel jordbruk, tekstilproduksjon og tømring (se Resi 1990: 47-48). Vi kan dermed si at brynesteinene var av stor betydning for langt flere arbeidsnett enn de selv inngikk direkte i. Imidlertid har eggen flere egenskaper enn bare om den er skarp eller sløv, og disse egenskapene kan være av betydning (kap. 1.2.1).

Det er ikke mulig å slipe en egg med flat slipefas på en innsvungen slipeflate, som vist i figur 5.10. Ettersom disse flatene ofte forekommer i materialet (kap. 4.2.1 og 5.1), må volslipte egger ha vært ganske vanlige. Når det gjelder de flate slipeflatene er situasjonen noe mer kompleks. Disse kan i prinsippet ha vært benyttet til å slipe flate slipeflater. Ifølge Wiik (2023: 173) er det imidlertid svært vanskelig å danne en flat slipefas dersom man kun har tilgang til flate slipesteiner, og han stiller derfor spørsmål ved om egger med flate slipefaser i det hele tatt fantes før roterende slipesteiner ble tatt i bruk. Som nevnt i delkapittel 1.2.1 har vi ingen arkeologiske spor etter roterende slipesteiner fra før yngre jernalder. Det virker dermed som selv de flate brynene har ført til egger med en viss grad av volslip. I og med at det ser ut til å ha vært et bevisst valg å holde noen bryner flate, mens andre fikk innsvungne slipeflater (kap. 5.1), ser det imidlertid ut til at man hadde et bevisst forhold til graden av volslip. Mens noen redskaper eller våpen fikk en sterkt volslipt egg, forsøkte man trolig å gi andre egger kun en moderat volslip.

Figur 5.10: Legg merke til at selv dersom slipefasen i utgangspunktet hadde vært flat ville eggen fått vinkel etter den innsvungne slipeflata. Ved gjentatt hvessing på denne steinen vil slipefasen bli tydeligere og tydeligere volslipt. Tegnet av Bendik N. Bergendal.

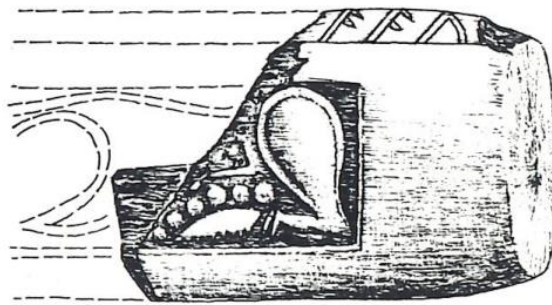
I en del arbeidssituasjoner kan denne volslipen være av betydning for hvordan redskapet oppfører seg i møtet med emnet som skal bearbeides. Dette er naturligvis av stor betydning for resultatet av arbeidet, og det har kan ha en vesentlig innvirkning på hvilke arbeidsteknikker redskapet innbyr til (se Kozatsas 2020: 65-67 ang. verktøy og teknikk). Et konkret eksempel på dette er arbeidsteknikken vi i dag kaller spretteteljing, blant annet kjent fra middelalderhus, som ble brukt til å smale av tømmerstokker, eller for å hogge dem til bjelker (se Godal, Olstad og Moldal 2018: 54; Wiik 2023: 175-176). Ved denne teknikken hogger man slik at øksa endrer retning i møtet med treverket, og spretter ut igjen for hvert hogg. Gjøres teknikken godt vil den etterlate rytmiske mønstre i stokken (fig. 5.11). Øksas egglinje og eggvinkel kan variere en del uten at dette har stor betydning for teknikken, om enn de vil gi litt forskjellige verktøymerker (Wiik 2022: Spretteteljing). Derimot er det av betydning at øksas egg er volslipt, slik at den spretter ut under bruk i stedet for å grave seg inn i stokken (Wiik 2023: 175-176). Ettersom folkevandringstidas økser trolig var volslipte, virker det sannsynlig at man spretteteljet også den gangen.

Figur 5.11: De rytmiske merkene etter øksas egg som oppstår ved spretteteljing synes tydelig på denne stokken. Hugget og fotografert av Boni Wiik (2022).

På lignende vis har en viktig faktor i utformingen av jernalderens treskurd trolig vært at den måtte kunne skjæres med et begrenset antall redskaper med volslipte egger. Treskurden har følgelig vært bygget opp av konvekse former, mens man har unngått hulkiler i ornamentene

(Wiik 2023: 173-174). Dette er vist under eksperimenter med kopiering av treskurd fra Oseberg-funnet (Brøgger 1917: 95; Schetelig 1920: 4). Det finnes ikke noe funn tilsvarende Oseberg fra folkevandringstida, men noen eksempler på treskjæring er bevart i de danske myrfunnene Kragehul og Vimose. Disse inkluderer flest linjeornamenter, som kan risses med en alminnelig knivsodd, men også mer avansert skjæring (Capelle 1980: 9-11, 38-47). Tregjenstanden Abb. 34, vist i figur 5.12, er av spesiell interesse, både fordi den demonstrerer at ornamentikken vi ser på metallgjenstander fra folkevandringstida også ble skåret i tre, og fordi den er skåret med senket bunnflate (se Capelle 1980: 45). Som omtalt av Shetlig (1920: 4) i forbindelse med treskjæring fra Osebergfunnet, har dette krevet et gravejern i tillegg til vanlige kniver. I begge disse eksemplene er teknikk og ønsket resultat tilpasset verktøyet som er tilgjengelig, og hvordan dette verktøyet oppfører seg i møte med treverket er igjen påvirket av eggvinkelen og slipeflatenes form.

Abb. 34: Kragehul, Fünen. Länge des Bruchstückes 2,3 cm.

Figur 5.12: Ornament i dyrestil fra folkevandringstida skåret i tre, Abb. 34 fra Capelle 1980. De mørke flatene rundt selve dyret representerer ei senket bunnflate.

Antagelig kunne det vært framsatt adskillig flere eksempler på situasjoner der formen på redskapenes egg og slipefas har betydelig innvirkning på hvordan redskaper innbyr til å bli brukt. Imidlertid er litteraturen som beskriver disse sammenhengene i detalj nokså begrenset. De to beskrivelsene over får derfor stå som eksempler på hva brynene kan fortelle om redskapsbruk i eldre jernalder, dersom de kombineres med detaljert håndverksmessig kunnskap om sammenhengen mellom eggens form og hvordan et redskap oppfører seg under bruk.

Vi må regne med at også våpnene vi finner i gravene fra romertida og folkevandringstida ble slipt og hvasset. Enkelte overleveringer fra den norrøne litteraturen nevner spesielt skarpe sverd, som Gram og Kvernbit (Sturlason, Harald Hårfagres saga: 41; Reginsmål: 14-15).

Disse omtalene viser ikke om det var noen praktisk sammenheng mellom eggens form og skarphet og hvilke stridsteknikker våpnene egnet seg til, og jeg har heller ikke funnet annen litteratur som kan gi et klart svar på dette spørsmålet. Derimot kan de omtalte tekstene tyde på at det i alle fall i yngre jernalder var en utbredt idé at et godt våpen skulle være skarpt, og det virker rimelig å anta at dette idealet også eksisterte i eldre jernalder.

Vi kan si at brynene gjennom våpnene de hvasset kan ha hatt en effekt utover det arbeidsnettet brynesteinene selv direkte inngikk i. Ifølge Dagfinn Skre (1998: 21-23; 228-229) var æren i jernalderen både en forutsetning for deltagelse i samfunnet, og samtidig betinget av en evne til å forsvare seg og sine, gjerne med våpen i hånd. Effektive våpen var imidlertid ikke bare til forsvar, men hadde også makt til å gjøre noen til herrer, mens andre ble gjort til trelle og underkastede (se Skre 1998: 259-266). På denne måten inngikk våpnene, og i forlengelse også brynesteinene, i det store apparatet av aktører som bidro til å stabilisere maktrelasjoner det ville vært umulig å opprettholde de ikke-menneskelige aktørenes hjelp (se Latour 2005: 64-70).

5.3 Brynesteiner i døden

Mens jeg i forrige avsnitt drøftet brynens plass i de levendes verden, vil jeg i dette delkapittelet gå videre til brynesteinens rolle i døden. Som omtalt i delkapittel 2.3, kan vi betrakte de forskjellige elementene ved ei grav som en samling aktører i et arbeidsnett. I dag har vi imidlertid kun bevart et begrenset utvalg av de aktørene som en gang inngikk gravferdsritualene. Når vi spør hvorfor brynesteinene ble nedlagt i graver sammen med de avdøde forsøker vi egentlig å gjøre slutninger om en del av arbeidsnettet som ikke er bevart, nemlig de etterlattes forestillinger og intensjoner, med utgangspunkt i de aktørene vi står igjen med i dag.

5.3.1 Brynesteiner, gravkonstruksjoner og likbehandling

Omtrent 80% av gravene i funnkatalogen har oppbygget gravminne, i form av haug, røys eller en kombinasjon av disse, og størrelsen til gravminnene ser ikke ut til å avvike vesentlig fra tilsvarende anlegg uten bryner (kap. 4.9). Samtidig inneholder mitt materiale også flere tilsynelatende umarkerte graver, og det er sannsynlig at i alle fall en del av brynesteinene som har kommet inn til museene som løsfunn kan stamme fra overpløyde graver (se Næss 1996: 14-16 ang. løsfunn og graver). Flere arkeologer har tillagt gravhaugene en rolle i å signalisere status og eierskap (se Ringstad 1986: 26-34; 1987; Dommasnes 1998: 233-236; Reiersen

2017: 64-68; Grønnesby 2019: 194-205). Ettersom brynesteinene også ser ut til å ha forekommet i forholdsvis enkle graver er jeg tilbakeholdene med å tilskrive dem noen egen rolle i slik statusmarkering. Dette er spesielt tilfellet dersom begravelser og dødskult var noe som først og fremst angikk gårdsfolket, slik Gro Steinsland (2005: 327, 337-338) ser ut til å mene var tilfellet i yngre jernalder (se også Murphy 2018; Nordberg 2019: 345-347).

Hele 25 av 37 graver i mitt materiale har steinbygde rammekonstruksjoner som gravgjemme (kap. 4.10). Dette framstår ikke som en uforholdsmessig høy andel dersom vi sammenligner med andelen rammebygde gravgjemmer i det samlede gravmaterialet fra eldre jernalder for Gloppen Vik og Voss (Næss 1996: 37, tabell 34; Dommasnes 1998: 189-190, tabell 10). Imidlertid ser det ut til at de rammekonstruerte gravgjemmene som har inneholdt brynesteiner er noe lengre enn normalen. Dette gjelder spesielt utenfor Voss, mens de rammekonstruerte gravgjemmene med brynesteiner på Voss snarere ligger i overkant av normalområdet (kap. 4.10). Det har vært foreslått at den avdødes status og anseelse blant de etterlatte har ført til en større investering i begravelsesritualet (se Binford 1971: 21-23; Tainter 1978: 125-128; Ringstad 1986: 16). Om dette faktisk var tilfellet er vanskelig å si, og det er heller ikke gitt at brynene har vært direkte statusgivende. I delkapittel 5.3.3 argumenterer jeg blant annet for at brynene trolig ofte har vært sekundære i forhold til redskaper og våpen. Dersom avdøde i lange rammekonstruerte gravgjemmer oftere har vært utstyrt med en større mengde våpen og redskaper, behøver det i så fall ikke å være noen direkte årsakssammenheng mellom gravgjemmets lengde og forekomsten av brynestein.

I mitt materiale er det 23 sikre eller sannsynlige inhumasjonsgraver, mot 7 branngraver (kap. 4.8). På Vestlandet er det stor variasjon i mengdeforholdet mellom branngraver og inhumasjonsgraver fra eldre jernalder mellom forskjellige distrikter, men det kan se ut til at branngraver generelt var vanligere enn de framstår i mitt materiale (se Straume 1962: 33-34 kontra Næss 1996: 102, tabell 29, 117-122). Et problem er imidlertid at jeg legger vekt på om ei grav har inneholdt våpen for å fastslå om det er sannsynlig at den avdøde var ubrent (se funnkatalogen; se også Schetelig 1912a: 104, 1917: 39; Næss 1996: 104-105). Dersom brynene ofte er lagt i grava som et komplement til våpen eller redskaper (se kap. 5.3.3), og disse gjenstandene samtidig er brukt for å fastslå hvilke graver som sannsynligvis er ubrente, har vi ikke uavhengige observasjoner.

Som omtalt i 2.3, må vi anta at de forskjellige sidene ved et ritual har vært meningsbærende på forskjellig vis for forskjellige mennesker (se Bell 2007: 182-187). For den norrøne religionen fantes det ikke felles dogmer eller skrifter som styrte trosforestillinger og utøvelsen

av ritualer, og religiøse forestillinger var trolig svært varierte (DuBois 1999: 40-44; Steinsland 2005: 31-32). Forholdene i eldre jernalder var neppe mer enhetlige. Vi må anta at de meningsbærenderitualelementene ble sammensatt og tilpasset etter de etterlattes egne forestillinger og behov, og ikke etter noen konsekvent teologi. Vi kan si at de menneskelige aktørene i gravferdsritualene opererer etter praksisens logikk, heller enn formallogikk (se Bourdieu 1977: 109-114). Den mangelen på klare mønstre som går fram av de foregående avsnittene kan dermed forklares ved at logikken og begrunnelsene som lå bak utvelgelsen og nedleggelsen av brynesteiner og annet gravgods kun i begrenset grad overlappet med begrunnelsene som lå bak utforming av gravminnet, gravgjemmet og valg av likbehandling.

For å sette dette i et ANT-perspektiv (se delkapittel 2.1), kan vi betrakte gravferdsritualet som et arbeidsnett bestående av en rekke aktører, både levende og døde. Disse aktørene hadde sine egne egenskaper, som igjen var knyttet til de menneskelige aktørenes *plug-ins*. For eksempel kunne ilden forvandle den avdøde og gravgodset til svart kull og hvite beinstumper, mens røyken steg opp mot himmelhvelvingen (se Dommasnes 1998: 203-206). De solide hellene man bygde gravkistene av skapte, sammen med jord og stein over, et varig vern om den døde, og holdt denne adskilt fra, men samtidig også synlig for de etterlatte. Disse aktørene skapte dermed ikke bare et fysisk og spirituelt skille mellom den døde før og etter begravelsen, men også mellom de levende og de døde (se Bourdieu 1996 ang. funksjonen av overgangsritualer). Samtidig endret de samme aktørene også de etterlatte, både ved å hjelpe dem gjennom en sorgprosess og trolig ved å la dem arve de dødes posisjoner innenfor fellesskapet (se Skre 1997: 40-42; Skre 1998: 198-203 ang. grav og arv).

5.3.2 Bryner, gravgods og kjønn

Som beskrevet i delkapittel 4.11 er kategoriene karmateriale, redskaper og personlig utstyr, våpen og smykker og draktutstyr ikke jevnt fordelt mellom gravene. Gravene ser derfor ut til å kunne deles i ei gruppe som inneholder våpen eller skjærende redskaper, ei gruppe som inneholder spinnehjul eller draktnåler og ei gruppe med lite gravgods. I tillegg ser ei grav, B3731 fra Øvsthus, ut til å være ei dobbeltgrav.

Umiddelbart kan det virke nærliggende å oppfatte graver med våpen og skjærende redskaper som mannsgraver, og de med draktnåler og spinnehjul som kvinnegraver. En slik tolkning ville være i god overenstemmelse med tradisjonelle arkeologiske oppfatninger rundt gravgods og den dødes kjønn (se kap. 1.3.3; Løken 1987: 55-59; Hjørungdal 1991: 70-72; Hjørungdal 1994; Næss 1996: 51-88). Imidlertid tilhører grav B5931 gruppa med draktnåler og

spinnehjul, og er i tilvekstkatalogen, som gjengitt i Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase, beskrevet som ei kvinnegrav. Da beinmaterialet fra grava ble osteologisk analysert i 1983 viste det seg imidlertid at den døde trolig var (biologisk) mann (Holck 1983).

En mulig tolkning kunne naturligvis bygge på at menneskes kjønnsforståelse er bygget opp av mange elementer, og at kjønnsuttrykk ikke behøver å samsvare med vår oppfatning av biologisk kjønn (se Sørensen 2000: 41-59; Fowler 2004: 42-44). Med dette utgangspunktet har kjønn og kjønnsroller i jernaldersamfunnet vært diskutert (se Solli 2002, 2004; Hedeager 2011: 99-134). Praksiser og teknikker er i mange tilfeller sterkt forbundet med kjønnsnormer. Det er da naturlig at gjenstander og redskaper som inngår i disse praksisene tillegges kjønnskonnotasjoner, og at de forekommer sammen med kjønnede individer (se Sørensen 2000: 74-95).

Imidlertid er det sannsynlig at de fleste gravferder i jernalderen først og fremst involverte gårdens egne folk, slik det trolig var i yngre jernalder (se Steinsland 2005: 327, 337-338; Murphy 2018; Nordberg 2019: 345-347). I så fall er det sannsynlig at de fleste som deltok i begravelsene visste godt hvem den døde var. De etterlatte vil dermed neppe ha hatt noe sterkt behov for å uttrykke den dødes kjønn gjennom gravgodset. Når kjønn trolig likevel er forbundet med gravgodset, kan dette i stor grad skyldes at gravgodset var bestemt av den dødes forventede aktiviteter i det neste livet. Som omtalt i delkapittel 2.3 er imidlertid ritualdeltagernes egne oppfatninger om betydningen av handlinger og gjenstander som inngår i ritualer svært mangfoldige, og det kan dermed ikke utelukkes at gravgodset for enkelte av de etterlatte også hadde en mer eksplisitt kjønnsbetydning. Vi må anta at disse konklusjonene gjelder for brynesteinene. Når de i første rekke er funnet i graver der den døde mest sannsynlig var en mann, er det trolig fordi de ofte hørte til aktiviteter menn var forventet å bedrive i det neste livet, selv om det ikke kan utelukkes at de også hadde eksplisitt mannlige konnotasjoner.

5.3.3 Brynesteiner og sammensetning av gravgods

Mange forskjellige tolkninger av gravgods har vært foreslått innenfor norsk og skandinavisk jernalderarkeologi. Godset har blant annet vært betraktet som del av gravanlegget (i tilfellet gravurner), en refleks av status og roller, et vitnemål om et liv etter dette, reisegods, utstyr til bruk i den neste tilværelsen, tabugjenstander og offergaver (Dommasnes 1998: 66-69; Ekengren 2013: 174-175). Lignende tolkninger har vært foreslått på kontinentet (se Härke 2014). Som omtalt i delkapittel 4.3 har de menneskelige aktørene ofte varierende oppfatninger

om betydningene av rituelle handlinger og gjenstander, og det er dermed godt mulig at flere av tolkningene kan være riktige. For eksempel er det ingen sterk motsetning mellom å se gravgodset som reisegods og som utstyr for det neste livet, ettersom gravgodset i begge tilfeller var ment å være til praktisk nytte for den døde. Videre ser det, i alle fall i yngre jernalder, ut til å ha eksistert forestillinger om at den døde kunne gripe aktivt inn i de levendes tilværelse (se Næss 1996: 108-110; DuBois 1999: 74-78; Steinsland 2005: 344-346). I så fall kan gravgodset ha vært en måte å opprettholde en positiv resiprositet mellom de levende og den døde (se Godelier 1999: 29-31, 179-198). Med andre ord kan det i romertida og folkevandringstida godt ha eksistert flere forskjellige oppfatninger om betydningen av gravgodset, men det er ikke dermed sagt at alle disse oppfatningene har hatt like stor betydning for utvelgelsen av hvilke gjenstander som ble lagt i grava med den avdøde.

Som beskrevet i kapittel 1.3.3, forekommer våpen vanligvis ett av hver type. Lanse og hakespyd er ofte kombinert, og er vanligere enn skjold og sverd. Dette er i grove trekk også tilfellet i mitt materiale (kap. 4.11). Ingri Ystgaard (2014: 120-121) mener, med utgangspunkt i våpengraver fra Trøndelag, at våpnene i gravene vanligvis kommer i funksjonelle sett, som tilsvarer utrustningen til en kriger. Fra et ANT-perspektiv, kan vi betrakte disse våpnene aktører i aktører i et menneske-våpen-arbeidsnett, der våpnene er nødvendige for å forandre mennesket til en kriger.

På lignende vis ser også ildslagningsutstyret i mitt materiale ut til å forekomme i funksjonelle sett. Graver som inneholder et syllignende redskap inneholder også i de fleste tilfeller en beltestein eller ildstein, selv om merker etter ildslagning på enkelte av brynesteinene viser at også disse kunne benyttes til å lage ild i et knipetak (kap. 4.4, 5.2). Trolig har knusk også vært del av dette arbeidsnett, men esker eller poser for dette kan ofte ha vært av organiske materialer som ikke er bevart (se Fett 1938a: 7-8). Det er interessant at ildslagningsutstyret ikke nødvendigvis bare må forstås i strengt funksjonalistisk forstand. At de flotte stasbeltene fra romertida og folkevandringstida svært ofte har prominent plasserte beltesteiner kan peke mot en kobling mellom ildslagning og status (se Fett 1938a, 1938b; Solberg 2003: 82-83).

Kniver og pilspisser forekommer ofte i flere eksemplarer i samme grav. Antallet pilspisser kan forklares ved at dette var redskaper som lett kunne gå tapt på jakt (kap. 4.11). Selv i dag kan disse finnes igjen på høyfjellet (Farbregd 1972; 2009). En annen mulighet er naturligvis at pilene var ment til kamp, men også da må vi anta at det kunne være praktisk med mer enn én pil (se Farbregd 2009: 161 ang. jakt- og stridspilspisser). Man så trolig for seg at dette også kunne være tilfellet i det neste livet. For knivenes del er det verdt å ta en kikk på tabell 4.11.

Det er nærliggende å tenke at forskjellige kniver i samme grav har vært ment for ulike formål, men også kombinasjonen av to nokså like kniver kan ha vært oppfattet som funksjonelt hensiktsmessig. Dette har vi eksempler på fra Hordaland og Telemark på 1600- og 1700-tallet (Christensen 2013: 10-12. 63-74). Det er også verdt å merke seg at kniven er et svært allsidig redskap (se Petersen 1951: 212-213), og dersom vi antar at en tanke om at gravgodset skulle være nyttig for den døde, er det derfor naturlig at kniven var høyt prioritert. Resten av redskapene forekommer i de fleste tilfellene kun som ett eksemplar i hver grav. Den generelle tendensen ser dermed ut til å være at redskaper som lett kunne mistes under bruk, som pilspisser, eller spesielt grunnleggende og allsidige redskaper, som kniver, kunne nedlegges i flere eksemplarer i samme grav, mens andre redskaper kun ble nedlagt enkeltvis fordi flere eksemplarer ville være funksjonelt overflødig.

Så langt ser sammensetninga av våpen og redskaper ut til å være betinget av gjenstandenes funksjon i de levendes tilværelse. Dette står ikke nødvendigvis i direkte motsetning mot å betrakte godset som tabugjenstander eller offergaver, men mønsteret lar seg etter mitt syn best forklare dersom godset var ment å være nyttig for den døde i den neste tilværelsen, eller eventuelt på reisen dit. Det er også slik vi må tolke brynene. Disse befinner seg hovedsakelig i graver med våpen og skjærende redskaper med skjærende egger (kap. 4.11), og det er da sannsynlig at brynet var ment for å holde disse skarpe. En slik antagelse støttes også til en viss grad av at 27 av brynene ser ut til å ha bli deponert i gravene i samme tilstand de hadde da de var i bruk blant de levende (kap. 4.3). Av de resterende brynene er i alle fall B7818b trolig brukt under utgravning, B6227IIIn og B6345IIg har trolig gått i oppløsning på likbålet, og flere av de andre brynene er store nok til at det trolig fortsatt var mye bruk igjen i dem. Vi kan si at brynesteiner, redskaper/våpen og menneske inngår i samme arbeidsnett, og at dette arbeidsnettet er inkludert i grava.

Gravgodsets plassering i romertidas og folkevandringstidas graver kunne variere en del, men ser i alle fall ved ubrente begravelser ut til å være intensjonelt arrangert rundt den avdøde. For eksempel er det vanlig at leirkarene i gravgjemmet er samlet hodeenden eller fotenden av gravgjemmet (Schetelig 1912a: 110-111; Næss 1996: 88-89). I mitt materiale er imidlertid brynesteinene i funnet både ved gravgjemmenes hodeende, ved den dødes beltested og ved fotenden. De var oftest plassert sammen med forskjellige redskaper eller våpen, men kunne også plasseres sammen med leirkarene (kap. 4.12). En gjennomgang av informasjonen i tabell 4.14 viser heller ingen klar sammenheng mellom brynenes materialgruppe eller form og gjenstandene de ble plassert i umiddelbar nærhet til. Denne variasjonen tyder på at brynene

ikke hadde noen integrert plass i den dødes klesdrakt, selv om de noen ganger er funnet nær den dødes beltested. Ut over dette kan det se ut til at brynesteinene i likestor grad kunne høre sammen med både våpnene og redskapene.

De forholdene som er beskrevet i foregående avsnitt gjelder først og fremst gruppa av graver med våpen eller skjærende redskaper, samt B3731 (kap. 4.11). Imidlertid kommer også en del av brynene i mitt materiale fra graver med lite gravgods. I tilfellene B6231 og B9608 er det usikkert om alt gravgodset har kommet med, og brynet B9608d har dessuten enkelte rustflekker som gjør det sannsynlig at denne grava har inneholdt forrustede jerngjenstander, muligens redskaper, selv om disse ikke har blitt sendt inn til muset. Grava B5873 inneholdt en delvis smeltet sverdknapp som, dersom den representerte et helt sverd, kan ha stått i en funksjonell relasjon til brynet. På lignende vis inneholdt B18131 et jernfragment som kan stamme fra ei nål, mens B6274 også inneholdt en jernkrok eller jernsyl. I dette tilfellet er det fristende å foreslå at brynene er ment som fyrtøy, slik Næss (1996: 80-81) har foreslått, men dette forklarer i så fall ikke hvorfor den avdøde fikk to bryner i grava. Den siste grava med lite gravgods, B8133, ble profesjonelt utgravd uten at det ble funnet annet gravgods enn brynet, og den verken innføringa i Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase eller Askeladden nevner noe om oppløste jerngjenstander eller spor av rust.

Gravene med draktnåler eller spinnehjul er en nokså sammensatt gruppe (kap. 4.11). Kun B5931 inneholder et skjærende redskap av jern, nemlig en såkalt krumkniv. Grava B5638 framkom ved en tilfeldighet, og selv om funnomstendighetene er forholdsvis godt redegjort for, inneholder det innsendte gravgodset ingen jernfragmenter. En mulig forklaring kan være at veiarbeiderne som fant grava kun plukket ut de noenlunde hele gjenstandene, og at eventuelle fragmenter av for eksempel forrustede jernnåler ble liggende igjen. Gravgodset i B6919 kan ikke antas å være fullstendig, ettersom grava hadde vært utsatt for haugbrott, og brynet har enkelte rustflekker uten at jernfragmenter er oppgitt under museumsnummeret. Dette etterlater branngravene B6227II og B6345II. Av disse inneholdt B6227II to beinredskaper omtalt som «kjøttkniv» av Schetelig (1912a: 97), og en del gravgods skal ha foreligget som ugjenkjennelige klumper. Det er usikkert om at de såkalte kjøttknivene kunne hvesses med samme typen bryner man benyttet til redskaper av jern og stål. Heller ikke B6345II ser ut til å ha inneholdt noen redskaper som behøvde å slipes.

Som vi har sett av de to foregående avsnittene er altså ikke alle gravene som ikke passer inn i gruppa med våpen eller skjærende redskaper fullstendig frie for redskaper som krevde hvessing under bruk. Dessuten er flere av gravene med lite gravgods, nemlig B5873, B6231

og B18131, samt B5931, B6227II og B6345II med draktnåler eller spinnehjul branngraver. Næss (1996: 105) skriver at det kan ha forekommet en motvilje mot å legge smidde våpen på likbålet, og at jern i branngravene på Voss forekommer som «ubestemmelige små og istykkerbrente fragmenter». Det kan dermed se ut til at mangelen på jernredskaper i branngravene delvis kan skyldes både tafonomiske forhold, i tillegg til de menneskelige aktørenes idéer og forestillinger knyttet til gravferdsritualet.

Som omtalt i delkapittel 2.3, ser det ut til at deltagerne gjerne tillegger et ritual varierte, og i en del tilfeller motsetningsfylte, betydningsinnhold. Selv om de fleste gravene med bryner inneholdt redskaper eller andre gjenstander som ville hatt behov for hvessing under bruk, ser det dermed ut til at brynesteiner unntaksvis også kunne bli lagt i graver uten slike gjenstander. Sett under ett virker det som bryner i hovedsak ble plassert i gravene i den hensikten at de skulle være til nytte for den avdøde i den neste tilværelsen, selv om andre idéer og forestillinger hos de etterlatte nok også kunne spille inn. Det bør imidlertid understrekes at jeg ikke mener denne konklusjonen uten videre kan overføres til alle andre gjenstander i gravgodset, eller til andre historiske situasjoner enn romertida og folkevandringstida i Vestland fylke. Som Fredrik Ekengren (2013) vektlegger, kan vi ikke på generelt grunnlag anta at betydningen av en gjenstand i gravgodset var lik betydningen samme gjenstand hadde i de levendes tilværelse.

Begrepet symbol er i liten grad benyttet i denne oppgaven, i motsetning til f.eks. Dommasnes (1998; se kap. 1.3.1). Begrepet kan forstås på flere måter (se Robb 1998). Likevel ser det ut til å bygge på en grunnleggende idé om at vi kan skille mellom *signifier* og *signified*, altså tegn og betydning (Binford 1971: 16; Sproat 2023: 1-4; se også Preucel 2006: 135-145; Harris og Cipolla 2017: 112-119 ang. arkeologi og semiotikk). Dersom vi betegner gravgodset som symboler, gjør vi egentlig en antagelse om at romertidas og folkevandringstidas mennesker så gjenstandene som representanter for et meningsinnhold som lå utenfor gjenstandene selv. Det er ikke her rom for noen full behandling av den såkalte «ontological turn» innenfor antropologien, som går ut på at man i stedet for å forsøke å oversette andre menneskers verdensbilde til vårt eget, i stedet forsøker å forstå deres verdener på sine egne premisser (se Henare, Holbraad og Wastell 2006; Harris og Cipolla 2017: 180-185). Et svært vesentlig poeng er imidlertid at skillet mellom objekt og konsept ikke er universelt, slik at når kubanske *babalawos* uttaler at pulveret *Aché* er kraft, må uttalelsen forstås i bokstavelig forstand. *Aché* representerer ikke kraft, i stedet er kraft en iboende egenskap ved pulveret (se Holbraad 2006). Vi bør følgelig være forsiktige med å anta at folk i romertida og folkevandringstida så

noe skille mellom objekt og konsept, eller tegn og betydning, i alle fall slik vi forstår dette skillet. Jeg her derfor bevisst unngått utstrakt bruk av begrepet symbol.

5.3.4 Tilstedeværende kontra ikke-tilstedeværende gravgods

Dersom vi forsøker å se gravgodset i mitt materiale i en litt større sammenheng, åpner dette for nok en observasjon: Kun en begrenset andel av våpengraver fra Vestland fylke har også inneholdt bryner (se Bemmann og Hahne 1994: funnkatalog). Om det samme også er tilfellet for graver med redskaper har jeg ikke funnet noe entydig svar på, om enn Næss (1996: 81-82) observerer at man fra Voss kun har åtte graver med bryner mens 14 graver har kniver. En del av forklaringen på dette kan være at brynene var sekundære i forhold til redskapene og våpnene de var ment å bryne. Med andre ord la man våpen og redskaper i grava fordi det var forventet at den døde ville trenge disse i det neste livet, og brynene var inkludert for å holde våpnene og redskapene skarpe. Å kun inkludere et bryne i grava ga dermed liten mening, selv om vi ser ut til å ha et eksempel på at også dette kunne skje (kap. 5.3.3). Samtidig kan det ha vært mange årsaker til å begrense mengden gravgods, og det kan da være naturlig at de sekundære brynene ikke var like høyt prioriterte.

Etter Dommasnes' (1998: 234-244) oppfatning synes det ikke som den hinsidige tilværelsen for folkevandringstidas mennesker var radikalt forskjellig fra det dennesidige livet, enten det pågikk i haugen eller i et eller annet dødsrike. Imidlertid finner vi kun aktører fra et begrenset utvalg av arbeidsnett som gravgods (kap. 1.3.3). Som omtalt i delkapittel 2.3, er ikke forestillinger, eller *plug-ins*, knyttet til ritualer adskilt fra de som knytter seg til andre aktiviteter. Vi må derfor anta at utvalget av arbeidsnett som er representert i gravgodset både delvis bygger statusen de forskjellige arbeidsnettene ble tillagt i dette livet, og på hvilke aktiviteter som ble oppfattet som passende for personer av forskjellig kjønn og rang. Kun en begrenset andel av romertidas og folkevandringstidas befolkning fikk ei grav vi kan kjenne igjen arkeologisk, mens for eksempel treller muligens ikke fikk noen grav i det hele tatt (Dommasnes 1998: 37-38; Skre 1998: 224-226, 230). Dermed er det i første rekke etterlivet til samfunnets bedre stilte som er representert gjennom gravgodset.

Leirkar er svært vanlige i identifiserbare graver fra eldre jernalder (1.3.3). Karene kan muligens settes i forbindelse med ete- og drikkegilder, som trolig har vært av stor betydning både for levende og døde (se Dommasnes 1998: 243; Solberg 2003: 89-90; se også Dietler 1990; Engevik 2002: 62-64; Rødsrud 2012: 179-187). Et annet eksempel er våpnene i gravene. Disse kan muligens fortelle oss at krig var oppfattet som en mulig del av etterlivet,

våpnenes funksjon ikke er begrenset i til aktiv kamp. Som Dagfinn Skre (1998: 228-229) skriver, var æren trolig et fundament for tilværelsen og denne var nært knyttet til evnen til å forsvare seg og sine egne. Jeg har allerede omtalt hvordan våpnene som aktører evner å gjøre mennesket til en kriger. Muligens har denne funksjonen vært viktigere enn deres praktiske funksjon i kamp. Om vi bør regne brynenesteinene statusgivende i seg selv er heller usikkert, men vi kan i alle fall regne dem som del av arbeidsnettene som inngikk i de dødes forventede tilværelse.

Det bør imidlertid understrekes at fravær av gravgods ikke nødvendigvis kan tillegges den samme utsagnskraften som tilstedeværelse. Selv om det i eldre jernalder på Vestlandet ser ut til å være en generell sammenheng mellom haugenes størrelse og mengden gravgods, kjenner vi imidlertid også til store hauger med et temmelig begrenset gravgods (se Ringstad 1986: 219-227). Slike hauger har krevd mange dagsverk å bygge (Ringstad 1986: 21-26). Til tross for at nedleggelsen av gravgods var en økonomisk investering som nok var tung å bære for de etterlatte, viser dermed eksistensen av storhauger med begrenset gravgods at økonomisk bæreevne neppe alene var avgjørende for hvor mye gods som ble lagt i gravene. Trolig hadde man i jernalderen svært varierte religiøse forestillinger, og det er rimelig å anta at disse forestillingene også har vært av betydning for i hvilken grad man la gods i gravene (se kap. 2.3; Steinsland 2005: 31-32; Pearson 2006: 87; Bell 2009: 182-187; Ekengren 2013; Härke 2014). I tillegg har mye gravgods naturligvis forsvunnet gjennom kremasjon og forvitring (se Schetelig 1912a: 142; Næss 1996: 103-105). Som Schetelig (1917: 39) skriver, kan vi ikke anta at menn som ble lagt i branngraver uten våpen nødvendigvis hadde levd fredeligere enn de som ble lagt i inhumasjonsgraver med våpen. Etter min oppfatning kan vi ikke engang anta at de nødvendigvis var forventet å være fredeligere i det neste livet. Med drøftelsen i delkapittel 5.3.3, mener jeg likevel at tanken om at gravgodset skulle være til praktisk nytte for den avdøde gir den beste forklaringen på sammensetningen av det gravgodset som faktisk finnes.

6 Avslutning og konklusjon

Utgangspunktet for denne oppgaven har vært brynenesteinene som er funnet i romertidas og folkevandringstidas graver i Vestland fylke. Som jeg beskrev i starten av oppgaven har jeg ønsket å finne ut hva brynenesteinene fra romertidas og folkevandringstidas graver kan fortelle oss om nettverkene disse steinene ble omsatt innenfor, hva brynene kan fortelle om hvessing av redskaper og våpen, samt hvorfor brynene ble nedlagt som gravgods sammen

med noen av de avdøde. Dette har i hovedsak vært undersøkt med utgangspunkt i Bruno Latours aktørnettverksteori, men jeg har også trukket inn andre perspektiver når det har vært hensiktsmessig.

Det har vist seg at brynene kan deles i to materialgrupper, A og B (kap. 4.1). Gruppe A ser i stor grad ut til å sammenfalle med det som i museenes protokoller er omtalt som kvartsittbryner, og disse kommer trolig fra samme geologiske forekomst. Dette kan vanskelig fastslås med stor grad av sikkerhet uten geologiske analyser tilsvarende de som er benyttet på brynesteiner fra yngre jernalder (kap. 1.2.2). Imidlertid framstår det som usannsynlig at visuelt like bryner med samme karakteristiske båndformasjoner skulle vært tatt i bruk innenfor hele Vestland fylke innenfor en begrenset tidsperiode på noen få hundre år. Konklusjonen må da være at det i romertida og folkevandringstida har eksistert et omsetningsnettverk for slike kvartsittbryner. Dette omsetningsnettverket strakte seg trolig også utenfor Vestland fylke, og kan ha omfattet store deler av Sør-Norge. Omsetninga av brynesteiner over så lange avstander har forutsatt at det ble opprettholdt mellommenneskelige relasjoner mellom personene som var involvert i omsetninga av brynesteinene, og disse relasjonene ble trolig opprettholdt på flere måter (5.1.1). I tillegg indikerer materialet at det muligens har eksistert et lokalt omsetningsnettverk for brynesteiner av en grovere bergart rundt Hardangerfjorden, i så fall kun representert ved to bryner (kap. 5.1.2).

Som jeg har omtalt flere ganger gjennom oppgaven vil brynesteinene formes gjennom prosessen med å bryne våpen eller redskaper (kap. 1.2.1, 5.2). Sammen med brynenes vekt og form, gir dette både indikasjoner på hvordan brynesteinene ble brukt, og av hvilken form eggene fikk etter hvert som de ble hvasset. Et viktig poeng i denne sammenhengen er at brynene ikke fungerte i isolasjon. De andre aktørene, altså mennesket og redskapet, som inngikk i bryneprosessen var også del av andre arbeidsnett, med de egenskapene de hadde fått under bryneprosessen. Dermed var bryner og slipestein ikke bare en nødvendighet for å drive landbruk, hushold og krig. Eggenes form kunne i tillegg være medbestemmende for hvilke teknikker som ble brukt, og hvordan resultatet av arbeidsoperasjonene ble seende ut. Det ser ut til at de fleste av brynene i mitt materiale er egnet for å holdes i hånda under hvessing, og det er sannsynlig at de fleste redskapene har fått volslipte egger. Dette må spesielt ha vært tilfellet ved bruk av brynene med innsvungne slipeflater. Dette kan blant annet ha gitt seg utslag i bruk av spretteteljing når man hugg bjelker (kap. 5.2). For å kunne fastslå disse sammenhengene mellom egg, teknikk og resultat er vi imidlertid avhengige av detaljert kunnskap fra dagens tradisjonshåndverkere. En grundigere kartlegging og publisering av

deres kunnskap angående sliping, hvessing og redskapenes egger kunne dermed være til stor hjelp for arkeologien.

Sist, men ikke minst, har jeg diskutert hvorfor brynesteiner ble lagt i noen graver i romertida og folkevandringstida (kap. 5.3). Mitt materiale har ikke vist noen klare sammenhenger mellom hverken gravminnekonstruksjon, utforming av gravgjemmet eller likbehandling. Derimot ser det ut til å være et mønster at flesteparten av gravene med bryner også har inneholdt våpen eller skjærende redskaper, selv om det finnes flere unntak. Min konklusjon er at hovedårsaken til at brynesteiner ble lagt i gravene var at de var ment å være til nytte i den neste tilværelsen, i kombinasjon med de andre redskapene eller våpnene som ble lagt i grava. Her bør det imidlertid understrekes at religiøse forestillinger trolig var varierte i eldre jernalder, og det er dermed på ingen måte overraskende at det finnes flere unntak fra mønsteret som er beskrevet over. Samtidig bør det også nevnes at de fleste mennesker ikke fikk med seg bryner til det neste livet (kap. 5.3.4). Årsakene til dette kan ha vært sammensatte, og vi kan ikke legge samme utsagnskraft til fraværet av bryner som til tilstedeværelsen.

Som oppgaven viser, finnes det mange mulige innfallsvinkler for videre arkeologisk arbeid knyttet til brynesteinene. For det første ville det vært av stor interesse å kunne fastslå ved hjelp av samme metoder som er benyttet for yngre jernalders bryner om brynene i materialgruppe A faktisk har sammenfallende geologiske opprinnelse. En slik undersøkelse kunne med fordel omfattet resten av området der man har funnet bryner av materialet arkeologene omtaler som kvartsitt. I tillegg til å verifisere inndelinga av materialet, kunne dette ha gitt et nødvendig grunnlag for å lete etter opprinnelsesstedet for disse brynene, som godt kan ligge utenfor Vestland fylke, slik opprinnelsesstedet for Mostadmarka-brynene ble oppdaget (kap. 1.2.2). En slik kartlegging burde også utvides kronologisk, for å skape en bedre forståelse av de endringene som må ha funnet sted i merovingertida (se kap. 5.1.3). For det annet ville det ha vært av interesse å sammenligne brynesteinene i mitt materiale med tilsvarende funn fra bosetninger, for å se om disse tilhører samme materialgrupper og bærer preg av samme bruk. Et interessant spørsmål i den forbindelse ville være om brynesteinene fra bosetninger er mer slitte enn de som ble lagt i gravene. For det tredje hadde det vært nyttig å gjennomføre en grundigere kartlegging av sammenhengen mellom brynestein, egg, teknikk og resultat. Med slik kunnskap tilgjengelig kunne vi muligens ha fått et bredere innblikk i fortidas virkelighet enn brynesteinsforskningen til nå har kunnet gi oss.

7 Litteraturliste

- Adams, W.Y. og Adams W.E. (1991) *Archaeological Typology and Practical Reality A Dialectical Approach to Artifact Classification and Sorting*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Altman, D.G. (1999) *Practical statistics for medical research*. London: Chapman & Hall.
- Askeladden. Kulturminne-ID 135163–1. Registrert av Valvik, K.A. (2002). Museumsnummer B18131. <https://askeladden.ra.no/AskeladdenRedigering/#/kulturminneskjema/135163-1>
- Askvik, H. (1990) Petrographische Untersuchungen an Schieferwetzsteinen aus Haithabu. i Resi, G.H (red.) *Die Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu*. Bericht 28 i *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*. Neumünster: Karl Wachholtz Verlag, s. 135-142.
- Askvik, H. (2008) Whetstones from Kaupang; petrographic description and provenance. i *Whetstones and grindstones in the settlement area; the 1956-1974 excavations*. Bind III C av *Kaupang-funnene The Kaupang finds*. Nummer XXIX i *Norske Oldfunn*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, s. 5-18.
- Baldursdóttir, B. (2022) Kartlegging av brynesteinsproduksjonen i Eidsborg. Registrering 2021. i Loftsgarden, K. og Rorgemoen, D. (red.) *Eidsborgbryne Utmarksressurs og handelsvare i vikingtid og mellomalder*. Trondheim: Museumsforlaget, s. 147-156.
- Baldursdóttir, B. (2023) Kartlegging av brynesteinsproduksjonen i Eidsborg. Feltregistrering 2022. i Bandlien, B. og Rorgemoen, D. (red.) *Eidsborgbryne Handel og organisering i mellomalder og tidleg nytid*, del 2 av *Vikingvegen*. Trondheim: Museumsforlaget, s. 183-195.
- Bandlien, B. og Rorgemoen, D. (2023) Føreord. i Bandlien, B. og Rorgemoen, D. (red.) *Eidsborgbryne Handel og organisering i mellomalder og tidleg nytid*. del 2 av *Vikingvegen*. Trondheim: Museumsforlaget, s. 7-8.
- Bandlien, B. og Rorgemoen, D. (red.) (2023) *Eidsborgbryne Handel og organisering i mellomalder og tidleg nytid*. del 2 av *Vikingvegen*. Trondheim: Museumsforlaget.
- Barker, A.J. (1998) *Introduction to Metamorphic Textures and Microstructures*. Cheltenham: Stanley Thornes.
- Barndon, R. og Bruen Olsen, A. (2018) En grav med smedverktøy fra tidlig vikingtid på Nordheim i Sogndal. En analyse av gravgoods, handlingsrekker og symbolikk. *Viking*, LXXXI, s. 63-88.

- Baug, I. (2022) Brynesteinsproduksjonen i Eidsborg – frå steinbrot til marknad. i Loftsgarden, K. og Rorgemoen, D. (red.) *Eidsborgbryne Utmarksressurs og handelsvare i vikingtid og mellomalder*. Trondheim: Museumsforlaget, s. 11-38.
- Baug, I., Skre, D., Heldal, T. og Jansen J.Ø. (2019) The Beginning of the Viking Age in the West. *Journal of Maritime Archaeology*, 14, s. 43-80.
- Bell, C. (2009) *Ritual Theory Ritual Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Bemmann J. og Hahne G. (1994) Waffenführenden Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Skandinavien. Studie zur zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der römisch-germanischen Kommission*, 75, s. 283- 653.
- Binford, L.R. (1971) Mortuary Practices: Their Study and Their Potential. *Memoirs of the Society for American Archaeology*, 25, s. 6-29.
- Bloch, M. (1974) Symbols, Song, Dance and Features of Articulation: Is religion an extreme form of traditional authority? *Archives européennes de sociologie*, 15(1), s. 55-81.
- Bourdieu, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Oversatt av Nice, R. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1996) Ritualer som innstiftende handlinger. i Prieur, A. (oversetter) *Pierre Bourdieu Symbolsk makt artikler i utvalg*. Oslo: Pax forlag, s. 27-37.
- Brøgger, A.W. (1907) Norges Vestlands Stenalder. Typologiske studier. *Bergens museums Aarbog 1907*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 1.
- Brøgger, A.W. (1909) *Den arktiske stenalder i Norge*. Videnskabs-Selskabets skrifter. II. Historisk-Filosofisk klasse. 1909. No. 1. Christiania: Jacob Dybwad.
- Brøgger, A.W. (1917) Osebergfundets historie. i Brøgger, A.W., Falk, H.J. og Shetlig, H. (red.) bind I av *Osebergfundet*. Kristiania: Universitetets oldsakssamling, s. 1-119.
- Capelle, T. (1980) *Holzsnitzkunst vor der Wikingerzeit*. Band 3 av *OFFA-Ergänzungsreihe*. Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.
- Christensen, A.E. (2013) *Tvislir og ringlebelte, verdighetstegn, våpen og manns-smykke en episode i norsk draktskikk*. Oslo: Norsk våpenhistorisk selskap.
- Connoller, C. (2011) *An Archaeology of Materials Substantial Transformations in Early Prehistoric Europe*. London: Routledge.

- Conolly, J. og Lake, M. (2006) *Geographical Information Systems in Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cool, H.E.M. og Baxter, M.J. (2005) Cemeteries and significance tests. *Journal of Roman Archaeology*, 18, s. 397-404.
- Crellin, R.J. (2020) *Change and Archaeology*. London: Routledge.
- Crosby, D.D.B. og Mitchell, J.G. (1987) A Survey of British Metamorphic Hone Stones of the 9th to 15th Centuries AD in the Light of Potassium-Argon and Natural Remanent Magnetization Studies, *Journal of Archaeological Sciences*, 14, s. 483-506.
- Dahl, B. (2017) Relations Between Burials and Buildings in the Iron Age of Southwest Norway, i Iversen, F. og Petersson, H. (red.) *The Agrarian Life of the North 2000 BC – AD 1000 Studies in Rural Settlement and Farming in Norway*. Kristiansand: Portal, s. 93-116.
- Dietler, M. (1990) Driven by Drink: The Role of Drinking in the Political Economy and the Case of Early Iron Age France. *Journal of Anthropological Archaeology*, 9, s. 352-406.
- Dommasnes, L.H. (1997) *Undersøkelser på et gravfelt på Vereide i Gloppen, Sogn og Fjordane*. Bind I av *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk*. Arkeologiske rapporter 21. Doktoravhandling. Bergen: Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Dommasnes, L.H. (1998) *Fra Vereide til vikingtid*. Bind II av *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Dommasnes, L.H. (2006) *Vestnorsk forhistorie et personlig perspektiv*. Bergen: Vigmostad og Bjørke.
- Drageset, A. (2019) The Hereid cemetery: relational agency and topography within the Iron Age mortuary landscape of Hardanger, western Norway. *Journal of Historical Geography*, 66, s. 81-92.
- Drageset, A. (2020) Gravspråk i et fjordlandskap Regional variasjon i jernalderens Hardanger. *Heimen*, 57(1), s. 6-22.
- Drennan, R.D. (1996) *Statistics for Archaeologists A Commonsense Approach*. New York: Plenum.
- DuBois, T.A. (1999) *Nordic religion in the Viking age*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Ekengren, F. (2013) Contextualizing Grave Goods: Theoretical Perspectives and Methodological Implications. i Stutz, L.N. Tarlow, S. (red.) *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*. Oxford: Oxford University Press, s. 172-192.
- Ellis, S.E. (1969) The Petrography and Provenance of Anglo-Saxon and Medieval English Honestones, with Notes on Some Other Hones. *Bulletin of the British Museum (Natural History) Mineralogy*, 2(3), s. 9-187.
- Engevik, A. (2002) Spannformede leirkar – Forbilder og funksjon. *Viking*, 65, s. 49-70.
- Engevik, A. (2007) *Bucket-shaped pots Style, Chronology and Regional Diversity in Norway in the Late Roman and Migration Periods*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Falch-Muus, R. (1922) Brynesteinsindustrien i Telemarken. i Reusch, H. (red.) *Norges geologiske undersøkelse nr. 87. Årbok for 1921 og 1922*. Kristiania: H. Aschehoug & co, artikkel V.
- Farbregd, O. (1972) *Pilefunn frå oppdalsfjella*. Det Kgl. norske videnskabers selskab museet, Miscellanea 5.
- Farbregd, O. (2009) Archery history from ancient snow and ice. i Brattli, T. (red.) *The 58th International Sachsensymposium. 1-5 september 2007*, nummer 7 av *Vitark*. Trondheim: Tapir forlag, s. 156-170.
- Fett, P. (1938a) Beltet fra Hove og noen andre belter fra folkevandringstiden i Bergens Museum. *Bergens museums årbok 1937, Historisk-antikvarisk rekke*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 5.
- Fett, P. (1938b) Strangbeltet og andre belter fra eldre jernalder. *Bergens museums årbok 1937, Historisk-antikvarisk rekke*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 7.
- Fett, P. (1939) Arms in Norway between 400 and 600 AD. *Bergens museums årbok 1938, Historisk-antikvarisk rekke*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 2.
- Fett, P. (1943) *Nye gravfunn frå eldre jernalder på Vestlandet*. Nr. 1 av *Bergens museums årbok historisk-antikvarisk rekke*. Bergen: Bergens museum.
- Fortidsminneforeningen (2020) Tre og tro gjennom tusen år Årsmelding 2020. Upublisert årsmelding.
- Fossen, H. (2008) *Geologi Stein, mineraler, fossiler og olje*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Fowler, C. (2004) *The Archaeology of Personhood An anthropological approach*. Oxon: Routledge.
- Furger, A.R. (2020) *Abrasiva Schleif- und Poliermittel der Metallverarbeitung in Geschichte, Archäologie und Experiment*. Band 4 av *Beiträge zur Technikgeschichte*. Basel og Frankfurt am Main: LIBERUM.
- Gansum, T. (2004) *Hauger som konstruksjoner Arkeologiske forventninger gjennom 200 år*. Doktoravhandling. Gøteborg: Göteborgs universitet.
- Gardin, J.C. (1980) *Archaeological Constructs an Aspect of Theoretical Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gavin, L. (2012) *Understanding the Archaeological Record*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gjerpe, L.E. (2017) *Effektive hus Bosetning, jord og rettigheter på Østlandet i jernalder*. Doktoravhandling. Universitet i Oslo, Oslo.
- Godal, J.B., Olstad, H. og Moldal, S. (2015) *Handverk, logikk og prosess*. Bind 1 av *Om det å lafte*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Godal, J.B., Olstad, H. og Moldal, S. (2018) *Hus, hogge, tømmer og skog*. Bind 2 av *Om det å lafte*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Godelier, M. (1999) *The Enigma of the Gift*. Oversatt av Scott, N. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gosselain, O.P. (1998) Social and Technical Identity in a Clay Crystal Ball. i Stark M.T. (red.) *The Archaeology of Social Boundaries*. Washington D.C.: Smithsonian Institution Press, s. 78-106.
- Gräslund, B. (1987) *The Birth of Prehistoric Chronology Dating methods and dating systems in nineteenth-century Scandinavian archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grønnesby, G. (2019) «...en pludselig og stærk omvæltning»? *Eldre jernalder og overgangen til yngre jernalder i Trøndelag. Praksis og overregionale nettverk*. Doktoravhandling. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Haaland, A. (1996) Bergens museums historie 1825-1945. Bind I av *Universitetets i Bergens historie*. Bergen: Universitetet i Bergen, s. 10-189.

- Hagen, A. (1997) *Gåten om Kong Raknes grav Hovedtrekk i norsk arkeologi*. Oslo: Cappelen.
- Harris, O.J.T. og Cipolla, C.N. (2017) *Archaeological Theory in the New Millennium Introducing Current Perspectives*. London: Routledge.
- Harbitz, A. (1999) *Statistikk og Sannsynlighetsregning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Härke, H. (2014) Grave goods in early medieval burials: messages and meanings. *Mortality*, 19(1), s. 41-60.
- Hedeager, L. (2011) *Iron age myth and materiality An archaeology of Scandinavia AD 400-1000*. London: Routledge.
- Henare, A., Holbraad, M. og Wastell, S. (2006) Introduction Thinking through things. i Henare, A., Holbraad, M. og Wastell, S. (red.) *Thinking Through Things Theorising Artefacts Ethnographically*. London: Routledge, s. 1-31.
- Hines, J. (1993) *Clasps Anglo-Scandinavian clasps of classes A-C of the 3rd to 6th centuries A.D. typology, diffusion and function*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Hjørungdal, T. (1991) *Det skulte kjønn Patriarkal tradisjon og feministisk visjon i arkeologien belyst med fokus på en jernalderskontekst*. Series in 8°. nr. 19 i *Acta arcaeologica Lundesia*. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Hjørungdal, T. (1994) Poles Apart. Have There Been Any Male and Female Graves? *Current Swedish Archaeology*, 2(1), s. 141-149.
- Holbraad, M. (2006) The Power of Powder Multiplicity and motion in the divinatory cosmology of Cuban Ifá (or mana, again). i Henare, A., Holbraad, M. og Wastell, S. (red.) *Thinking Through Things Theorising Artefacts Ethnographically*. London: Routledge, s. 189-225.
- Holck, P. (1983) *Beskrivelse av de brente ben som undertegnede har mottatt fra Historisk museum, Universitetet I Bergen*. Oslo: Anatomisk institutt, dokumentnummer 043173 i Topografisk arkiv ved Universitetsmuseet i Bergen.
- Hudson, P. og Ishizu, M. (2017) *History by Numbers An Introduction to Quantitative Approaches*. London: Bloomsbury Academic.
- Huseby, F. (1979) *Generell geologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ingold, T. (2000) On Weaving a Basket. i Ingold, T. (red.) *The Perception of the Environment Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge, s. 339-348.

Ingold, T. (2007) Materials against materiality. *Archaeological Dialogues*, 14 (1), s. 1–16.

Jansen, Ø. (2001) Brynestein fra Aarekol. i Årekol, N. og Villand, E. (red.) *Steinbryne Opphav – Produksjon – Bruk på slåtteteigen*. Årekol, N.: Øystese, s. 22-23.

Johnson, M. (2020) *Archaeological Theory An Introduction*. Hoboken: Wiley Blackwell.

Juel Hansen, S.C. (2009) *Whetstones from Viking Age Iceland As part of the Trans-Atlantic trade in basic commodities*. Masteroppgave. Reykjavik: Háskóli Íslands. Upublisert.

Juel Hansen, S.C. (2011) The Icelandic Whetstone Material - An Overview of Recent Research, *Archaeologica Islandica*, 9, s. 65-76.

Kozatsas, J. (2020) *The Dialectic of practice and the logical structure of the tool Philosophy, archaeology and the anthropology of technology*. Bind 7 av *Praehistorica Mediterranea*. Oxford: Archaeopress Publishing.

Kresten, P., Elfwendahl, M og Pettersson, T.J.E. (1996) Provenance of quernstones, grindstones and hones from Sweeden. i Mejdahl, V. og Siemen, P. (red.) *Proceedings from the 6th Nordic Conference on the Application of Scientific Methods in Archaeology, Esbjerg 1993*, publikasjon 1 av *Arkæologiske Rapporter*. Esbjerg: Esbjerg museum, s. 77-94.

Kristoffersen, S. (1997) *Dyreornamentikkens sosiale tilhørighet og maktpolitiske sammenheng Nydamstil og stil I i Sør- og Sørvestnorge*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.

Kristoffersen, S. (1999) Migration Period chronology in Norway. i Hines, J., Nielsen, K.H. og Siegmund, F. (red.) *The Pace of Change Studies in Early-Medieval Chronology*. Oxford: Oxbow books, s. 93-109.

Kristoffersen, S. og Magnus, B. (2010) *Spannformede kar Utvikling og variasjon*. Stavanger: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

Kulturhistorisk Museum (2024) *Eidsborg rock – produksjon og handel med brynestein i vikingtida*. Tilgjengelig fra: <https://www.khm.uio.no/forskning/prosjekter/eidsborg-rock/> (Avlest 7. april 2024).

- de Lange, Eyvind (1909) Utgravninger i Hafslo prestegjeld. *Bergens museums aarvog 1909*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 3.
- Latour, B. (2005) *Reassembling the Social An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, B. (2006) *Vi har aldrig været moderne*. Carsten Sestoft (oversetter) København: Hans Reitzels forlag.
- Lave, J. og Wenger, E. (1991) *Situated learning Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lemonnier, P. (1992) *Elements for an Anthropology of Technology*. Michigan: Museum of Anthropology, University of Michigan.
- Lemonnier, P. (1993) Introduction. i Lemonnier, P. (red.) *Technological Choices Transformation in material cultures since the Neolithic*. London: Routledge, s. 1-35.
- Lillehammer, G. (1996) *Død og grav Gravskikk på Kvassheimfeltet, Hå i Rogaland, SV Norge*. Nummer 13 av *AmS-Skrifter*. Magisteravhandling. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Livland, H.G. (1992) *Eidsborgbryner eksportvare i Telemark fra vikingtid til våre dager*. Eidsborg: Lårdal bygdemuseum.
- Loftsgarden, K. og Rorgemoen D. (red.) (2022) *Eidsborgbryne : utmarksressurs og handelsvare i vikingtid og mellomalder, del 1 av Vikingvegen*. Trondheim: Museumsforlaget.
- Lund Hansen, U. (1987) *Römischer Import im Norden Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. Oversatt av Capelle, T. Bind 10 i serie B av *Nordiske fortidsminder*. København: Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab.
- Lund Hansen, L. (1988) Hovedproblemer i romersk og germansk jernalders kronologi i Skandinavien og på Kontinentet. i Mortensen, P. og Rasmussen, B.M. (red.), *Jernalderens stammesamfund*, bind 1 av *Fra Stamme til Stat i Danmark*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, Århus: Aarhus universitetsforlag, s. 21-36.
- Løken, T. (1987) The correlation between shape of grave mound and sex in the Iron Age based on material from Østfold and Vestfold. *AmS-Varia*, 17, s. 53-64.

- Madsen, C.L. (2014) *Nordboernes gamle religion Fortællinger fra edda, saga og kvad*. Høbjerg: Univers.
- Malmer, M.P. (1963) *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria*. Lund: Gleerup.
- Mauss, M. (1923-1924) Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés primitives. *L'Année sociologique*, seconde série 1.
- Miller, D. (2005) Materiality: An Introduction. i Miller, D. (red.) *Materiality*. Durham: Duke University Press, s. 1-50.
- Mitchell, J.G., Askvik, H. og Resi, H.G. (1984) Potassium-argon Ages of Schist Honestones from the Viking Age Sites at Kaupang (Norway), Aggersborg (Denmark), Hedeby (West Germany) and Wolin (Poland), and their Archaeological Implications. *Journal of Archaeological Science*, 11, s. 171-176.
- Moore, D.T. (1978) The Petrography and Archaeology of English Honestones. *Journal of Archaeological Science*, 5, s. 61-73.
- Moore, D.T. (1990) Petrographischen Analysen an einigen Schieferwetzsteinen aus Haithabu. i Resi H.G. (red.) *Die Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu*. Bericht 28 av *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*. Neumünster: Karl Wachholtz Verlag, s. 143-149.
- Murphy, L.J. (2018) *Paganism at Home Pre-Christian Private Praxis and Household Religion in the Iron-Age North*. Scripta Islandica 69, s. 49-97.
- Myhre, B. (1978) Agrarian Development, Settlement History, and Social Organization in Southwest Norway in the Iron Age. i Kristian Kristiansen og Carsten Paludan-Müller (red.) *New Directions in Scandinavian Archaeology*. Lyngby: Nationalmuseet, s. 224-271.
- Myhre, B. (1987) Chieftain's graves and chieftom territories in South Norway in the Migration period. i Hans-Jürgen Häbler (red.) *Studien zur Sachenforschung 6*. Hannover: Niedersächsische Landesmuseum, s. 169-188.
- Myhre, B. (2002) Landbruk, landskap og samfunn 4000 f.Kr.-800 e.Kr. i Myhre, B. og Øye, I. (red.) *Norges Landbrukshistorie 4000 f.Kr.-1350 e.Kr. Jorda blir levevei*. Oslo: Det norske samlaget, s. 11-213.
- Myrvoll, S. (1982) Excavations in the town of Skien, Telemark, Norway. i Hackens, T. (red.) *PACT 7 Part II 1982 Second Nordic Conference on the Application of Scientific Methods in*

- Archaeology Helsingør (Elsinore), Denmark, 17-19 August 1981*. Strasbourg: Conseil de l'Europe, s. 329-340.
- Myrvoll, S. (1985) The Trade in Eidsborg Hones over Skien in the Medieval Period. *ISKOS*, 5, s. 31-47.
- Myrvoll, S. (1986) Skien og Telemark- naturressurser, produkter og kontakter i sen vikingtid og tidlig middelalder. *Viking*, XLIX, s. 161-180.
- Nordberg, A. (2019) *Configurations of Religion in Late Iron Age and Viking Age Scandinavia*. i Wikström af Edholm, K., Rova, P.J., Nordberg, A., Sundqvist, O. og Zachrisson, T. (red.) *Myth, Materiality, and Lived Religion In Merovingian and Viking Scandinavia*. Stockholm: Stockholm University Press, s. 339-374.
- Nymoen, P. (2009) Whetstone Typology: Or the First Shipwreck of Turid Fiskarbekk and Marine Archaeologists Who Had to Think Again. *Journal of Maritime Archaeology*, 4(2), s. 165-180.
- Nymoen, P. (2010) Fatal feilnavigering med tung last? om en samling brynesteinsemner i Kvåsefjorden, Kristiansand. i Stylegar, F.A. (red.) *Mangesysleren En vennebok til Svein Mjaatvedt*. Kristiansand: Vest-Agder fylkeskommune, Regionalavdelingen, s. 128-157.
- Næss, J.R. (1996) *Undersøkelser i jernalderens gravskikk på Voss*. Nummer 7 av *Ams-Rapport*. Magisteravhandling. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Odner, K. (1973) *Økonomiske strukturerer på Vestlandet i eldre jernalder*. Doktoravhandling. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Olsen, B. (1997) *Fra ting til tekst Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pearson, P.M. (2006) The origins of Old Norse ritual and religion in European perspective. i Andrén A. og Jennbert, K (red.) *Old Norse Religion in Long-Term Perspectives Origins, Changes and Interactions*. Nummer 8 av *Vägar til Midgård*. Lund: Nordic Academic Press, s. 86-91.
- Petersen, J. (1933) *Gamle gårdsanlegg i Rogaland Fra forhistorisk tid og middelalder*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning serie B: skrifter XXIII. Oslo: H. Aschehoug & co.

- Petersen, J. (1936) *Gamle gårdsanlegg i Rogaland Fortsettelse: Utsira, Lyngaland, Håvold, Birkelandsstølen, Hanaland*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning serie B: skrifter XXXI. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Petersen, J. (1951) *Vikingetidens redskaper*. Nummer 4 i *Skrifter utgitt av Det Norske Vitenskaps-Akademi i Oslo*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Pieters, M. (2013) *Les outils comme traceurs des activités de transformation des métaux ? supports de frappe, abrasifs et brunissoirs, outils d'aiguisage et outils de broyage*. Doktoravhandling. Bourgogne: Université de Bourgogne. Upublisert.
- Prestvik, T. (2001) *Petrologi og geokjemi*. Nesbru: Vett og Viten.
- Prestvold, K. (1996) Iron Production and Society. Power, Ideology and Social Structure in Inntrøndelag During the Early Iron Age: Stability and Change. *Norwegian Archaeological Review*, 29(1), s. 41-61.
- Preucel, R.W. (2006) *Archaeological Semiotics*. Maldon: Blackwell.
- Reginsmål. i *Eddadikt*. Oversatt av Holm-Olsen, L. (2002). Oslo: Den norske lyrikklubben, s. 159-163.
- Reiersen, H. (2017) *Elite milieus and centres in western Norway 200–550 AD*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Resi, H.G. (1986) *Gravplassen Hunn i Østfold*. Nummer XII i *Norske Oldfunn*. Magisteravhandling. Oslo: Universitetets oldsakssamling.
- Resi, H.G. (1990) Die Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu. i Resi H.G. (red.) *Die Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu*. Bericht 28 i *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*. Neumünster: Karl Wachholtz Verlag, s. 9-133.
- Resi, H.G. (2008) Whetstones and grindstones used in everyday life at Kaupang. i *Whetstones and grindstones in the settlement area; the 1956-1974 excavations*. Bind III C av *Kaupang-funnene The Kaupang finds*. Nummer XXIX i *Norske Oldfunn*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, s. 19-149.
- Ringstad, B. (1986) *Vestlandets største gravminner – Et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra*. Magisteravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Ringstad, B. (1987) De store gravminnene – et maktideologisk symbol? *Viking*, 50, s. 65-78.

- Robb, J.E. (1998) The Archaeology of Symbols. *Annual Review of Anthropology*, 27, s. 329-346.
- Rygh, O. (1885) *Norske oldsager Ordnete og forklarede*. Christiania: Alb. Cammermeyer.
- Rygh, O. (1999) [1885] *Norske oldsager Ordnete og forklarede*. Trondheim: Tapir.
- Rødsrud, C.L. (2012) *I Liv og Død: Keramikens sosiale kronologi i eldre jernalder*. Doktoravhandling. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Sahlins, M. (2017) [1974] *Stone Age Economics*. London: Routledge.
- Schetelig, H. (1901) Et bosted fra stenalderen på Bømmeløen. *Bergens museums aarbog 1901*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 5.
- Schetelig, H. (1912a) *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bind II nummer 1 av *Bergens museums skrifter. Ny række*. Bergen: John Griegs boktrykkeri.
- Schetelig H. (1912b) Die norwegischen Skelettgräber der Völkerwanderungszeit. *Praehistorische Zeitschrift*. 4(3-4), s. 351-367.
- Schetelig, H. (1917) Nye jernalderfund paa Vestlandet. *Bergens museums aarbok 1916-1917, Historisk-antikvarisk række*. Bergen: John Griegs boktrykkeri, artikkel 2.
- Schetelig, H. (1920) Vestfoldskolen. i Brøgger, A.W., Falk, H.J. og Schetelig, H. (red.) bind III av *Osebergfundet*. Kristiania: Universitetets oldsakssamling, s. 1-339.
- Schlüter, G. (1990) Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu. Petrographische beschreibung einiger Gesteinsarten. i Resi H.G. (red.) *Die Wetz- und Schleifsteine aus Haithabu*. Bericht 28 i *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu*. Neumünster: Karl Wachholtz Verlag, s. 150-158.
- Service, E.R. (1971) *Primitive Social Organization An Evolutionary Perspective*. Ny-York: Random house.
- Shennan, S. (1997) *Quantifying Archaeology*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Shetelig, H. (1922) *Primitive tider i Norge En oversigt over stenalderen*. Bergen: John Griegs forlag.
- Shetelig, H. (1944) *Norske museers historie*. Oslo: Cappelen.

Shove, E., Pantzar, M. og Watson, M. (2012) *The Dynamics of Social Practice Everyday Life and How It Changes*. Sage publications, London.

Skre, D. (1997) Haug og grav. Hva betyr gravhaugene? i Christensson, A., Mundal, E. og Øye, I. (red.) *Middelalderens symboler*. Bergen: Senter for europeiske kulturstudier, s. 37-52.

Skre, D. (1998) *Herredømmet Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr.* Bind 32 av *Acta humaniora*. Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Skre, D. (2020) Rulership and Ruler's Sites in 1st – 10th-century Scandinavia. i Skre D. (red.) *Rulership in 1st to 14th century Scandinavia Royal graves and sites at Avaldsnes and beyond*. Band 114 av *Ergänzungsbande zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Berlin: De Gruyter, s. 193-243.

Slomann, W. (1986) [1956] Folkevandringstiden i Norge. i Martens, I., Myhre, B. og Straume, E. (red.) *Hjemmelig tradisjon og fremmede innslag i norsk jernalder Festskrift til Wencke Slomann*. Nr. 6 av Universitetets oldsaksamlings skrifter Ny rekke. Oslo: Universitetets oldsakssamling, s. 41-60.

Solberg, B. (2003) *Jernalderen I Norge 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Solli, B. (2002) *Seid Myter, sjamanisme og kjønn i vikingenes tid*. Oslo: Pax forlag.

Solli, B. (2004) Det norrøne verdensbildet og *ethos* Om kompleksitet, kjønn og kontradiksjoner. i Andrén, A., Jennbert, K. og Raudvere C. (red.) *Ordning mot kaos Studier av nordisk førkristen kosmologi*. Nummer 4 av *Vägar till Midgård*. Lund: Nordic academic press, s. 253-287.

Sproat, R. (2023) *Symbols An Evolutionary History from the Stone Age to the Future*. Cham: Springer.

Steinsland, G. (2005) *Norrøn religion Myter, riter, samfunn*. Oslo: Pax forlag.

Stenvik, L.F. (1991) Iron Production and “Economic Booms” during 2000 Years. i Espelund, A. (red.) *Ancient Iron Making in a General Norwegian Context*. Bind 1 av *Bloomery Iron Making during 2000 Years. Seminar in Budalen, Sør-Trøndelag, Norway August 26th – 30th 1991 “In Honorem Ole Evenstad”*. Trondheim: Budasseminaret, Metallurgisk institutt, Universitetet i Trondheim, Norges tekniske høyskole, s. 100-115.

- Stenvik, L.F. (2005a) Et nytt metall – En ny epoke. i Bull, I., Skevik O., Sognnes, K. og Stugu, O.S. (red.) *Landskapet blir landsdel Fram til 1350*. Bind 1 av *Trøndelags historie*. Trondheim: Tapir, s. 107-120.
- Stenvik, L.F. (2005b) Samfunnsorganisasjon. i Bull, I., Skevik O., Sognnes, K. og Stugu, O.S. (red.) *Landskapet blir landsdel Fram til 1350*. Bind 1 av *Trøndelags historie*. Trondheim: Tapir, s. 133-146.
- Stenvik, L.F. (2006) Blåsterjern fra Trøndelag. i Glørstad, H., Skar, B. og Skre D. (red.) *Historien I Forhistorien Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen. Skrifter 4*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, s. 255-262.
- Stenvik, L.F. (2015) The bloomery in Mid-Norway: A retrospective glance and foresight. i Indrelid, S., Hjelle, K.L. og Stene, K. (red.) *Exploitation of outfield resources – Joint Research at the University Museums of Norway*. Bergen: Universitetsmuseet i Bergen, Universitetet i Bergen, s. 85-98.
- Steuer, H. (1989) Archaeology and History: Proposals on the Social Structure of the Merovingian Empire. i Randsborg, K. (red.) *The Birth of Europe Archaeology and Social Development in the first Millennium A.D.* Supplementum XVI av *Analecta romana instituti danici*. Roma: L'erma di Bretschneider, s. 100-122.
- Stout, A.M. (1986) The Finer Handled Vessels of Western Norway's Early Iron Age. *Arkeologiske skrifter Historisk museum*, 1986(3), s. 7-85.
- Straume, E. (1961) *Nordfjord i eldre jernalder*. Nummer 4 av *Årbok for Universitetet i Bergen Humanistisk serie*. Bergen: Norwegian universities press.
- Sturlason, S. Harald Hårfagres saga. i *Kongesagaer*. Oversatt av Holtsmark, A. og Seip, D.A. (1970). Oslo: Gyldendal norsk forlag, s. 50-80.
- Sørensen, M.L.S. (2000) *Gender Archaeology*. Cambridge: Polity Press.
- Tainter, J.A. (1978) Mortuary Practices and the Study of Prehistoric Social Systems. Schiffer, M.B. (red.) volum 1 av *Advances in Archaeological Method and Theory*. New York: Academic Press, s. 106-141.
- Thue, F.W. (1996) Det humanistiske fagfeltets historie. Bind II av *Universitetet i Bergens historie*. Bergen: Universitetet i Bergen, s. 434-581.

Trigger, B.G. (2006) *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Østmo, E. (2020) The History of the Norvegr 2000 BC–1000 AD. i Skre D. (red.) *Rulership in 1st to 14th century Scandinavia Royal graves and sites at Avaldsnes and beyond*. Band 114 av *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Berlin: De Gruyter, s. 3-65.

Wiik, B. (2022) *Verktøyrapport*. Tilgjengelig fra:
<https://stipendiat.handverksinstituttet.no/treskjaereren/verktoyrapport/> (Avlest 17/04/2024).

Wiik, B. (2023) Bruk av eidsborgbryner, i Bandline, B. og Rorgemoen, D. (red.) *Eidsborgbryne Handel og organisering i mellomalder og tidleg nytid*, del 2 av *Vikingvegen*. Trondheim: Museumsforlaget, s. 165-181.

Del 2: Katalog over bryner og graver

Den følgende katalogen inneholder graver med brynestein fra Vestland fylke, organisert etter museumsnumre i stigende rekkefølge. Forhold knyttet til informasjonsinnhenting og datering av brynesteinene er beskrevet i kapittel 2. Jeg har delt brynesteinene i materialgrupper A og B basert på steinens visuelle kjennetegn, som farge, porer båndstrukturer etc. De to materialgruppene er definert i delkapittel 4.1. Brynenes hovedflater og sideflater er kategorisert etter form i katalogen. I oppgavens tekst er disse formene omtalt som flategeometrier, og de forskjellige flategeometriene er beskrevet i delkapittel 4.2. Alle årstall er oppgitt etter Kristi fødsel. Plantegninger for en del av gravene er satt inn til slutt i katalogen.

Om litteraturhenvisningene

Jeg har valgt å legge litteraturhenvisninger med sidetall direkte i katalogteksten der de er relevante. Oppsummeringa i tekstboksen kalt «Litteratur» for hver innføring inneholder derfor bare de aktuelle verkene, ikke sidetallene. En del av denne litteraturen består av digitaliserte dokumenter i Topografisk arkiv tilhørende Universitetsmuseet i Bergen. Disse er ikke publisert, og kan inneholde personsensitivt materiale. Dessuten kan det variere en del hvilken metainformasjon som finnes i disse rapportene. Jeg har derfor valgt å referere til dem ved dokumentnummer, som også er den enkleste måten å finne frem til dem i arkivet. Mens rapporter i topografisk arkiv er oppført med forfatternavn og tittel, har jeg valgt å kun oppgi dokumentnummer og årstall for brevene, ettersom navnene på brevskriverne potensielt kan regnes som personsensitive. Når det i litteraturhenvisningene står «Tilvekst» vil dette si Universitetsmuseet i Bergens tilvekstkataloger, slik disse er gjengitt i Universitetsmuseet i Bergens gjenstandsdatabase (som jeg har hatt tilgang til gjennom MUSIT). Jeg har fulgt tilvekstkatalogene ved å forkorte referanser til figurer i Ryghs *Norske oldsager ordnede og forklarede* fra 1885. Dersom det i katalogteksten står f.eks. «Rygh 368», vil dette si «Rygh 1999 [1885] figur 368». På samme måte skal en referanse som «Bøe 224» leses som «Bøe 1931: figur 224».

Litteraturliste for katalogen

Albrektsen, C. og Diinhof S. (2021) *Steia/Rapport/Askeladden-ID 231706 Gnr. 64/Bnr. 171, Fjalar, Vestland fylke Graver og kokegropfelt fra yngre romertid til vikingtid*. Rapportnummer 6-2021. Bergen: Universitetsmuseet i Bergen, Avdeling for kulturhistorie.

Askeladden ID 135163-1 Registrert av Valvik, K.A. (2002). Museumsnummer B18131.

<https://askeladden.ra.no/AskeladdenRedigering/#/kulturminneskjema/135163-1>

Bakka, E. (1993) Natur og eieendomstilhøve, namn og fortidsminne med tillegg om utgravninga og husstrukturar. i Solberg, B. (red.) *Minneskrift til Egil Bakka, Arkeologiske skrifter Historisk museum. 7.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen, s. 139-150.

Bemmann J. og Hahne G. (1994) Waffenführenden Grabinventare der jüngeren römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Skandinavien. Studie zur zeitlichen Ordnung anhand der norwegischen Funde. *Bericht der römisch-germanischen Kommission, 75*, s. 283- 653.

Bøe, J. (1931) *Jernalderens keramikk i Norge.* Nr. 14 av *Bergens museums skrifter.* Bergen: John Griegs Boktrykkeri.

Dommasnes, L.H. (1998) *Fra Vereide til vikingtid.* Bind II av *Tradisjon og handling i førkristen vestnorsk gravskikk.* Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.

Drageset, A. (2020) Gravspråk i et fjordlandskap Regional variasjon i jernalderens Hardanger. *Heimen, 57(1)*, s. 6-22.

Fett, P. (1943) *Nye gravfunn frå eldre jernalder på Vestlandet.* Nr. 1 av *Bergen museums årbok 1943 Historisk-antikvarisk rekke.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Fett, P. (1950) *Borgund prestegjeld. Førhistoriske minne på Sunnmøre.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Fett, P. (1954) *Lavik prestegjeld.* Bind 10 av *Førhistoriske minne i Sogn.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Fett, P. (1955) *Sogndal prestegjeld.* Bind 5 av *Førhistoriske minne i Sogn.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Fett, P. (1956a) *Kvinnherad prestegjeld.* Bind 1 av *Førhistoriske minne i Sunnhordland.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Fett, P. (1956b) *Ulvik prestegjeld.* Bind 4 av *Førhistoriske minne i Hardanger.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Fett, P. (1956c) *Voss prestegjeld.* Bind 2 av *Førhistoriske minne på Voss.* Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

- Fett, P. (1957a) *Askvoll prestegjeld*. Bind 1 av *Førhistoriske minne i Fjordane*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1957b) *Fjaler prestegjeld*. Bind 2 av *Førhistoriske minne i Fjordane*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1960a) *Innvik prestegjeld*. Bind 14 av *Førhistoriske minne i Fjordane*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1960b) *Selje prestegjeld og Vågsøy prestegjeld*. Bind 8-9 av *Førhistoriske minne i Fjordane*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1961) *Stryn prestegjeld*. Bind 15 av *Førhistoriske minne i Fjordane*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1963) *Etne prestegjeld*. Bind 3 av *Førhistoriske minne i Sunnhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1964) *Os prestegjeld og Samnanger prestegjeld*. Bind 2-3 av *Førhistoriske minne i Midhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1965a) *Fjelberg prestegjeld*. Bind 9 av *Førhistoriske minne i Sunnhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1965b) *Haus prestegjeld*. Bind 1 av *Førhistoriske minne i Nordhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1965c) *Lindås prestegjeld*. Bind 9 av *Førhistoriske minne i Nordhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1967) *Masfjorden prestegjeld*. Bind 10 av *Førhistoriske minne i Nordhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1969) *Herdla prestegjeld*. Bind 7 av *Førhistoriske minne i Nordhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.
- Fett, P. (1970) *Hamre prestegjeld og Åsane prestegjeld*. Bind 4-5 av *Førhistoriske minne i Nordhordland*. Historisk museum, Universitetsmuseet i Bergen.
- Fett, P. (1973) *Fitjar Prestegjeld*. Bind 7 av *Førhistoriske minne i Sunnhordland*. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen.

Hines, J (1993) *Clasps Hektespenner Agraffen Anglo-Scandinavian Clasps of Classes A-C of the 3rd to 6th centuries A.D. Typology, Diffusion and Function*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.

Hofstad, K. (2021) Alen. i *Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/alen> (Hentet: 06. desember 2023).

Kristoffersen, S. (1993) Gård og gjenstandsmateriale – sosial sammenheng og økonomisk struktur. i Solberg, B. (red.) *Minneskrift til Egil Bakka, Arkeologiske skrifter Historisk museum*. 7. Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen, s. 151-206.

Kristoffersen, S. (1999) Migration Period chronology in Norway. i Hines, J., Nielsen, K.H. og Siegund, F. (red.) *The Pace of Change Studies in Early Medieval Chronology*. Oxford: Oxbow Books, s. 93-114.

Kristoffersen, S. og Magnus, B. (2010) *Spannformede kar Utvikling og variasjon*. Stavanger: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

de Lange, E. (1909) Utgravninger i Hafslo prestegjeld. *Bergen museums aarbog 1909*. Bergen: John Griegs bogtrykkeri, artikkel 3.

Lund Hansen, U. (1988) Hovedproblemer i romersk og germansk jernalders kronologi i Skandinaviens og på Kontinentet. i Mortensen, P. og Rasmussen, B.M. (red.) *Fra Stamme til Stat i Danmark I Jernalderens stammesamfund*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, Århus: Aarhus universitetsforlag, s. 21-36.

Myhre, B. (2005) Kriger i en overgangstid. Bind 1 av *UBAS, Fra funn til samfunn Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*, Bergsvik K.A. og Engevik A. jr. (red.). Bergen: Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen, s. 279-306.

Næss, J.R. (1996) *Undersøkelser i jernalderens gravskikk på Voss*. Nummer 7 av *Ams-Rapport*. Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.

Rygh O. (1999) [1885] *Norske oldsager Ordnete og forklarede*. Trondheim: Tapir forlag.

Schetelig, H. (1904) Gravpladsen paa Grindheim og Rygg i Etne. En foreløbig undersøgelse av Haakon Schetelig. *Bergens museums aarbog 1904*. Bergen: John Griegs bogtrykkeri, artikkel 10.

Schetelig, H. (1912) *Vestlandske graver fra jernalderen*. Bind 2, nummer 1 av *Bergens museums skrifter. Ny række*. Bergen: John Griegs boktrykkeri.

Schetelig, H. (1917) Nye jernalderfund paa Vestlandet. *Bergens museums aarbok 1916-1917, Historisk-antikvarisk række*. Bergen: John Griegs bogtrykkeri, artikkel 2.

Solberg, B. (2003) *Jernalderen i Norge 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Solberg, B (2005) Spenner. i *Norsk arkeologisk leksikon*. Oslo: Pax forlag, s. 338-339.

Stout, A.M. (1986) The Finer Handled Vessels of Western Norway's Early Iron Age. *Arkeologiske skrifter Historisk museum*, 3, s. 7-85.

Straume, E. (1993) Gravene. i Solberg, B. (red.) *Minneskrift til Egil Bakka, Arkeologiske skrifter Historisk museum*. 7, Bergen: Historisk museum, Universitetet i Bergen, s. 207-234.

Rapporter og innberetninger i Topografisk arkiv ved Universitetsmuseet i Bergen

Dok.nr. 011343 Gustafson, G. (1889) *Evebøfundet og nogle andre nye gravfund fra Gloppen*.

Dok.nr. 014128 Sverdrup, J. (1887) *Innberetning om gravfund paa gaarden Mindresunde*.

Dok.nr. 014501 Brøgger, A.W. (1906) *Innberetning om undersøgelse av gravkammer på Værlo, Invik sogn, Invik pgd. Nordfjord, Nordr. Bergh. amt. 22-23 okt. 1906*.

Dok.nr. 021781 Fett, P. (1941) *Aven, Lavik s. og p. gnr. 31, bnr. 5*.

Dok.nr. 024271 Bøe, J. (1922) *Gravningen på Flugheim, Lagudal sogn, august til oktober 1922*.

Dok.nr. 027856 Bøe, J. (1930) *Slidre, store, Masfjorden s. og Pgd., Hordaland, g.nr. 10, br.nr. 1*.

Dok.nr. 028778 Fett, P. (1938) *Rongve, Gjerstad s. Haus p. gnr. 42. bnr. 1*.

Dok.nr. 033171 Schetelig, H. (1906) *Utgravning av Hug I på Døsen, Os sogn. 26 og 28 mai 1906*.

Dok.nr. 034413 Lindøe, H. (1930) *Beretning om undersøkelse på Bøe, Voss s. og pgd., Hordaland, gnr. 109 br. 4. 20 og 21 mai 1930*.

Dok.nr. 034839 Brøgger, A.W. (1909) *Kolve, Voss*.

Dok.nr. 034863 Fett, P. (1949) *Kvåle, Vangen s., Voss p., Hordaland, gnr. 36, bnr. 3, A.K.Finne.*

Dok.nr. 035091 Fett, P. (1945) *Registrering 1945, Nordrekvåle, Vangen s., Voss p., Hordaland, gnr. 63.*

Dok.nr. 035136 Espevoll, O. (1934) *Rekve, Voss. Gnr. 17, bnr. I.*

Dok.nr. 041229 Sloman, W. (1950) *Innberetning om en ettergravning av to graver på Hårland, Grindheim s., Etne p., Hordaland, gnr. 81 bnr. 7.*

Dok.nr. 041912 Larsen, B.I. (1926) *Gravundersøkelser på Øvstebø Gjerde s. Etne pgd. 17-24 mars 1926.*

Dok.nr. 041931 Lindøe, K. (1932) *Undersøkelse av gravkiste på Östebö. Gnr. 28., bnr. 1-2. Gjerde s. Etne pgd. Sunnhordland. Fra 6-7 aug. 1932.*

Dok.nr. 042091 De Lange, E. (1906) *Rimbareid, Fitjar p.gd. J.B. Amt.*

Dok.nr. 043173 Holck, P. (1983) *Beskrivelse av de brente ben som undertegnede har mottatt fra Historisk museum, Universitetet i Bergen. Anatomisk institutt.*

Brev og andre dokumenter i Topografisk arkiv ved Universitetsmuseet i Bergen

Dok.nr. 001725 til 001726 (1917)

Dok.nr. 013126 (1941)

Dok.nr. 016703 til 016705 (1929)

Dok.nr. 016876 til 016878 (1896)

Dok.nr. 024269 (1922)

Dok.nr. 026672 til 026676 (1926)

Dok.nr. 035134 (1934)

Dok.nr. 036383 (1899)

Museumsnummer B3731æ   Gård: Øvsthus   Nr. 217   Kommune: Kvinnherad

Datering   Etter år: 450 e.Kr.   Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Haakon Schetelig (1912: 154-159) ble gravhaugen utgravd av Immanuel Ross i 1881. Haugen var omtrent 18,6 ganger 15,1 m (56 ganger 48') og trolig rundt 2,7 m (8 til 9') høy. Haugen hadde jordkappe, men besto mest av stein. Hellekista sto litt vest for sentrum, orienter nord-sør, og var 3,5 m lang, 0,95 m brei og 0,7 m dyp. Det ser ut til at det en gang brant et bål oppå dekkhella, som så ble dekket av haugen. Kista ser etter Scheteligs oppfatning ut til å ha inneholdt to døde, en mann og en kvinne, med hodene mot nord. Fett (1965a: 18) supplerer med en opplysning om at mannen trolig ble begravet først, mens kvinnen trolig ble nedlagt noe senere lenger sørvest i kista. Brynet ble funnet i nordenden av grava, og Schetelig (1912: fig. 364) redegjør også for plasseringa av de andre gjenstandene.

Gravgods

Spannformet leirkar, hankekar, bruddstykker (av to andre hankekar), glassbeger (som Rygh 335), hektespenne (med forgylte sølvknapper), sølvbeslag, pinsett (i sølv), syl eller øreskei (sølv), dyrehodebeslag (forgylt sølv), gullring, to spinnehjul, korsformet spenne (bronse), to glassperler, vevskei, skjoldbule, tre spydspisser (én med mothaker), bruddstykke (trolig en kniv), bruddstykke (trolig en sigd), saks, hank (trolig fra trespann), håndtak (jern, muligens fra et skrin), bryne, foringskitt, never, ubestemmelige jernstykker

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 294) har definert denne grava som del av Øvsthusgruppa. Denne skal ha forekommet i tidsrommet mellom Vestlygruppa og Snartemogruppa, men tilskrives ingen absolutt datering (Bemann og Hahne 1994: 326). Kristoffersen og Magnus (2010: 41-42) tidfester imidlertid Vestly- og Øvstusgruppa til annen halvdel av 400-tallet i sitt arbeid med å datere sin typologi over spannformede leirkar. Det er også verdt å merke at Stout (1986: tabell VIII) identifiserer hankeketret som del av gruppe VIb. Denne kan trolig dateres til annen halvdel av 400-tallet, muligens med mulighet for tidligere og senere dateringer (Stout 1986: 50-51).

Arrangementet av gjenstandene i gravrommet tyder på at begge de døde har vært gravlagte ubrent. Det samme gjør gravgodsets ubrente tilstand, og for mannens del det faktum at han har fått med våpen (se Schetelig 1912: 102; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996:95-105).

Litteratur

Tilvekst B3731; Rygh 1999 [1885]; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1965a; Stout 1986; Bemann og Hahne 1994; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: B	Lengde (cm): 26,4	Bredde (cm): 4,3
Masse (g): 514	Tykkelse (cm): 2,1	Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Flat
Sideflate 1: Ujevn		Sideflate 2: Ujevn

Beskrivelse av brynet

Dette brynet minner i de fleste henseender om materialgruppe A. Imidlertid ser det ikke ut til å ha langsgående mørke bånd, og det er derfor plassert i materialgruppe B. I stedet går det en del sprekkelignende strukturer på langs med brynet, i plan med brynets hovedslipeflater. Brynet ser ut til å være helt, med noe avrundede slipeflater mot endene. Brynets hovedslipeflater er så godt som flate, med skarpe kanter mot sideflatene. Disse er noe ujevne, men tydelig avslippte. Det er usikkert om denne avslipningen har skjedd under produksjonen av brynet, eller om den skyldes at sideflatene faktisk har vært brukt.

Fotografi av brynet

Bryne B3731a, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B4506b   Gård: Mindresunde   Nr. 39   Kommune: Stryn

Datering   Etter år: 500 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Gjenstandene skal ifølge Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 321) ha vært innlevert til museet i 1887. Per Fett (1961: 12-13) opplyser at det her var det han beskriver som en "gravflokk". Museumsnummer B4506 skal være fra grav 1, og er det eneste av museumnumrene fra denne gravflokken som kan henføres til en bestemt grav. Hellekista skal ha vært mannslang, med dekkheller, og skal ha vært orientert øst-vest, eller muligens nordøst-sørvest. Brynet skal ha vært funnet i gravas vestende, sammen med det spannformede karet, mens resten lå i øst, med oddene mot øst. Steikespiddet skal ha lagt tvers over. Fett viser til en plantegning som skal eksistere.

Gravgods

sverd, spydspiss, skjoldbule, spannformet kar (D3), bryne, stekespidd, betalingsring (spiralformet, gull)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Det ligger en rapport i topark (014128) fra utskiftningsformann J. Sverdrup, som ser ut til å inneholde opplysningene Fett oppgir. Dessverre er denne rapporten knapt leselig i sin digitaliserte versjon.

Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 321) daterer grava til 6. århundre. Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 231) har bestemt karet til type D3, som kan dateres til 500-575 e.Kr., men så skal vi også huske at datering av disse typene delvis er basert på Bemmann og Hahnes arbeid (Kristoffersen og Magnus 2010: 41-42, 45).

Spredninga av gjenstandene i grava, sammen med mannslang kiste og ubrent gravgods, tyder på at grava er ei inhumasjonsgrav med ubrent lik (se Næss 1996: 95-96). Det samme gjør våpeninnholdet (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105).

Litteratur

Tilvekst B4506; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1961; Bemmann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 014128

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 15,0   Bredd (cm): 3,5

Masse (g): 292   Tykkelse (cm): 3,0   Helhet: Brukket før gjenbruk

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat

Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. Første hovedslipeflate er fullstendig flat, mens annen er en tanke tverrkonveks og langkonkav. Begge sideflatene er sterkt tverrkonvekse. Den ene er også jevnt langkonkav, mens den andre har en langkonkavitet mot originalenden, men ellers framstår som temmelig rett. Mest iøynefallende trekket ved brynet er at kantene som skiller hovedflatene fra sideflatene er skarpe og jevne. Den ene enden ser ut til å ha vært skrått avbrutt og en del bearbeidet. Slipeflatene runder tydelig av mot denne enden. Den andre enden er rett avbrutt, og har skarpe kanter mot endene. Imidlertid er den brynets bredeste punkt, og det kan derfor se ut som dette bruddet skjedde før sideflatene fikk sin endelige innsving. I og med at sliperen har holdt kantene mellom hovedflatene og sideflatene skarpe, er det heller ikke utenkelig at han kan ha holdt kantene mot bruddflata rette selv om brynet ble brukt også etter bruddet.

Fotografi av brynet

Bryne B4506b, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B4950h   Gård: Hodneland   Nr. 40   Kommune: Alver

Datering   Etter år: 510 e.Kr.   Før år: 570 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fett (1965c: 5) hører dette museumsnummeret sammen med B5705. Haugen skal ha hatt et tverrmål på 5 m og vært 1,5 m høy. Grava hadde dekkheller, lå omtrent 1 m under toppen av haugen, og var orientert NNV-SSØ, med hodet mot nord. Sverd og spyd lå ved siden av hverandre, med oddene mot SSØ. Øksa lå oppå spydfalene. Under samme helle lå alt det andre under museumsnummer B4950, mens gjenstandene under B5705 lå i gravas fotende, under den andre hella. Ifølge Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 266) kom funnene inn til museet i 1893 og 1901. Bergen museums tilvekstkatalog, digitalisert i museets gjenstandsdatabase, (B4950) beskriver hvordan våpnene lå, men brynets plassering beskrives ikke.

Gravgods

B4950: sverd (med trekantet sverdknapp i delvis forgylt sølv), spydspiss, øksehode, skjoldbule, saks, hammer, to kniver, fem jernringer, noen beslagsstykker, tynn vreden hank, bryne

B5705: 20 pilspisser, to andre pilspisser, to jernringer, kniv, spanformet leirkar, fragment av dreiet trekar (lappet med to pånaglede bronsestifter)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Dette funnet er ikke sakkyndig framkommet, men gitt antallet fragmenter som er med virker det som finneren var noenlunde nøye på å få med alt. Det er for øvrig heldig at funnet kom inn i to omganger, ettersom dette gir en indikasjon på hvor funnene har lagt i grava.

Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 266) plasserer dette funnet i Nerhus-gruppa, som vil si tidsrommet 510/525 e.Kr. til 565/570 e.Kr. (Bemmann og Hahne 1994: 334).

Gravgodset er ubrent, og ser dessuten utfra beskrivelsen ut til å ha vært arrangert i et avlangt gravgjemme. Dette gjør ubrent begravelse sannsynlig, om enn ikke helt sikker (se Næss 1996: 95-96). Våpeninnholdet i grava peker trolig i samme retning (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105).

Gravgjemmets type er usikker, men det må ha vært avlangt og hatt takheller.

Litteratur

Tilvekst B4950 og B5705; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1965c; Bemmann og Hahne 1994; Næss 1996

Brynet

Materialgruppe: Lengde (cm): 17,5   Bredde (cm): 4,9

Masse (g):	643	Tykkelse (cm):	3,3	Helhet:	Antatt helt
Spor etter ildslagning:	Nei	Slipefurer:	Nei		
Hovedflate 1:	Flat	Hovedflate 2:	Flat		
Sideflate 1:	Flat	Sideflate 2:	Flat		

Beskrivelse av brynet

På grunn av den store mengden rust som dekker hele brynet er det dessverre ikke mulig å si sikkert hvilken materialgruppe det tilhører, selv om det som kan skjernes av antydninger til struktur og grovhet kan stemme over ens med materialgruppe A. Det er et lite område på brynet der det ikke er så mye rust. Brynet ser her lyst ut, slik brynene i materialgruppe A bruker å gjøre på forholdsvis rene steder. Alle brynets slipeflater er flate, selv om sidekantene kan sies å ha en antydning til tverrkonveksitet. Kantene mellom slipeflatene er tydelig avrundede. Brynets ender er formet slik at omrisset blir avrundet, men de er kun svakt avrundet sett i profil. Avrundingen av kantene følger jevnt hele veien rundt brynet, og det er ingen tvil om at det er helt.

Fotografi av brynet

Bryne B4950h, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5555g1   Gård: Myklebost   Nr. 87   Kommune: Fjaler

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Funnet kommer ifølge Fett (1957b: 12) fra en haug med ei lita kiste av reiste heller. Funnet skal ifølge Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 325) ha vært innlevert til museet i 1899. Imidlertid er funnet knyttet til en serie brev i Topografisk arkiv (dok.nr. 016876-016878) datert til 1896, og er, ifølge Fett (1957: 12), innført i museets årbok for 1904.

Gravgods

Spydspiss (lanse eller støtspyd), hammer, bissel, kniv, saks, pilspisser, spannformet leirkar (i skår), skål (av leire), to bryner, ildstein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Grava er av Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 325) datert til sein folkevandringstid. Det spannformede leirkaret er plassert i gruppe D3 av Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 235). Denne fasen daterer de (2010: 45) til 500-575 e.Kr., med mulighet for noe tidligere dateringer.

Her er gravgodset ubrent. I tillegg finnes det våpen i grava, noe som ikke ser ut til å ha vært vanlig i kremasjonsgraver på Vestlandet (Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; se også Næss 1996: 104-105). Det er vanskelig å vite akkurat hva som menes med at kista var liten, men det gjør en tolkning av grava som ei inhumasjonsgrav noe usikker.

Litteratur

Tilvekst B5555; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1967b; Bemmann og Hahne 1994; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 016876 til 019878

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 10,6   Bredde (cm): 2,3

Masse (g): 101   Tykkelse (cm): 2,0   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks   Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks   Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Dette brynet tilhører materialgruppe A. Det har pen regulær form, med hovedslipeflater som er rette

på langs med brynet og noe konvekse på tvers. Sideflatene er konvekse på tvers og svakt konkave på langs. Kantene mellom slipeflatene er sterkt avrundede, slik at brynet ser ut til å være på vei mot å få et tilnærmet rundt tverrsnitt. Alle slipeflatene runder sterkt av mot endene, slik at brynet ikke ser ut til å være brukket. Brynet har flere rustflekker, inkludert en mindre rustklump, noe som kan tyde på at det har ligget inntil jerngjenstander i grava.

Fotografi av brynet

Bryne B5555g1, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5555g2   Gård: Myklebost   Nr. 87   Kommune: Fjaler

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Funnet kommer ifølge Fett (1957b: 12) fra en haug med ei lita kiste av reiste heller. Funnet skal ifølge Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 325) ha vært innlevert til museet i 1899. Imidlertid er funnet knyttet til en serie brev i Topografisk arkiv (dok.nr. 016876-016878) datert til 1896, og er, ifølge Fett (1957: 12), innført i museets årbok for 1904.

Gravgods

Spydspiss, hammer, bissel, kniv, saks, pilspisser, spannformet leirkar (i skår), skål (av leire), to bryner, ildstein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Grava er av Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 325) datert til sein folkevandringstid. Det spannformede leirkaret er plassert i gruppe D3 av Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 235). Denne fasen daterer de (2010: 45) til 500-575 e.Kr., med mulighet for noe tidligere dateringer.

Her er gravgodset ubrent. I tillegg finnes det våpen i grava, noe som ikke ser ut til å ha vært vanlig i kremasjonsgraver på Vestlandet (Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; se også Næss 1996: 104-105). Det er vanskelig å vite akkurat hva som menes med at kista var liten, men det gjør en tolkning av grava som ei inhumasjonsgrav noe usikker.

Litteratur

Tilvekst B5555; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1967b; Bemmann og Hahne 1994; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 016876 til 019878

Brynet

Materialgruppe: B   Lengde (cm): 14,6   Bredde (cm): 2,7

Masse (g): 95   Tykkelse (cm): 1,1   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat   Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: Tverrkonveks   Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet er plassert i materialgruppe C, ettersom bergarten ikke viser tydelige likheter med noen av

de andre brynene. Det har en grå farge med brunskjær, som antagelig skyldes smuss. Brynet har også flere rustflekker, som tyder på at det må ha lagt sammen med gjenstander av jern. Brynets grovhet ligner materialgruppe A, men er trolig noe grovere. Brynet har flate hovedflater og sideflater som er svakt tverrkonvekse. Kantene mellom disse flatene er rette, jevne og temmelig skarpe. Den ene enden av brynet er fullstendig avrundet, både i omriss og profil. Den andre enden er slipt slik at hovedslipeflatene runder over mot hverandre, og nærmest ender i en egg.

Fotografi av brynet

Bryne B5555g2, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5559m   Gård: Bortnheim   Nr. 44   Kommune: Fjaler

Datering   Etter år: 510 e.Kr.   Før år: 570 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Per Fett (1957b: 6) beskriver at tre hauger sto på rad. Gravrommene skal ha vært muret av stein, med lokk av heller. Røys og torv skal ha vært kastet over, så haugen ble rundt 0,5 m høy. Fett antar at tverrmålet neppe kan ha vært særlig stort. Disse skal ha vært delvis utgravde i 1896, av Gabriel Gustafson.

Gravgods

Sverd (med trehjalt), spydspiss (lanse eller støtspyd), pilspisser (med fal), øks (som Rygh 152), skjoldbul (konisk med mulig spiss), skjoldhåndtak, to kniver, syl, saks, bæringer fra kiste, bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Museumsnumrene B5556 til B5559 og B5587 skal, i følge Fett (1957b: 6), ha kom fra disse haugene. Det fremstår sannsynlig at disse numrene stammer fra Gustafsons utgravning, og at hvert nummer rommer innholdet fra ei grav. Når antallet numre er større enn hauger kan det skyldes at det har vært både primær og sekundærgraver.

Bemann og Hahne (1994: 334, katalognummer 300) daterer våpenkombinasjonen i grava til sin Nerhus-fase, fra rundt 510/525 e.Kr. til 565/570 e.Kr. (se også Kristoffersen og Magnus 2010: 41-42 for en diskusjon om Bemmann og Hahnes kronologi). Fetts beskrivelse av strukturene i gravene kan også stemme med ei datering til eldre jernalder (se Solberg 2003: 153). B5558 og B5587 er for øvrig i tilvekstkatalogen, som gjengitt i gjenstandsdatabasen, datert til eldre jernalder.

I og med at så mye treverk var bevart av sverdets hjalt og skjede kan ikke dette ha vært med på noe likbål (se Schetelig 1917: 72-73). Brynet bærer etter mitt syn heller ikke preg av å være brent. Etter beskrivelsene til Schetelig (1912: 72-104) av branngraver fra folkevandringstid på Vestlandet, ser det ut til at det var vanlig skikk at gravgodset ble brent med den døde, muligens med unntak av edelmetaller. Det var ifølge Schetelig (1912: 104; se også Næss 1996: 104-105) ikke vanlig i folkevandringstida, eller første del av folkevandringstida, som han skriver, å legge med våpen i branngraver. Dette kan tyde på at denne grava ikke var ei branngrav.

Litteratur

Tilvekst B5559, B5558, B5587; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1957b; Bemmann og Hahne 1994; Næss 1996; Rygh 1999 [1885]; Solberg 2003

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 14,6   Bredd (cm): 4,2

Masse (g): 237   Tykkelse (cm): 1,8   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks

Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A, og har bruddflater i begge ender. Disse er renere enn slipeflatene. Noe avrundede kanter mot bruddflatene tyder på at brynet har vært brukt også etter bruddene. Brynet her ei tilnærmet flat slipeflate, og er som er buet. Smalsidene er fullstendig rundet, slik at tverrsnittet fremstår som en flatklemt oval. Overflata har noen få mindre rustflekker, og mye av slipeflatene er dekket av mindre mørkere avskygninger. De siste fremstår som smuss fra bruk eller deponering, heller enn fargeforskjeller i steinen. Fargen er målt i bruddflata, og stemmer godt med de reneste stedene på slipeflatene.

Fotografi av brynet

Bryne B5559m, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5587h1   Gård: Bortnheim   Nr. 44   Kommune: Fjaler

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fett (1957b: 6) skal denne haugen, sammen med to andre, ha vært delvis utgravd av Gabriel Gustafson i 1896. Haugen skal ha hatt kammer muret i stein og dekket med heller, med ei røys kastet over, og ei jordkappe over det igjen. Den samlede høyden skal ha vært 0,5 m. Fett identifiserer grava som ei mannsgrav. Fem museumsnumre skriver seg fra disse haugene, så det må ha vært mer enn en grav i hver haug.

Gravgods

Sverd, to like spydspisser (trolig kastespyd), øks, skjoldbule, skår av to spannformede leirkar, to bryner, fragment av bein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Dersom det finnes en rapport fra Gabriel Gustafson ser ikke denne ut til å være digitalisert. I og med at det er sakkyndig gravet bør funnet være sluttet, til tross for at en pilspiss med glødeskall fra samme nummer ifølge tilvekstkatalogen (B5587), digitalisert i Bergen universitetsmuseums gjenstandsdatabase i Musit, må skrive seg fra ei branngrav.

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 301) daterer denne grava til folkevandringstida. Kristoffersen og Magnus (2010: 50) setter dekoren på det ene skåret i forbindelse med gruppe D2 på grunn av dekoren. Dette vil i så fall datere grava til et tidsrom fra sent på 400-tallet frem til rundt 575 e.Kr. (Kristoffersen og Magnus 2010: 45).

Siden det ikke står beskrevet om beinfragmentet er brent er det nok mest naturlig å anta at det ikke er det, men det er uansett ikke mulig å vite sikkert om fragmentet faktisk kommer fra den begravde. Et annet moment som sannsynliggjør at den døde er begravet ubrent, er forekomsten av våpen. Dette skal ikke ha vært vanlig for branngraver på Vestlandet i eldre jernalder (Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105). Brynet ser for øvrig ikke ut til å ha vært brent, og det er heller ikke beskrevet spor etter brann for de andre gjenstandene i tilvekstkatalogen (B5587), digitalisert i Bergen universitetsmuseums gjenstandsdatabase.

Litteratur

Tilvekst B5587; Schetelig 1917; Fett 1957b; Bemann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 15,0   Bredde (cm): 3,1

Masse (g): 188   Tykkelse (cm): 1,9   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks

Hovedflate 2: Uslipt

Sideflate 1: Uslipt

Sideflate 2: Uslipt

Beskrivelse av brynet

Dette brynet tilhører materialgruppe A, selv om et lagskille gir en antydning til oppspalting mot brynets ene ende. Det har egentlig bare ei virkelig slipeflate, selv om ei av sideflatene bærer preg av å ha vært noe benyttet til sliping mot den ene enden. Hovedslipeflata er tverrkonveks, og noe ujevn, med sterkt avrundede kanter mot de stort sett uslipte sideflatene. Begge ender er rett avbrutt, og ettersom brynets slipeflate runder tydelig over mot disse endene har brynet sannsynligvis sin originale lengde.

Fotografi av brynet

Bryne B5587h1, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5587h2   Gård: Bortnheim   Nr. 44   Kommune: Fjaler

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fett (1957b: 6) skal denne haugen, sammen med to andre, ha vært delvis utgravd av Gabriel Gustafson i 1896. Haugen skal ha hatt kammer muret i stein og dekket med heller, med ei røys kastet over, og ei jordkappe over det igjen. Den samlede høyden skal ha vært 0,5 m. Fett identifiserer grava som ei mannsgrav. Fem museumsnumre skriver seg fra disse haugene, så det må ha vært mer enn en grav i hver haug.

Gravgods

Sverd, to like spydspisser, øks, skjoldbule, skår av to spannformede leirkar, to bryner, fragment av bein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Dersom det finnes en rapport fra Gabriel Gustafson ser ikke denne ut til å være digitalisert. I og med at det er sakkyndig gravet bør funnet være sluttet, til tross for at en pilspiss med glødeskall fra samme nummer ifølge tilvekstkatalogen (B5587) må skrive seg fra ei branngrav.

Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 301) daterer denne grava til folkevandringstid. Kristoffersen og Magnus (2010: 50) setter dekoren på det ene skåret i forbindelse med gruppe D2 på grunn av dekoren. Dette vil i så fall datere grava til et tidsrom fra sent på 400-tallet frem til rundt 575 e.Kr. (Kristoffersen og Magnus 2010: 45).

Siden det ikke står beskrevet om beinfragmentet er brent, er det nok mest naturlig å anta at det ikke er det, men det er uansett ikke mulig å vite sikkert om fragmentet faktisk kommer fra den begravde. Et annet moment som sannsynliggjør at den døde er begravet ubrent, er forekomsten av våpen. Dette skal ikke ha vært vanlig for branngraver på Vestlandet i eldre jernalder (Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105). Brynet ser for øvrig ikke ut til å ha vært brent, og det er heller ikke beskrevet spor etter brann for de andre gjenstandene i museumsprotokollen (B5587).

Litteratur

Tilvekst B5587; Schetelig 1917; Fett 1957b; Bemmann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 12,4   Bredde (cm): 4,8

Masse (g): 282   Tykkelse (cm): 2,4   Helhet: Brukket før deponering

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: L-konkav og T-konveks

Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks

Sideflate 1: L- og T-konveks

Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. Hovedslipeflatene er tverrkonvekse med et nokså flatt midtparti. Dette glir over i de fullstendig avrundede sideflatene. Disse sideflatene har fortsatt bevart noen ujevnheter langs midten. Den ene enden er skrått avbrutt, og slipeflatene runder av mot denne enden, slik at den ser ut til å være brynets originale ende. Den andre enden er nokså rett avbrutt, og har skarpe kanter mellom bruddet og slipeflatene. Brynet er dermed trolig et endestykke fra et lengre bryne. Ettersom den ene sideflata buer konvekst, mens den andre buer konkavt, fremstår brynets omriss som buet.

Fotografi av brynet

Bryne B5587h2, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5638e   Gård: Graven Litle   Nr. 601   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 350 e.Kr.   Før år: 400 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava er nevnt med betegnelsen kvinnegrav, men er ikke videre beskrevet av Fett (1956b: 34). Derimot finnes et brev i topografisk arkiv (dok.nr. 036383), der det beskrives at oldsakene ble funnet av noen arbeidere. Gravgjemmet skal ha vært omtrent 2 m langt, besto av heller, og enden ble skadet under veiarbeid. Gjenstandene ble kjøpt fra arbeiderne og videreformidlet til museet av brevskriveren.

Gravgods

Spenne (beslektet med Rygh 240), spinnehjul, tre spannformede leirkar og et bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Brynet er ikke nevnt i det omtalte brevet, men dette kan bety at brevskriveren følte det ikke var verdt å nevne, snarere enn at det ikke var del av funnet. Gjenstandene ble for øvrig kjøpt fra arbeiderne samme dag, noe som reduserer faren for at gjenstander gikk tapt på veien.

Kristoffersen og Magnus (2010: 98-99) har bestemt de spannformede karene til AB4 og AB5. Type AB4 er ifølge dem blant de tidligste spannformede karene, trolig før 400 e.Kr. Type AB5 tidfester de ikke (Kristoffersen og Magnus 2010: 42-46). Denne tidsbestemmelsen kan stemme godt med forma til spennen, som skal ligne Rygh 240. Schetelig (1912: 20-21) tidfester liknende spenner til slutten av romertida, og betegner dem som forløperne til de korsformede spannene. Muligens bør den imidlertid sees som et overgangsfenomen til folkevandringstida (se Kristoffersen og Magnus 2010: 64).

Mens dette brynet står oppført med undernummer e i tilvekstkatalogen, digitalisert i museets gjenstandsdatabase, står det undernummer b på eska brynet ligger i.

Gravgodset er her riktignok tilsynelatende ubrent, men i mangel av våpen eller utfyllende opplysninger om godsets arrangement får likbehandling stå som usikker.

Litteratur

Tilvekst B5638; Schetelig 1912; Fett 1956b; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 036383

Brynet

Materialgruppe: B   Lengde (cm): 17,2   Bredder (cm): 2,2

Masse (g): 128   Tykkelse (cm): 1,7   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat

Hovedflate 2: Uslipt

Sideflate 1: Flat

Sideflate 2: Flat

Beskrivelse av brynet

Brynet framstår som blågrå skifer med tydelig lagdeling, parallelt med planet av brynets hovedslipeflater. Den blågrå bergarten har små spetter av et lysere mineral, omtrent tilsvarende 10YR7/2 (blekgrått med gulskjær). Denne lysere fargen kommer tydeligere frem i plan med lagdelinga. På den ene kanten har brynet en nylig avslitt flekk, der den blågrå flaten synes mye lysere enn resten av brynet.

Brynet er for øvrig jevnt avlangt, med tilnærmet regulært firkantet tverrsnitt og tydelige kanter. Begge ender er avbrutt, men jeg er usikker på om dette skjedde under produksjonen eller på et senere tidspunkt. Den ene enden har tydelig avrundede kanter mot endebruddet, mens den andre enden kun har svakt avrundede kanter.

Fotografi av brynet

Bryne B5638e, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B574211   Gård: Mæle   Nr. 41   Kommune: Osterøy

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fett (1965b: 8-9) ble funnet gjort i en haug med tverrmål på 10 til 12 m, og opprinnelig høyde på ca. 3 m. Oldsakene skal ha blitt funnet i et lag med kullblandet jord under ei røys av kampestein. Disse opplysningene er også nedtegnet i tilvekstkatalogen (B5742), digitalisert i Bergen universitetsmuseums gjenstandsdatabase, som legger til at finneren, som selv brakte inn funnene i 1903, ikke kunne huske funnenes individuelle plassering, utover at spydspissene lå parallelt ved siden av hverandre. Fett (1965b: 8-9) opplyser også at det ved en tidligere anledning skal ha vært funnet et sverdhjalt i haugen under oppføring av ei smie, og han beskriver grava som ei ubrent mannsgrav.

Gravgods

sverd, spydspiss, spydspiss (kastespyd), jernstang, skjoldbule, beslag (til skjoldhåndtak), saks (fragment), kniv, (tangefragment), pinsett (fragment), muligens sylformet pilspiss (fragment), hektespenne (bronse), mulig bronsespenne, to bryner

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Funnopplysningene ser ut til å være forholdsvis sikre, tatt i betraktning av at funnet er usakkyndig framkommet. At det er med rustne jernfragmenter tyder også på at finneren har vært nokså nøye med å få alt med, selv om det fremstår som litt påfallende at funnet ikke inneholder noe keramikk.

Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 275) definerer våpenkombinasjonen til sin Snartemo-gruppe, som kan dateres til perioden fra siste del av 400-tallet til rundt 525 e.Kr. (Bemmann og Hahne 1994: 329; Kristoffersen og Magnus 2010: 41-42).

Man kan muligens se for seg at kullaget som nevnes består av mørje fra et kremasjonsbål, men dette er høyst usikkert. Dersom observasjonen om at det ikke ble nedlagt våpen i branngraver stemmer (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105), tyder våpenfunnene i så fall på det motsatte. Det samme gjør også fraværet av spor etter brann på de andre gjenstandene. Samlet sett fremstår det dermed som sannsynlig at vi her har å gjøre med ei inhumasjonsgrav.

Litteratur

Tilvekst B5742; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1965b; Bemmann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 17,5   Bredder (cm): 3,7

Masse (g): 242   Tykkelse (cm): 1,7   Helhet: Brukket før gjenbruk

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks

Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: Flat

Sideflate 2: Ujevn

Beskrivelse av brynet

Dette brynet tilhører trolig materialgruppe A. Det har de riktige glimrende kornene i overflata, og båndformasjoner kan skjelnes, selv om de ikke kommer veldig tydelig fram. Brynet her et parti med noe rust, som ser ut til å ha vært skrubbet bort. Jeg mistenker at forholdene i grava kan ha bidratt til å gi overflata en litt annen farge, og det er mulig finneren kan ha gjort brynet rent før det ble innlevert. Begge hovedslipeflatene er svakt tverrkonvekse, mens sideflatene er tilnærmet flate. Den ene sideflata er forøvrig noe ujevn langs brynets lengde. Den ene enden er ujevnt avbrutt, og brynets slipeflater runder av mot denne. Den andre enden er nokså rett avbrutt. Her er det kun en liten antydning til at slipeflatene runder over, med unntak av den ene hovedflata, som runder til dels sterkt over. Denne avrundingen er for øvrig spesiell ettersom slipeflata her er nærmest tverrkonkav. Det er fristende å tenke at brynet først har vært lengre, for så å ha blitt brutt av. Deretter har brynet fortsatt sett noe bruk, men nå til et mer spesifikt formål, som har gitt denne spesielle avrundingen.

Fotografi av brynet

Bryne B574211, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B574212   Gård: Mæle   Nr. 41   Kommune: Osterøy

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fett (1965b: 8-9) ble funnet gjort i en haug med et tverrmål på 10 til 12 m, og en opprinnelig høyde på ca. 3 m. Oldsakene skal ha blitt funnet i et lag med kullblandet jord under ei røys av kampestein. Disse opplysningene er også nedtegnet i Bergen universitetsmuseums tilvekstkatalog (B5742), digitalisert i museets gjenstandsdatabase i Musit, som legger til at finneren, som selv brakte inn funnene i 1903, ikke kunne huske funnenes individuelle plassering, utover at spydspissene lå parallelt ved siden av hverandre. Fett (1965b: 8-9) opplyser også at det ved en tidligere anledning skal ha vært funnet et sverdhjalt i haugen under oppføring av ei smie, og han beskriver grava som ei ubrent mannsgrav.

Gravgods

mulig sverd, spydspiss, spydspiss (med mothaker), jernstang, skjoldbule, beslag (til skjoldhåndtak), saks (fragment), kniv, (tangefragment), pinsett (fragment), muligens sylformet pilspiss (fragment), hektespenne (bronse), mulig bronsespenne, to bryner

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Funnopplysningene ser ut til å være forholdsvis sikre, tatt i betraktning av at funnet er usakkyndig framkommet. At det er med rustne jernfragmenter tyder også på at finneren har vært nokså nøye med å få alt med, selv om det fremstår som litt påfallende at funnet ikke inneholder noe keramikk.

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 275) definerer våpenkombinasjonen til sin Snartemo-gruppe, som kan dateres til perioden fra siste del av 400-tallet til rundt 525 e.Kr. (Bemann og Hahne 1994: 329; Kristoffersen og Magnus 2010: 41-42).

Laget med kullblandet jord kan muligens være et brannflak med bålørje, men dette er usikkert. Dersom observasjonen om at det ikke ble nedlagt våpen i branngraver stemmer (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105), tyder våpenfunnene i så fall på det motsatte. Med disse til dels motstridende opplysningene får likbehandlig stå som usikker, selv om jeg heller mot inhumasjon av ubrent lik.

Litteratur

Tilvekst B5742; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1965b; Bemann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 8,1   Bredder (cm): 5,4

Masse (g): 120   Tykkelse (cm): 1,3   Helhet: Brukket før deponering

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat

Hovedflate 2: Tverrkonkav

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet ser ut til å tilhøre materialgruppe A, og materialet ligner i stor grad bryne B574211. Den ene hovedslipeflata er flat, mens den andre er slipt svakt tverrkonkav. Sideflatene er tverrkonvekse. Slipeflatene møtes i jevne, rette temmelig skarpe kanter. Den ene enden er skrått avbrutt, og slipeflatene runder til en viss grad av mot denne enden. Gitt at brynet også har skarpe kanter mellom slipeflatene, er dette trolig mer enn nok til å kalle denne enden brynets originale ende. Dette inntrykket er videre forsterket av at den konkaviteten i den ene slipeflata ikke strekker seg helt ut i denne enden. Den andre enden er også skrått avbrutt, men her er slipeflatene ikke avrundet, og konkaviteten går helt ut i bruddflata. De to sideflatene er ikke helt parallelle. Om dette betyr at hele brynet originalt har vært avsmalnende i omriss eller om det har vært breiest på midten er ikke mulig å avgjøre nå.

Fotografi av brynet

Bryne B574212, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B5873d   Gård: Seim nedre   Nr. 595   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 500 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Denne haugen ble utgravd av Schetelig i 1902. Den hadde et tverrmål på omtrent 15,5 m, og besto av ei røys blandet med mørk jord dekket av ei kappe av sand. Under jordkappa hadde røysa et tverrmål på 8m, og den var ca. 1,5 m høy. Schetelig fant ei grund grop med svart kulljord under haugen, men ingen grav. Gravkammeret ble imidlertid funnet av bonden to år senere, da restene av haugen skulle fjernes. Det viste seg å være ei lita hellekiste under haugens kant mot sydøst. Denne var omtrent 0,7 m lang, 0,5-0,6 m brei og 0,65 m dyp. Det lå rene brente bein i bunnen, med et lite leirkar hvelvet over. Brynet ble funnet blant disse beina, sammen med en pyramideformet sverdknapp og et stykke smelta bronse (Schetelig 1912: 85-86).

Gravgods

Sverdknapp (trekantet i bronse, tydelig smeltet på likbålet), fragment (av bronse), hankekar (som Rygh 361), bryne (ildpåvirket, i tre stykker)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Den trekantede sverdknappen er av Bemmann og Hahne (1994: funnliste 9-4) identifisert som en type Brighthampton/Ciply, som skal opptre fra annen halvdel av det 5. århundre i Skandinavia, eller rundt år 500 e.Kr. (Bemmann og Hahne 1994: 381-383). Bemmann og Hahne (1994: 329-334) stiller seg imidlertid tvilende til Menghins eldste dateringer, og plasserer denne typen sverdknapper i sin Nerhus-gruppe, som er datert til tidsrommet 510/525 e.Kr. til 565/570 e.Kr.

Leirkaret er avbildet på Scheteligs (1912) figur 199, og er et hankekar. Det er også beskrevet som sært likt R361. Sout (1986: tabell VIII) plasserer dette hankekaret i gruppe VIa, som hovedsakelig kan dateres til annen halvdel av 400-tallet, med enkelte sene tilfeller av hankekar som gravgods på starten av 500-tallet (Stout 1986: 50-51). Det ser med andre ord ut som vi her har å gjøre med en begravelse som har funnet sted på starten av 500-tallet, trolig rundt 500-525 e.Kr.

Litteratur

Tilvekst B5873; Schetelig 1912; Stout 1986; Bemmann og Hahn 1994; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 15,1	Bredde (cm): 4,1
Masse (g): 153	Tykkelse (cm): 1,5	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks

Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Jeg har bestemt brynet til materialgruppe A. Det er her imidlertid en viss usikkerhet, ettersom brynet ser ut til å være brent. Slik det foreligger, er brynet brukket i tre sammenhørende deler. Dette kan ha skjedd under selve brenninga, eller på et senere tidspunkt. Brynet fremstår som et endestykke, og ser ut til å ha smalnet noe av mot midten. Ingen av slipeflatene kan imidlertid sies å være tydelig langkonkave slik brynet foreligger nå. Spesielt den ene sidekanten er for øvrig heller ujevn. Brynets tverrsnitt er flatovalt mot den originale enden, mens det går over til å bli ovalt i retning mot det som trolig var midten av brynet. En interessant detalj er at den jevneste sidekanten mot brynets originale ende ser ut til å ha en antydning til en kant langs midten.

Fotografi av brynet

Bryne B5873d, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B58931   Gård: Grindheim   Nr. 75   Kommune: Etne

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 450 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava er nevnt av Fett (1963: 44), med nummeret 141. Han oppgir at grava fikk nummer 77 i Schetelig's undersøkelse av gravfeltet, og at haugen ble fjernet i 1902. Schetelig (1904: 14) skriver at sakene kom frem fra ei røys som ble fjernet under jordarbeid, og at oldsakene lå midt i røysa, på bakkens naturlige overflate, uten spor etter kammer eller kiste. Det var heller ikke spor etter brente bein, og Schetelig formoder at det var ei skjelettgrav. Hans beskrivelse av gravgodset stemmer over ens med Bergen universitetsmuseums tilvekstkatalog, slik denne er digitalisert i gjenstandsdata-basen i Musit (B5893).

Gravgods

Spydspiss (tveegget, med rygg langs midten av bladet), spydspiss (med firkantet odd og spinkle mothaker), skjoldbule (lik Rygh 221), håndtaksbeslag (lik Rygh 222), saks, jernbeslag, tangen fra en kniv, andre bruddstykker, to glassperler (mørk blågrønn og rød gul), potteskår (hankekar, som Rygh 361), skår (fra spannformet leirkar), bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Funnet av spannformet leirkar tilsier etter midten av 300-tallet (Kristoffersen og Magnus 2010: 41-47). Stout (1986: tabell V) plasserer hankekarret i gruppe IIIb, som ser ut til å kunne dateres til et tidsrom fra midten av 300-tallet, til en gang på første halvdel av 400-tallet.

Våpenkombinasjonen i denne grava er av Bemann og Hahne (1994: 321-322, katalognummer 258) datert til Tveitogruppa fra første halvdel av 400-tallet.

Litteratur

Tilvekst B5893; Schetelig 1904; Fett 1963; Stout 1986; Bemann og Hahne 1994; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: B	Lengde (cm): 9,5	Bredde (cm): 2,5
Masse (g): 62	Tykkelse (cm): 1,3	Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Flat
Sideflate 1: Flat		Sideflate 2: Flat

Beskrivelse av brynet

Brynet fremstår som lys beige, med forskjellige mørkere avskygninger pga. smuss. Brynet ligner til en viss grad materialgruppe A, men har tilsynelatende finere korning. I motsetning til materialgruppe A har det lyse lagskiller, og disse løper parallelt med brynets sideflater. Ett av disse lagskillene fremstår som bredere, og denne inneholder et lysere, muligens gjennomskinnelig, mineral som minner om kvarts. Følgelig må brynet plasseres i materialgruppe B. Ellers har brynet et ujevnt avlangt grensende mot ujevnt omriss. Tverrsnittet er firkantet med sterkt avrundede hjørner. Like avrundede er kantene mot bruddflata i enden. Denne bruddflata kan ha oppstått under fremstilling eller senere, men selv i det siste tilfellet må brynet ha vært brukt i lang tid etterpå.

Fotografi av brynet

Bryne B5893l, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B59311   Gård: Nes   Nr. 81   Kommune: Kvinnherad

Datering   Etter år: 350 e.Kr.   Før år: 400 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fett (1956a: 9) og Bergen universitetsmuseums tilvekstkatalog B5931 ble denne røysa utgravd i 1905 av Haakon Schetelig, etter at museet var underrettet om at stedet var kjøpt som grustak. Grava er videre beskrevet av Schetelig (1912: 43-46). Røysa var dekket med jord, som var adskilt fra rullesteinene av et lag grågul leire. Det hele var 15 til 17 m i diameter og rundt 2 m høyt på midten. En del av oldsakene ble funnet 4,5 m nordøst for sentrum av haugen, under torvlaget, sammen med en større samling brente rensede bein, uten spor av noen urne. De av oldsakene som ikke hadde vært med på likbålet ble funnet spredt over bunnen av røysa og mellom steinene. Brynet ser ut til å ha vært blant de siste. Røysa var uforstyrret, inneholdt kun én grav, og alle gjenstandene hører til denne grava. Interessant nok identifiserer museets tilvekstkatalog, gjengitt i gjenstandsdatabasen i Musit, grava som ei kvinnegrav. Imidlertid ble de brente beina senere sendt til osteologisk analyse. I analyserapporten (Top.ark. dok.nr. 043173) står det at beina sannsynligvis er fra en 25 til 35 år gammel mann.

Gravgods

Ormehodering (som Rygh 308), et par ledd av et bronsekjede, glassperler (minst seks sammensmeltede), stor beinnål (som Rygh 277), bruddstykker av andre beinnåler, beinkam (halvrund, ornert med linjer, sirkler og punkter, sammensatt med bronsestifter), beinplate, krumkniv, noen jernstifter og rester av beslag, potteskår (antagelig fra to spannformede kar og et hankekar), bryne, fire brente bjørneklør, brente bein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Ormehoderingen kan tyde på at grava er fra romertida (Solberg 2003: 85). Samtidig viser funnet av spannformede leirkar at grava må være fra slutten av perioden, rundt eller etter midten av 300-tallet (Kristoffersen og Magnus 2010: 41-47). Hankekaret tyder også på ei datering etter år 350 e.Kr. (Stout 1986 50-51). Grava er for øvrig datert til unge romertid i tilvekstkatalogen, og er beskrevet blant andre graver fra denne perioden av Schetelig (1912: 43-46).

Litteratur

Tilvekst B5931; Schetelig 1912; Fett 1956a; Stout 1986; Rygh 1999 [1885]; Solberg 2003; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 043173

Brynet

Materialgruppe: B   Lengde (cm): 7,2   Bredde (cm): 2,3

Masse (g): 55   Tykkelse (cm): 1,8   Helhet: Brukket før deponering

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonkav

Hovedflate 2: Langkonkav

Sideflate 1: Flat

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Materialgruppe B, ser ut som grå skifer med til dels tydelig lagdeling. Overflata er mer eller mindre smusset, og jeg mistenker at steinen egentlig har en lysere farge enn det som er registrert over.

Brynet ligner B5638b, med lignende farge, ørsmå porer og tilsynelatende finhetsgrad, men det viser ikke de samme tydelig lysere spettene. Jeg mistenker at skiferen egentlig kan være den samme, og at forskjellene kan skyldes variasjoner innad i samme brudd og eventuelt graden av smuss fra bruk og deponering.

Ellers er det brynet bruddflater i begge ender, og kun den ene viser forsiktige tegn til avrunding av slipeflatene mot bruddet. Den ene slipeflata er buet noe over, mens de andre er tilnærmet flate.

Tverrsnittet er irregulært, og nærmer seg en trapes, noe jeg mistenker skyldes utstrakt bruk.

Hjørnene er skarpe, med kun en liten avrunding ytterst.

Fotografi av brynet

Bryne B59311, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6032IIIIn Gård: Døsen (Døso) Nr. 35 Kommune: Os

Datering Etter år: 475 e.Kr. Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Utgravninga av denne haugen ble gjennomført av Schetelig i 1906 (Fett 1964: 6). Ifølge Schetelig (1912: 121) hadde gården flere gravhauger, hvorav alle som ble undersøkt kunne dateres til folkevandringstida. I tillegg inneholdt de flere sekundærgraver. Haug I var hovedsakelig av jord og grus. Den hadde, etter Scheteligs rapport (Dok.nr. 033171), et tverrmål på 18 m, og var omtrent 2,6 m høy. Hagens primærgrav hadde trolig ei trekiste som var skåret ned i haugen, delvis kantsatt med stein, og inneholdt i følge Schetelig (1912: 125-127) et så "eiendommelig sammensatt" gravgods at det var vanskelig å fastslå om det var ei mannsgrav eller ei kvinnegrav. Brynet stammer imidlertid fra ei av to sekundærbegravelser Schetelig fant like under overflata i hagens topp. Disse hadde ingen kiste, og var i begynnelsen av gravinga vanskelige å skille fra hverandre. Grav nummer III, som er aktuell her, lå på et dekke av never, uten noe synlig lokk over grava. Etter Scheteligs oppfatning har gravas lengderetning vært nord-vest - Sør-øst, og den, formodentlig ubrente, døde har ligget med hodet mot nord-vest. Gjenstandene kan, etter Scheteligs oppfatning, ha forskjøvet seg i grusen, og kan dessuten ha blitt flyttet under nedleggelsen av grav IV. Den siste lå i et kun ubetydelig høyere nivå. Basert på øksa og hektespenna daterer Schetelig grav III til "første halvdel av folkevandringstiden", altså det vi i dag omtaler som folkevandringstida, mens han daterer grav IV til 7. eller 8. århundre (Schetelig 1912: 128-130).

Gravgods

Hektespenne (bronse), øks, saks, sigd, syl, redskap (av jern med treskaft), kniv, jernkrampe, bruddstykker (av jern og tre), ildstein, ildflint, bryne, bruddstykke (av ubrent knokkel)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Schetelig daterer grava til folkevandringstida, imidlertid påpeker han også at "lange skiferbryner" ikke er vanlig i graver fra 5. og 6. århundre (Schetelig 1912: 130).

Hektespenna tilhører for øvrig Hines gruppe B1i (Hines 1993: 111). B1-spenner forekommer også tidligere, men er mye vanligere i folkevandringstidas annen halvdel.

Ifølge Schetelig (1912: 125-127) hørte det for øvrig tre spannformede leirkar til primærbegravelen. Disse er av Kristoffersen og Magnus (2010: Funnlistennummer 56, 168 og 191) typebestemt til AB2, C2 og C3. Mens type AB2 ser ut til å forekomme i tidsrommet fra yngre romertid til rundt år 500 e.Kr., er type C2 og C3 begge datert til tidsrommet fra 450 e.Kr. til tidlig på 500-tallet (Kristoffersen og Magnus 2010: 43-44).

Ettersom grav III må være yngre enn primærgrava, men etter hektespenna og øksa å dømme skal være fra folkevandringstida, må grava dermed stamme fra annen halvdel av folkevandringstida, altså D2.

Litteratur

Tilvekst B6032; Schetelig 1912; Fett 1964; Hines 1993, Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 033171

Brynet

Materialgruppe: B	Lengde (cm): 19,5	Bredde (cm): 2,7
Masse (g): 198	Tykkelse (cm): 2,5	Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: L-konkav og T-konveks		Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks
Sideflate 1: Langkonkav		Sideflate 2: Langkonkav

Beskrivelse av brynet

Dette brynet består av en finkornet bergart med langsgående bånd. Fargen er nå svært blek, brynet har skråttgående sprekker, og minst en av disse ser ut til å være reparert med lim. Bergarten har noen steder en blågrå farge, og det er mulig at de skråttgående sprekkenes kan komme av varmepåvirkning. Begge ender av brynet ser ut til å være originale. De er skråstilte på lengderetningen, og ser ut til å være etter ei sprekklasje i berget der brynet ble hentet. Jeg dette skyldes en trykkretning den gang bergarten ble dannet, ettersom de omtalte sprekkenes fra brenninga av brynet ser ut til å følge samme plan som endene. Alle brynets slipeflater er langkonkave, og to er i tillegg en smule tverrkonvekse. Dermed har brynet et tverrsnitt på bare omtrent 1,9 x 2,0 cm. Spesielt de to hovedslipeflatene er også noe vridde.

Fotografi av brynet

Bryne B6032III n, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6066l   Gård: Verlo   Nr. 157   Kommune: Stryn

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava ble utgravd av Brøgger i 1906, og anlegget skal da ha vært 5 til 6 m i tverrmål og 1 m høyt (Fett 1960a: 14). Ifølge Brøggers rapport (dok.nr. 014501), begynte bonden å grave i haugen som del av sitt arbeid. Han oppdaget at det var ei grav da han stakk hånda inn under ei helle, og oppdaget tre oldsaker, deriblant brynet. Bonden varslet museet om funnet, og Brøgger gjennomførte utgravninga. Haugen beskrives i Brøggers innberetning som ei jordblandet røys, med mest stein inn mot gravkammeret. Dette var ei hellekiste gravd ned i auren, ca. 2 m lang, 40 cm brei og snaut 40 cm høyt. Funnoversikten nevner beinrester, og det framstår i beskrivelsen som gravgodset har vært plassert rundt et lik. Brøgger daterer grava på grunnlag av Scheteligs kronologi over spannformede leirkar til begynnelsen av 400-tallet.

Om gravgodsets plassering går det fram av Brøggers rapport (dok.nr. 14501) at brynet, arbeidsøksa og et uidentifisert jernredskap lå i kammerets nordlige ende, der bonden fant dem med handa. Tre pilspisser ble funnet på sydsida av kammeret nær midten. Ved dem lå det også noen beinrester. Omtrent midt i kammeret fantes et spannformet leirkar, med nok et kar rett "ovenfor" dette. Under det siste lå det tre spiker. Dette er all informasjonen som er tilgjengelig uten plantegningen. I innføringa i gjenstandsdatabasen (B6066) tolkes denne spredninga dit hen at liket har ligget med hodet mot øst, mot de to spannformede karene, og med brynet, øksa og det ene redskapet, muligens et skrapejern, ved sine føtter.

Gravgods

To spannformede leirkar (type C1), arbeidsøks (som Rygh 153), tre pilspisser (med fal), to uidentifiserte jernredskaper, to spiker/nagler, syl, kniv med treskaft, bryne, beinrester, noen fragmenter av tre

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Kristoffersen og Magnus (2010: 99) til type C1. Denne typen mener de i første rekke stammer fra tidsrommet 400 e.Kr. til 450 e.Kr., med typen finnes også fra 450 e.Kr. til 500 e.Kr. (Kristoffersen og Magnus 2010: 43). Dateringa av funnet må derfor bli til 400-tallet, mest sannsynlig den tidlige delen av perioden. Det vil mest sannsynlig si periode D1.

Litteratur

Tilvekst B6066; Fett 1960a; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 014501

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 17,9   Bredd (cm): 4,5

Masse (g): 399   Tykkelse (cm): 2,4   Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Ja   Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat   Hovedflate 2: Tverrkonveks
Sideflate 1: Ujevn   Sideflate 2: Ujevn

Beskrivelse av brynet

Jeg tror dette er samme materialgruppe som B5559m, altså gruppe A, selv om brynet fremstår som noe lysere, trolig på grunn av mindre smuss. Den ene endeflata ser ut til å være original fra brynet ble fremstilt. Det kan tenkes den andre har vært avbrutt senere, men i så fall har brynet også vært brukt en del etter dette bruddet, ettersom slipeflatene er rundet noe av mot bruddflata. Brynets ene hovedflate er temmelig flat, mens den andre til en viss grad er tverrkonveks. Begge sideflatene er ujevne, eller snarere uslipte. Hovedflatene runder til en viss grad av mot sideflatene. Brynet har et område med sterk rustflekking.

Fotografi av brynet

Bryne B60661, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6071n   Gård: Ugulo   Nr. 115   Kommune: Luster

Datering   Etter år: 450 e.Kr.   Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Eyvind de Langes rapport (dok.nr. 023393) ble grava påtruffet under arbeid med å kaste jord over to potetkjellere som var bygget inn i haugen. Gravene og funnomstendighetene er også beskrevet av de Lange (1909) i artikkel nummer 3 i Bergens museums aarbok. Grava ble åpnet av guttene, og de tok seg inn i begge kamrene. Sakene de fant ble innsendt til museet, og de Lange dro ut for å undersøke grava. Haugen besto av "jord med sten imellom". Under arbeidet viste kamrene seg å være bygget av store heller. Kammer nummer én var to meter langt, mens kammer nummer to bare var én m langt. Begge var ca. 80 cm breie. De Lange fant ytterlige oldsaker i begge kamrene.

Ifølge de Langes rapport (Top.ark. 023393) var det først når den ene av guttene tok seg inn i det store kammeret at oldsakene under B6071 ble funnet, og de Langes (1909) nevner kun innsendte oldsaker i forbindelse med det store kammeret. Senere i rapporten skriver de Lange (Top.ark. 023393) at guttene ikke kunne gi annen informasjon om hvor i grava oldsakene de hadde funnet lå, enn at de alle lå nær hektespennen de Lange fant. De oldsakene de Lange fant i de samme kamrene er innført under museumsnummeret B6092, med undernummer I for saker fra det lange og undernummer II for saker fra det korte. Tilvekstkatalogen, gjengitt i museets gjenstandsdatabase i Musit, (B6071) nevner også funn av et leggbein og en del av et kranium (se også de Lange 1909: 3).

Det bør her nevnes at mens de Lange konsekvent omtaler de to kamrene som to forskjellige graver i både den nevnte rapporten og artikkelen, mener Schetelig (1912: 150-154, med fotnoter) at det vi har å gjøre med er ei enkelt grav, der et enkelt sett med gravgods er fordelt mellom de to kamrene. For meg virker Scheteligs syn som det mest overbevisende, både på grunn av gravgodsets sammensetning, og fordi et kammer med ei lengde på 1 m virker svært kort til en ubrent begravelse, samtidig som det ikke nevnes brente bein i det korte kammeret hverken i de Langes rapport eller artikkel. I og med at det ble funnet større beinrester i det lengre kammeret, virker det mindre sannsynlig at denne mangelen i det kortere kammeret skyldes bevaringsforhold.

Gravgods

B6071: Leirkar ("med syv knopper"), skjoldbule, to spydspisser (trolig lanser), spydspiss (som Rygh 212), sverdklinge (som Rygh 189), sverdknapp, fragment av enegget klinge (som Rygh 191), fire jernkniver (to som Rygh 145), bryne, to hektespenner (som Rygh 268), seks bronseknapper fra tredje hektespenne, noen fragmenter (trolig fra sverdskjeden og nok en kniv), stykke av menneskelig hodeskalle og leggbein

B6092I: minst fem pilspisser, saks, små jernbeslag, nagler og kramper (med rester av tre), to hektespenner (motstykker til B6071 o og q), diverse fragmenter fra gjenstandene i B6071

B6092II: pinsett (av bronse), øks (som R152), bissel, spiker/jernbeslag/bruddstykker av jern (med rester av tre), harpikstetning (fra tretine), skår (av spannformet leirkar), ildstein, ubestemmelige bruddstykker av jern

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Ifølge Norsk arkeologisk leksikon hører hektespenner til folkevandringstidas draktutstyr (Solberg 2005: 338-339). Hektespennene tilhører Hines (1993: 37) type B3, som han daterer til VWZ IV. Ettersom denne datering i stor grad er basert på våpnene under fra nettopp denne grava, kan ikke dette regnes som noen uavhengig observasjon i forhold til det følgende. Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 346 og 347) plasserer begge gravene i haugen til Øvsthus-gruppa, som kan dateres til annen halvdel av 400-tallet (Bemann og Hahne 1994: 326-329; se også Kristiansen og Magnus 41-42).

Våpeninnholdet i grava, sammen med funn av beinrester som var store nok til å identifiseres som "menneskelig hodeskalle og leggbein" gir her sterke indikasjoner på at den døde ble begravet ubrent (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105).

Litteratur

Tilvekst B6071; Tilvekst B6092; de Lange 1909; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Bemmann og Hahne 1994; Næss 1996; Rygh 1999 [1885]; Solberg 2005; Top.ark. 023393

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 14,2	Bredde (cm): 4,2
Masse (g): 201	Tykkelse (cm): 2,0	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks
Sideflate 1: L-konkav og T-konveks		Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet ser ut til å tilhøre materialgruppe A, men muligens med et parti med litt annen valør i gråfargen. Smuss, trolig fra deponeringsforholdene, gir brynet imidlertid et noe mer beige utseende. Brynet har også et parti med rød-brunlig misfarging som jeg mistenker kan være metalloksider etter bruk. Brynet har et firkantet tverrsnitt med avrundede hjørner og noe buede sideflater. Det er tykkest i enden, og smalner av mot bruddflata i andre ende. Bredda kommer her ned i 3,4 cm, mens tykkelsen er minst nærmere den nåværende midten, med 1,6cm.

Jeg mistenker at dette er (begynnende) knokkelformet bryne som har brutt av på midten.

Fotografi av brynet

Bryne B6071n, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6227IIIn Gård: Bø Nr. 28 Kommune: Voss

Datering Etter år: 500 e.Kr. Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Denne haugen ble utgravd i 1908 av Schetelig (1912: 90; dok.nr. 034371). Den var opprinnelig hele 50 m i tverrmål og trolig mer enn 4,3 m høy. Planeringsarbeid hadde imidlertid skjult noe av foten, slik at den på utgravningstidspunktet framsto med et tverrmål på 40 m og ei høyde på 3,6 m. Haugen besto av ei røys dekket av flere jordkapper adskilt av steinlag. Det fantes også mindre deponeringer av brente bein. Schetelig (1912: 91) tolker disse som spor etter ritualer, heller enn selvstendige graver. På den nederste røysa, sørvest for haugens sentrum, sto det ei hellekiste med ei lengde på 3,7 m og bredde og dybde på omtrent 1 m. Denne stakk opp gjennom jordlaget, og dekkhellene fluktet med den nedre steinkappa. I Kista var det nedlagt tre begravelser: et ubrent lik nederst, ei branngrav med bålmørje i midten, og et ubrent lik øverst. Alle tre var godt utstyrt med gravgods, og Schetelig tolker de to eldste som kvinnegraver, mens den øverste oppfattes som ei mannsgrav. Brynet stammer fra den midtre grava, der oldsakene lå tilfeldig fordelt i et 20 til 30 cm tykt lag av bålmørje, uten noen gjenkjennbar orden. I dette laget var det en betydelig beinmasse, med bjørneklør, små klinknagler og spiker (Schetelig 1912: 90-102).

Gravgods

Sølvring (bruddstykke), hektespenne (fem sølvknapper), bronseklumper (liten hektespenne, flere nåler, beltering, liten bøyle, smalt trekantet blikk, et par små beslag), halvparten av en liten spenne, liten jernring, to jernbeslag (båndformede), en løper, smøygestol (av jernblikk), remspenne (liten oval av jern), jernstykker (tre ubestemmelige), to beinkammer (i bruddstykker), to beinnåler (brede og flate), beinredskap (bruddstykker, mulig skrape lik Rygh 450), lignende beinredskap (uten skaft), bruddstykker (av bein, ornerte), spinnehjul, bruddstykker (bryne), spannformet leirkar, 60 klinknagler, 12 spiker, brente beinrester (inkl. 14 bjørneklør)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Disse gravene er av (Schetelig 1912: 100) datert til siste del av 500-tallet. Etersom avslutninga av folkevandringstidas former senere er flyttet noe bakover i tid (se Solberg 2003: 128-129), vil denne dateringa si mot slutten av folkevandringstida. Utfra naglene tolker han grava som den eldste kjente båtbegravelsen i Norge Schetelig (1912: 102-104).

Kristoffersen og Magnus (2010: 72) plasserer karet fra den eldste begravelsen i type D3, og karene fra de yngre begravelsene i type D2. Begge disse typene er datert til tida mellom 500 e.Kr. og 575 e.Kr., med en viss mulighet for enkelte dateringer tilbake til 400-tallet.

Schetelig (1912: 96) har ikke tatt med plantegning av grav II sammen med de to andre gravene, formodentlig fordi godset var spredt uten noen klar orden.

Litteratur

Tilvekst B6227; Schetelig 1912; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010; Solberg 2003

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 9,1	Bredde (cm): 4,3
Masse (g): 104	Tykkelse (cm): 1,4	Helhet: Fragmentert
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Ja
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks
Sideflate 1: Tverrkonveks		Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Dette brynet kan mest sannsynlig tilskrives materialgruppe A, men ettersom det er brent er dette noe usikkert. Imidlertid virker korning og struktur riktig, og de mørkere båndene kommer tydelig fram. Brynet består nå av tre sammenhørende (og sammenlimte) fragmenter, samt et hjørne. Det siste kommer trolig fra samme bryne, men de deler ingen bruddflater der de kan føyes sammen. Brynets fulle størrelse er dermed ukjent, og de oppgitte målene viser til de tre sammenhengende fragmentene. Det ser ut til at brynet en gang har vært trekantet. Den ene hovedslipaflata er flat, med et tydelig langsgående slipespor. De andre flatene er tverrkonvekse. Det bør her også nevnes at det bevarte hjørnefragmentet er noe tykkere enn resten av brynet, ca. 1,7 cm, noe som ser ut til å komme av at den tverrkonvekse hovedslipeflata også har hatt en viss langsgående konkavitet.

Fotografi av brynet

Bryne B6227II n, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6231   Gård: Grindheim   Nr. 75   Kommune: Etne

Datering   Etter år: 0 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge tilvekstkatalogen, digitalisert i museets gjenstandsdatabase i Musit, (B6231) ble haugen fjernet av bonden "for flere år siden". Denne innføringa er fra 1909 (Fett 1963: 45). Brynet ble funnet i bunden av ei lita hellekiste under en mengde brente bein som ikke er bevart. Funnet ble innsendt til museet som gave. For haugens plassering i gravfeltet og mer informasjon om feltet generelt, se Schetelig 1904.

Gravgods

bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Her er det ikke daterbare gjenstander, hellekista kan i seg selv tyde på at grava er fra romertid eller folkevandringstid (se Dommasnes 1998: 166, 243; Solberg 2003: 135).

Opplysningen om at hellekista skal ha vært liten og inneholdt en mengde brente bein gjør det sannsynlig at det her er snakk om en kremasjonsbegravelse.

Litteratur

Tilvekst B6231; Schetelig 1904; Fett 1963; Solberg 2003

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 12,7   Bredder (cm): 4,0

Masse (g): 442   Tykkelse (cm): 2,5   Helhet: Brukket før gjenbruk

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks   Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks   Sideflate 2: L- og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet er delvis dekket av mørkere flekker. Disse ser ut til å bestå av smuss, som kan stamme delvis fra bruk, men trolig i større grad fra bevaringsforholdene. Brynet tilhører materialgruppe A, men skiller seg noe ut fra den generelle beskrivelsen av denne gruppe ved at den ene slipeflata er dekket av et mørkere lag i bergarten. Dette mørkere laget ser ut til å bestå av det samme som de mørke båndene i den generelle beskrivelsen. Brynet er rett avbrutt i den ene enden, med kun svak

avrunding av kantene. Den andre enden ser ut til å være brynets originale ende. Den har en ujevn til rund form sett ovenfra, og slipeflatene er mer eller mindre fullstendig avrundet mot denne enden. Tverrsnittet er flatovalt, og måler i bruddflata er på 3,6 ganger 2,3cm, og er her temmelig ovalt.

Fotografi av brynet

Bryne B6231, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6274c1   Gård: Rimbareid   Nr. 62   Kommune: Fitjar

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Denne haugen skal ha vært utgravd av Eyvind de Lange i 1906 (Fett 1973). Den var 15 m i tverrmål og 1,5 m høy, og bygget av jordblandet stein. I midten var det brente bein i et kullag på sandbunnen. Grava med museumsnummeret B6274 befant seg derimot mot haugens nordre kant, uten noen steinkiste, og så, etter de Langes oppfatning, ut til å ha vært ubrent. Den ser dermed ut til å være en sekundærgrav. Oldsakene ble funnet i et avlangt område med utstrekning øst-vest, og ei lengde på omtrent 2,5 m.

Rapport 042091 i Bergen universitetsmuseums topografiske arkiv, skrevet av De Lange, bekrefter informasjonen som er beskrevet over. Den gir også noen opplysninger om plasseringa av gravgodset, men uten plantegningen rapporten viser til er disse opplysningene dessverre noe uklare.

Gravgods

potteskår (av et tykkvegget rundbuket kar), liten jernkrok eller jernsyl med trehåndtak, to bryner

Dateringsgrunnlag og kommentarer

I museumsprotokollen, digitalisert i museets gjenstandsdatabase (B6274), er denne grava datert til eldre jernalder i teksten, men det er også ført inn at karet kan tilskrives bronsealder. I og med at grava inneholdt et jernredskap virker imidlertid dette usannsynlig, dersom funnopplysningene som er oppgitt stemmer. Fett (1973) daterer grava til eldre jernalder. Det forholdet at grava var utstyrt med noe gravgods kan i seg selv trolig tyde på at den er fra romertid eller folkevandringstid, for ikke å nevne at branngrava under røys allerede må ha vært anlagt (se Solberg 2003: 41, 77, 135). Slik opplysningen om kullaget med brente bein i midten av haugen er gitt, kan det fremstå som disse var noe spredt utover i kullaget. Slike brannflak ser ut til å bli vanligere utover i folkevandringstida og i yngre jernalder, og kan muligens tyde på at vi her har å gjøre med ei grav fra folkevandringstid (se Schetelig 1912: 72; Dommasnes 1998: 204-205).

Det sikreste tegnet på at grava her har vært ubrent er at bryne, og, utfra protokollinnføringa, også de få andre gjenstandene, ikke ser ut til å ha vært påviselig varmepåvirket. Imidlertid viser heller ikke brynene B6231 og B18131/1 tegn til varmepåvirkning, selv om de sannsynligvis kommer fra branngraver. Jeg vil derfor la likbehandling stå som usikker.

Litteratur

Tilvekst B6274; Schetelig 1912; Fett 1973; Dommasnes 1998; Solberg 2003: Top.ark. dok.nr. 042091

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 17,2   Bredde (cm): 4,4

Masse (g): 412   Tykkelse (cm): 2,7   Helhet: Brukket før gjenbruk
Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat   Hovedflate 2: Tverrkonveks
Sideflate 1: L-konkav og T-konveks   Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. Overflata er sterkt smusset, og dermed mørk. Brynets form er ved første øyekast noe merkelig. Første hovedflate er flat, muligens med en antydning til tverrkonkavit. Annen hovedflate er derimot tverrkonveks, noen steder med et flatt midtparti. Sideflatene er mer komplekse. De er ut til å bestå av flere mer eller mindre svakt langkonkave og tverrkonvekse slipeflater, adskilt av "knoker". Den ene enden er avbrutt, og trolig noe bearbeidet så den får et avrundet omriss. Slipeflatene runder av mot denne enden. Den andre enden er nokså rett avbrutt. Dette bruddet befinner seg i et smalt parti mellom to langkonkave sideflater, og det framstår dermed som brynet har vært adskillig lengre. Det er kun veldig svake avrundinger mot denne enden.

Fotografi av brynet

Bryne B6274c1, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6274c2   Gård: Rimbareid   Nr. 62   Kommune: Fitjar

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Denne haugen skal ha vært utgravd av Eyvind de Lange i 1906 (Fett 1973). Den var 15 m i tverrmål og 1,5 m høy, og bygget av jordblandet stein. I midten var det brente bein i et kullag på sandbunnen. Grava med museumsnummeret B6274 befant seg derimot mot haugens nordre kant, uten noen steinkiste, og ser ut til å ha vært ubrent. Den ser dermed ut til å være en sekundærgrav. Oldsakene ble funnet i et avlangt område med utstrekning øst-vest, og ei lengde på omtrent 2,5 m.

Rapport 042091 i Bergen universitetsmuseums topografiske arkiv, skrevet av De Lange, bekrefter informasjonen som er beskrevet over. Den gir også noen opplysninger om plasseringa av gravgodset, men uten plantegningen rapporten viser til er disse opplysningene dessverre noe flertydige.

Gravgods

potteskår (av et tykkvegget rundbuket kar), Liten jernkrok eller jernsyl meg trehåndtak, to bryner

Dateringsgrunnlag og kommentarer

I museumsprotokollen, digitalisert i museets gjenstandsdatabase (B6274), er denne grava datert til eldre jernalder i teksten, mens det er også ført inn at karet kan tilskrives bronsealder. I og med at grava inneholdt et jernredskap virker imidlertid dette usannsynlig, dersom funnopplysningene som er oppgitt stemmer. Fett (1973) daterer grava til eldre jernalder. Det forholdet at grava var utstyrt med noe gravgods, inkludert keramikk, kan i seg selv trolig tyde på at den er fra romertid eller folkevandringstid, for ikke å nevne at branngrava under røys allerede må ha vært anlagt (se Solberg 2003: 41, 77, 135). Slik opplysningen om kullaget med brente bein i midten av haugen er gitt, kan det fremstå som disse var noe spredt utover i kullaget. Dette kan muligens tyde på at vi her har å gjøre med ei grav fra folkevandringstid (se Schetelig 1912: 72; Dommasnes 1998: 204-205).

Det sikreste tegnet på at grava her har vært ubrent er at bryne, og, utfra protokollinnføringa, også de få andre gjenstandene, ikke ser ut til å ha vært påviselig varmpåvirket. Imidlertid viser heller ikke brynene B6231 og B18131/1 tegn til varmpåvirkning, selv om de sannsynligvis kommer fra branngraver. Jeg vil derfor la likbehandling stå som usikker.

Litteratur

Tilvekst B6274; Schetelig 1912; Fett 1973; Dommasnes 1998; Solberg 2003: Top.ark. dok.nr. 042091

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 11,0   Bredd (cm): 4,8

Masse (g): 350   Tykkelse (cm): 3,5   Helhet: Brukket før deponering

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Ja

Hovedflate 1: Tverrkonveks   Hovedflate 2: Uslipt

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks   Sideflate 2: Uslipt

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. Det framstår som nokså mørkt i fargen, men har en svært lys farge i et par avslitte punkt. Den mørke fargen kan muligens skyldes sot, og det er mulig at det avskallede flaket i den ene sideflata kan skyldes varmepåvirkning. Brynet har egentlig bare to virkelige slipeflater. Hovedslipeflata er tverrkonveks, med flatt midtparti. Den slipte sideflata er fullstendig rundet over, og glir over i hovedslipeflata uten noe merkbart skille. De to andre flatene er grove, selv om kanten mellom dem bærer preg av å ha vært benyttet til noe sliping. Den uslipte hovedflata har tre små langsgående furer som ser ut til å være merker etter sliping. Brynets omriss er nå tykkest i den originale enden, og smalner noe av mot bruddstedet. Det er ut som den uslipte sideflata er noen lunde rett, mens den slipte sideflata buer innover, for så muligens å følge den uslipte sideflata. Dette er imidlertid litt vanskelig å si med sikkerhet, og det er også mulig at brynet kan ha hatt et avsmalnende omriss.

Fotografi av brynet

Bryne B6274c2, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6345IId Gård: Kolve Nr. 131 Kommune: Voss

Datering Etter år: 475 e.Kr. Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Utgravninga ble gjennomført av A.W. Brøgger i 1909, etter at haugen var så utflatet under jordarbeid at dekkhellene var kommet frem. Disse var fjernet av bonden (Dok.nr.034839). Haugen viste seg å være 17 m i tverrmål, og gravkammeret, bygget av flate oppreiste heller, var fylt opp med grus. Hellekista var omtrent 2 m lang, 0,75 m bred, og viste seg å være omtrent 0,5 m dyp (Schetelig 1912: 101 fotnote 2). Den var kun ubetydelig nedskåret i auren, og var orientert nord-sør. Det viste seg å ha vært to begravelser i denne kista, én med ubrent gravgods, og én med brent gods og rene beinstykker spredt utover i kista. Brynet kom fra den kremerte begravelsen, sammen med de andre gjenstandene som på lista under. Gjenstandene fra de to begravelsene ble skilt fra hverandre basert på om de var brent eller ubrent, ikke på grunnlag av stratigrafi. Brøggers rapport (Dok.nr. 034839) viser til en plantegning som skal vise gravgodsets posisjon, men denne ser ikke ut til å være digitalisert.

Gravgods

Flat beinnål (i bruddstykker), bruddstykker (ornert beingjenstand), spinnehjul (av hoftekule), bryne (bruddstykke), brente bein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Schetelig (1912: 101 fotnote 2) mener denne grava trolig har nokså lik datering til Byrkjefunnet, B6227. Dette vil i så fall si annen halvdel av folkevandringstida, uten at det er mulig for meg å bestride denne dateringa utfra informasjonen jeg har tilgang til.

Litteratur

Tilvekst B6345; Schetelig 1912; Top.ark. dok.nr. 034839

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 8,0	Bredde (cm): 4,5
Masse (g): 74	Tykkelse (cm): 1,4	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Ja		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Tverrkonveks		Hovedflate 2: Tverrkonveks
Sideflate 1: L-konkav og T-konveks		Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. Det er breiest i den bevarte enden, og smalner av mot bruddstedet, mot midten av brynet. Bredda i denne enden er nede på 3,9 cm. Tykkelsen viser derimot ingen tydelig tendens til å avta mot midten. Formen på første hovedslipeflate og sideflatene er svært pen og jevn, mens annen hovedslipeflate ser fortsatt har bevart strukturer fra brynet ble laget, uten at disse er slipt fullstendig bort. Denne siste sida er flat på midten, men går over til å bli konveks mot kantene. Mens brynet har undernummer d i innføringa i aksesjonsprotokollen, slik denne er gjengitt i gjenstandsdatatabasen, er boksen det ligger i merket med b.

Fotografi av brynet

Bryne B6345IId, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6670p   Gård: Raknes nedre   Nr. 110   Kommune: Osterøy

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Denne gravrøysa ble utgravd i 1913 av Schetelig og Einar Lexow (Fett 1970: 6-7). Ifølge (Schetelig 1917: 40-49) ble grava oppdaget da det ble ryddet stein for å få plass til et hønsehus, etter at begge ender av kista var oppdaget ble museet kontaktet, uten at gårdsfolket selv gjorde forsøk på å undersøke grava nærmere. Røysa hadde et tverrmål på rundt 13 til 15 m, og var mellom 1,45 og 2,1 m høy, på grunn av terrengets skråning. Schetelig mener røysa i utgangspunktet har vært uten jordkappe, og at det ikke har vært jord mellom steina i røysa. Hellekista var hele 3,5 meter lang, og 0,7 til 0,8 m brei. Schetelig oppgir ikke kistas dybde. Den inneholdt fullt utstyr av våpen, redskaper og kar, stående slik det ble plassert på og rundt den døde. Liket eller andre organiske gjenstander var det imidlertid ingen ting igjen av.

Gravgods

Sverd (med trekantet bronseknapp) (12), spydspiss (lang og slank) (7), spydspiss (med mothaker)(7), fem pilspisser (13), øks (11), skjoldbule (15), kniv (buet rygg) (14), kniv (rett rygg) (9), jernredskap (sylliknende) (10), skår fra to spannformede leirkar (4 og 5), hank (1), harpikstetning (fra tretine) (6), ildstein i kvartsitt (2), skive av flint (3), brynestein (8)

Tallene i parentes viser til plantegningen (Schetelig 1917: Pl. V, 42-45).

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Schetelig (1917: 48) daterer selv funnet til mellom år 500 og 550 e.Kr., basert på de spannformede leirkarene, helst mot slutten av dette tidsrommet. Ifølge Kristoffersen og Magnus (2010: 41-47) passer dekoren på karene til gruppe C3. Våpensettet er allerede gjennomgått av Bemmann og Hanhes og definert til deres Snartemogruppe, som vil si slutten av 400-tallet eller starten av 500-tallet (Bemann og Hahne 1994: katalognummer 283).

Selv om det ikke var noe igjen av selve liket, levner plassering, tilstand og sammensetning, inkluderende diverse våpen, av gravgodset liten tvil om at vi her har å gjøre med en ubrent begravelse (se Schetelig 1917: 104; Næss 1995: 95-96, 104-105).

Litteratur

Tilvekst B6670; Schetelig 1917; Fett 1970; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 12,9   Bredd (cm): 4,3

Masse (g): 196   Tykkelse (cm): 1,7   Helhet: Brukket før gjenbruk

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat

Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Ujevn

Beskrivelse av brynet

Dette brynet ser ut til å være av materialgruppe A, med tydelig glitrende korn. Disse er enkle å se, ettersom overflata på brynet er forholdsvis ren, bortsett fra én sterkt utviklet rustflekk. Den ene sida ser ut til å en antydning til porer, som jeg tror er en liten tilfeldig variasjon i steinen. Disse er fylt med noe brunt som mest sannsynlig er rust.

Brynet er avlangt med et noe ujevnt omriss, og det har et firkantet tverrsnitt med avrundede hjørner. Den ene enden er tydelig avbrutt, slipeflatene er noe avrundet mot denne, så brynet må ha sett en del bruk etter dette bruddet. Mot den andre enden er slipeflatene mye sterkere avrundet, og jeg tror dette er den originale enden fra brynet først ble produsert.

Fotografi av brynet

Bryne B6670p, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B6919d   Gård: Prestegarden   Nr. 48   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 350 e.Kr.   Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava ble oppdaget under rydding av ei mindre gravrøys, omtalt som "haug" av Fett (1956c: 13-14). Hellekista var ca. 1,4 m lang og 0,65 m bred, og var skåret en halv meter ned i bakken. Den var allerede skadet, med manglende heller og heller hellende innover, og hadde vært utsatt for haugbrott. Schetelig fant gravgodset spredt i jorda som fylte kammeret (Tilvekst B6919).

Gravgods

Bronsenål (med liten hempe øverst og profilert med tre ringer tett under hempa), spinnehjul (kleber, hvelvet øverst og flat under), skår (av spannformet leirkar), bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Selv om dette gravfunnet ikke er komplett, og strengt tatt heller ikke sluttet, virker det sannsynlig at alle gjenstandene stammer fra begravelsen.

Dette er et svart hardt skår, og ser i mine øyne ut til å ha komprimert («burnished»?) overflate på utsida. Innsida er røffere, og magringa kan her sees tydelig. Jeg føler meg ikke kompetent til å si om denne er kvarts eller asbest. Skåret kommer fra nedre del av karetts vegg, og i underkant av skåret sees overgangen til karetts bunn. Videre krummer veggens overflate kun i et plan, slik at det danner et segment av en kon. Antagelig er skåret høyt nok til at en viss krumning ville vært synlig dersom karet var buket, og karet tilhører dermed sannsynligvis gruppe AB.

Skåret viser smale horisontale kambånd, fra en kam med fire tinder. Det ser også ut til å ha horisontale bånd av pinnestikk. Nederst mot bunnen er det et ornament bestående av en sirkel med syv pinnestikk omkring, og det er rester av et tilsvarende. Jeg er usikker på om sirkelen bør regnes som et rørstempel eller et perlestempel, men jeg heller mot rørstempel. Lengst til høyre på skåret er en rest av ei vertikal linje. Alle elementene beskrevet over synes å stanse mot denne, og det fremstår dermed som denne er primær, og de horisontale elementene er sekundære. Dessverre er det ikke bevart nok av skåret til at det er mulig å se om denne linja er del av et bredere kambånd, men dybde og form synes lik til de horisontale båndene skåret fremviser. Samlet sett synes dermed skåret B6919c å tilhøre gruppe AB2 eller gruppe AB3, Kanskje helst AB3, ettersom de horisontale elementene synes å følge inndelingen fra det vertikale, selv om det vertikale elementet bare består av én smal strek i kanten av skåret. Dette gir i så fall ei datering fra mellom 350 e.Kr. og 500 e.Kr., og det er vanskelig å si når det faller innenfor denne perioden (se Kristoffersen og Magnus 2010).

Verken brynet eller keramikkskåret bærer preg av å ha vært på noe likbål, og brannspor er heller ikke nevne i protokollinnføringa i forbindelse med noen av de andre gjenstandene. Om vi skal følge Næss' (1996: 95-96) antagelse om at behandling av gravgodset vanligvis var den samme som ble gitt liket, er dette dermed mest sannsynlig ei inhumasjonsgrav. På den annen side inneholder både B6231 og B18131 bryner som ikke viser tydelige tegn til varmepåvirkning, selv om begge sannsynligvis er branngraver. Likbehandling må dermed stå som noe usikker.

Litteratur

Tilvekst B6919; Fett 1956c; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 9,4	Bredde (cm): 3,7
Masse (g): 120	Tykkelse (cm): 1,7	Helhet: Antatt helt
Spør etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Tverrkonveks
Sideflate 1: L-konkav og T-konveks		Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A, og har noen brune flekker som ser ut til å komme av rust. Formen til dette brynet er noe ujevn, både i omriss og tverrsnitt. Det har bruddflater i begge ender, og slipeflatene runder over mot disse, muligens noe mer mot den ene. Brynet har et omriss med svakt innsvungne sider, men disse er forholdsvis ujevne. På midten har det ei bredde på 3,2cm. Tverrsnittet varierer noe over brynets lengde, og har mot endene en tendens mot å være firkantet. Hjørnene er imidlertid sterkt, om enn asymmetrisk avrundet, og jeg vil si at det mot midten er i ferd med å få et flatovalt tverrsnitt. Noen har for øvrig skriblet på det med blyant, og overflata er generelt noe smusset.

Fotografi av brynet

Bryne B6919d, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B7414k   Gård: Flugheim   Nr. 27   Kommune: Sogndal

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Dekkhellene ble funnet under pløying våren mai 1922, og tre mindre dekkheller ble fjernet før det ble klart at det var ei grav. Ifølge brevet til museet fra lensmannen i Sogndal mistenkte bonden at det også kan være flere graver, da lignende heller var oppdaget i ei rekke på rundt 15 m (Dok.nr. 024269). Disse mulige gravene er ikke nevnt av Fett (1955: 7). Utgravningen ble utført av Bøe. Ifølge hans rapport (Top.ark. dok.nr. 024271) var hellekista var omtrent 2,5 m lang, 0,8 m brei, og var skåret omtrent 40 cm ned i auren. Kistas dybde var 60 cm. Alle gjenstandene ble funnet i kista, og Bøe beskriver deres plassering. Denne plasseringa blir videre klargjort i museets tilvekstkatalog, slik denne er digitalisert i museets gjenstandsdatabase i Musit, (B7414). Det framgår at brynet ble funnet 30 cm fra kistas sørvestre ende, som også var hodeenden. I samme ende ble også kniven og en pilspiss funnet, etter beskrivelsen i hvert sitt hjørne, mens øksa, ildsteinen og karmaterialet lå i kistas nordøstlige fotende. Hektespenna og spydspissen lå på hver sin langside av kista. For øvrig mistenker Bøe at noen spredte heller kan ha lagt over kista som ei slags røys, og han nevner at grava ser ut til å være del av et gravfelt. Bøe nevner ikke noe om brente bein, eller annet som kan tyde på en kremasjon, og plasseringa av gjenstandene kan snarere tyde på en skjelettbegravelse.

Gravgods

spydspiss, seks pilspisser (med fal), øks, ildstein, hank og skår fra spannformet leirkar, ringer og "næverkitt" (fra trekar), hank, fragmenter av en kniv, hektespenne (som Rygh 268), bryne, jernfragmenter (deriblant fra en syl)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Tilvekstkatalogens tekst, gjengitt i Bergens universitetsmuseums gjenstandsdatabase (B7414), daterer funnet til folkevandringstida. Kristoffersen og Magnus plasserer det spannformede karet i gruppe E3. E-gruppa er trolig samtidig med D3-gruppa, som plasserer den i den senere delen av folkevandringstida, helst etter 500 e.Kr. (Kristoffersen og Magnus 2010: 45-46, funnliste). John Hines klassifiserer hektespenna fra dette funnet til gruppe B1, som forekommer gjennom hele folkevandringstida, men er mye mer vanlig i periodens annen halvdel (Hines 1993: 14-15, funnkatalog). Denne dateringa stemmer dermed godt over ens med det spannformede karet.

Litteratur

Tilvekst B7414; Fett1955; Hines 1993; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 024269; Top.ark. dok.nr. 024271

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 11,7   Bredd (cm): 3,7

Masse (g): 114   Tykkelse (cm): 1,9   Helhet: Brukket før gjenbruk

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks

Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks

Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A, med lysegrå bruddflate, glitrende partikler og tynne langsgående mørkere bånd. Disse ligger parallelt med planet mellom førsteaksen og andreaksen, og er noe tydeligere enn på enkelte andre bryner av kvartsvariant 1.

Brynet har tydelig innsvungen form, med bruddflater i begge ender. På sitt smaleste nærmer tverrsnittet seg rundt, og måler 1,9 ganger 1,7 cm. Den ene av disse endene er betydelig større, og er trolig brynets originale ende. Den andre er mindre, og har noe avrundede kanter mot slipeflatene. Jeg mistenker at brynet originalt har vært lengre, før det har knekt på midten. Dette endestykket har så blitt brukt i noe tid etterpå, og det smaleste punktet har dermed blitt flyttet bort fra bruddstedet, samtidig som kantene mot bruddet har blitt rundet over. Tverrsnittet av brynet er noe varierende. Det er rundt på midten, men det er fortsatt rester etter en flat sidekant, spesielt mot enden. Hjørnene mellom slipeflatene er alle sterkt avrundet.

Fotografi av brynet

Bryne B7414k, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B7743g   Gård: Øvstebø   Nr. 28   Kommune: Etne

Datering   Etter år: 450 e.Kr.   Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Brage Irgens Larsens (Top.ark. dok.nr. 041912) rapport fra 1926, ble ettergravning igangsatt etter at museet fikk tilsendt brynet og en spydspiss, som hadde kommet fram under jordarbeid. Da Larsen kom til stedet var den nordlige delen av haugen allerede fjernet. Haugen hadde et tverrmål på omtrent 7 m, og nokså utflatet. Når torvlaget på toppen var fjernet kom det fram et lag med stein, og noen store jordfaste stein i midten. Under dette laget var det et lag med steinblandet muldjord oppå ett kullag de oldsakene som ikke allerede var sendt inn ble funnet muldjorda oppå kullaget. Fett (1963: 12-13) mener grava har vært ubrent.

Gravgods

lansespiss, kastespydspiss, to kniver, saks, tre mulige pilspisstanger, bryne, ildstein, jernfragmenter (hvorav noen nagler)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

I den omtalte rapporten står det ingenting om de enkelte oldsakenes plassering. I og med at en spydspiss neppe ville ligget løst i haugfyllen, går jeg utfra at det allerede var gravet ned under steinlaget i den nordre delen av haugen, og at det var slik de to gjenstandene var kommet fram. Det framstår slik i rapporten, uten at det framgår utvetydig.

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 292) plasserer funnet i sin Øvsthus-gruppe. Denne gruppa har etter Bemann og Hahnes (1994: 326-329) ingen helt entydig datering, men plasserer seg mellom Vestly-gruppa og Snartemo-gruppa, noe som må plassere Øvsthus-gruppa på annen halvdel av 400-tallet.

Jeg går utfra at Fett baserer sin konklusjon om at grava har vært ubrent på gjenstandenes sammensetning og bevaringsgrad. Ettersom våpen er inkludert virker det lite trolig at det her er snakk om ei branngrav (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105), selv om det i så fall er noe merkelig at brynet viser tegn til varmepåvirkning. Dette må da ha gjennomgått samme behandling som kullaget under gravgodset.

Litteratur

Tilvekst B7743; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1963; Næss 1996; Bemann og Hahne 1994; Top.ark. dok.nr. 041912

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 23,6   Bredder (cm): 7,3

Masse (g): 905   Tykkelse (cm): 3,1   Helhet: Fragmentert

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat

Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Udefinerbar

Beskrivelse av brynet

Dette brynet, eller snarere en slipeblokk, tilhører materialgruppe A. Brynet ser ut til å være varmpåvirket, og har sprukket i to deler sammenhørende deler. Trolig mangler det også en del fragmenter av brynet. De to hovedslipeflatene er delvis bevart, og det samme er ei slipt sideflate. Om den andre sideflata har vært slipt er ikke mulig å si. Slik brynet fremstår, ser det ut til at endene på slipeflatene runder over mot det som er igjen av endeflatene, slik at lengda som er gitt over er brynets totale lengde. Første hovedslipeflate er flat, og glir over i den fullstendig avrundede sideflata uten noe markert skille. Sideflata glir på samme måte over i andre hovedslipeflate. Denne er bare delvis glattslipt, mens en del av flata fortsatt har en grov struktur.

Fotografi av brynet

Bryne B7743g, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B7818b   Gård: Austrheim   Nr. 156   Kommune: Austrheim

Datering   Etter år: 180 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Gjenstandene ble funnet under rydding av ei røys i 1926, og innsendt til museet som gave (se Top.ark. dok.nr. 026672 til 026676). I følge Fett (1965: 17) skal haugen ha vært 10m i tverrmål, med stein i midten og et gravkammer mellom disse steina. Dette skal ha vært dekket med heller, og ha inneholdt en ubrent mannsgrav. Foruten sakene under dette funnummeret skal det på andre tidspunkter ha kommet en hjelm med nesejern og en skjoldbul med håndtaksbeslag.

Gravgods

Under B7818: spydspiss med fal og mothaker, samt et bryne

Mulige andre: skjoldbul med håndtaksbeslag og mulig hjelm med nesejern.

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Dette funnet framstår som åpent, med noe uklare funnomstendigheter. Spydspissen med fal og mothaker fremstår fra beskrivelsen som et kastespyd, og kan være fra både romertid og folkevandringstid. Inhumasjon i helledekket kammer høres imidlertid mest ut som folkevandringstid (Solberg 2003: 135). Ved selvsyn ble det klart at spissen er for fragmentert til å kunne typebestemmes, men spissens lengde og mangelen på "Wülsten" tyder på at den neppe kan ha vært av type Hunn eller type Hval (Bemmann og Hahne 1994: 432-435). I så fall må grava tilhøre Vennolum-gruppa eller ei senere gruppe, noe som betyr at den må være fra tidsrommet 180-200 e.Kr. eller yngre (Bemmann og Hahne 1994: 299-302). Samtidig er grava trolig eldre enn Nerhus-fasen, ettersom kastespydet i denne fasen ikke lenger var del av våpensettet i gravene (Bemmann og Hahne 1994: 331-332). Dette bør i så fall plassere grava i tidsrommet mellom år 180 e.Kr. og år 525 e.Kr.

Fett mener grava har vært ubrent, trolig basert på gravgodsets sammensetning, med diverse våpen, og på at gjenstandene ikke viser tegn til å ha vært på noe likbål.

Det framgår ikke om gravrommet har hatt noen egentlig rammekonstruksjon, eller om det bare har vært en åpning mellom steina. Takheller har det i alle fall hatt.

Litteratur

Tilvekst B7818; Fett 1965; Solberg 2003; Top.ark. dok.nr. 026672 til 026676

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 12,7   Bredder (cm): 3,2

Masse (g): 127   Tykkelse (cm): 1,5   Helhet: Brukket i nyere tid

Spor etter ildslagning: Ja

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Tverrkonveks

Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet er av materialgruppe A, med alle kjennetegn. De mørke båndene ser ut til å være parallelle med planet av førsteaksen og andreaksen.

Brynet er avlangt med temmelig jevnt omriss, med brudd i begge ender. Det ene bruddet har sterkt avrundede kanter, og er trolig brynets originale ende, mens det andre ser ferskt ut, og kan ha skjedd under utgravning. Tverrsnittet er tilnærmet ovalt med buede slipeflater, om enn den ene smalsida har et flatt parti på midten. Brynet er på den måten egentlig en mellomting mellom firkantet avrundet og ovalt, men mer over mot ovalt.

Fotografi av brynet

Bryne B7818b, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B8085d   Gård: Slidre store   Nr. 10   Kommune: Masfjorden

Datering   Etter år: 350 e.Kr.   Før år: 475 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Bøes rapport fra 1930 (Top.Ark. dok.nr. 027856) Ble denne kista avdekket ved jordbruksarbeid i en haug han allerede hadde innsisert to år tidligere. Haugen var egentlig ei jordfri røys av kampesteiner, dekket av ei torvkappe. Kista i midten var bygget av store steiner, og dekket av tre heller. Opprinnelig har det trolig vært fire, men den ene var fjerna under haugbrott. Følgelig hadde en god del jord rast inn i haugen, og oldsakene lå omrotet. Fett (1967: 3) supplerer med at haugen var 17 m i tverrmål, og omtrent 1,5 m høy. Selve kista skal ha vært 2,7 m lang, 0,8 m brei, og orientert VNV-ØSØ. Fett beskriver grava som ei ubrent mannsgrav.

Gravgods

Bronsefragmenter (antagelig rester av beslag, med stoff/lær), jernkrok, skår (spannformet leirkar), jernfragmenter (deriblant av beslag og redskap med egg), bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Kristoffersen og Magnus (2010) har ikke typebestemt skåret av det spannformede karet, men Bøe (dok.nr. 027856) skriver i utgravningsrapporten at han mener det er av en ganske tidlig type. Dersom vi antar at dette stemmer, skulle det plassere grava i sein romertid eller tidlig folkevandringstid.

Konteksten er ikke sluttet, i og med at grava har vært åpnet i gammel tid, og en del gjenstander trolig fjernet i den forbindelse.

Fetts antagelse om at grava har vært ubrent synes å hvile på et relativt begrenset grunnlag, selv om det lille som er igjen av gravgodset synes ikke å være brent, og kistas lengde synes mer passende for et ubrent lik (se Næss 1996: 95-96). Ubrent begravelse er dermed mest sannsynlig, men ettersom både B6231 og B18131 inneholder bryner uten klare tegn til ildpåvirkning, selv om de trolig er branngraver, velger jeg å la likbehandling stå som usikker.

Litteratur

Tilvekst B8085; Fett 1967; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 027856

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 9,4	Bredde (cm): 4,6
Masse (g): 154	Tykkelse (cm): 2,7	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: L-konkav og T-konveks

Hovedflate 2: Uslipt

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks

Sideflate 2: Uslipt

Beskrivelse av brynet

Dette brynet tilhører trolig materialgruppe A, men det er svært tilsmusset. Den første hovedflata er langkonkav og tverrkonveks, som også beskriver første sideflate. De resterende flatene er både ujevne og vanskelige å definere. Den ene enden ser ut til å være brynets originale ende. Den er noen lunde rett avbrutt, og slipeflatene rinder av mot den. Den andre enden er derimot avbrutt på skrå, med skarpe kanter.

Fotografi av brynet

Bryne B8085d, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B8133a   Gård: Bø   Nr. 109   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 180 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Haugen ble gravet ut av Lindøe i 1930, og besto av ei røys, tilsynelatende med jordkappe, og kantring. Selve gravkammeret var delvis oppmurt av store heller, og besto delvis av naturlig jordfast stein og berg, og var dekket med heller. I kammeret fantes kull, ubrente dyrebein, blant annet fra kalv, og et bryne. Brynet ble funnet ca. 1 m fra hjørnet av søndre ende, ved sydvestre vegg. De brente beina ble også funnet i søndre ende, oppå en stein i bunnen av kista, sammen med noe kull (Top.ark. dok.nr. 034413; Tilvekst B8133). Ifølge Fett (1956c: 23) hadde haugen et tverrmål på 8 m, og var omtrent 1 m høy. Kista skal ha vært mannslang.

Gravgods

Bryne, ubrente dyrebein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Hellekiste med gravgods tyder på (yngre) romertid eller folkevandringstid (se Dommasnes 1998: 166, 243; Solberg 2003: 135). Ei senere datering er imidlertid også mulig (Dommasnes 1998: 171). Utover dette er det lite her som kan dateres.

Beinfragmentene fragmentene kan ikke uten videre antas å ha vært behandlet på samme måte som liket. Brynet viser ikke tegn til varmpåvirkning, noe som muligens kan tyde på en ubrent begravelse (se Næss 1996: 95-96). På den annen side viser hverken B6231 eller B18131/1 tydelige tegn på ildpåvirkning, selv om de ser ut til å komme fra kremasjonsgraver. Kullene i kammeret behøver ikke å stamme fra et kremasjonsbål, og likbehandling må dermed regnes som usikker.

Litteratur

Tilvekst B8133; Fett 1956c; Dommasnes 1998; Solberg 2003; Top.ark. dok.nr. 034413

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 15,0	Bredde (cm): 6,4
Masse (g): 472	Tykkelse (cm): 2,6	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Tverrkonveks
Sideflate 1: Ujevn		Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet er sannsynligvis av materialgruppe A. Det har glitrende partikler, og grovheten fremstår som riktig. Det er også antydning til mørke bånd, selv om disse ikke kommer så tydelig fram. Brynet har også visse steder en antydning til skifrihet, som ser ut til å sammenfalle med de mørkere båndene. Det har bruddflater i begge ender, hvorav den ene ser ut til å være original, og slipeflatene runder sterkt av mot denne. Den andre enden er brutt rett av, og er uten noen avrunding mot slipeflatene. Brynets tverrsnitt er generelt flatovalt, men varierer noe. Den ene sidekanten er ujevn, og ser ut til kun å ha vært benyttet i begrenset grad.

Fotografi av brynet

Bryne B8133a, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B8316g   Gård: Øvstebø   Nr. 28   Kommune: Etne

Datering   Etter år: 500 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Etter Kristen Lindøes rapport (Top.ark. dok.nr. 041931), ble utgravninga gjennomført i 1932. På det tidspunktet var haugen stort sett borte. Gravkista, som var bygget av store ujevne steiner satt på høykant, hadde kun ei dekkhelle igjen, og var orientert omtrent rett øst-vest. Den var fylt med jord og stein, og en sekk med dyreknokler hadde også vært kastet inn på et tidspunkt. Under dette steinblandede jordlaget fantes lag av kull og aske, og under dette igjen var det en brolegning av mindre steiner. Oldsakene ble funnet på forskjellige steder i grava, i alle fall noen av dem omtrent 10 cm over kullaget. Deres plassering er delvis beskrevet i teksten, med referanser til en plantegning som ikke ser ut til å være digitalisert. En del av keramikkskårene skal ha vært funnet spredt over store deler av grava, noe som kan tyde på at innholdet har vært omrotet. Fett (1963: 12-13) legger til at gravkista skal ha vært 2,75 m lang, og omtrent 1 m brei. Haugens diameter skal ha vært på 6 til 7 m. Fett betegner grava som ei ubrent mannsgrav. I vestenden lå spydet, brynet og et leirkar samlet. Jernøksa lå ved søndre vegg, mens en kniv lå omtrent midt i grava. Krukkebrott og jernfragmenter ble funnet over alt (dok.nr. 041931).

Gravgods

spydspiss (lanse eller støtspyd), øks, tre kniver (i forskjellige størrelser, fragmenterte), saks, bryne, skår (av minst tre forskjellige spannformede leirkar), skår (av bulevase, lignende Bøe 224), ubestemmelige jernfragmenter, ubrent bein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

I rapporten framstår grava som noe omrotet og dekkhellene var fjernet. Funnet kan dermed ikke regnes som sluttet. Bemmann og Hahne (1994: katalognummer 356) daterer ikke grava mer presist enn til folkevandringstid. Imidlertid beskriver Kristoffersen og Magnus (2010: 50, tabell 14) dekorasjonen til skårene av B8316m som perlestempler i bue og girlandermotiv. Ifølge Kristoffersen og Magnus (2010: 44) eksisterer girlandermotivene over et forholdsvis stort tidsrom, men ser ut til å utvikle seg mot mer kompliserte former, og er alltid kombinert med perlestempler fra rundt år 500 e.Kr. Det siste keramikket skal ha vært omtrent likt Johs Bøes figur 224 (1931), altså en bulevase. Bøe (1931: 147) skriver at bulevasen på figur 224 trolig er en sen variant, og sammenligner den med en bulevase fra femhundretallets senere del. Dersom vi tar i betraktning at slutten av folkevandringstida har vært framjustert en del etter 1931 (se Hansen 1988: 33; Solberg 2003: 128-129; Kristoffersen 1999), må vi nok anta at den her aktuelle bulevasen er fra sen folkevandringstid.

Det er ikke sikkert at de nevnte beinrestene stammer fra den døde. Imidlertid kan våpeninnholdet i grava tyde på at den har vært ubrent (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 104-105). Kistas lengde og fraværet av brannspor på gravgodset kan også peke i denne retninga (se Næss 95-96).

Litteratur

Tilvekst B8316; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Bemmann og Hahne 1994; Bøe 1931; Fett 1963; Lund Hansen 1988; Næss 1996; Kristoffersen 1999; Solberg 2003; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 041931

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 11,5	Bredde (cm): 4,4
Masse (g): 216	Tykkelse (cm): 2,4	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Flat
Sideflate 1: Ujevn		Sideflate 2: Uslipt

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A, og framstår trolig som lysere enn mange av de andre brynene i denne materialgruppa fordi det over mye av overflata har mindre smuss. Brynet har to flate hovedslipeflater, med avrundede kanter mot sidflatene. Av disse framstår den ene som fullstendig uslipt, mens den andre ser ut til å ha rester av ei tverrkonvekt slipeflate mot den breie enden av brynet. Denne slipeflata er fullstendig avrundet, Den ene enden er ujevnt avbrutt, og ser ut til å være brynets originale ende. Omrisset smalner av mot denne enden, og slipeflatene runder noe av mot den. Den andre enden er rett avbrutt, og slipeflatene har kun svake tegn til avrundning mot denne enden. Mest sannsynlig har brynet originalt vært lengre, men ettersom heller ikke den andre enden har stor grad av avrundning, er det også mulig at brynet aldri har vært lengre.

Fotografi av brynet

Bryne B8316g, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B8588o   Gård: Nedre Rekve   Nr. 17   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava ble delvis avdekket under arbeid i et grustak. Alt arbeid opphørte umiddelbart, og museet ble underrettet av lensmannen (Top.ark. dok.nr. 035134). Faglig ettergravning ble gjennomført av Olav Espevoll i det som viste seg å være en ødelagt gravhaug, muligens med et opprinnelig tverrmål på rundt 12 m. Denne inneholdt ei hellekiste på hele 3,7 m lang, 0,6 m brei og 0,4 m dyp. Den inneholdt blant annet en ubrent hodeskalle og tenner, så det må ha vært ei skjelettgrav. Hodeskallen skal ha ligget 1,9 m fra kistas østende, og de andre skjelettdelene mellom denne og østenden (dok.nr. 035136; Fett 1956c: 4-5). Innføringa i museets gjenstandsdatabase (B8588), digitalisert fra museets tilvekstkataloger, beskriver en nokså eiendommelig spredning av gravgodset, og det foreslås at funnet kan ha vært forstyrret. Brynet skal ha lagt i gravas østre ende sammen med saks og en av knivene.

Gravgods

Et nokså helt spannformet leirkar og skår fra tre andre, remspenne (bronse), fire beslagsstykker (bronse), saks, to kniver og fragment av en tredje, sylformet redskap, diverse jernfragmenter, beltestein, bryne, tetningskitt, klumper av leire, ubrente menneskebein, brente bein

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 249) har typebestemt karet til D3. Denne gruppen forekommer hovedsakelig i perioden 500 e.Kr. til 575 e.Kr., men kan i enkelte tilfeller forekomme noe tidligere (Kristoffersen og Magnus 2010: 46).

Litteratur

Tilvekst B8588; Fett 1956c; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 035134; Top.ark. dok.nr. 035136

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 12,6   Bredd (cm): 3,2

Masse (g): 60   Tykkelse (cm): 0,7   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat   Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: L- og T-konveks   Sideflate 2: L- og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet ser ut til å bestå av materialgruppe A. Det er flatt, med ei pen, tilnærmet elliptisk form med rette ender. Tverrsnittet er flatovalt, med flate slipeflater, og fullstendig avrundede smalsider. Begge ender ser ut til å være originale. Den ene av disse er slipt av på skrå, sett i profil. Overflata er til dels sterkt rustflekkt, noe som trolig skyldes forholdene i grava.

Fotografi av brynet

Bryne B8588o, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B8595   Gård: Folkestad nordre Nr. 277   Kommune: Fjaler

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava ble avdekket under jordarbeid. Den hadde ikke haug, var skåret ned i auren, og føret med heller. Det var også ei topphelle. I tillegg til brynet B8595 og det spannformede karet B8199, skal grava ha inneholdt et sverd med hjalt av tre og noen andre oldsaker som dessverre har kommet bort (Tilvekst B8595; Fett 1957a: 13-14; Dok.nr. 016703-016705).

Gravgods

Spannformet leirkar, bryne, trolig sverd (hjalt av tre), noen andre oldsaker

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 115) har bestemt karet til gruppe C1. Denne gruppa daterer de hovedsakelig til tidsrommet år 400 e.Kr. til 450 e.Kr., men den finnes også i tidsrommet 450 e.Kr. til 500 e.Kr. (Kristoffersen og Magnus 2010: 43).

Gravgodset ser ut til å ha vært ubrent, og grava har inneholdt våpen, i alle fall i form av et sverd. Dette gjør inhumasjon sannsynlig, men ikke helt sikkert (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 95-96, 104-105).

Litteratur

Tilvekst B8199, B8595; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Fett 1957a; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 016703-016705

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 14,3	Bredde (cm): 5,0
Masse (g): 194	Tykkelse (cm): 1,3	Helhet: Brukket før deponering
Spor etter ildslagning: Ja		Slipefurer: Ja
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Flat
Sideflate 1: Tverrkonveks		Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet består av materialgruppe A, og er lyst i bruddflatene. Langsgående båndstrukturer er noe tydeligere i dette brynet enn i mange av de andre brynene i samme materialgruppe. Det meste av overflata er imidlertid misfarget på grunn av smuss og/eller rust. Formen er avlang, med en liten

avsmalning mot bruddflata, der det heller ikke synes å være noen avrunding av kantene. Den andre enden ser ut til å være original fra da brynet ble laget. Begge slipeflatene er flate, mens smalsidene er fullstendig avrundede. Det ser ut til å gå ei tynn slipefure på langs med brynet i den ene slipeflata.

Fotografi av brynet

Bryne B8595, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B9015k   Gård: Rongve   Nr. 42   Kommune: Osterøy

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Denne grava ble utgravd av Per Fett i 1938. Den besto av ei nedgravning med dekkheller i en naturlig sandhaug på omtrent 10 m tverrmål, kalt Milleshaugen. Gravrommet, som ikke var helleforet, målte 3,3 ganger 0,9 m, 0,6 m dyp, og var delvis nedskåret i auren. Haugen var gravet i før, men ifølge Fetts rapport (dok.nr. 028778) uten at noe var ødelagt. Gravgodsets ble i utgangspunktet dokumentert fotografisk, ettersom alt lå "så etter oppskriften". Fotografiene ble imidlertid ødelagte, og Fett har derfor satt inn ei skisse i dokumentet som erstatning. Som skissa viser, ser det ut til at brynet har befunnet seg i fotenden av grava, i nærheten av rullesteinen og leirkarene. Grava beskrives for øvrig som ei ubrent mannsgrav (Fett 1965b: 9-10).

Gravgods

Sverd (med hjalt av tre og rester av skjedebeleg, inkludert skjedemunnblikk i forgylt bronse), øks, spyd (lanse), kastespyd, skjoldbule (Som Rygh 221), håndtaksbeleg (til skjold), to spennformede leirkar, bryne, rullestein (med knusemerker), brent bein.

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Våpensettet i grava er av Bemmann og Hahne (1994: 329, katalognummer 284) bestemt til Snartemo-gruppa, som er datert til slutten av 400-tallet og starten av 500-tallet. Det best bevarte spennformede karet er av Kristiansen og Magnus (2010: funnlistennummer 251) plassert i gruppe D3, som de daterer fra år 500 til år 575, med mulighet for enkelte tidligere dateringer. En rimelig antagelse vil da være en datering til mellom 475 e.Kr. og 525 e.Kr., mest sannsynlig i annen halvdel av dette tidsrommet.

Ettersom Kristiansen og Magnus' kronologi er delvis basert på Bemmann og Hahne, er dette imidlertid egentlig ikke uavhengige observasjoner (se Kristoffersen og Magnus 2010: 41).

Litteratur

Tilvekst B9015; Fett 1965b; Bemmann og Hahne 1994; Rygh 1999 [1885]; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 028778

Brynet

Materialgruppe:	A	Lengde (cm):	15,9	Bredde (cm):	4,0
Masse (g):	241	Tykkelse (cm):	1,8	Helhet:	Brukket før gjenbruk
Spor etter ildslagning:	Nei	Slipefurer:	Nei		
Hovedflate 1:	Tverrkonveks	Hovedflate 2:	Tverrkonveks		

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet består av materialgruppe A, med alle forventede kjennetegn. Det er svært jevnt avlangt, med én sterkt avrundet originalende, og en avbrutt ende med svakt avrundede kanter. Tverrsnittet ligger egentlig mellom ovalt og flatovalt, ettersom smalsidene er fullstendig avrundet, og brynet har ei flat og ei buet hovedslipeflate. Det kan se ut som førsteenden i utgangspunktet har vært mer eller mindre rund og fullstendig avrundet, men at det så har gått et skår av endeflata. Kantene mot denne skårflata er imidlertid en tanke avrundede, så dette har trolig skjedd mens brynet fortsatt var i bruk.

Fotografi av brynet

Bryne B9015k, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B9192IIj Gård: Aven Nr. 31 Kommune: Høyanger

Datering Etter år: 450 e.Kr. Før år: 500 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Haugen, kalt "Bygdehaugen", ble utgravd i 1941 av Fett, etter at sønnen på gården hadde oppdaga ei grav. Den var på utgravningstidspunktet allerede sterkt ødelagt. Haugen hadde et torvlag ytterst, som Fett i utgravningsrapporten uttaler trolig var originalt, og ei røys under av "løftestore stein" med større stein nederst. Den inneholdt tre graver, hvorav grav I bare var en mannleng åpning i Røysa, med heller over. Grav II, der brynet ble funnet, inneholdt noe gravgods, og var delvis oppmurt med tykke heller over. Ifølge (Fett 1954: 7) skal kammeret ha hatt mål på 2 ganger 3 m, og var ca. 0,5 m dypt. Det fantes også ei tredje grav, men den kunne ikke undersøkes ettersom den befant seg under et vedskjul som var bygget inn i haugen (Fett 1954:7; Top.ark. dok.nr. 021781). Fett (1943: 6-8) beskriver at gjenstandene i grav II ble funnet spredt langs veggene uten noen orden. Figur 2 (Fett 1943: 7) viser haugen med tverrmål på rundt 16 til 17 m.

Gravgods

Skår (av hankekar som Rygh 361), skår (av spannformet leirkar, muligens fra to), to perler (rødt glass), kniv (i tre bruddstykker), fal (fra en pilspiss), flatt jernfragment, forkullet bark, bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Karet som skal ligne Rygh 361 må være et hankekar. Dette plasserer i så fall antagelig grava før 500 e.Kr. (se Stouts 1986: 50-51; Solberg 2003: 86; Kristoffersen og Magnus 2010: 62-64). Skår fra det ene spannformede leirkaret er beskrevet med girlander med perlemønster. Dette er en beskrivelse Kristoffersen og Magnus (2010: 50) bekrefter. Ornamentet har i følge dem ei forholdsvis brei dateringsramme, hører for det meste til annen halvdel av 400-tallet (Kristoffersen og Magnus 2010: 43-45). Sett under ett er dermed ei datering til annen halvdel av 400-tallet sannsynlig.

Fett kommenterer ikke om det her har vært brent eller ubrent gravferd. Brynet ser ikke ut til å ha vært utsatt for ild, og brannspor nevnes heller ikke i forbindelse med de andre gjenstandene. Også størrelsen på gravkammeret kunne peke i retning av en ubrent begravelse, men dette bør ikke i seg selv tas som et sikkert tegn (se Næss 1996: 95). Funnet av forkullet bark viser imidlertid at ild på en eller annen måte trolig har vært involvert i begravelsen, så likebehandlingen får stå som usikker selv om jeg heller mot ubrent.

Litteratur

Tilvekst B9192; Fett 1943; Fett 1954; Stout 1986; Næss 1996; Rygh 1999 [1885]; Solberg 2003; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 021781

Brynet

Materialgruppe: B Lengde (cm): 15,8 Bredd (cm): 4,7

Masse (g): 180   Tykkelse (cm): 1,5   Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flerfasettert   Hovedflate 2: Langkonkav
Sideflate 1: Ujevn   Sideflate 2: Ujevn

Beskrivelse av brynet

Brynet er laget av en noe grov skifer (eller noe som likner). Det har to sider med tydelige spor etter sliping, men disse er ikke helt flate, og spesielt den ene har to tydelige dolper. Smalsidene er ikke avrundet i egentlig forstand, men består av et varierende antall slipte fasetter. Endene ser ut til å kunne være originale, men dette er vanskelig å si sikkert. I det hele tatt ser brynet noe improvisert ut.

Fotografi av brynet

Bryne B9192IIj, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B9224h   Gård: Øyra   Nr. 268   Kommune: Stad

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Grava ble usakkyndig avdekket, og gjenstandene ble sendt til museet med et brev som beskriver omstendighetene (Top.ark. dok.nr. 013126). Den skal ha bestått av et kammer med lengderetning øst-vest, med ei helle over. Grava skal ha vært om lag 3 m lang og 1,5 m bred, men uten noen tydelig form i plan, dersom skissa i brevet er noenlunde riktig. Alt sammen ser ut til å ha vært bygget av fjærestein. I kammeret under hella lå potteskår og sverdet med odden mot øst. Det fremstår i brevet som de andre oldsakene som ble sendt inn også har ligget i dette kammeret. Det er også mulig at grava har vært plyndret. De fleste av disse opplysningene er også gjengitt av Fett (1960b: 11).

Gravgods

sverd, spydspiss (trolig kastespyd), pilspiss, spannfornet leirkar (skår, ligner Bøe 280-282), spannfornet leirkar (skår, ligner Bøe 295), Leirkar (skår, muligens lignende Bøe 188), korsfornet spenne (fragment), bryne, ubestemmelige jernstykker

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 356) daterer våpenkombinasjonen i dette funnet folkevandringstid. Kristoffersen og Magnus har ikke typebestemt skårene av spannfornede leirkar i dette funnet. Beskrivelsen av de to spannfornede leirkarene er noe merkelig, ettersom Bøe 280-282 er en tidlig variant, gjerne før år 400 e.Kr., mens Bøe 295 er en mye senere variant, forbundet med 500-tallet (se Kristoffersen og Magnus 2010: 19, appendiks 3). Korsfornede spenner hører ifølge Kristoffersen (1999: 109) til periode D1 og D2a. I og med at Kristoffersen og Magnus (2010) som nevnt ikke har valgt å typebestemme skårene av spannfornede leirkar i dette funnet, er det trolig best å datere det på spenna.

Her er gjenstandene ubrente, og det er funnet våpen i grava. Kammerets lengde stemmer også overens med en ubrent begravelse, selv om dette ikke alene kan tas som bevis for ubrent begravelse. Sannsynligvis er dette dermed ei inhumasjonsgrav (se Schetelig 1912: 104; Schetelig 1917: 39-40; Næss 1996: 95-96, 104-105).

Litteratur

Tilvekst B9224; Schetelig 1912; Schetelig 1917; Bøe 1931; Fett 1960b; Bemann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen 1999; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 013126

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 12,9   Bredd (cm): 4,2

Masse (g): 212   Tykkelse (cm): 2,0   Helhet: Brukket før deponering

Spor etter ildslagning: Ja

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Langkonkav

Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: Tverrkonveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. Det har en noe ujevn form, med litt ujevne slipeflater, og brynet er noen millimeter tykkere i originalenden. Den første hovedflata er temmelig flat, med en viss konkavitet i lengderetninga. Andre hovedflate er tverrkonveks med et nokså flatt parti på midten, og har en enda svakere langkonkavitet enn første hovedflate. Begge sideflatene er fullstendig avrundede, og noe bølgende. Den ene enden er rett avbrutt, med sterkt avrundede slipeflater. Den andre enden er også avbrutt, men her med skarpe kanter. Brynet har en del ruststriper, hovedsakelig i lengderetninga, i brynets originalende.

Fotografi av brynet

Bryne B9224h, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B9608d   Gård: Nordrekvål   Nr. 63   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 400 e.Kr.   Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Dette funnet har innkommet til museet som gave i 1945, og skal komme fra en haug som var om lag 10 m i diameter og 1 m høy. I den var det ei kiste med murte steinvegger og dekkheller (Fett 1956c: 17; dok.nr. 035091). Flere opplysninger har jeg ikke funnet.

Gravgods

Skår (av spannformet leirkar), beltestein, perle (svart glass med tre runde gule flekker), bryne

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Innholdet i museumsnummeret kan for så vidt være hele innholdet av ei grav, men uten nærmere opplysninger må konteksten stå som usikkert.

Skåret av spannformet keramikk er nevnt i Kristoffersen og Magnus' (2010) tabell 9, og er der betegnet som "skår av buket". Dermed må skåret komme fra et kar av type C, D eller E, og må være yngre enn år 400 e.Kr. (Kristoffersen og Magnus 2010: 46). Dett er ikke noen spesielt presis datering, men viser i alle fall at grava er fra folkevandringstida.

Brynet viser ingen tegn til brann, og slike spor er heller ikke nevnt i tilvekstkatalogen i forbindelse med de andre gjenstandene. Imidlertid vil jeg være tilbakeholdende med å identifisere grava som ubrent utelukkende basert på at gravgodset ikke har vært med på noe likbål.

Litteratur

Tilvekst B9608; Fett 1956c; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 035091

Brynet

Materialgruppe: A   Lengde (cm): 17,8   Bredde (cm): 6,1

Masse (g): 547   Tykkelse (cm): 2,8   Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei   Slipefurer: Ja

Hovedflate 1: Flat   Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: Ujevn   Sideflate 2: Ujevn

Beskrivelse av brynet

Dette brynet er mest sannsynlig av materialgruppe A, men overflata ser gråere ut. Dette kan

imidlertid godt skyldes jevnt fordelt smuss. Overflata har også enkelte mindre rustflekker. Brynet er avlangt, og smalner av mot enden, som ser ut til å være original. Den andre enden kan utmerket godt også være original, og slipeflatene runder vesentlig av mot denne. Alle sider av brynet har vært benyttet til sliping, men i varierende grad. Tverrsnittet er varierende, og tilsynelatende relativt tilfeldig. En brei fure i den ene slipeflata kan godt ha fungert som en slipefure, selv om den ser ut til å være delvis dannet som følge av at steinen har en viss skifrihet.

Fotografi av brynet

Bryne B9608d, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B9995n1   Gård: Kvåle   Nr. 36   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fetts (dok.nr. 034863) rapport ble gravkista ble oppdaget under veiarbeid i 1949, på et sted det ble sagt at det tidligere hadde vært en gravhaug. Undersøkelsen viste at røysa hadde hatt et tverrmål på 10 m, og "rakk frå takhellene og ned minst 0,5 m under botnen". Takhellene var omhyggelig lagt, og hadde hindret at det kom jord inn i kista. Denne var 3,7 m lang og 80 til 90 cm bred, og var orientert NNV-SSØ (Tilvekst B9995). Bunnen av kista var utjevnet med småheller og grusjord, og oldsakene ble funnet i delvis nedsunken i dette gruslaget. Dessverre hadde imidlertid rotter kommet inn, og hadde ført til en viss omroting av skjelettdeler og gravgods. Skjoldet skal ha lagt i nordenden, mens spydene, øksa, "de ovale steinene" og hodeskallen lå omtrent 1,5 m lenger sør. Sverdet og knivene lå enda lenger sør, mens pilspissene lå helt i sørenden. I tillegg til det nevnte gravgodset ble det også funnet en samling brente bein i søndre ende. Fett mener dette neppe var en egen begravelse, da det ikke så ut til å være tilhørende gravgods og beinmengden var begrenset, men trolig har vært del av et dyr som ble lagt i grava. Fett (1956c: 11) beskriver gravgodsets plassering ved å si at "skjold låg i nordenden, pilar i sørenden, resten ved midten, liket med hovudet mot N". Han supplerer også med at haugen var 2 m høy på nedsida, og at et prøvetikk gravd av Schetelig i 1910 viste "fin, fast sand på botnen, derover mørk jord med kollbitar, så eit tjukt lag grå sand under matjorda".

Gravgods

sverd (tveegget med treskjede), spydspiss, hakespyd (kastespyd), øks, skjoldbul, skjoldhåndtak, pilspisser (minst fire), to kniver, saks, beltespenne, bøyd jernstykke, kniv (med oppsvungen odd), to bryner, to ovale rullesteiner av kvartsitt, spannfornet leirkar, diverse skjelettrestre (i tillegg inneholdt grava ei mindre samling brente beinrester)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Dette funnet skal ifølge Fett ha vært urørt av mennesker, men plasseringa av gravgodset har vært forstyrret av dyr. Det er også litt rart at Fett ikke nevner stein i forbindelse med Scheteligs prøvestikk, i og med at han omtaler røysa rundt gravkista i sin funnberetning. Forklaringen er muligens at Scheteligs prøvestikk ble gravd utenfor kjerneverøysa.

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 269, 329) har satt grava til Snartemo-gruppa, som de har datert til de siste tiårene av 400-tallet og tidlig på 500-tallet. Dette stemmer godt over ens med Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 170) som har bestemt det spannfornede karet til type C2, men ettersom deres dateringer i stor grad er basert på Bemann og Hahne, kan ikke datering av leirkaret betraktes som noen selvstendig observasjon.

Litteratur

Tilvekst B9995; Bemann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 034863

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 13,7	Bredde (cm): 4,1
Masse (g): 181	Tykkelse (cm): 1,6	Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Ja
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Flat
Sideflate 1: L-konkav og T-konveks		Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører tydelig materialgruppe A, og har alle forventede kjennetegn. I tillegg finnes noen få rustflekker på brynet, formodentlig etter kontakt med annet gravgods. Begge hovedslipeflatene er temmelig flate, den ene med en innslitt langsgående fure. Smalsidene er avrundede, den ene litt ujevnt langkonkav, den andre med en mer ujevn form. Brynets ene ende er rett avbrutt. Det er mulig dette kan ha skjedd i brynets brukstid, men i så fall har brynet også sett utstrakt bruk senere. Avrundingen av denne enden er for øvrig interessant. Den har en forholdsvis skarp kant mot bruddflata, og også en markert overgang mot hovedslipeflata. Snarere enn en jevn avrunding dannes dermed egentlig to fasetter, én mot hver slipeflate. Den ene av disse fasettene er i seg selv flat, den andre har en konkavitet som løper på tvers av brynets lengderetning. Jeg får inntrykk av at brynet har vært holdt på skrå i hånden, mens førsteenden har vært benyttet til å slipe et eller annet underlag. Brynets andre ende ser ut til å være original, og runder av mot slipeflatene på normalt vis.

Fotografi av brynet

Bryne B9995n1, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B9995n2   Gård: Kvåle   Nr. 36   Kommune: Voss

Datering   Etter år: 475 e.Kr.   Før år: 525 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge Fetts (dok.nr. 034863) rapport ble gravkista ble oppdaget under veiarbeid i 1949, på et sted det ble sagt at det tidligere hadde vært en gravhaug. Undersøkelsen viste at røysa hadde hatt et tverrmål på 10 m, og "rakk frå takhellene og ned minst 0,5 m under botnen". Takhellene var omhyggelig lagt, og hadde hindret at det kom jord inn i kista. Denne var 3,7 m lang og 80 til 90 cm bred, og var orientert NNV-SSØ (Tilvekst B9995). Bunnen av kista var utjevnet med småheller og grusjord, og oldsakene ble funnet i delvis nedsunken i dette gruslaget. Dessverre hadde imidlertid rotter kommet inn, og hadde ført til en viss omroting av skjelettdeler og gravgods. Skjoldet skal ha lagt i nordenden, mens spydene, øksa, "de ovale steinene" og hodeskallen lå omtrent 1,5 m lenger sør. Sverdet og knivene lå enda lenger sør, mens pilspissene lå helt i sørenden. I tillegg til det nevnte gravgodset ble det også funnet en samling brente bein i søndre ende. Fett mener dette neppe var en egen begravelse, da det ikke så ut til å være tilhørende gravgods og beinmengden var begrenset, men trolig har vært del av et dyr som ble lagt i grava. Fett (1956c: 11) beskriver gravgodsets plassering ved å si at "skjold låg i nordenden, pilar i sørenden, resten ved midten, liket med hovudet mot N". Han supplerer også med at haugen var 2 m høy på nedsida, og at et prøvetikk gravd av Schetelig i 1910 viste "fin, fast sand på botnen, derover mørk jord med kollbitar, så eit tjukt lag grå sand under matjorda".

Gravgods

sverd (tveegget med treskjede), spydspiss, hakespyd (kastespyd), øks, skjoldbul, skjoldhåndtak, pilspisser (minst fire), to kniver, saks, beltespenne, bøyd jernstykke, kniv (med oppsvungen odd), to bryner, to ovale rullesteiner av kvartsitt, spanformet leirkar, diverse skjelettrester (i tillegg inneholdt grava ei mindre samling brente beinrester)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Dette funnet skal ifølge Fett ha vært urørt av mennesker, men plasseringa av gravgodset har vært forstyrret av dyr. Det er også litt rart at Fett ikke nevner stein i forbindelse med Scheteligs prøvestikk, i og med at han omtaler røysa rundt gravkista i sin funnberetning. Forklaringen er muligens at Scheteligs prøvestikk ble gravd utenfor kjerneøysa.

Bemann og Hahne (1994: katalognummer 269, 329) har satt grava til Snartemo-gruppa, som de har datert til de siste tiårene av 400-tallet og tidlig på 500-tallet. Dette stemmer godt over ens med Kristoffersen og Magnus (2010: funnlistennummer 170) som har bestemt det spanformede karet til type C2, men ettersom deres dateringer i stor grad er basert på Bemann og Hahne, kan ikke datering av leirkaret betraktes som noen selvstendig observasjon.

Litteratur

Tilvekst B9995; Bemann og Hahne 1994; Næss 1996; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ark. dok.nr. 034863

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 11,4	Bredde (cm): 3,6
Masse (g): 77	Tykkelse (cm): 0,9	Helhet: Antatt helt
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Flat		Hovedflate 2: Flat
Sideflate 1: Flat		Sideflate 2: Flat

Beskrivelse av brynet

Brynet tilhører materialgruppe A. De mørkere båndene kommer ikke veldig tydelig fram, men ellers er alle kjennetegn tydelig til stede. Et sted på brynet viser imidlertid tegn til en svak oppsplitting, formodentlig langs båndstrukturen. Begge hovedslipeflatene er flate, og det samme er sideflatene. Omriset er noe avsmalnende, slik at den ene enden er 3,6 cm bred, mens den andre er 2,8 cm. Graden av avrunding mellom hovedslipeflatene og sideflatene varierer noe, men er generelt ikke særlig stor. Det bør også nevnes at overgangen mellom denne avrundingen og sideflatene er forholdsvis markert. Begge ender av brynet er avbrutte, og slipeflatene runder av mot bruddflatene, slik at begge ender framstår som originale.

Fotografi av brynet

Bryne B9995n2, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B10304Ie Gård: Hårland Nr. 82 Kommune: Etne

Datering Etter år: 450 e.Kr. Før år: 575 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Under grusgraving til veibygging i 1950 ble det oppdaget to graver i en naturlig grusrygg. Noen gjenstander ble løftet ut av gravrommene under oppdagelsen, men er like fullt del av museumsnummeret. Etter at museet var varslet, gjennomførte Wencke Slomann ettergravning. Det var to graver, hvorav grav I, med brynet, var skåret 20-25cm ned i grusen, kantsatt med kampesteiner, og dekket med heller. Gravgjemmet målte 2 ganger 1 m, og orientert NNV - SSØ. Det var rester av en steinlegging, muligens ei røys, rundt grava, men denne strakk seg ikke over dekkhella på utgravningstidspunktet. Gravkammeret var for øvrig vel to meter langt og én meter bredt. Spyd, kniv og bryne skal ha ligget i det sørøstre hjørnet, mens Slomann selv fant leirkaret i nordvestre ende (Tilvekst B10304; Fett 1963: 47; dok.nr. 041229). Ettersom det ikke nevnes noe om kull eller brente bein, kammeret var mer enn mannslangt, og grava inneholdt våpen (se Schetelig 1917: 39-40), vil jeg anta at dette har vært ei skjelettgrav.

Gravgods

Spyd (støtspyd/lanse), kniv, tange, to jernfragmenter, bryne, diverse skår av et spannformet leirkar

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Kristoffersen og Magnus (2010: 49) kobler skårene av det spannformede leirkaret til sin type C3, eller muligens type E. Dette gir en datering fra rundt år 450 e.Kr. til slutten av folkevandringstida (Kristoffersen og Magnus 2010: 44-46).

Spydspissen viser seg ved selvsyn å være svært rusten, og falen mangler fullstendig. På grunn av rustmengden er det heller ikke mulig å si noe sikker om bladets tverrsnitt, utover at det må ha vært forholdsvis tynt. Bladets omriss ligner type Kraghul, og med ei bladlengde på rundt 18cm og ei Bl/BB på omtrent 0,18 tilhører den trolig variant a. Denne typen kan dessverre nærmere ikke tidfestes (Bemann og Hahne 1994: 429-430).

Litteratur

Tilvekst B10304; Schetelig 1917; Fett 1963; Bemann og Hahne 1994; Kristoffersen og Magnus 2010; Top.ar. dok.nr. 041229

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 10,1	Bredde (cm): 4,2
Masse (g): 206	Tykkelse (cm): 2,6	Helhet: Brukket før gjenbruk
Spor etter ildslagning: Nei		Slipefurer: Nei
Hovedflate 1: Ujevn		Hovedflate 2: Tverrkonveks

Sideflate 1: Tverrkonveks

Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet består av materialgruppe A, men har en noe gulere farge på grunn av smuss. Det har vage mørkere bånd parallelt med hovedslipeflatene. Omrisset har noe innsvungne sider, men ikke nok til utvetydig å ha en innsvingen. Slipeflatene runder i stor grad over den ene bruddenden, som trolig er brynets originalende. Den andre bruddflata har ikke avrundede kanter, men at brynet er tynnest på midten kan muligens likevel tyde på at det har vært i bruk i noe tid etter bruddet. Brynets tverrsnitt er nokså variabelt, med noe ujevne slipeflater og generelt avrundede smalsider. De siste er imidlertid noe variable, og den ene har et lite flatt parti på midten over mye av sin lengde.

Fotografi av brynet

Bryne B10304e, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B11434c   Gård: Setre   Nr. 150   Kommune: Hafslo

Datering   Etter år: 300 e.Kr.   Før år: 350 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Gravkonstruksjonen var ei røys med jordkappe, utgravd av Egil Bakka i 1960 (Bakka 1993:145-147). Den var omtrent 20 m i tverrmål og 1,5 m høy, med en delvis bevart fotkjede rundt kanten. Oppå den opprinnelige markoverflata midt i haugen var det et brannflak med rensede brente bein dekket av steinheller. Noen meter nord for dette befant det seg ei hellelegning i bunnen av haugen, og brynet ble funnet oppå denne (Straume 1993: 223-226).

Gravgods

Fra grava: Hårnål av bein, potteskår (av spannformet leirkar), potteskår (fra annet kar), avslag (av svart kvartsitt), biter (av rust), noen kull

Nederst i haugfyllen: Håndkvernstein, løper (til skubbekvern), bryne, kljåstein, jernfragment

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Både ifølge Straume (1993) og tilvekstkatalogen (B11434), digitalisert i Bergen universitetsmuseums gjenstandsdatabase, skal brynet altså ha befunnet seg mot bunnen av haugfyllen, og det er derfor mulig at brynet er en tilfeldig del av fyllmassene, snarere enn en tiltenkt del av gravferdsritualet. Dateringa burde imidlertid uansett være riktig.

Eldrid Straume (1993: 227-228) daterer haugen til sein C2. Denne dateringa baserer seg på en antagelse om at haugen er bygget etter "bureisingsgenerasjonen", og at stratigrafien tilsier at haugen tilhører bosetningens eldste fase. Typologiske vurderinger av beinnåla spiller også inn. Etter Lund Hansens system fyller C2 tidsrommet 250/260 e.Kr. til 310/320 e.Kr. (Solberg 2003: 72). Imidlertid går Straume (1993: 228) videre til å sette tidsrommet for gårdens opprettelse til ca. 300 til 350 e.Kr. Denne dateringa av begynnelsen av gårdsdrifta på Modvo stemmer for så vidt over ens med Kristoffersens (1993: 153) datering.

Det eneste problemet her er at grava inneholdt et skår fra et spannformet leirkar. Straume (1993:228) argumenterer for at dette trekker spannformede leirkar noe bakover i tid. Imidlertid mener Kristoffersen og Magnus (2010: 54) at det ikke foreligger entydige dateringer tidligere enn C3, selv om det finnes enkelte funn som har blitt tolket i den retningen. Fra mitt ståsted må konklusjonen bli at den her aktuelle grava er fra første halvdel av 300-tallet, enten sen C2 eller tidlig C3. Dette er i så fall en svært tidlig datering av et spannformet leirkar.

Litteratur

Tilvekst B11433, B11434; Bakka 1993; Kristoffersen 1993; Straume 1993; Kristoffersen og Magnus 2010

Brynet

Materialgruppe: A	Lengde (cm): 12,1	Bredde (cm): 3,9
Masse (g): 0	Tykkelse (cm): 2,3	Helhet: Brukket før gjenbruk
Spor etter ildslagning: Nei	Slipefurer: Nei	
Hovedflate 1: Flat	Hovedflate 2: L-konkav og T-konveks	
Sideflate 1: L-konkav og T-konveks	Sideflate 2: L-konkav og T-konveks	

Beskrivelse av brynet

Brynet ser ut til å bestå av materialgruppe A, men har enkelte mindre avvik. Den ene slipeflata har et område der overflata ikke er nedslipt, men ser ut til å være den originale spaltningsflata fra da brynet ble laget. Enkelte steder viser brynet tegn til oppsprekking. Disse sprekkene ser ikke ut til å følge lagskiller i steinen, i stedet ser det for meg ut som overflata er i ferd med å sprekke av. Dette kan trolig skyldes varmepåvirkning.

Brynets omriss er knokkelformet, og brukket på midten. I profil ser det også ut som brynet smalner noe av fra den originale enden, og spesielt den ene slipeflata har en innsving. Kantene mellom bruddflata og slipeflatene er noe avrundet, så brynet må ha sett en viss bruk også etter at det knakk. Tverrsnittet er noe varierende, med stort sett buede slipeflater som glir over i hverandre. Den ene hovedslipeflata er nokså flat på midten, og den ene sidekanten er delvis flat. Mot bruddstedet er tverrsnittet på ca. 2,8 ganger 2,0cm

Fotografi av brynet

Bryne B11343c, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B14954/13 Gård: Nerhus Nr. 56 Kommune: Kvinnherad

Datering Etter år: 510 e.Kr. Før år: 570 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Hellekista kom til syne under gårdsarbeid, og museet ble varslet. Utgravninga ble gjennomført av Bjørn Myhre i 1981. Haugen hadde et tverrmål på mellom 20 og 23 m, og har trolig vært omtrent 3-4 m høy. Høyde på utgravningstidspunktet var 2,8 m. Hellekista sto sentralt i haugen, på markens opprinnelige overflate. Den målte 3,4 m lang og 0,8 m bred og høy. Det var ikke spor etter inngrep i kista, men noen av gjenstandene var likevel flyttet på, trolig av dyr. Liket har antagelig ligget i kistas østre ende, med hodet mot vest. Osteologiske analyser av fragmenter fra skalle og tenner tyder på at personen var rundt 40-50 år gammel. I funnkatalogens tekst blir grava foreslått å være ei mannsgrav som følge av gjenstandene (Tilvekst B14954). Disse opplysningene er bekreftet av Bjørn Myhre (2005: 279-290). Han skriver også at det kan tenkes det har skjedd en sekundærbegravelse eller et mindre haugbrott sentralt i kista, men at hellene i så fall må ha vært lagt på plass igjen, ettersom noe haugbrott ikke kunne påvises under utgravninga (Myhre 2005: 289-290).

Gravgods

Sverd (tveegget), sverdknapp (sølv), sølvring, spyd, øks, skjoldbule, skjoldhåndtak, pinsett, reimspenne, betalingsring (gull), kar (nesten hel bulevase), ildstein, bryne, to skrinhanker (jern), haspe (jern), kniv, bisset, beltespenne, tre jernringer, kar (spannformet), pilspiss, kniv, ring (med krok av jern), halv hank, diverse fragmenter av jern og jernbeslag, seletøy (jern) meisel, stein, fragmenter av skalle og tenner

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Bemann og Hahne (1994: 331-334, katalognummer 278) har bestemt denne grava til den eponyme Nerhusfasen, som de daterer til omtrent 510/525 e.Kr. til 565/570 e.Kr. Denne datering ligger hovedsak innenfor periode D2b, men strekker seg også noe tilbake i D2a.

I artikkelen "Kriger i en overgangstid" aksepterer Myhre (2005: 291-298) Bemmann og Hahnes datering av Nerhus-fasen, og dermed Nerhus-grava, all den tid han legger dateringen til grunn for den videre diskusjonen.

Litteratur

Tilvekst B14954; Bemmann og Hahne 1994, Myhre 2005

Brynet

Materialgruppe: A Lengde (cm): 13,7 Bredde (cm): 4,8

Masse (g): 240 Tykkelse (cm): 2,3 Helhet: Brukket før gjenbruk

Spor etter ildslagning: Nei

Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat

Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: L-konkav og T-konveks

Sideflate 2: L-konkav og T-konveks

Beskrivelse av brynet

Brynet er av materialgruppe A, med alle forventede kjennetegn. Det er forholdsvis rent og ensfarget med unntak av et par rustflekker. Brynet har en utpreget innsvungen form, med én ende som ser ut til å være original, med utpreget avrunding fra slipeflatene, og én ende som ser ut til å ha brukket mens brynet var i bruk. Brynet har imidlertid trolig vært i bruk ei god stund etter dette, ettersom bruddstedet ikke lenger er det smaleste stedet. Etter min oppfatning ser det ut til å være et nokså skarpt skille mellom slipeflata ytterst mot bruddstedet, som trolig er fra før bruddet skjedde, og den nye slipeflata som har dannet seg innenfor. Det er også interessant å se at tverrsnittet danner to flate slipeflater langs brynets hovedsider, mens smalsidene er sterkt buet. Disse buene glir imidlertid ikke umerkelig over i de flate slipeflatene, i stedet er det en markert, nærmest skarp, kant mellom dem.

Fotografi av brynet

Bryne B14954/13, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Museumsnummer B18131/1 Gård: Erstad Nr. 314 Kommune: Alver

Datering Etter år: 245 e.Kr. Før år: 535 e.Kr.

Funnomstendigheter og gravanlegg

Ifølge innføringa i tilvekstkatalogen (B18131) skal denne grava ha vært funnet under registrering i et område med hauger, undersøkt ved flateavdekking. Etter beskrivelsen i Askeladden (ID 135163-1) skal haugene ha vist seg å være naturlige. Denne grava, struktur A1, ble avdekket i utkanten av en av haugene, og er tolket som ei flatmarksgrav. Den besto av en nedgravning, og inneholdt en kullholdig masse, i tillegg til gjenstandene og de brente beina som er nevnt under. Andre strukturer i forbindelse med grava er ikke nevnt, men den skal ligge på et høydedrag med vidt utsyn. Beskrivelsen i askeladden gir ikke inntrykk av at det var noen orden i plasseringa av gjenstandene da de ble funnet. Nedgravningen ble snittet, og det ble tatt karbonprøve (T15845).

Gravgods

Bryne, fire fragmenter (kobberlegering), fragment (jern, muligens fra ei nål), brente bein (16,86g)

Dateringsgrunnlag og kommentarer

Datering er oppgitt som 1640 +/- 70 (uten at det er skrevet BP), kalibrert til 245-535 cal. Ad. Det fremgår ikke av museets tilvekstkatalog, gjengitt i gjenstandsdatabasen i Musit, (B18131) om dette er ved ett eller to standardavvik, men den store bredda i dateringsintervallet kan muligens tyde på det siste.

Litteratur

Tilvekst B18131; Askeladden ID 135163-1

Brynet

Materialgruppe: A Lengde (cm): 18,9 Bredd (cm): 5,0

Masse (g): 502 Tykkelse (cm): 2,6 Helhet: Antatt helt

Spor etter ildslagning: Nei Slipefurer: Nei

Hovedflate 1: Flat Hovedflate 2: Flat

Sideflate 1: Uslipt Sideflate 2: Uslipt

Beskrivelse av brynet

Brynet består av materialgruppe A, og viser i mine øyne ikke tydelige tegn til å ha vært på noe likbål. Det ser ut til å være helt, ettersom slipeflatene til en viss grad runder av mot endene. Sideflatene ser ikke ut til å være brukt til sliping. Hovedslipeflatene ser ut til å ha sett nokså

begrenset bruk, og har fortsatt merker fra steinen først ble laget. De er for øvrig flate på midten, men går over i en tverrkonveks form mot kantene. Disse er avrundet mot sideflatene.

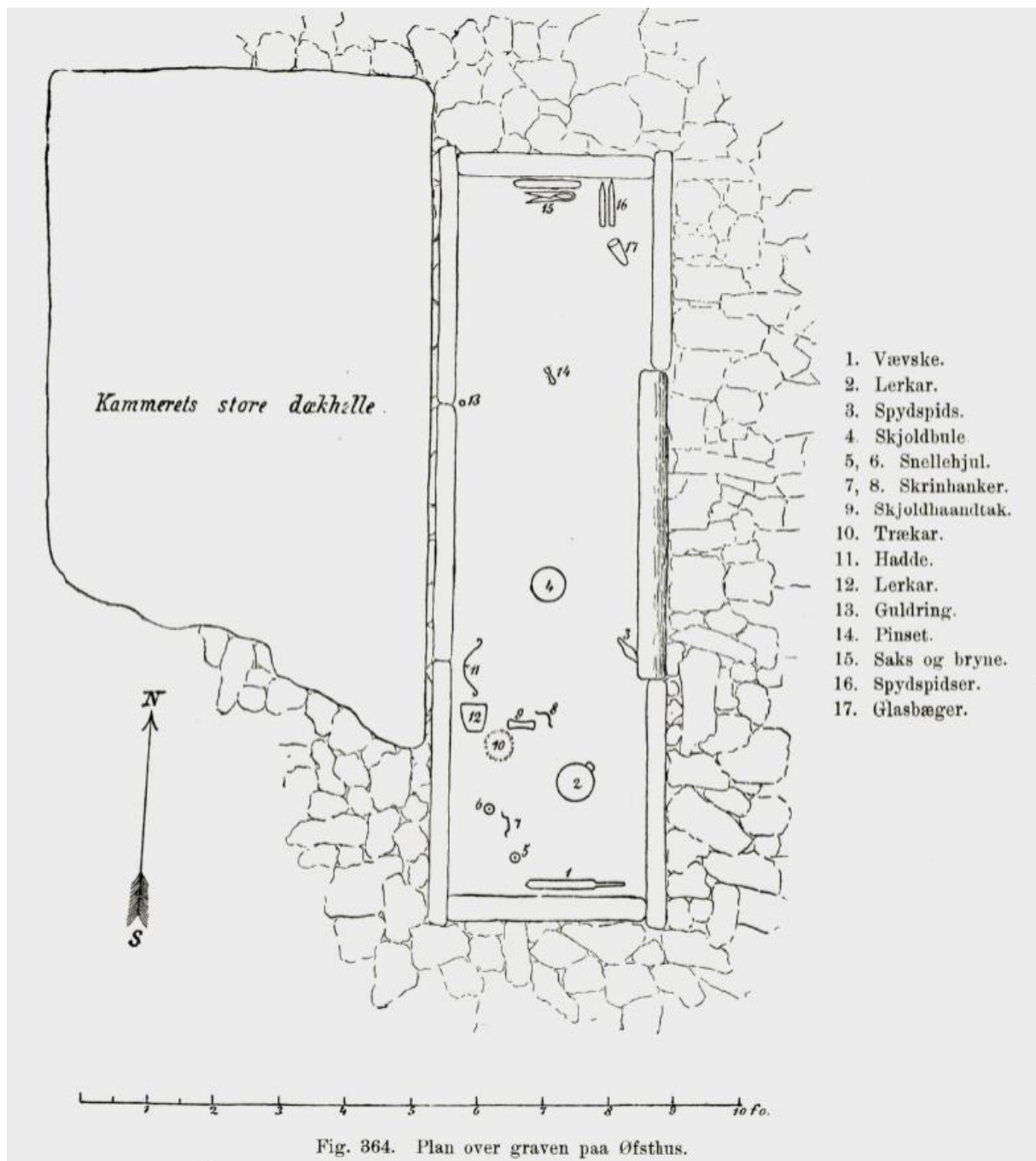
Fotografi av brynet

Bryne B18131/1, målestokk i cm, fotografert av Bendik N. Bergendal.

Plansjer til gravene i katalogen

Museumsnummer B3731

Plantegning B3731, Schetelig 1912, figur 364.

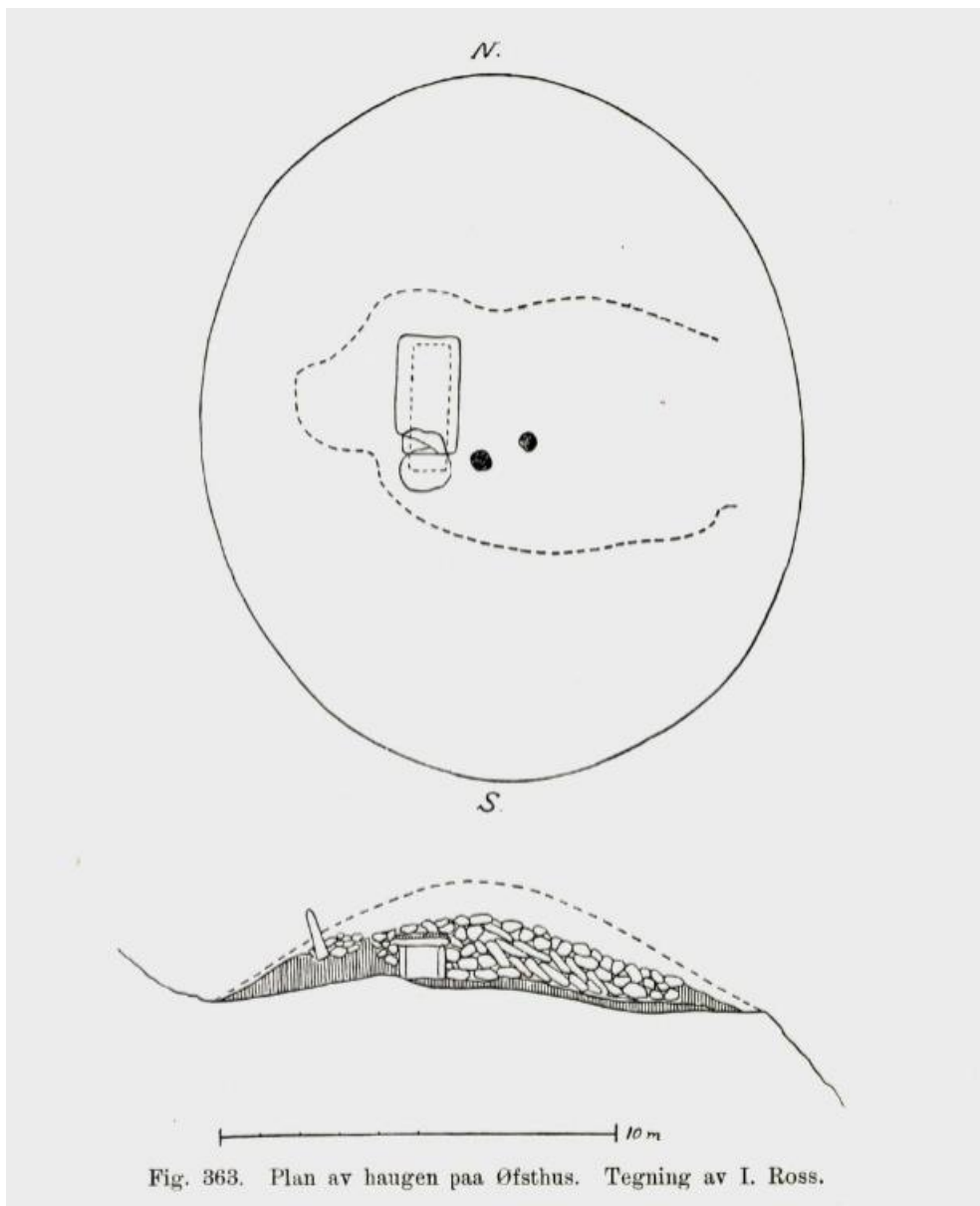
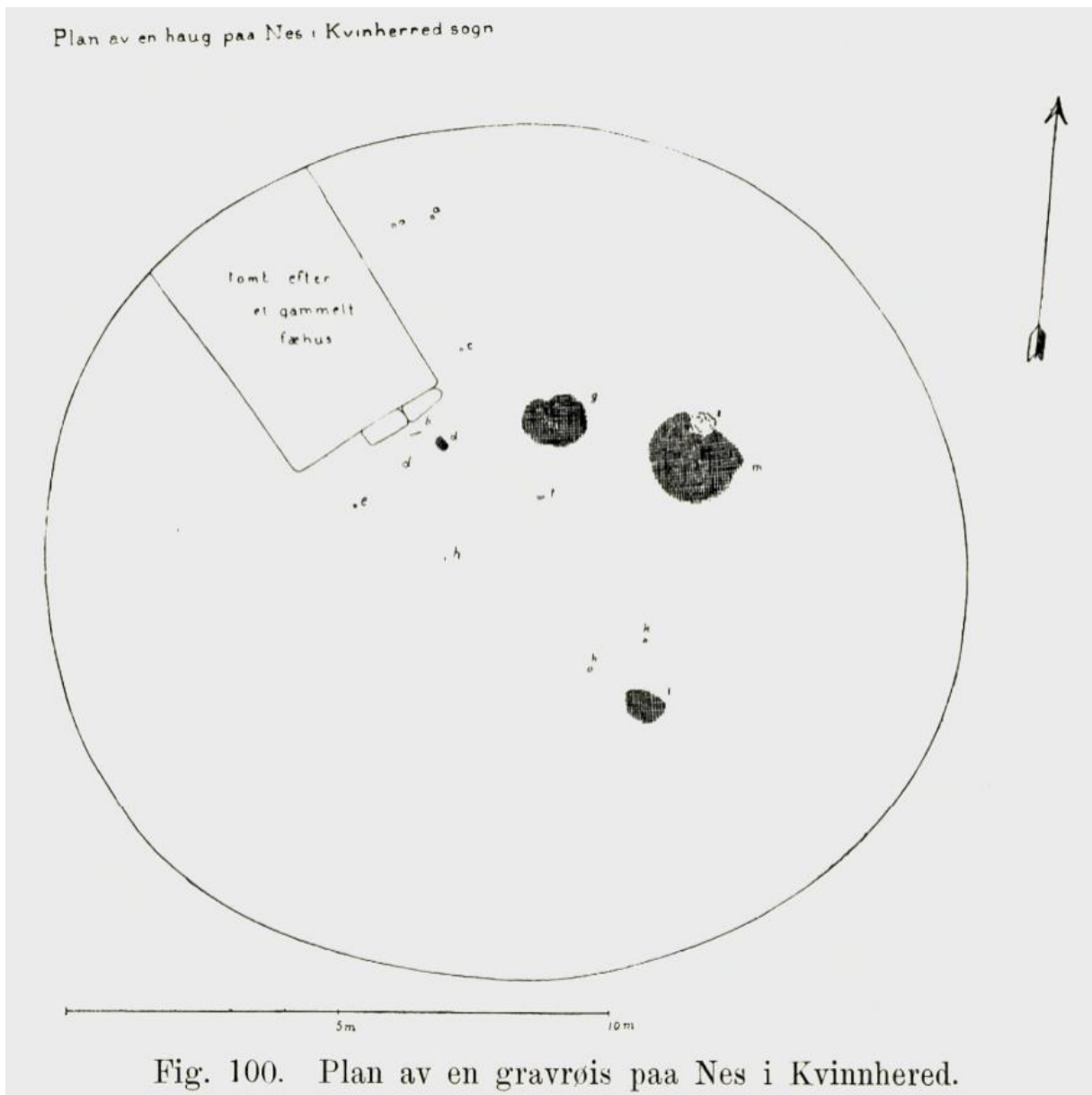

Fig. 363. Plan av haugen paa Øfsthus. Tegning av I. Ross.

Snittegning B3731, Schetelig 1912, figur 363.

Plantegning B5931, Schetelig 1912, figur 100.

a. To smaa randstykker av et stort, simpelt spandformet lerkar. *b.* En firkantet jernten, 15.6 cm. lang. *c.* Et litet skaar av samme lerkar som ved *a.* *d.* Sammenhengende klumper av kul med enkelte benstumper og et randstykke av et lerkar av anden form end det første. *e.* Et simpelt haandsnellehjul av klebersten, fundet 50 cm. høiere end bunden. *f.* Krumkniv av jern, fundet 1 m. høiere end bunden. *g.* En grund fordypning i grusbunden under røisen, fylt med en mængde ren sort kul, men uten ben og oldsaker. *h.* Fragment av en spiralfingerring av guld (ormhodering) fundet staaende paa kant i bundlaget. *i.* En større samling brændte ben, rensede og hvite, fundet like under græstorven i haugens overflate. *k.* Smaa lerskaar, dels av samme spandformete lerkar som ved *a.*, dels av en hankepotte. *l.* En grund fordypning i grusbunden, fylt med kul, i det hele anlagt ganske som den der er avsat ved *g.* *m.* Lignende fordypning i grusbunden, ogsaa fylt med kullag. Ved dennes kant fandtes lodret under *i* ogsaa en liten samling brændte ben. — Hvor ikke andet er anført ved de enkelte stykker fandtes alt i bundlaget under røisen.

Nøkkel til figur 100, B5931, Schetelig 1912, side 45.

Museumsnummer B6032III

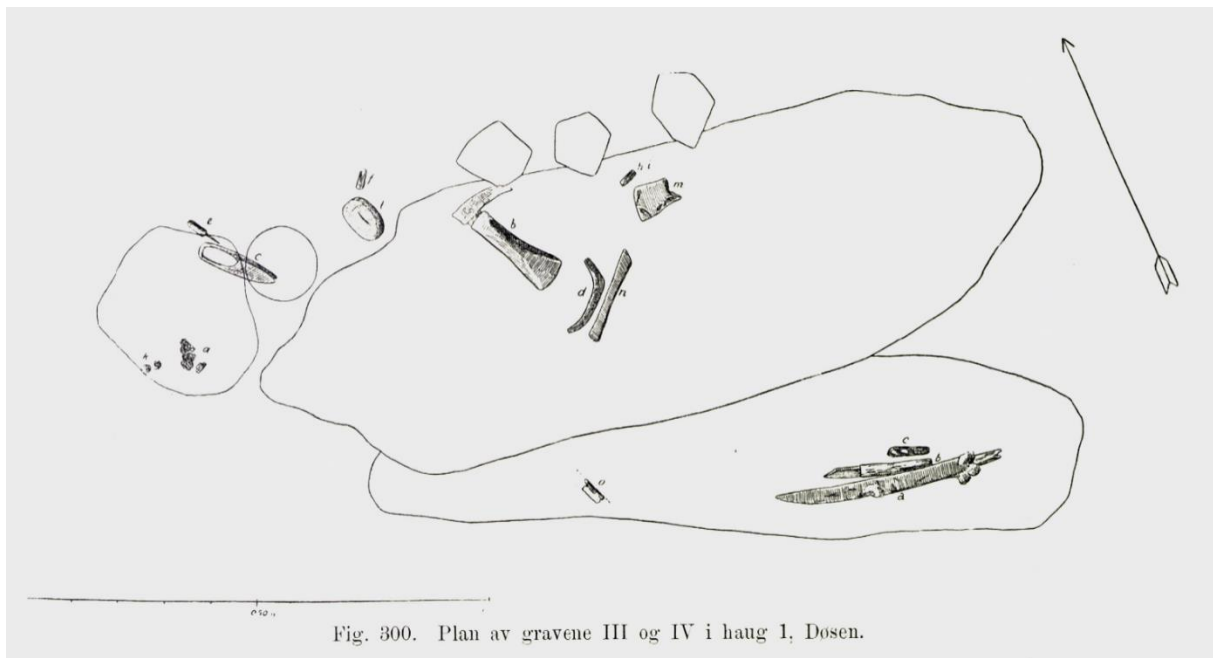
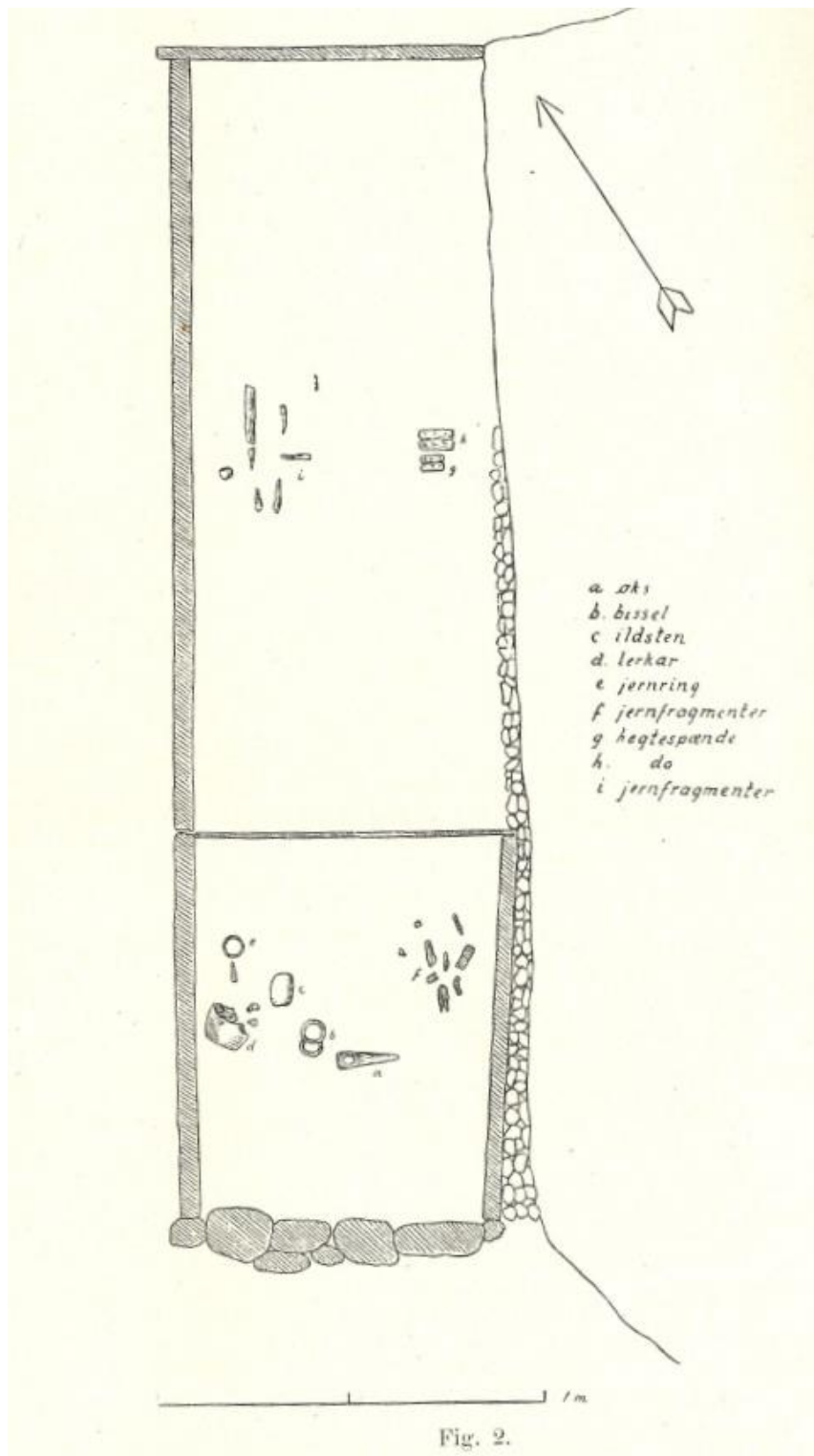
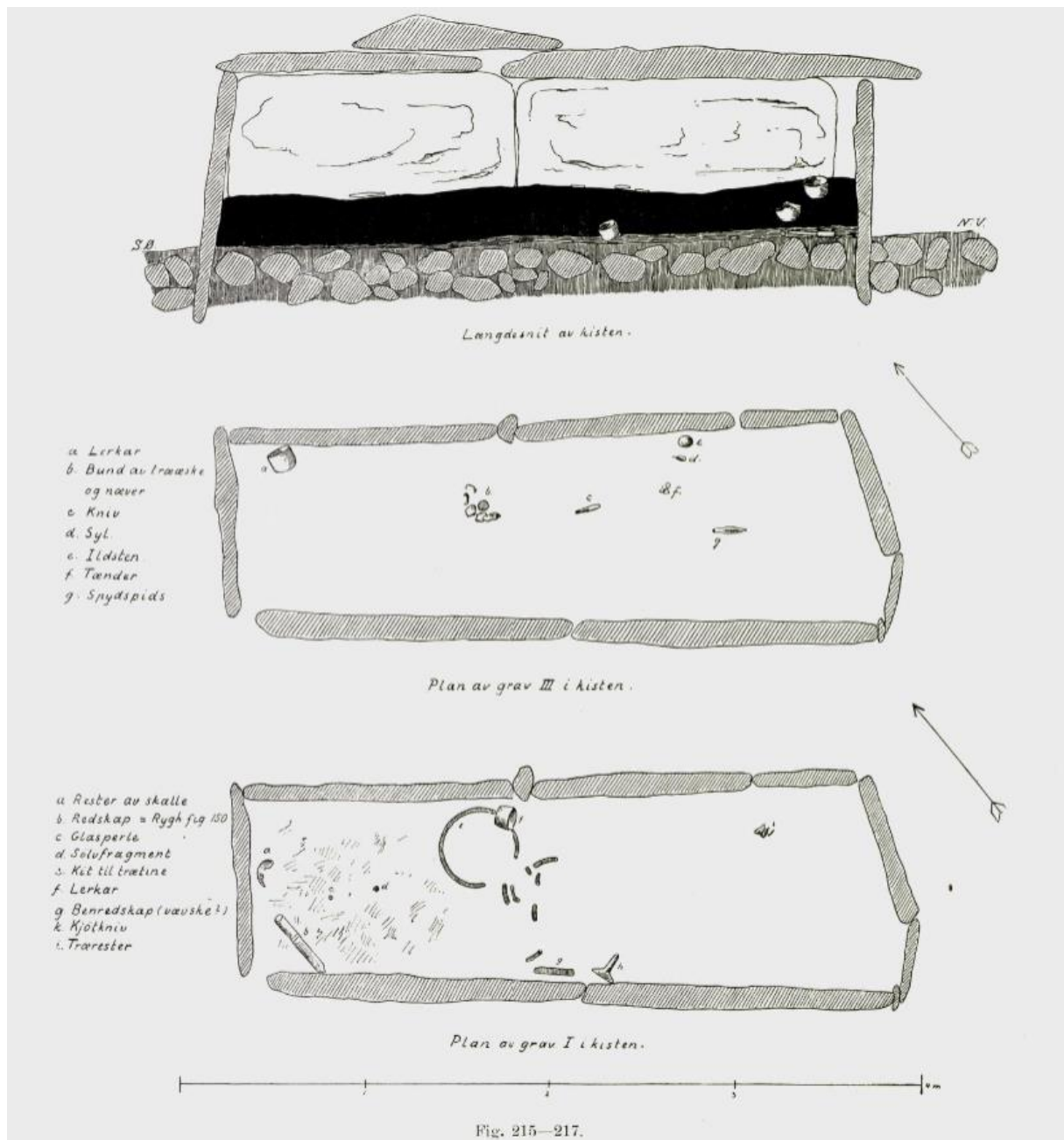

Fig. 300. Plan av gravene III og IV i haug 1, Døsen.

Plantegning B6032, grav III og IV, Schetelig 1912, figur 300.

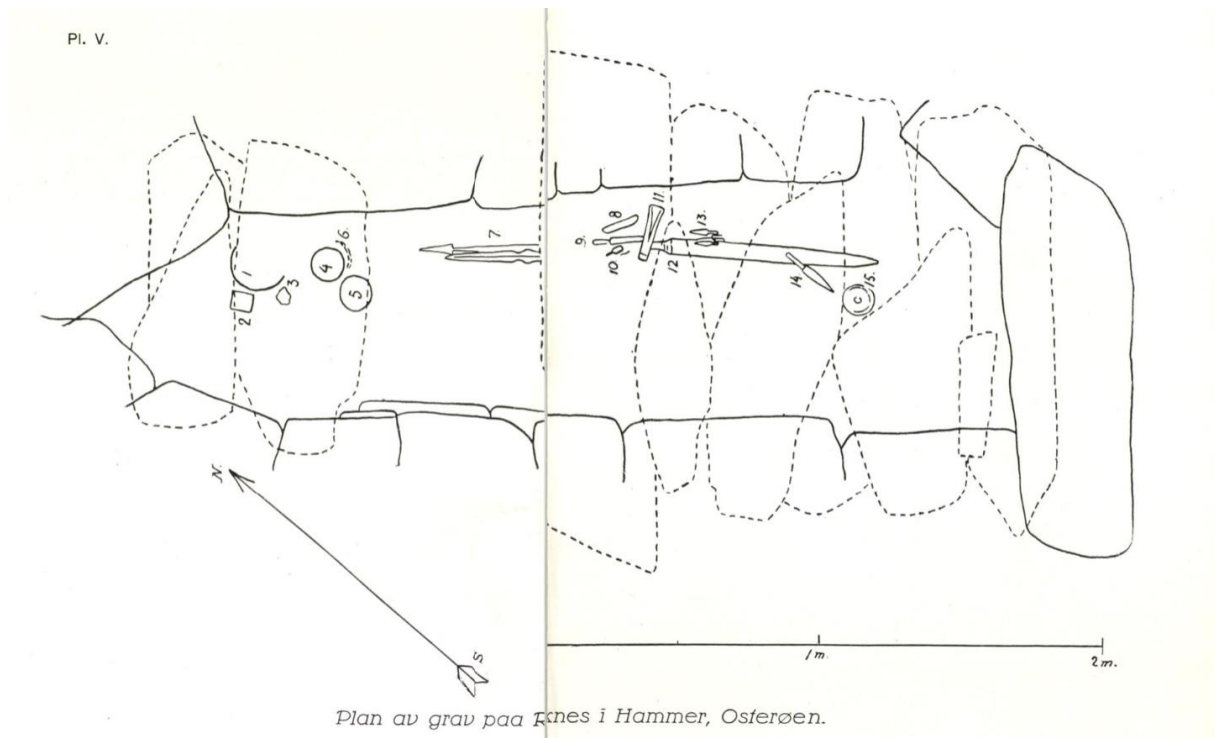
Plantegning B6071, de Lange 1909, figur 2.

Plantegning B6227, Schetelig 1912, figur 215 – 217.

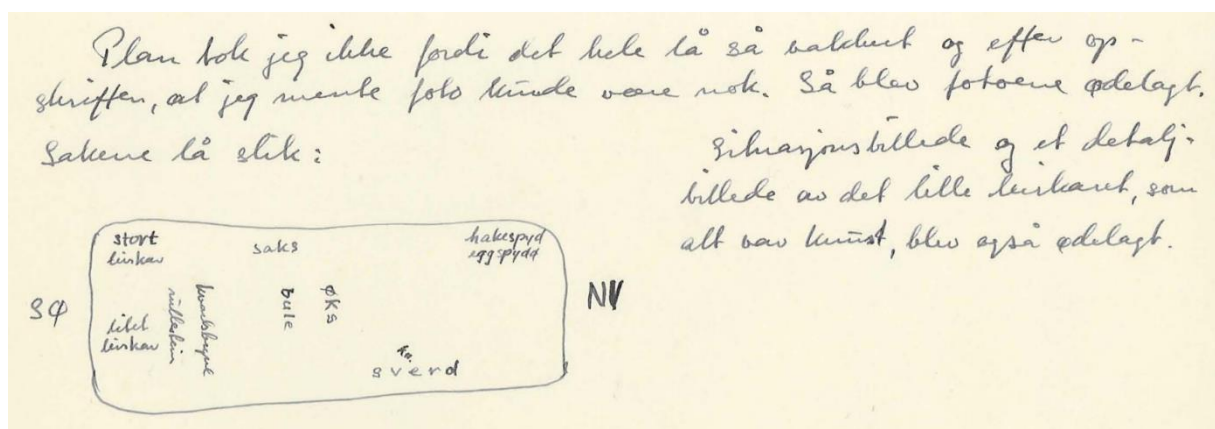

Museumsnummer B6670

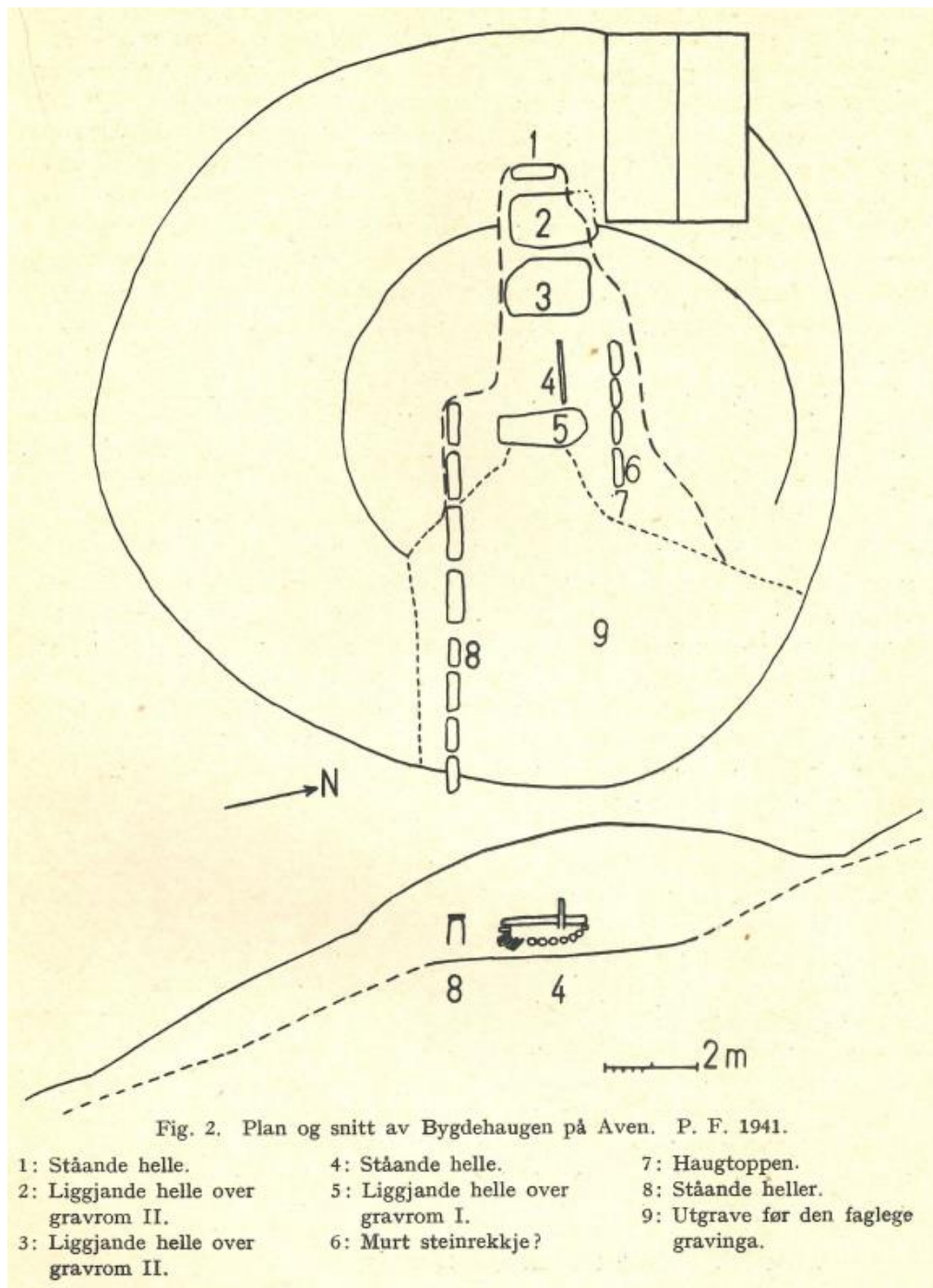

Plantegning B6670, Schetelig 1917, plansje V. Hvilke gjenstander som hører til tallene er beskrevet gravgodsoversikten under B6670.

Museumsnummer B9015

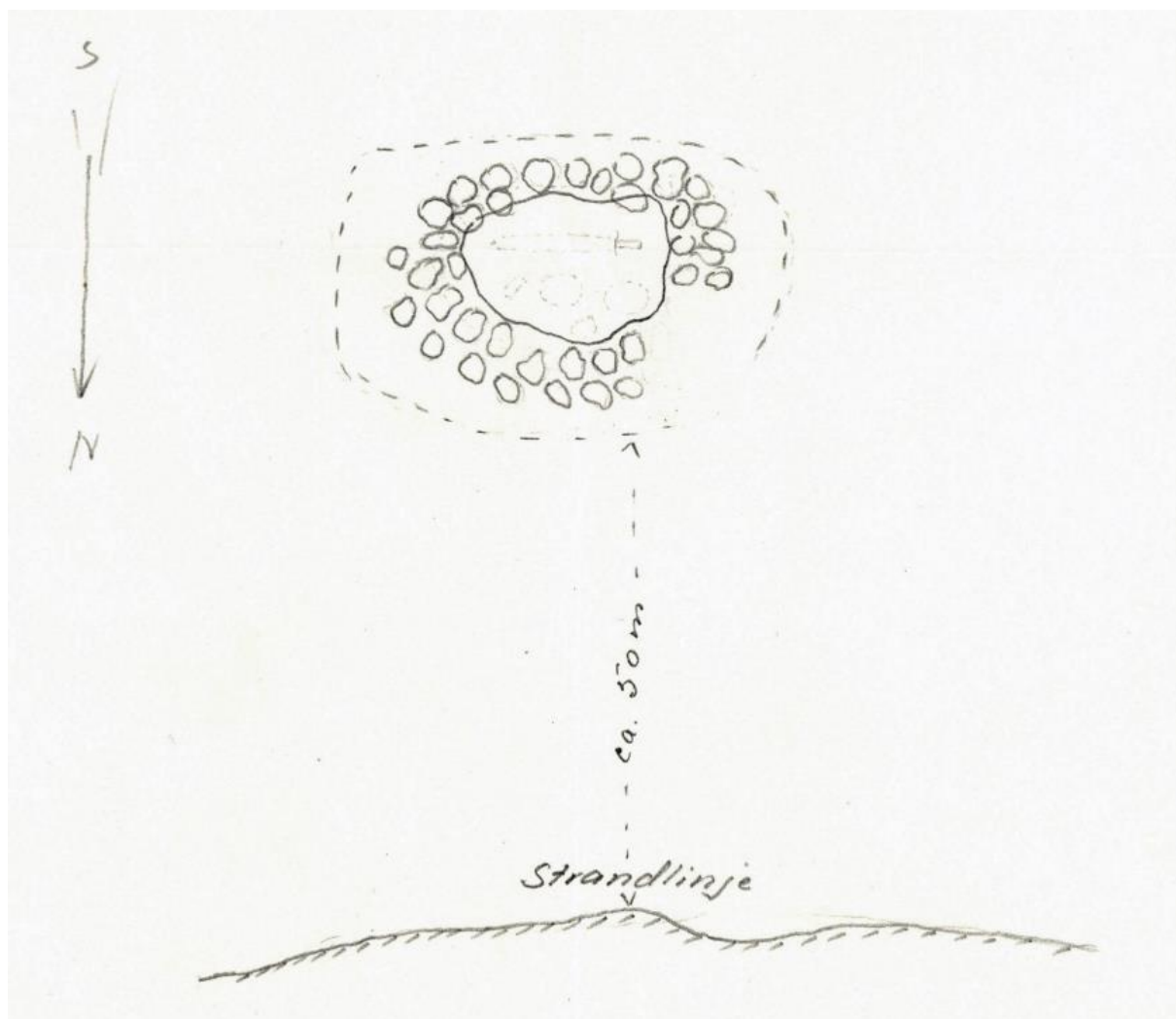

Plantegning B9015, Top.ark. dok.nr. 28778, Per Fett.

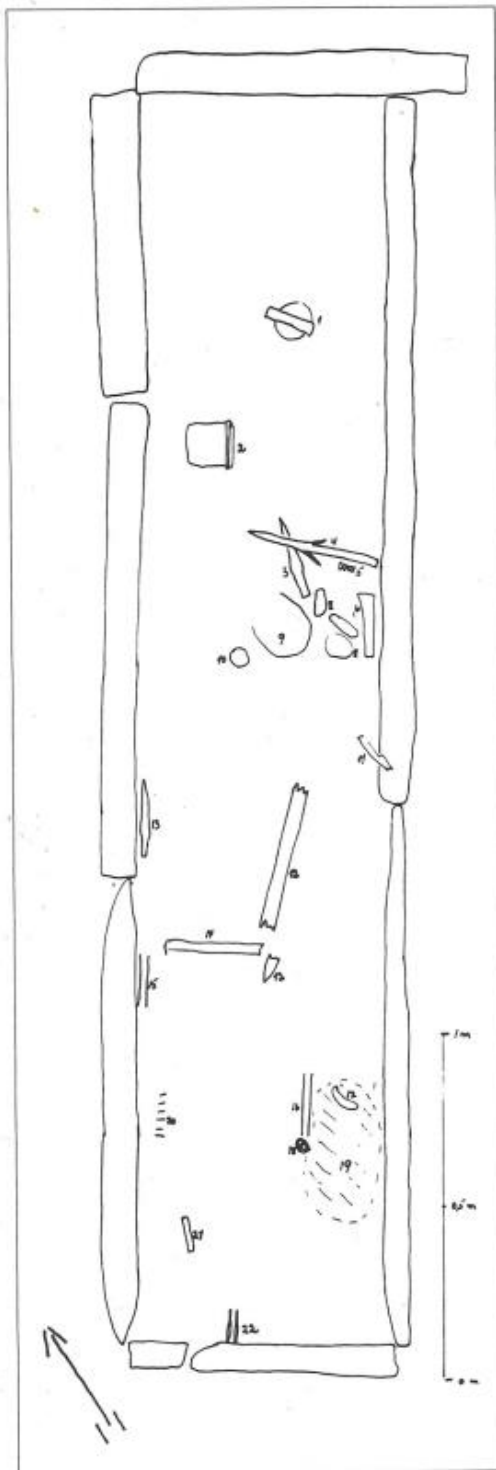
Plantegning B9192, Fett 1943, figur 2.

Museumsnummer B9224

Plantegning B9224, Top.ark. dok.nr. 13126, tegnet av innsender.

Museumsnummer B9995

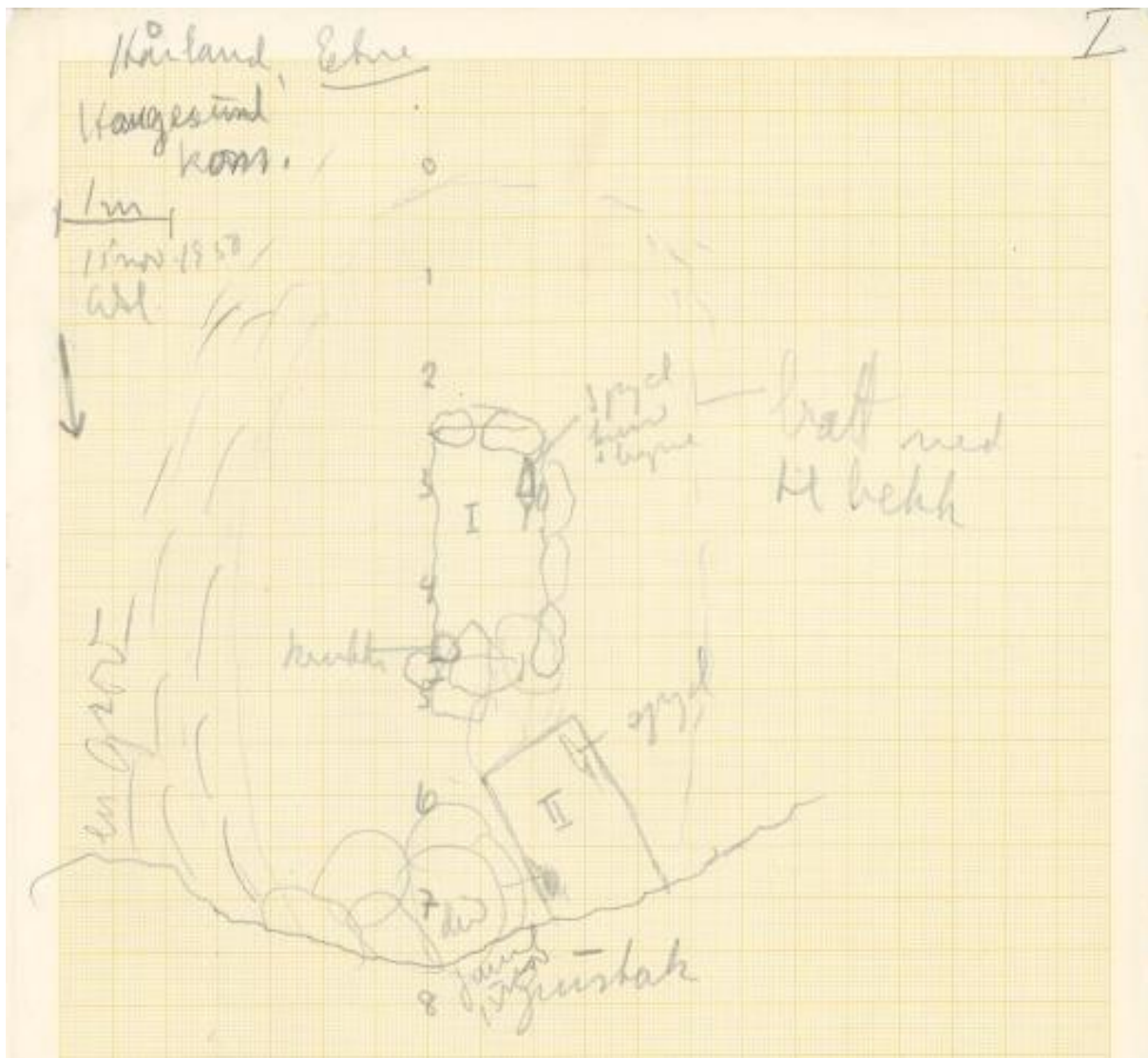
Tegnforklaring:

- 1= Skjoldbule og håndtak av jern
- 2= Spannformet leirkar
- 3= Spydspiss av jern
- 4= Spydspiss av jern
- 5= Tenner
- 6= Øks av jern
- 7= Bryner
- 8= Ildslagningstein
- 9= Skalle
- 10= Ildslagningstein
- 11= Saks av jern
- 12= Sverd av jern
- 13= Kniv av jern
- 14= Lårbein
- 15= Lårbein
- 16= Leggbein
- 17= Krumkniv av jern
- 18= D-formet remspenne
- 19= Brent bein
- 20= Ubest. jernfragment
- 21= Ubest. jernfragment
- 22 = Piler av jern

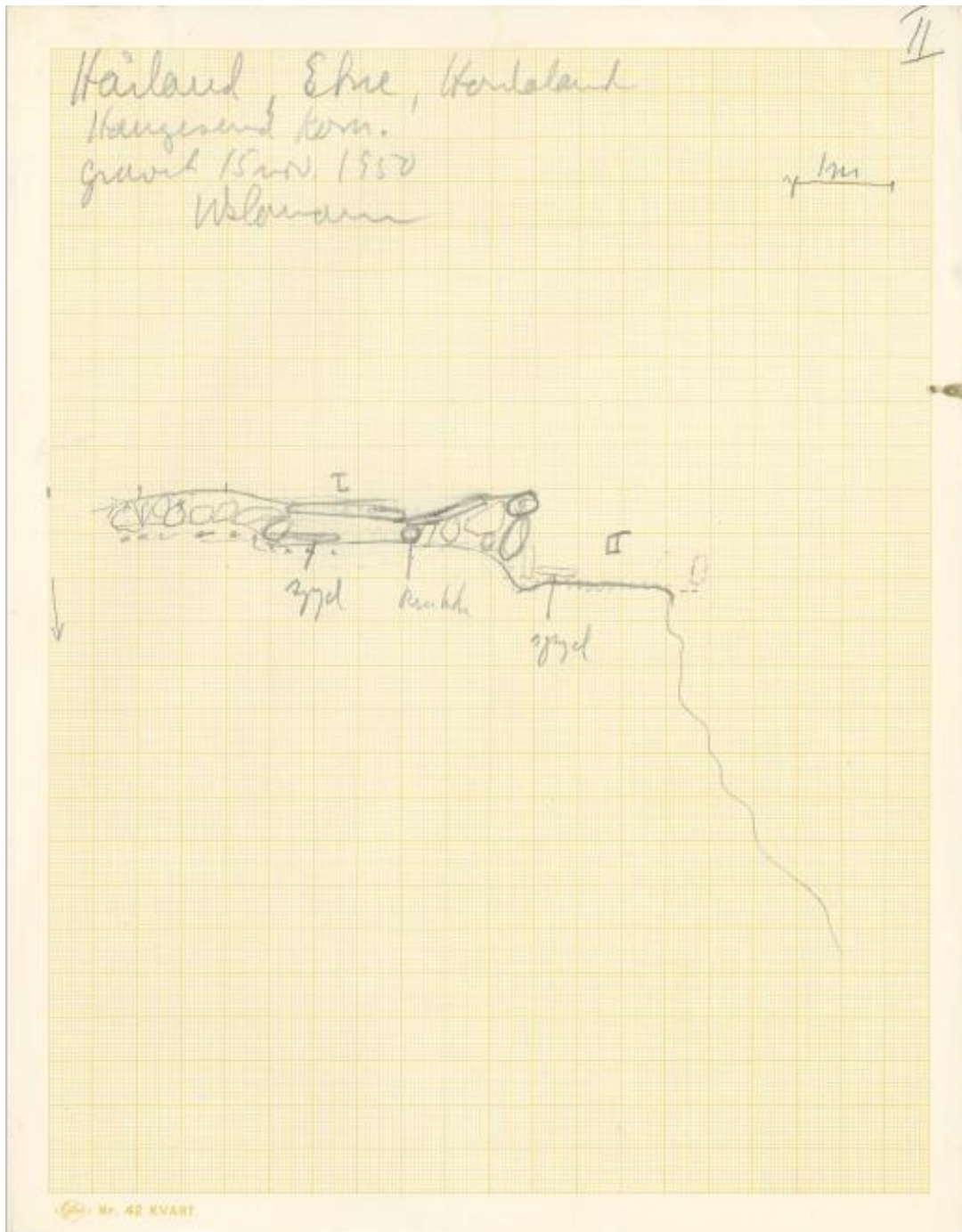

Plantegning B9995, Næss 1996, plansje 21.1.

Museumsnummer B10304I

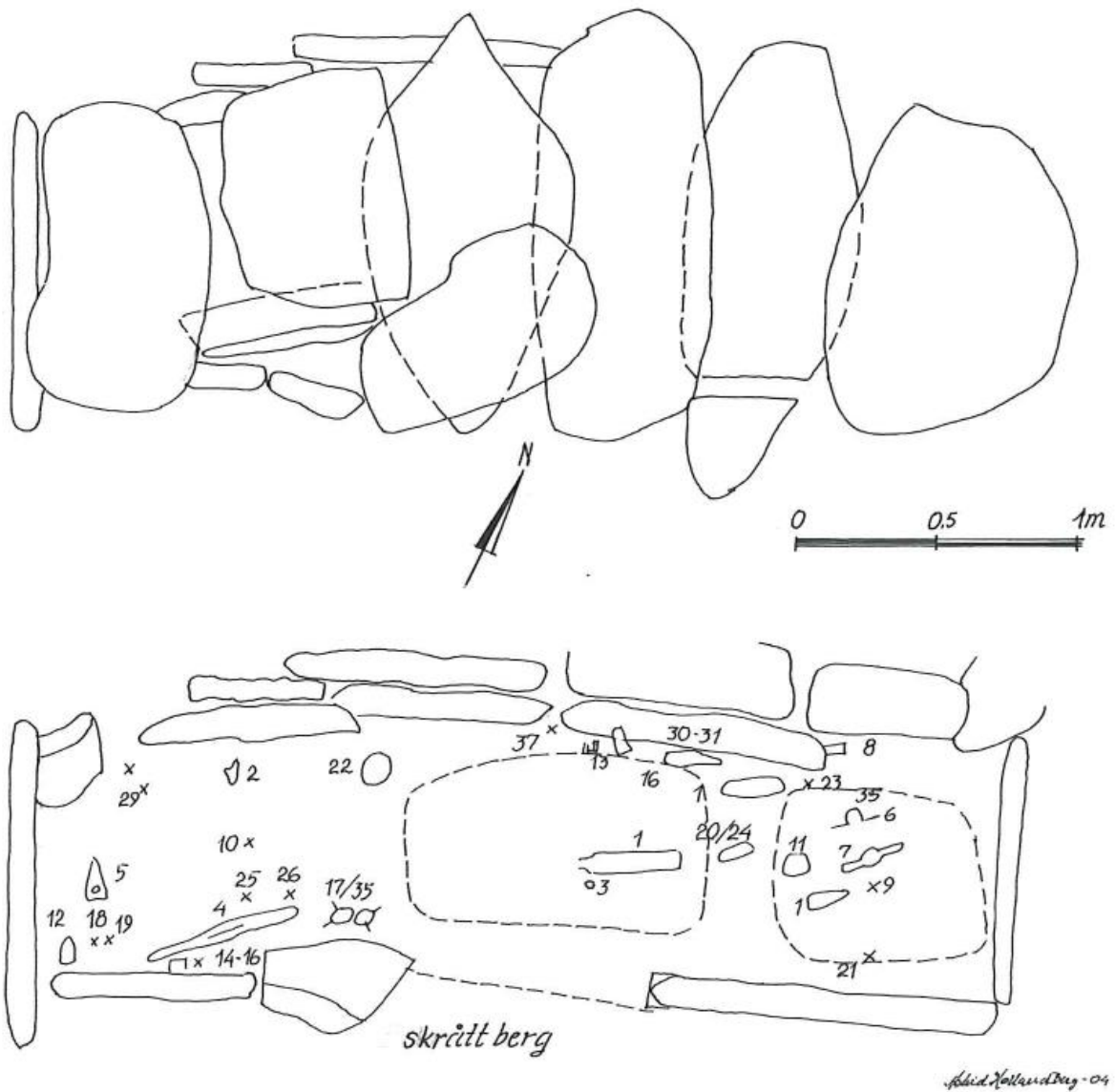

Plantegning B10304, Top.ark. dok.nr. 41229, Wencke Slomann.

Snittegning B10304, dok.nr. 41229, Wencke Slomann.

Museumsnummer B14954

Plantegning B14954, Myhre 2005, figur 8.

- (1) Fire større og mindre fragmenter av tveegget sverd med tange (Fig. 9a).
- (2) Pyramideformet sverdknapp av sølv av Brighthampton/Ciply type (Bemmann & Hahne 1994:Abb. 42/10, Fett 1940b: Figur 1) (Fig. 7).
- (3) Liten ring av sølv ved sverdgrepet (Fig. 7).
- (4) Spydspiss av jern, som Solberg 1981: I.3a (Fig. 9a).
- (5) Øks av jern, som Fett 1940b: Figur 2 (Fig. 9b).
- (6) Skjoldbule av jern med pigg av bronse, som Fett 1940b: Figur 2 (Fig. 10).
- (7) Skjoldhåndtak av jern, som Fett 1940b: Figur 61 (Fig. 10).
- (8) Pinsett av bronse, som R 165 (Fig. 11).
- (9) Miniatyr remspenne av bronse (Fig. 11).
- (10) Liten gullring laget av en tynn ten (Fig. 11).
- (11) En bulevase (Fig. 12).
- (12) Ildslagningsstein av kvartsitt.
- (13) Bryne av kvartsitt.
- (16) Kortsax/stor kniv av jern, som Jørgensen, A.N. 1999:15.1/99.1 (Fig. 9).
- (17) Bissel av jern (Fig. 9b)
- (18) Liten remspenne av jern.
- (22) Skår av spannformet leirkar, av form som Magnus 1984:Figur 2E, s.14, med knottedekor som Schetelig 1904: Figur 46, Bøe 1931: Figur 326).
- (23) Pilespiss av jern, som R 540.
- (24) Pilespiss eller kniv av jern.
- (37) Fire kraniefragmenter og fire tenner.

Dessuten små remspenner, ringer, kroker, hasper, håndtak og lignende av jern.

Nøkkel til plantegning B14954, Myhre 2005, side 285.